

**ПРАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

**ПРАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГАЛЬОНА ІННЕСА ІВАНІВНА

УДК 343.98:343.353

**ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ ТА
ІНШОЮ НЕЗАКОННОЮ УГОДОЮ ЩОДО ЛЮДИНИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І. І Гальона

Науковий керівник – **Сервецький Іван Васильович**,
доктор юридичних наук, доцент

Київ–2021

АНОТАЦІЯ

Гальона І. І. Досудове розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та іншою незаконною угодою щодо людини. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Київ, 2021.

Систематизовано значний обсяг дисертаційних і монографічних досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, а також наукової літератури з проблем досудового розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та іншою незаконною угодою щодо людини. Проведено науковий аналіз міжнародного та вітчизняного законодавства з проблем протидії торгівлі людьми у світі та, зокрема в Україні. Проаналізовано основні міжнародні та вітчизняні законодавчі акти, спрямовані на протидію злочинам, що готуються або вчиняються членами злочинних угруповань.

Систематизовано наукові здобутки з проблематики досудового розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та іншою незаконною угодою щодо людини, що надало можливість з'ясувати наявність наукових праць, спрямованих на дослідження окремих положень попередження та розслідування фактів торгівлі людьми при проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

За результатами дослідження норм кримінального процесуального законодавства та кримінальної відповідальності осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з торгівлею людьми, запропоновано посилити кримінальну відповідальність за злочини, передбачені ст. 149 КК України, та удосконалити норми кримінального процесуального права в частині підвищення якості проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування фактів торгівлі людьми.

Торгівля людьми – це особливо тяжкий злочин, що вчиняється відносно незахищеної частини суспільства; жінок, дітей, у найбільш небезпечних формах із застосуванням насильства, катувань, мордувань і насильницького переміщення цих категорій осіб за кордон та примушування до занять проституцією тощо.

Запропоновано доповнення до ст. 149 КК України авторським визначенням поняття «торгівля людьми». Торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його сексуальну експлуатацію, вилучення органів і проведення дослідів над людиною без її згоди, використання в порнобізнесі, примусу до праці або інших послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, жебракування, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах або малолітнього віку або необізнаності чи підкупу третьої особи, яка забезпечує життєдіяльність потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію.

Здійснено аналіз та узагальнення нормативно-правових актів, що регламентують досудове розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та іншою незаконною угодою щодо людини, при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

Констатовано, що судовий контроль при проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій спрямований на посилення правоохоронної функції держави та захист прав і свобод найбільш уразливих осіб, інтересів суспільства й держави, а також забезпечення оптимальних умов ефективного їх проведення.

Організація досудового розслідування на початковому етапі проведення невідкладних слідчих дій органами Національної поліції України поділяється на такі етапи: невідкладні, першочергові, наступні та додаткові.

Перший етап передбачений нормативно-правовими актами (наказами, інструкціями) і полягає у збиранні первинної інформації, передусім, від потерпілих, очевидців, переслідуванні та затриманні підозрюваних у вчиненні торгівлі людьми.

Другий етап передбачений ст. 214 КПК України і полягає у виїзді на можливе місце пригоди слідчо-оперативної групи, огляді місця події, внесення відомостей до ЄДР та проведення першочергових слідчих (розшукових) дій за кримінальним провадженням.

Третій етап передбачає відпрацювання висунутих версій та проведення планових слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у повному обсязі.

Четвертий етап передбачає відпрацювання конкретних версій та осіб, які попали в поле зору правоохоронних органів.

Встановлено, що для організації та забезпечення успішного досудового розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та іншою незаконною угодою щодо людини при проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій необхідна належна взаємодія з оперативними підрозділами та використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у доказуванні протиправної діяльності.

Також встановлено основні напрями такої взаємодії з оперативними підрозділами Національної поліції та використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні вини підозрюваних осіб у торгівлі людьми.

Обґрунтовано доцільність міжнародного співробітництва та використання досвіду зарубіжних країн, що досягли успіху під час попередження та розкриття фактів торгівлі людьми.

У дисертації сформульовано низку науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення чинного кримінального та кримінально – процесуального законодавства щодо протидії торгівлі людьми.

Аналіз європейського досвіду щодо протидії торгівлі людьми при проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій свідчить про відсутність єдиного підходу до кваліфікації та розслідуванні злочинів торгівлі людьми та проведенні окремих слідчих діяч як на території України, так і на території інших держав в частині єдиного підходу визнання їх належними і допустимими (ст. ст.86, 87 КПК України).

Зроблені висновки та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення досудового розслідування та практики його застосування підрозділами поліції розшуку осіб, об'єктивно підозрюваних у вчиненні злочину торгівлі людьми.

Ключові слова: досудове розслідування, торгівля людьми, оперативні підрозділи Національної поліції України, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, зарубіжний досвід, шляхи вдосконалення.

ABSTRACT

Galiona I.I. Pre-trial investigation of crimes related to human trafficking and other illegal agreement on a person. Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate of Law Degree in Specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operative Search Activity. – PJSC “Higher Educational Institution «Interregional Academy of Personnel Management»”, Kyiv, 2021.

A significant amount of dissertations and monographs of domestic and foreign scientists, as well as scientific literature on the problems of pre-trial investigation of crimes related to human trafficking and other illegal human rights agreements has been systematized. A scientific analysis of international and domestic legislation on combating trafficking in human beings in the world and in Ukraine in time. The main international and domestic legislative acts that allow counteracting a person and a member of criminal groups that prepare and commit such crimes are analyzed.

Systematization of scientific achievements in the pre-trial investigation of crimes related to human trafficking and other illegal agreements on human beings made it possible to determine the availability of scientific work aimed at investigating certain provisions of prevention and investigation of trafficking in human beings during investigative and covert investigations. (search) actions.

According to the results of the study of the norms of criminal procedural legislation and criminal liability of persons committing crimes related to human trafficking, the dissertation proposes to strengthen criminal liability for crimes under Article 149 of the Criminal Code of Ukraine and improve the rules of criminal procedure in terms of improving the quality of investigative (investigative) and covert investigative (investigative) actions during the investigation of human trafficking.

Trafficking in human beings is a particularly serious crime committed against a vulnerable part of society; women, children in the most dangerous forms of violence, torture, beatings and forcible transfer of these categories of persons abroad and forced prostitution, etc.

The author's addition to Art. 149 of the Criminal Code of Ukraine definition of trafficking in human beings Trafficking in human beings, as well as recruitment, transfer, concealment, transfer or receipt of a person committed for the purpose of exploitation, coercion, abduction, deception, blackmail, material or other dependence of the victim a third party who supervises the victim to obtain his or her consent - sexual exploitation, organ harvesting and experiments on a person without his or her consent, use in pornography, forced labor or other services, slavery or customs similar to slavery, enslavement , involvement in debt bondage, adoption (adoption) for the purpose of gain, forced pregnancy, begging, involvement in criminal activities, use in armed conflicts or minors or ignorance or bribery of a third person who provides his life to the victim, to obtain consent for its exploitation

The analysis and generalization of normative-legal acts regulating pre-trial investigation of crimes related to human trafficking and other illegal agreement on a person during secret investigative (search) actions has been carried out.

It is stated that investigators (investigative) and that judicial control in covert investigative (investigative) and covert investigative (investigative) actions aimed at strengthening the law enforcement function of the state and protection of the rights and freedoms of the most vulnerable, the interests of society and the state, as well as providing optimal conditions their effective carrying out.

Organizational pre-trial investigation at its initial stage of urgent investigative actions and the National Police of Ukraine is divided into the following stages: urgent, priority, subsequent and additional.

The first stage is provided by normative - legal acts (orders, instructions) and consists in gathering primary information, first of all from victims, eyewitnesses, persecution and detention of suspects in human trafficking.

The second stage is provided by Art. 214 of the Criminal Procedure Code of Ukraine and consists in going to a possible scene of the accident of the investigative task force, inspection of the scene, entering information into the USR and conducting priority investigative (search) actions in criminal proceedings.

The third stage involves the development of the proposed versions and the conduct of planned investigative (investigative) and covert investigative (investigative) actions in full.

The fourth stage involves working out specific versions and persons who came into the field of view of law enforcement agencies.

It is established that in order to organize and ensure a successful pre-trial investigation of crimes related to human trafficking and other illegal agreements against a person during investigative (investigative) and covert investigative (investigative) actions, proper interaction with operational units and use of operational search materials is required. in proving illegal activity.

The main directions of such interaction with operative subdivisions of the National Police and use of materials of operative - search activity in proving guilt of suspects in human trafficking are also established.

The expediency of international cooperation and use of the experience of foreign countries that have succeeded in preventing and disclosing the facts of human trafficking are substantiated.

The dissertation formulates a number of scientifically substantiated proposals and recommendations for improving the current criminal and criminal procedure legislation on combating trafficking in human beings.

Analysis of the European experience in combating trafficking in human beings during investigative (investigative) and covert investigative (investigative) actions shows the lack of a unified approach to the qualification and investigation of crimes of trafficking in human beings and conducting separate investigative actions both in Ukraine and in other countries. unified approach to recognizing them as appropriate and admissible (Articles 86, 87 of the CPC of Ukraine).

Conclusions were made and proposals were formulated to improve the pre-trial investigation and the practice of its application by police units to search for persons objectively suspected of committing the crime of trafficking in human beings.

Keywords: pre-trial investigation, human trafficking, operative subdivisions of the National Police of Ukraine, investigative (search) actions, covert investigative (search) actions, foreign experience, ways of improvement.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Гальона І. І. Деякі криміналістичні ознаки торгівлі людьми. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 5. С. 222–227.
2. Гальона І. І. Кримінологічні ознаки торгівлі людьми. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2. Т. 5. С. 171–176.
3. Гальона І. І. Шляхи удосконалення правових норм з протидії торгівлі людьми. *Юридична наука*. 2020. № 1. С. 166–170.
4. Гальона І. І. Гальона І. І. Початок досудового розслідування торгівлі людьми. *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 192–197.
5. Galona I. I. Some Problems of Criminal Responsibility for Human Trafficking. *European Reforms Bulletin*. 2020. № 4. P. 30–35.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Гальона І. І. Деякі ознаки кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми. *Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 8 жовт. 2019 р.). Київ: ПрАТ ВНЗ «МАУП», 2019. Ч. 2. С. 14–18.
7. Гальона І. І. Дослідження питання історичної ретроспективи рабства. *Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Харків, 31 лип. – 1 серп. 2020 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020. С. 7–10.
8. Гальона І. І. Торгівля людьми й досі актуальна проблема сучасності. *Інноваційні рішення в сучасній науці, освіті та практиці: матеріали I Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф.* (Київ, 17–18 листоп. 2020 р.): у 2 ч. Київ: НТУ, 2020. Ч. 2. С. 87–90.

3.3 Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій
під час розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми.....

Висновки до розділу 3.....

ВИСНОВКИ.....

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....

ДОДАТКИ.....

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- АРК**– Автономна Республіка Крим
- ВРУ** – Верховна Рада України
- ВР АРК** – Верховна Рада Автономної Республіки Крим
- ЗУ** – Закон України
- КАСУ** – Кодекс адміністративного судочинства України
- ККУ** – Кримінальний кодекс України
- КПКУ** – Кримінальний процесуальний кодекс України
- КУпрАП** – Кодекс України про адміністративні правопорушення
- КК УСРР 1922 року** – Кримінальний кодекс Української Соціалістичної Радянської Республіки 1922 року
- КМУ** – Кабінет Міністрів України
- КПК** – Кримінальний процесуальний кодекс України
- ОРС** – оперативно-розшукової справи
- ОРЗ** – оперативно-розшукові заходи
- Основи 1958 р.** – Основи кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1958 р.
- ПВСУ** – Пленум Верховного Суду України
- РФ** – Російська Федерація
- СРСР** – Союз Радянських Соціалістичних Республік
- ст.** – стаття
- УРСР** – Українська Радянська Соціалістична Республіка
- ЦПК** – Цивільний процесуальний кодекс України
- ч.** – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Одним із найпоширеніших кримінальних правопорушень, що вчиняються проти людини, є торгівля нею. Нині торгівля людьми охопила всі регіони країни і становить суттєву загрозу нашому суспільству. Кримінальним кодексом України передбачено, що ключовою цінністю демократичного суспільства є забезпечення недоторканності особи. Протягом останнього десятиліття у світі ця проблема набула особливої актуальності. На шляху до європейської інтеграції, упровадження норм національного і міжнародного права пріоритетним є забезпечення безпеки особи в умовах ускладнення криміногенної ситуації України.

Аналіз криміногенної обстановки у сфері протидії торгівлі людьми свідчить про сталу тенденцію до зростання кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень. Зокрема, у 2015 р. вчинено 18 таких кримінальних правопорушень, 2016 р. – 114, 2017 р. – 340, 2018 р. – 268, 2019 р. – 319, а у першому кварталі 2020 р. – 106.

Розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії ускладнюється географією їх учинення, зухвалістю і способами насилля, що застосовується відносно потерпілих. Торгівля людьми є досить конспіративним суспільно небезпечним злочином, що вимагає від правоохоронних органів суттєвого вдосконалення своєї діяльності, взаємодії з міжнародними правоохоронними структурами, з метою ефективної протидії торгівлі людьми.

Вирішення цієї проблеми потребує розробки ефективних механізмів взаємодії правоохоронних органів, спроможних протидіяти цим злочинам. Така співпраця правоохоронних органів у сфері запобігання та протидії торгівлі людьми набула нині нового змісту.

Загальні положення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, досліджували у своїх працях такі вітчизняні

науковці, як: Ю. П. Аленін, Н. Н. Ахтирська, В. Д. Басай, В. Д. Берназ, В. В. Бірюков, Т. В. Варфоломеєва, В. І. Василичук, В. К. Весельський, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, В. Я. Горбачевський, В. А. Журавель, О. В. Ємець, О. А. Кириченко, А. М. Кислий, Н. І. Клименко, І. П. Козаченко, О. І. Козаченко, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, М. В. Костицький, В. С. Кузьмічов, Я. Г. Лизогуб, В. В. Лисенко, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, А. А. Небитов, М. А. Погорецький, В. П. Пясковський, О. С. Саїнчин, М. В. Салтевський, В. Г. Севрук, М. Я. Сегай, І. В. Сервецький, Д. Б. Сергєєва, В. М. Стратонов, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалова, П. В. Цимбал, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітько та інші.

Зазначеній проблематиці присвятили свої розвідки і такі іноземні дослідники, як: Р. С. Белкін, Ю. А. Віленський, І. О. Возгриний, І. Ф. Герасимов, В. І. Захаревський, Г. Г. Зуйков, В. Я. Колдін, Є. І. Овчаренко, Є. В. Рябов, Л. В. Сердюк, В. І. Шматов, В. В. Шимановський та інші вчені, роботи яких удосконалили практику розслідування злочинів і стали теоретичним підґрунтям дослідження.

Науковці висвітлювали різні аспекти, пов'язані з торгівлею людьми, однак доводиться констатувати, що злочинці постійно модифікують та удосконалюють способи вчинення цих злочинів, що, водночас, зобов'язує учених і практичних працівників постійно вдосконалювати процес здійснення оперативно-розшукових заходів з виявлення, попередження та розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми. Насамперед дослідження зосереджуються переважно на національно-державному рівні окремих країн у контексті дотримання законності й правопорядку, охорони здоров'я та соціального забезпечення стосовно фактів, пов'язаних з торгівлею людьми.

Нагальною є потреба у розробленні методики організації виявлення та початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, проведення слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) та негласних слідчих

(розшукових) дій (далі – НСРД), науково обґрунтованих та адаптованих до нового кримінального процесуального законодавства України.

Актуальність дослідження зумовлена також масштабами і поширеністю цього злочину на території нашої держави, що вимагає рішучих дій щодо попередження та досудового розслідування цих злочинів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до: Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015, та Плану заходів щодо її реалізації, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р.; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275. Дисертація є частиною Загального плану науково-дослідної роботи ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» на 2015–2019 рр. «Теоретико-методологічні засади становлення української державності і соціальна практика: політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми» (№ ДР –0113U007698).

Тему дисертації затверджено Вченою радою ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» 25 лютого 2015 р. (протокол № 2) та уточнено 30 травня 2018 р. (протокол № 5).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у розробці теоретичних положень і процесуальних рекомендацій, спрямованих на удосконалення організації й тактики досудового розслідування кримінальних проваджень торгівлі людьми.

Для реалізації зазначеної мети, необхідно виконати такі *завдання*:

- проаналізувати історичну ретроспективу протидії торгівлі людьми;
- з'ясувати сутність торгівлі людьми, її види та форми;

- узагальнити наукові розробки кримінального права і кримінального процесу щодо кваліфікації та розслідування торгівлі людьми;
- виокремити та охарактеризувати кримінологічні способи вчинення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми;
- дослідити інституційні механізми міжнародної спільноти у сфері протидії торгівлі людьми;
- на основі міжнародного та вітчизняного досвіду у цій сфері, окреслити концептуальні засади міжнародного співробітництва у сфері протидії глобальній проблемі торгівлі людьми;
- надати характеристику початку досудового розслідування кримінальних проваджень про торгівлю людьми;
- виокремити типові слідчі (розшукові) дії під час розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, визначити найбільш ефективні складові досудового розслідування;
- окреслити найважливіші складові проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у сфері протидії та розслідування торгівлі людьми.

Предмет дослідження – досудове розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми та іншою незаконною угодою щодо людини.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, вирішення обумовлених нею завдань, забезпечення наукового обґрунтування результатів дослідження, використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, які застосовуються у юридичній науці, зокрема: *історико-правовий* – у процесі аналізу наукових робіт, поглядів учених на окремі проблемні питання формування розслідування торгівлі людьми (підрозділи 1.1–1.4); *порівняльно-правовий* – під час аналізу норм матеріального і процесуального права національного та міжнародного законодавства, наукових категорій, понять і

наукових підходів (розділи 1–3); *догматичний* – при тлумаченні понятійного апарату дослідження (підрозділи 1.2– 1.4, 2.1–2.3); *системно-структурний* – для розкриття завдань і напрямів діяльності підрозділів протидії злочинності, пов’язаної з торгівлею людьми, типових слідчих ситуацій розслідування торгівлі людьми, спрямування тактики проведення СРД та НСРД (підрозділи 3.1–3.3); *моделювання* – для розроблення рекомендацій щодо використання спеціальних знань при проведенні слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (підрозділи 3.2, 3.3); *формально-логічний* – при характеристиці основних ознак особи злочинця та потерпілого (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2); *системно-структурний* – для розкриття змісту та зв’язків елементів криміналістичної характеристики торгівлі людьми (підрозділ 1.4); *статистичний* – під час узагальнення кількісних результатів, опрацювання статистичних звітів та емпіричного матеріалу (розділи 1–3); *соціологічні (анкетування, інтерв’ювання, опитування)* – у процесі вивчення думки практичних працівників органів досудового розслідування, для з’ясування ефективності застосування окремих криміналістичних прийомів та організаційних заходів (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення думки 270 респондентів – студентів та експертної оцінки 133 слідчих, які займалися розслідуванням кримінальних проваджень щодо торгівлі людьми; статистичні та аналітичні дані Офісу Генерального прокурора, МВС України, Національної поліції України, Верховного Суду України, Державної судової адміністрації України за період 2015–2020 роки; слідча та прокурорська практика. Під час підготовки дисертації були використані аналітичні матеріали щодо торгівлі людьми.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних досліджень теоретичних і практичних проблем розслідування торгівлі людьми, з урахуванням сучасного стану кримінального законодавства та нормативно-правового

регулювання правоохоронної діяльності. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

– запропоновано доповнити ст. 214 КПК України положенням щодо підвищення ефективності та диференційного підходу до початку кримінального провадження за фактами посягання на життя, здоров'я, честь і гідність людини (зокрема, торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини) негайно внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань і розпочати розслідування, а при вчиненні інших злочинів, протягом 24 годин з моменту внесення таких відомостей надати заявнику або його представнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування;

– узагальнено обставини, що сприяють розслідуванню фактів торгівлі людьми, а саме: обставини, що характеризують подію злочину; обставини, які мають значення для кваліфікації діяння як торгівлі людьми; обставини, що характеризують особу, яка вчинила злочин, пов'язаний з торгівлею людьми; обставини, що належать до суб'єктивної сторони злочину, пов'язаного з торгівлею людьми; обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, пов'язаного з торгівлею людьми; обставини, які відповідно до ст. ст. 66, 67 КК України пом'якшують та обтяжують покарання особи за вчинення злочину, пов'язаного з торгівлею людьми; обставини, що визначають характер і розмір шкоди, завданої зазначеним злочином; обставини, що визначають причини та умови, які сприяли вчиненню торгівлі людьми; обставини, які вказують на злочинну діяльність, яку особа продовжує здійснювати після вчинення торгівлі людьми;

– запропоновано доповнити ст. 149 КК України положенням щодо характеру уразливого стану або малолітнього віку або необізнаності чи підкупу третьої особи, яка забезпечує життєдіяльність потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію;

удосконалено:

– поняття «криміналістична характеристика кримінального правопорушення», «початковий етап розслідування фактів торгівлі людьми»;

– сукупність відомостей щодо основних слідів, що відображають картину вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії;

– криміналістичну характеристику особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, пов'язане з торгівлею людьми, та поведінки потерпілих від злочину;

– порядок взаємодії слідчих, оперативних та інших підрозділів під час реагування на заяви та повідомлення про торгівлю людьми, а також розслідування цих злочинів, що полягає у проведенні комплексу невідкладних процесуальних дій;

– організацію і тактику проведення С(Р)Д та НС(Р)Д;

дістало подальшого розвитку:

– положення щодо обставин, які характеризують торгівлю людьми, вчинену відносно громадян України;

– процесуальні рекомендації, спрямовані на вирішення тактичних завдань зі встановлення обставин, що підлягають доказуванню під час розслідування кримінальних правопорушень про торгівлю людьми;

– наукові погляди на необхідність виокремлення серед загальних положень досудового розслідування положення про взаємодію органів досудового розслідування;

– порядок проведення, фіксації та використання результатів НСРД у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; аудіо-, відеоконтроль особи, місця; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;

– рекомендації щодо використання спеціальних знань у процесі розслідування кримінальних правопорушень про торгівлю людьми, зокрема під час проведення слідчих дій, проведення експертиз тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення, висновки, пропозиції і рекомендації, сформульовані у дисертації, використано, а також можуть бути використані у:

– *практичній діяльності* правоохоронних органів України – з метою розроблення та вдосконалення відомчих нормативно-правових актів, підготовки посібників, методичних рекомендацій (Акт Головного управління Національної поліції України у Київській області від 28 липня 2020 р.);

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого дослідження питань розслідування кримінальних правопорушень про торгівлю людьми (Акт Національної академії внутрішніх справ від 23 липня 2020 р.);

– *освітньому процесі* – при підготовці лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з криміналістики, кримінального процесу (Акт ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» від 14 липня 2020 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки роботи оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства» (м. Київ, 8 жовтня 2019 р.); «Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів» (м. Харків, 31 липня – 1 серпня 2020 р.); «Інноваційні рішення в сучасній науці, освіті та практиці» (м. Київ, 17–18 листопада 2020 р.).

Публікації. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 8 наукових публікаціях, з-поміж яких чотири статті – у виданнях, віднесених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, три – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (285 найменувань на 33 сторінках) та 15 додатків (на 56 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 301 сторінку, з них основного тексту – 199 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ ТА ІНШОЮ НЕЗАКОННОЮ УГОДОЮ ЩОДО ЛЮДИНИ

1.1 Історична ретроспектива протидії торгівлі людьми

З давніх часів торгівля людьми має глибоке історичне коріння, яке пов'язане з рабством і работоргівлею (купівля-продаж людей) або іншою протиправною діяльністю проти людини. У стародавньому суспільстві, погляди на останнє суттєві відрізнялися від сучасних тим, що людей поділяли на вільних громадян і поневолених, де поневолених вважали за річ.

Дослідженням цих проблем займалися А. Ароновиц, Г. Тойорманн [5, с.130], М. Буряк [20, с. 210-216], А. Валлон [21, с. 35], В.П. Глиняний [39, с. 64], Г.Г. Жуковська [62, с. 46-47], Г. Кіндер, В. Хільгеман [78, с. 457], В.І. Курицин [107, с. 4], В.І. Коваленко [79, с. 96], В.М. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко [242, с. 64] та ін.

В різні часи існували різні способи работоргівлі у світі:

- насильницьке захоплення Африки, значної частини Австралії, островів Тихого океану та інших регіонів світу;
- взяття в полон на полі бою; Під час мідійської війни, описаній Ш. Летурно [113, с.232], коли афіняни взяли місто Епон, у рабство були продані всі його мешканці.
- викрадення й подальше обернення в залежність (рабство) вільних громадян та інші способи викрадення людей [5, с.130]. В той же час, за повідомленнями Одіссея, чужоземні купці часто захоплювали людей у самій Греції та продавали їх у рабство [240, с. 64]. За розповідями Плутарха та Аппіана, описаними в роботі А.В. Мишулина, Цезарем було поневолено до 1 мільйона чоловік [125, с. 19].

У своєму дослідженні М. Буряк, Л.Д. Єрохіна, Є.В. Тюрюканова вказують, що операції з людьми вважались цілком нормальним, оскільки не було заборонено ні законом, ні нормами моралі [20, с.210-216].

Звичною нормою вважалося, що чим більша кількість рабів у володінні, тим власник майновитіший, та згодом у процесі становлення та правового розвитку, суспільство усвідомило неможливість існування форми використання людей як знаряддя, що порушує їхнє право на життя, свободу, особисту недоторканність, право вільно пересуватися, вибирати місце перебування і проживання [85, ст. 4].

У стародавньому Римі перетворення на раба було унормовано правом. Законами XII Таблиць (близько 450 року до н.е.) також передбачалась процедура перетворення боржника на раба та захищались права рабовласника [203, с. 143-144].

Ураховуючи суворість реалій того часу, цікавим є той факт, що все ж таки, відношення до рабів навіть у давнину не було однозначним. Так в Єгипті, якщо господар катував раба, то останній мав право вимагати, щоб його продали іншому господарю, а суд був зобов'язаний призначити йому захисника [113, с. 239]. У Греції раб мав можливість сам викупити себе на волю. Певний захист передбачався й у вітчизняних правових пам'ятках минулого.

В.П. Глиняний зазначає, що узаконення або володіння рабами було закріплено Римським правом та прописані у кодексі Хаммурапі (близько 1760р. до н.е.). Закони Хаммурапі вважаються одними із прикладів рабовласницького права до еллінського періоду, виходили з того, що особи не можуть бути однаковими за своїми правами та обов'язками щодо держави та одна до одної [39, с. 35].

Також А. М. Орлеан пише, що боротись із торгівлею людьми (викраденням і продажем у рабство вільної людини) суспільство почало набагато раніше, ніж із самим рабством [141, с. 12]. Аргументуючи свою думку, він обґрунтовано посилається на Артхашастру (I тисячоліття до н.е. –

I тисячоліття н.е.), відповідно до якої накладався штраф на родича, який “продає неповнолітнього, якщо він вільний, а не вроджений даса (раб)” [241, с. 60]; і на Закони Іне (VII століття н.е.), які передбачають штраф у випадках продажу “за море” свого співвітчизника [241, с. 333]; на Звід законів “Тайхо Рицурьо” (702-718 роки), відповідно до статті 45 якого передбачено покарання каторгою за “...викрадення, продаж чи обернення у рабство вільної людини” [241, с. 441]. Крім того, воля повноправного громадянина охоронялась Законами царя Хаммурапі (XVIII століття до н.е.) [241, с. 12], Саксонським капітулярієм (діяв між 775 і 790 роками) [241, с. 160], Законами Холтаря і Едріка (VII століття н.е.) [241, с. 327], нормами Вірменського суддебника Міхтара Гоши (кінець XII – початок XIII століття) [241, с. 460] і суддебника Бека і Агбуга (XIV століття) [241, с. 488]. Саме ж усвідомлення явища торгівлі людьми як злочинного діяння давнини включало дві ознаки: насильницьке захоплення чи викрадення вільного громадянина, а також продаж його в рабство (отримання грошей від покупця за передачу йому особи та усвідомлення того, що продана особа потрапить у рабство) [139, с. 7].

М.В. Цвік, О.В. Пертишин, Л.В. Авраменко та інші вказують на те, що період Греції та Риму, був класичним періодом розвитку рабовласницького права з усією його надбудовою, але згідно з еволюційним підходом – це тільки другий етап формування правових систем. Першим етапом формування рабовласницького права були держави стародавнього Сходу (Єгипет, Вавилон, Індія, Китай), характерними рисами яких, при частковому збереженні пережитків первіснообщинного ладу, була чітко виражена соціальна чи навіть класова суть суспільних відносин. Слід також зауважити, що саме право виникло з моменту зародження господарських відносин, а це на думку науковців IV–III тисячоліття до н.е. [242, с. 64].

Реформами архонта Солона були скасовані селянські борги за землю та закабалення – одна із форм рабства для безземельних співвітчизників. Крім того, Солон вимагав, щоб у випадку пригноблення раби могли вимагати

продажу і, таким чином, перейти під менш тяжку владу. У порівнянні зі звичаями країн Стародавнього Сходу та давньоєгипетської держави, встановлені цим законом правила були доволі гуманними. Така м'якість законів була зумовлена не лише гуманістичними мотивами, а й суто прагматичним розрахунком Солона. За таке м'яке ставлення до рабів Афіни були винагороджені: згодом, навіть у найважчі часи, в цьому великому місті ніколи не було повстань рабів, завжди виснажливих і часто згубних для держави [217, с. 46–47].

Науковці Я. Г. Лизогуб і С. С. Яценко зазначають, що значну увагу боротьбі з торгівлею людьми було приділено у правових пам'ятках Стародавнього Китаю, зокрема заслуговують на увагу деякі положення Кримінального кодексу династії Тан (618-907 роки) і Закони великої династії Мін (1368-1644 роки). Відповідно до першої пам'ятки, торгівці людьми карались незалежно від того, чи продавалась вільна людина чи раб [116, с. 23]. Таке покарання передбачалось статтею 4 Цзюаня [231, с. 202]. Закони династії Мін також встановлювали дуже суворе покарання за торгівлю людьми, а сам такий злочин не підпадав під амністію [116, с. 24], зокрема у пункті 18-Б записано, що “коли силою викрадуть мешканців внутрішніх земель і продадуть їх з метою наживи... якщо не мало місце вбивство, поранення людей, відповідно до закону про вивезення людей за кордон, карати удавленням” [67, с. 253].

Деякі положення щодо рабства можна побачити і в Біблії, зокрема Старий Завіт передбачає можливість продажу жінки до рабства, але забороняє продаж чоловіків [116, с. 26]. Посягання ж на людей, які не були рабами, вирішувалось досить суворо. Так вірш 16 глави 21 Книги Вихід проголошує: “А хто вкраде людину і продасть її, або буде вона знайдена в руках його, той конче буде забитий” [16].

У Новому Завіті не йдеться про торгівлю людьми, але у ньому згадується про необхідність поважного ставлення раба до свого пана (до

Ефесян 6:5, до Колосян 3:22-25, Перше до Тимотея 6:1) і навпаки (до Колосян 4:1-2, Перше до Тимотея 6:2) [16].

В роботі А.Ю. Валлон зазначав, що вперше торгівля рабами зафіксована на о. Хіос, та була продовженням загальних тенденцій заміщення натурального господарства грошовою економікою завдяки карбуванню монет, а також зміцненню та оформленню стану торговців [21, с.457].

Колонізація сприяла розвитку работорівлі між містами стародавнього Середземномор'я, колонію засновувало місто-метрополія. Найбільшу роль серед цих міст після тріумфальних здобутків та утворення світової держави Александра Великого з часом почав відігравати Рим. Вважається, що найдосконаліша юридична конструкція інституту класичного рабства була розроблена саме в римському праві.

У Римській республіці суперечності між привілейованим станом патриціїв та плебсом підсилюються незадовільним становищем рабів, могутність держави зберігається переважно завдяки військовим успіхам і активній торгівлі. Для підтримання військової індустрії під час Пунічних воєн використовується праця рабів, ряди яких поповнюються знов-таки через захоплення полонених у військових сутичках. Нестерпні умови утримання рабів зрештою призводять до закономірного результату – сирієць Евн збирає рабів латифундій Сицилії та веде їх на бій, однак повстання було придушене, а 20 тис. рабів було розп'ято за римським звичаєм. Це недовго слугувало кривавим уроком людям у боротьбі проти поневолення і приниження людської гідності каторжною працею – лише через 60 років відбулося більш відоме історикам повстання під проводом Спартака. З часом відбувається трансформація виробничих відносин – з вільних селян постають колони, які є особисто вільними, однак прикріплені до своїх земельних ділянок (реформа Діоклетіана), багато міських пролетарів також стають колонами, щоб заробляти на прожиття.

Ці тенденції продовжуються в ранньому середньовіччі, в якому разом із знаттю та вільним населенням співіснують менш вільні або напіввільні і

раби. В роботах Г. Кіндера, В. Хільгемана описується власність на землю , що виникає в зв'язку пізньоантичного та германського землевласництва, в якому пан на території панського будинку особисто здійснює владу над людьми та майном – домашню владу над вільними, напіввільними та військовим почтом (“munt”), а також будинками, селянським подвір'ям, власними церквами тощо (“gewere”). Формування власної т.з. “імунітетної” юрисдикції не лише над менш вільними і невольними, а також і над вільними господарями й осілими селянами, які віддають себе під особистий “захист” (представництво в суді й війську, прийняття громадських обов'язків землевласником), зумовило підпорядкування їх юрисдикції землевласника, що зробило вільних господарів й осілих селян кріпаками [78, с. 126]. Цей процес посилювався інтенсивною панщиною з примусовою працею – таким чином відбувалося утвердження феодального ладу в Середньовічній Європі.

Торгівля людьми отримує новий імпульс разом із завоюваннями іспанських королів на Піренейському півострові. Християнська культура зразка тогочасної Іспанської держави надзвичайно агресивна, у ній відновлюється інквізиція, фанатична релігійність і презирство до праці на землі та ремесел, як занять, не гідних для християн. Відповідно потрібна робоча сила, яка буде забезпечувати виробництво, – багато маврів і північно-африканців стають рабами.

Водночас работоргівля активно розвивається і з протилежного боку Середземномор'я. Тюркські мусульмани, які після монгольської навали осіли в Малій Азії, засновують Османську державу, яка поступово захоплює балканські народи. У цей час успіхи імперії ґрунтуються на автократії султанів і могутності війська, щорічно до країн завозилося 20 тис. рабів з руських і африканських земель. Кожного п'ятого християнського хлопчика брали для поповнення війська яничарами, яких як рабів виховували у фанатичних мусульман, що підкорялись жорсткій дисципліні в бою і навіювали жах на суперника.

Дослідження проблеми існування рабства та работоргівлі на історичних територіях України дозволяє зробити висновок, що у X-XIV століттях ці явища були цілком повсякденними та пов'язувались із військовими кампаніями, які практично не припинялись [127, с. 7]. У давнину работоргівці слідували за арміями, розраховуючи на легку наживу. Не виключенням була й Київська Русь, де військовополонені часто ставали предметом купівлі-продажу. Так, наприклад, у 1169 році після невдалої спроби заволодіти Новгородом, суздальці що потрапили у полон оцінювалися із розрахунку 10 осіб за 1 срібну гривню [243, с. 7].

Епоха Відродження, яка характеризується гуманізмом і антропоцентризмом, завдяки великим географічним відкриттям дала поштовх новій хвилі рабства, відлуння якої суттєво впливає на сучасність. Після відкриття Васко да Гама морського шляху до Індії торгівля рабами стає одним із найбільш рентабельних занять – поряд із торгівлею золотом, слоновою кісткою, кавою, коштовним камінням, цінною деревиною, шкірами тощо. Португальські прибережні фортеці у XV–XVI ст. є складськими і торговими пунктами, насамперед, ринками рабів.

Людство знає такі моделі рабства: класична, партіархальна, боргове рабство.

Класичні моделі рабства були притаманні країнам Стародавнього Сходу, давньогрецькому суспільству, державам у період Римської імперії, окремим країнам у часи середньовіччя. В літературі зустрічається велика кількість історичних форм рабства, що відрізнялися за етапом розвитку суспільства та залежно від країни, а саме:

1) традиційне рабство - надавало одним людям право власності над іншими. Раб розглядався персональним майном власника, його можна було купувати й продавати як товар.

2) боргове рабство - виникало, коли людина зобов'язана працювати на іншу людину, щоб відробити борг.

3) примусова праця - це коли людину змушували працювати проти своєї волі під страхом насильства або іншого покарання.

4) примусові шлюби або ранні шлюби часто вважаються видом рабства

Однією з форм є класичне рабство, яке досліджено на прикладі античного рабства В.І. Куріціним, та було головним економічним інститутом античного світу, визначаючи характер суспільної організації суспільства в цю епоху [107, с. 371]. Формування юридичних механізмів урегулювання питань торгівлі людьми відбувалось у давньогрецьких полісах, які мали внутрішню та зовнішню політичну незалежність та економічну самостійність. Головною ознакою античного рабства було перетворення людини на об'єкт відносин власності, тобто позбавлення людини загальноприйнятих людських прав. В епоху античності рабство набуло довершеного вигляду, отримало моральне та юридичне обґрунтування. Водночас становище рабів найбільше залежало від волі політичних еліт, їх розуміння напрямів розвитку того чи іншого полісу, пануючих у колі можновладців настроїв.

Патріархальне рабство є первинною формою рабства, обумовлено тим, що люди в давні часи проживали в досить складних і жорстоких умовах. Воно виникло на території Стародавнього Сходу. Однією з перших держав, де існувало патріархальне рабство, стала Палестина. Якщо спочатку, під час боїв і воєн ворогів було прийнято повністю знищувати, то потім люди прийшли до висновку, що ні до чого вбивати людей, які можуть бути безкоштовною робочою силою.

Передумови переходу до патріархального рабства склалися в процесі розкладання первіснообщинного ладу, а також в результаті виникнення найпримітивніших на той момент економічних відносин, в яких брали участь представники вищих і нижчих верств населення.

В основному патріархальне рабство було в сім'ях. У них раб міг жити як молодший член сім'ї, але не мав права висловлювати свою точку зору. Він

жив разом з господарями, міг їсти з ними за одним столом і навіть жити в одному будинку. Проте, такі раби все одно були повністю залежні від свого господаря. Якщо відносини складаються сприятливо, то у раба є всі шанси на те, щоб отримати трохи спадщини свого господаря. Такі раби були для панів як діти, які виконували найскладнішу роботу, оскільки не могли конкурувати з рідними дітьми рабовласників. При такій формі рабів досить рідко продавали, але могли передаровуватимемо як найцінніших членів сім'ї.

Таким чином, патріархальне рабство не відрізнялося жорстокістю, а навпаки надавало рабу шанси не відчувати гноблення. Тим не менш, вони все ще працювали на найскладніших ділянках, повинні були виконувати саму виснажливу і складну роботу в обмін на те, щоб мати хоча б мінімальні блага і бути наближеними до своїх панів. Коли в суспільстві з'явилося класичне рабство, це стало справжнім шоком для всіх. Рабів перестали вважати за людей, а скоріше лише за робочу силу. У цей період віра в патріархальне рабство різко похитнулося, але все ж гуманність іноді перемагала, і патріархальне рабство існувало пліч-о-пліч з класичним.

Патріархальне рабство історично не становило основи виробництва, а також не було основним способом виробництва товарів і послуг. Воно також не було розраховане на задоволення потреб, які мала патріархальна сім'я. Раби виконували важчу роботу, при деяких обрядах саме раба могли принести в жертву, оскільки його існування зводилося до задоволення потреби пана. Якщо рабовласникові було так завгодно, то він міг відправити раба ризикнути своїм життям.

Боргове рабство виникає, коли людина зобов'язана працювати на іншу людину, щоб відробити борг (зазвичай, кошти, витрачені на «купівлю» та утримання людини). Проте термін такого рабства й послуги, що їх повинен надавати боржник, можуть буди невизначеними.

Існували й завуальовані форми рабства. Так, В.І. Коваленко пише, що, наприклад, в Древньому Римі дитина могла бути звернений в рабство за непослух батькові. А згідно з Середньоассірійськими законами, дитина з

бідної сім'ї міг бути переданий в забезпечену сім'ю для «прохарчування» з умовою використання праці дитини і розпорядження його долею. Факти передачі дітей в багаті сім'ї спостерігалися в багатьох країнах, в тому числі і в Росії. Поряд з традиційною «класовою» формою панування правлячих, привілейованих «каст» над поневоленими, невільними групами людей спостерігається розвиток і процвітання не настільки явною, кілька завуальованій, особливої різновиди – гендерної екстації, під якою слід розуміти соціально схвалює і заохочувану державою форму експлуатації, обумовлену владою (пануванням) більш сильної статі - чоловіки – над слабшим - жінкою; це склалося в результаті економічного нерівності, в зв'язку з яким соціально-правове становище жінок (і дітей в силу їх віку) повністю залежало від чоловіка [79, с. 100].

Усе це дозволяє зробити висновок, що торгівля людьми має глибоку історію і як соціокультурний феномен існувала впродовж тисячоліть і пройшла через усі великі епохи минулого. Основні віхи історії рабства і работоргівлі вказують на те, що вони є закономірними результатами процесу суспільного розвитку в тих цивілізаціях, в яких існували, виступають невід'ємною частиною суспільної системи і мають значення для розслідування правопорушень торгівлі людьми вказало [85] опитаних [Додаток К].

Вивчення історичних аспектів торгівлі людьми у світі, дає можливість констатувати що у XVI–XIX століттях, із розвитком і поширенням впливу європейської цивілізації, нечуваних масштабів набула трансатлантична работоргівля, яка охопила декілька континентів: Африку, Північну і Південну Америку, Європу. Вона полягала в продажу й експлуатації європейцями мільйонів африканців. Так, на початку XVIII століття білими торговцями щороку вивозилося біля 36 тисяч рабів з Африки, а в кінці того ж століття – близько 80 тисяч. З врахуванням високої смертності рабів під час перевезення, вважається, що до Нового Світу потрапило приблизно 9,6–10,8 мільйона темношкірих людей [69, с. 235].

Лише з часом у свідомості зароджується розуміння того, що у кожної людини є невід'ємні права, як то на свободу та особисту недоторканність. Заборону посягання в тій чи іншій формі на ці права можна побачити й у вітчизняних пам'ятках давнини, таких як Договір Олега з греками 911 року [4, с. 28], Руська Правда Ярослава Мудрого [206], Статут князя Ярослава (стаття 6) [99, с. 168], Судебник Великого князя Іоана III 1497 року (статті 9-11) [4, с. 83], Статут Великого Князівства Литовського [215, с. 70], Соборне Уложення царя Олексія Михайловича 1649 року (глава XXII) [4, с. 248], Воїнський Артикул 1715 року Петра I [6, с. 264], Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року [150], Зведення законів кримінальних 1832 року (глава VI) [53, с. 61–62], Уложення про покарання кримінальні та виправні 1885 року [232].

Положення рабів на Русі було схоже з положенням кріпосних. Відмінність полягала в тому, що рабство - це система устрою суспільства, а кріпосне право - сукупність юридичних норм феодальної держави, де законодавство визначало торгівлю людьми злочином. Зокрема, ст. 38 «Руської правди» Ярослава Мудрого встановлює відповідальність за крадіжку і подальший продаж челядина. Стаття 9 Литовського статуту (1588 р.) забороняла представникам нехристиянських народів купувати, поневолювати і закладати християн, які перебували на території Великого князівства Литовського. За такі дії винний втрачав гроші, які заплатив, купуючи християнина, а останнього треба було звільнити.

В своїй роботі Г.Г. Жуковська вказує, що «Соборним уложенням» (1649 р.) московського царя Олексія Михайловича викрадення жінок і малолітніх дітей каралося смертною карою. «Зведення законів Російської імперії» (1826), складене за повелінням Миколи Павловича, передбачало за скоєння такого злочину (а також і за викрадення дітей) позбавлення майна, биття батогами і заслання на каторжні роботи [62, с.21-22].

З-поміж європейських країн вперше у Данії в національне законодавство було внесено норму про відповідальність за торгівлю людьми.

Королівський указ від травня 1792 р. встановлював заборону работоргівлі з 1802 р. Парламент Великої Британії у 1811 р. визнав торгівлю людьми кримінальним злочином, який карався засланням, а згодом – смертною карою [63, с.8-10].

Переломним в існуванні рабства стало XIX століття. Так, у США Наказом від 2 березня 1807 року, який вступив в силу 1 січня 1808 року, було заборонено ввезення до країни рабів із Африки [72, с. 201-202]. У Росії кріпосне право було відмінено 19 лютого 1861 Царським маніфестом [72, с. 442]. У 1863 році президент США Авраам Лінкольн видає прокламацію про звільнення рабів, а у 1865 році до Конституції США внесено відповідні поправки [141, с. 15].

Г. Л. Кохан справедливо головними передумовами процесу міжнародно-правової заборони рабства й работоргівлі у XVIII-XIX столітті називає [98, с. 8]:

- промисловий переворот, який означав докорінні зміни в техніко-економічному укладі суспільства, що робили рабську працю не вигідною;
- соціально-політичні зміни у світі, становлення і зміцнення базових засад буржуазної демократії (рівність, свобода, братерство тощо);
- формування й поширення в масовій свідомості політичної й моральної філософії, що обґрунтовувала ідею свободи та рівності людей (природні права);
- трансформацію позиції християнської церкви, яка стала все більш рішучим супротивником рабства.

Дослідження історії правового забезпечення протидії торгівлі людьми приводить до висновку, що в даний період з'являються перші міжнародні угоди щодо боротьби з работоргівлею: спеціальна декларація Віденського конгресу 1815 року та рішення Ахенського конгресу 1818 року [141, с. 15]. Ретроспективний аналіз протидії торгівлі людьми дає можливість виділити основні віхи міжнародного правотворчого процесу минулого у цій сфері. Розглянемо дане питання докладніше.

20 грудня 1841 року Англія, Росія, Австрія, Франція і Пруссія укладають Лондонський договір, відповідно до якого работоргівля була прирівняна до піратства, а воєнним кораблям країн, які брали участь в угоді, було надано право здійснювати обшук суден, які підозрювалися в тому, що займаються работоргівлею в межах чітко визначеного “підозрілого поясу” (Атлантичний океан і західна частина Індійського океану) [119, с. 27].

«Німецьке уложення» 1870 р. закріпило відповідальність за вивезення неповнолітніх дівчат від батьків та опікунів з метою їх подальшої експлуатації у вигляді жебрацтва чи розбещення, а також вивезення одруженої жінки за допомогою обману, погроз чи фізичного насильства з метою розбещення.

У 1885 р. у Російській імперії «Уложенням про покарання кримінальні та виправні» була встановлена відповідальність за повне позбавлення волі (продаж у рабство), у тому числі будь-яку передачу підданих під різними приводами, зокрема, продаж жінок за кордон для поміщення там у будинки розпусти, торгівлю неграми, викрадення жінок. Викрадення дітей проявлялось у трьох основних формах: викрадення у вузькому розумінні, підміна, самовільне утримання у себе. Покарання посилювалось, якщо дитину було викрадено або приховано для жебрацтва чи іншого аморального заняття або з корисливою метою [15, с.136]. В той же час у 1885 році на Берлінській конференції 16 держав підписали Генеральний акт про Конго. У статті 9 Акту зазначалось, що работоргівля забороняється міжнародним правом, а територію басейну річки Конго, де процвітала работоргівля того часу, забороняється використовувати як ринок чорношкірих рабів. Також заборонялось використовувати транзитні шляхи при перевезенні рабів [143, с. 153].

2 липня 1890 року на Брюссельській конференції було підписано Генеральний акт, який також передбачав заходи боротьби з работоргівлею [10, с. 5]. Цим документом країни зобов'язувались прийняти закони, які б встановлювали кримінальну відповідальність за насильницьке захоплення

невільників [73, с. 114]. Важливим є положення Генерального акту, яким передбачено утворення спеціальних органів по боротьбі з работоргівлею: Міжнародне морське бюро в Занзібарі, на яке покладалось завдання збирати інформацію щодо работоргівлі, а також спеціальне бюро в Брюсселі, яке повинно було виступати посередником у обміні статистичними даними та законотворчим досвідом у цій галузі [220, с. 175].

Таким чином, країни-учасники двох останніх конференцій, по-перше, визнавали злочинними будь-які дії, пов'язані з торгівлею рабами, незалежно від попереднього статусу й походження проданої у рабство людини; по-друге, зобов'язувались внести конкретні зміни до норм національного законодавства щодо кримінально-правової заборони работоргівлі; по-третє, зобов'язувались створити спеціальні органи для боротьби з работоргівлею; по-четверте, визначились з деякими конкретними заходами, спрямованими на обмеження й боротьбу з цим явищем [41, с. 183].

С. Гогель у статті «Юридичний аспект питання торгівлі білими жінками з метою проституції» визначає торгівлю людьми як проблему, що становить небезпеку для всіх європейських держав. Автор наводить приклади позитивного досвіду Німеччини, Нідерландів та Австрії з укладання двосторонніх угод щодо боротьби з продажем жінок та дітей для заняття проституцією, звертає увагу на необхідність прийняття міжнародного акта щодо подолання злочинів, пов'язаних з торгівлею жінками та дітьми.

В подальшому, акцент поступово переміщується на боротьбу з торгівлею людьми з метою сексуальної експлуатації. Знакова подія світового масштабу відбулась у Лондоні в 1899 році, коли США та провідні європейські держави, як то Голландія, Бельгія, Великобританія, Німеччина, Росія, Франція, взяли участь у Міжнародному конгресі по боротьбі з торгівлею жінками в цілях розпусти. Під час Конгресу учасники констатували факт широкого поширення торгівлі жінками з метою розбещення у різних країнах, а також те, що переслідувати винних у таких

злочиннях складно або взагалі неможливо в зв'язку з відсутністю в законодавстві покарання за це [92, с. 3-11].

Конгрес прийшов до висновку, що необхідно вживати спільні заходи для боротьби з торгівлею жінками шляхом створення особливих асоціацій та тісної взаємодії їх з різними добродійними товариствами захисту жінок. Разом із тим, Конгрес визнав бажаність укладення угоди між урядами про встановлення у всіх кримінальних кодексах відповідальності за втягнення шляхом насильства, введення в оману, зловживання владою, або із залученням будь-якої іншої форми примусу жінок або дівчат до проституції [38, с. 29-30]. Конгрес визнав за необхідне створення у кожній країні Національного Комітету для боротьби з торгівлею жінками, а також створення Міжнародного комітету, до складу якого входили би по два представника від кожного національного комітету [235, с. 180].

Підсумовуючи рішення Лондонського конгресу, О. В. Святун пише, що у багатьох країнах були засновані Національні комітети з метою планомірної боротьби з торгівлею жінками (в Російській Імперії такою організацією стало "Російське товариство захисту жінок", яке утворено у 1900 році). Ці Комітети перебували в постійних зв'язках між собою й утворювали Міжнародний союз, штаб-квартира якого, Міжнародне бюро, знаходилась у Лондоні. Періодично, як правило, кожні три роки, проводилися Міжнародні Конгреси представників Національних Комітетів за участі представників урядів [38, с. 30], про що буде йти мова далі.

У липні 1902 року з ініціативи уряду Франції в Парижі, за сприяння сенатора Р. Беранже, було скликано Міжнародну конференцію, в роботі якої взяли участь представники 16 держав. За її результатами, кожна держава зобов'язувалась створити центральний орган для збору та систематизації усіх повідомлень про факти схиляння жінок і дівчат на шлях розпусти, а також вжити необхідні заходи для виявлення осіб, які займаються торгівлею жінками [194, с. 288]. Було вироблено Проект конвенції про основні правові питання та Проект угоди про різні адміністративні заходи.

Аналіз змісту даних документів дозволяє відмітити як позитив, що у Проекті конвенції було розкрито поняття торгівлі жінками, а також закріплювався обов'язок держав надавати правову допомогу у кримінальному судочинстві (виконання судових доручень, надання виписок з вироків). З іншого боку, до Проекту не були включені норми щодо відповідальності за насильницьке утримання жінок у будинках розпусти і за сам факт продажу жінок. Крім того, Конвенція розповсюджувалась лише на торгівлю білими жінками, обмежуючи свою дію в такий спосіб щодо жінок іншого кольору шкіри та дітей [38, с. 30–31]. Проект угоди передбачав певні адміністративні заходи по забезпеченню дії Конвенції.

Напрацювання Міжнародної конференції були закріплені у Міжнародному договорі по боротьбі з торгівлею білими рабіннями, який було підписано 18 травня 1904 року. Він надає можливості для протидії торгівлі людьми на міжнародному рівні.

У жовтні 1906 року в Парижі відбувся черговий Конгрес по боротьбі з торгівлею жінками, в якому прийняли участь 24 національні комітети та 18 урядових делегацій. Конгресом були прийняті наступні рішення 34, с. 32–33]:

- про посилення діяльності національних комітетів;
- про необхідність спостереження на станціях та в потягах;
- про нагляд за артистичними агентствами, під виглядом яких відбувалося вербування жінок для проституції.

У 1910 році в Мадриді відбувся наступний Конгрес, під час якого було продовжено розробку законів щодо переслідування торгівців людьми. Такі норми були передбачені кримінальним законом Німеччини та Угорщини, а у Великобританії закон взагалі дозволяв поліцейським заарештовувати торгівця з його можливою жертвою, ще до отримання офіційного наказу про арешт [145, с. 33].

Знаковим документом стала Міжнародна конвенція по боротьбі з торгівлею білими рабіннями 1910 року. Вона зобов'язувала держави-учасниці

запровадити кримінальну відповідальність навіть тоді, коли окремі дії що входили до складу злочину, були вчинені на території різних країн. Відповідно до положень Конвенції злочинці підлягали екстрадиції до тієї держави, яка порушувала проти них кримінальне переслідування [123, с. 599]. Конвенція також вимагала від держав-учасниць визнавати злочинними дії кожного, хто сприяв або безпосередньо займався торгівлею живим товаром. Але поза увагою міжнародної спільноти залишилось встановлення будь-якої відповідальності за примусове тримання жінок у домах розпусти [122, с. 14].

Аналіз положень Конвенції дозволяє як позитивний момент виділити запровадження інституту судових доручень, які виконуються або шляхом прямого спілкування між судовими органами, або через дипломатичних чи консульських агентів країни. Виконання судового доручення не тягне за собою стягнення будь-яких виплат [34, с. 32]. З іншого боку, В. М. Підгородинський як недолік відмічає, що в актах 1904 і 1910 років про дітей взагалі нічого не говориться [145, с. 33].

У 1913 році в Лондоні відбувся П'ятий міжнародний конгрес, який став останнім. Під час його проведення було розглянуто комплекс гострих питань, зокрема: питання про театральні агентства та заходи захисту неповнолітніх, які виступають в театрах, цирках, на концертах тощо, питання зв'язку між трактирними закладами з жіночою прислугою та торгівлею жінками, питання боротьби з торгівлею дітьми в цілях розпусти. Також розглядалися заходи щодо більш дієвої боротьби з торгівлею жінками, питання про повернення жінок на Батьківщину, про необхідність призначення жінок на посади поліцейських та необхідність державного регулювання діяльності підприємств, які займаються наданням посередницьких послуг з працевлаштування за кордоном [34, с. 33–36]. Майбутній Конгрес повинен був відбутись у Росії в 1916 році, але з початком Першої світової війни у 1914 році, увага світової спільноти була прикута до інших проблем.

В подальшому, важливим кроком стало прийняття 10 вересня 1919 року Сен-Жерменського документа, який скасовував положення Брюссельського Генерального акта 1890 року і передбачав, що його сторони повинні докладати всіх зусиль для повного знищення рабства і работоргівлі [128, с. 28].

У багатьох країнах (Данія, Велика Британія, США, Франція, Швеція та ін.) «традиційна» работоргівля була заборонена законом протягом ХІХ століття. Але водночас у ХІХ столітті суспільство починає звертати увагу й на інші явища, пов'язані з торгівлею людьми [250, с. 760–788]. Так, наприкінці ХІХ століття та на початку ХХ століття набув поширення термін «торгівля білими рабіннями», тобто переміщення через кордони жінок і дітей, що призводить до їх експлуатації, включаючи комерційне використання сексуальних послуг.

Під патронатом Ліги нації у вересні 1921 року приймається Женевська конвенція про заборону торгівлі жінками та дітьми, що зобов'язувала держави притягувати до кримінальної відповідальності осіб, які втягують жінок у зайняття проституцією, або займаються купівлею-продажем жінок і дітей. Конвенція закликала держави, які не ратифікували угоди 1904 і 1910 років, ратифікувати їх. Загалом вона мала позитивне значення, оскільки вперше вказала на необхідність покарання не лише за звідництво, але і безпосередньо за торгівлю жінками та дітьми. При Лізі Націй було створено спеціальний Дорадчий комітет по боротьбі з торгівлею жінками та дітьми, до складу якого входили представники держав і 5 представників від міжнародних організацій, які займаються боротьбою з торгівлею жінками та дітьми [75, с. 34].

Крім того, Конвенція 1921 року зобов'язує держави-учасниці, запровадити обов'язкове ліцензування агенцій та бюро з працевлаштування (якщо це ще не було зроблено) для забезпечення захисту жінок та дітей, які бажають працювати в іншій країні. Сторони взяли на себе зобов'язання у зв'язку з імміграцією та еміграцією прийняти такі адміністративні та

законодавчі акти, які є необхідними для обмеження торгівлі жінками та дітьми. Зокрема, вони зобов'язуються прийняти акти, що необхідні для захисту жінок та дітей, які подорожують на емігрантських кораблях, не лише в пунктах відправлення та призначення, але й під час подорожі, а також розміщення на залізничних станціях та в портах повідомлень для жінок та дітей про небезпеку стати жертвою торгівлі та інформації про місця, де вони можуть отримати допомогу та притулок [34, с. 36–37].

Важливим організаційним кроком Ліги Націй стало створення Тимчасової комісії, учасником якої був і Радянський союз. Тимчасова комісія підготувала проект Конвенції про рабство, яка була підписана 25 вересня 1926 року 38 державами (УРСР підписала її 29 серпня 1956 року). Конвенція давала визначення поняттям «рабства» і «работоргівлі». Рабством визнавався стан або становище людини, над якою здійснюються атрибути права власності або окремі з них [104, с. 103]. Работоргівля визначалась як торгівля невольниками, під якою розумівся всякий акт захоплення, придбання або уступки людини з метою продажу її в рабство; всякий акт придбання невольника з метою продажу чи обміну невольника; придбання з метою продажу чи обміну, а рівно як і взагалі всякий акт торгівлі чи перевезення невольників. Необхідно відзначити, що у статті 5 Конвенції 1926 року говорилося про небезпеку примусової або обов'язкової праці, яка може призвести до створення становища, аналогічного рабству. Держави зобов'язалися застосовувати примусову або обов'язкову працю лише в суспільних цілях. Сторони повинні були поступово і по можливості у короткий термін покласти цьому край [75, с. 35].

Помітна роль у протидії торгівлі людьми належить Міжнародній організації праці, в рамках якої 28 червня 1926 року було прийнято Конвенцію про примусову або обов'язкову працю, що була підписана 143 державами. У ній дано визначення терміну “примусової або обов'язкової праці”, під якою розумілась всяка праця чи служба, яка вимагається від будь-

якої особи під загрозою покарання, для виконання якої особа не запропонувала добровільно своїх послуг [23, с. 140].

11 жовтня 1933 року у Женеві було прийнято Міжнародну конвенцію про боротьбу з торгівлею повнолітніми жінками, відповідно до якої сторони повинні підтримувати між собою постійний зв'язок щодо будь-якої особи, що вчинила або намагалася вчинити такий злочин. Вони зобов'язуються надавати одна одній інформацію стосовно засуджених (наприклад, громадянській стан, опис особи, відбитки пальців, фотографію та поліцейське дос'є, методи роботи особи). Ці документи та інша інформація повинні надсилатися безпосередньо та без затримок відповідним органам держав [34, с. 37].

У 1937 році Лігою Націй було розроблено та підготовлено проект конвенції, який передбачав покарання осіб, які тримають публічні дома і експлуатують проституцію інших осіб [75, с. 35], але з початком Другої світової війни вона підписана так і не була, а сама Ліга Націй незабаром припинила своє існування.

Явище торгівлі людьми впливає із работоргівлі, і так само еволюціонує термінологія. У XIX столітті держави починають боротися саме із работоргівлею, а у середині – другій половині XX століття, коли масштаби рабства в його традиційному розумінні були серйозно обмежені, основні зусилля стали зосереджуватися саме на протидії торгівлі людьми.

Після Другої світової війни вона у транснаціональному вимірі проводиться, в першу чергу, під егідою Організації Об'єднаних Націй. Також до цього процесу долучаються й інші міжнародні організації, зокрема Міжнародна організація з міграції, Міжнародна організація праці, Рада Європи, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Організація за демократію та економічний розвиток – ГУАМ, учасником яких є Україна, а також Співдружність Незалежних держав, засновником якої є наша держава, та Південно-Східна Європейська ініціатива (SECI), де ми маємо статус спостерігача.

Перелічені організації докладають багато зусиль для підтримання безпеки та миру в світі, а також для забезпечення основних прав і свобод людини. Вагоме місце у такій роботі займає допомога тим, хто постраждав від торгівлі людьми. Але кращий спосіб допомогти їм – це попередити торгівлю людьми, для чого, у тому числі, треба вживати заходи із припинення діяльності організованих груп, у яких є намір вчинити даний злочин. Такі заходи передбачені у цілому ряді міжнародно-правових актів.

Також зауважимо, що у зв'язку з припиненням існування Ліги Націй та утворенням нового світового порядку, постала проблема легітимності багатьох договорів минулого, які могли стати лише історією. Важливим необхідним кроком стало підтвердження їх правочинності. Дане питання вирішувалось Організацією Об'єднаних Націй шляхом прийняття відповідних рішень та ухвалення нових актів, про що буде йти мова далі.

Аналізуючи питання актуальності проблеми торгівлі людьми для сучасної України зазначимо, що це ганебне явище далеко не завжди було таким болючим для нас. Так, у радянський період обґрунтовано вважалося що торгівля людьми існує лише закордоном, оскільки суворий режим переміщення людей до інших країн унеможлиблював транспортування “людського товару” через державний кордон СРСР [116, с. 28], а у самій країні існував всеохоплюючий тотальний контроль за суспільним ладом і відносинами у всіх сферах життєдіяльності. Правову думку, яка панувала тоді, яскраво висловлює професор І. І. Карпець, який у часи розквіту СРСР писав, що соціалізм, який знищив експлуатацію людини людиною, ліквідував також і соціальне коріння для існування такого явища як рабство і, відповідно, работоргівлі. Тому радянський кримінальний закон не знає цих складів злочинів [75, с. 172].

Протягом ХХ століття термінологія розширювалася та уточнювалася, і наприкінці 1990-х років термін «торгівля людьми» став асоціюватися з проституцією і сексуальною експлуатацією жінок і дітей.

Із розпадом Радянської Союзу та крахом адміністративно-командної системи, різко загострюється соціально-економічна ситуація та суттєво слабнуть державні інститути, відбуваються кардинальні зміни у поглядах людей, зменшується вплив суспільної моралі. Секс-індустрія в Україні набуває все більших масштабів [27, с. 132]. Через політичну нестабільність та негаразди тисячі наших співвітчизників подались до інших країн на заробітки та в пошуках кращої долі. Іншим болючим питанням того етапу розбудови державності стає протиправне усиновлення українських дітей-сиріт. Це обумовило проведення в Україні у 1994-1998 роках вивчення проблеми торгівлі людьми, а для розслідування цих випадків Верховною Радою України було утворено спеціальну слідчу комісію. Пізніше, за ініціативою групи народних депутатів був накладений мораторій на усиновлення іноземцями, а також прийняті деякі законодавчі зміни [34, с. 132]. Зокрема, у 1998 році торгівля людьми була в Україні криміналізована шляхом доповнення тодішнього Кримінального кодексу [104] новою статтею 124-1 [153], яка мала назву “торгівля людьми”. Цей крок став визначальним у законодавчому забезпеченні протидії торгівлі людьми в Україні та безумовно мав позитивне значення: з’являється можливість кримінально-правової протидії торгівлі людьми, а особи, винні у вчиненні даного злочину, притягуються до кримінальної відповідальності. Такою була відповідь держави, яка намагалась захистити своїх громадян від зростаючої загрози.

Після прийняття Протоколу про запобігання, припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. [197], було запроваджено два основних нововведення у сфері торгівлі людьми. По-перше, це основне і всеосяжне міжнародне визначення терміна «торгівля людьми». По-друге, що навіть більш важливо, визначення, що використовується в Протоколі про запобігання торгівлі людьми, має широку сферу застосування, оскільки воно серед іншого містить поняття примусової

праці як однієї з цілей торгівлі людьми, крім сексуальної експлуатації. Протокол про запобігання торгівлі людьми деяким чином розділяє «торгівлю людьми» з метою сексуальної експлуатації та «торгівлю людьми» з метою примусу до виконання робіт або надання послуг (що також включає рабство або практики, подібні до рабства), але це зовсім не означає, що сексуальна експлуатація не є формою примусової праці. Навпаки, контролюючі органи Міжнародної організації праці (МОП) не раз стикалися з примусовою проституцією і сексуальною експлуатацією – явищами, які підпадають під Конвенцію МОП № 29 про примусову працю.

Термін «торгівля людьми» нині означає незаконне переміщення через кордон або всередині країни, людей, які розглядаються як товар, що приводить до їх експлуатації, включаючи комерційне використання сексуальних послуг.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», що формує правові рамки та організаційно-правові засади реалізації таких відносин, «боротьба з торгівлею людьми» визначається як система заходів, що здійснюються в рамках протидії торгівлі людьми, спрямованих на виявлення злочину торгівлі людьми, у тому числі незакінченого, осіб, які від цього постраждали, встановлення фізичних/юридичних осіб – торгівців людьми та притягнення їх до відповідальності [177, с. 173]. Водночас свій внесок у боротьбу з торгівлею людьми можуть робити також і інші сторони, зокрема бізнес (у рамках корпоративної соціальної відповідальності може фінансувати заходи із протидії торгівлі людьми та надання допомоги жертвам торгівлі), ЗМІ (можуть сприяти поширенню інформації, що допомагає людям уникнути потрапляння у систему торгівлі людьми, а також інформації про діяльність інших суб'єктів із протидії торгівлі), наукові установи (вони можуть проводити наукові розробки, дослідження та здійснювати теоретико-методологічне обґрунтування методів протидії торгівлі людьми, форматів співпраці ключових суб'єктів, проводити

моніторинг та оцінку ефективності державної політики та інших заходів у цій сфері) - про це у своїй роботі описує Н.І.Бровко [19, с.115-123].

Отже можна зробити висновок:

1. Рабство бере свої витоки з прадавніх часів та має свої закономірності і відрізняється за епохами та територіальним розташуванням країн.

2. В різні часи та епохи формувалися різні форми рабства, до яких можна віднести: класичне рабство, патріархальне рабство і боргове рабство.

3. Протягом історичного становлення держав світу поняття та такий вид діяльності, як «работоргівля», трансформувалося та набуло різних видів та форм, але використовується в метафоричному змісті, а саме як термін «торгівля людьми».

4. «Работоргівля» на даний час виражається поняттям «торгівля людьми» та знаходить правове відображення прав, свобод людини в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

5. «Торгівля людьми» є порушенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та відповідно ст.3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [102, ст.3].

6. Здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до статті 149 Кримінального кодексу України [93] визнаються злочином і караються позбавленням волі.

1.2 Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми

Злочин являє собою складне суспільне небезпечне явище, тому розглядається з різних аспектів. Наукою виділяються декілька характеристик злочину, кожна з яких по своєму важлива для забезпечення належної протидії протиправним діям. Однією з таких характеристик є кримінально-правова.

Значну увагу вивченню сутності кримінально-правової характеристики приділив А. А. Вознюк [27, с. 154–160], який аргументовано досліджував термін використовуючи тлумачний словник. Так, «характеристика» – це опис, визначення істотних, характерних особливостей, ознак кого-, чого-небудь [23, с. 1556]. «Кримінальний» – такий, що характеризує карні злочини та їх розслідування [23, с. 587]. «Правовий» – такий, що стосується права [23, с. 1101]. Синонімом терміна «правовий» є термін «юридичний», який визначається як пов'язаний із законодавством, правовими нормами і практичним їх застосуванням; з вивченням і науковою розробкою правознавства, юриспруденції [23, с. 1644]. Отже, «кримінально-правовий» можна визначити як такий, що пов'язаний із законом про кримінальну відповідальність, практикою правозастосування, відповідною теорією. Кримінально-правова характеристика злочину – це опис, визначення істотних, характерних його особливостей та ознак; система відомостей про істотні, характерні особливості й ознаки злочину.

Кримінально-правова характеристика злочину охоплює, насамперед, його ознаки. Згідно з частиною 1 статті 11 КК України [102], злочином визнається передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Аналіз цього визначення дає підстави виділити такі ознаки злочину: передбаченість КК України [102]; суспільна небезпечність; винність; діяння; учинення діяння суб'єктом злочину. Дослідження норм Особливої частини КК України [102] (наявність у статтях санкцій, у яких передбачено конкретний вид та розмір покарання)

дає змогу виділити ще одну ознаку – караність. За вчинення будь-якого злочину передбачено певний вид та розмір покарання. Це дає підстави до злочину відносити положення, що стосуються покарання. Водночас низка статей Особливої частини КК України [102] містить підстави спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності та обставини, що виключають злочинність діяння, які також можна віднести до елементів кримінально-правової характеристики злочинів.

Фактично всі ознаки злочину, за винятком суспільної небезпеки, конкретизовані в юридичній конструкції – склад злочину, який утворюють чотири елементи: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона. Усі ці елементи мають обов'язкові та факультативні ознаки – суспільні відносини, предмет злочину, потерпілого від злочину, діяння, наслідок, причинно-наслідковий зв'язок, місце, час, спосіб, знаряддя і засоби вчинення злочину, ознаки загального та спеціального суб'єкта, вину, мотив, мету та емоційний стан. Таким чином, склад злочину також є одним з елементів його кримінально-правової характеристики.

Головною метою кримінально-правової характеристики злочину є забезпечення правильної кваліфікації суспільно небезпечного діяння. Водночас вона необхідна для повного та всебічного вивчення злочину, удосконалення підстав кримінальної відповідальності за його вчинення, а також правильного тлумачення ознак складу злочину, призначення покарання, застосування заохочувальних кримінально-правових норм. Оскільки кожний злочин індивідуальний, то й набір елементів та ознак кримінально-правової характеристики в кожному випадку має специфічний характер. Під час опитування 42,1 респондентів вказали, що не усі обставини злочину охоплюються диспозицією ст 149 КК України, а понад 57,8 вказали, що не усі обставини цього злочину охоплюються диспозицією вказаної статті (Додаток К).

Кримінально-правова характеристика злочину, насамперед, повинна включати елементи, необхідні для правильної кваліфікації злочину, зокрема:

склад злочину; кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочину; характер (вид та розмір) покарання за злочин; спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності або обставини, що виключають злочинність діяння.

А. А. Вознюк визначає кримінально-правову характеристику як систему відомостей про злочин та інші категорії, пов'язані з кримінальною відповідальністю за його вчинення, закріплена в КК України; це характеристика певного об'єкта у системі Кримінального кодексу (кримінально-правової науки) або крізь призму його норм та інститутів [27, с. 160].

Відповідальність за торгівлю людьми передбачена статтею 149 КК України [102], редакція якої за час свого існування змінювалась та яка тепер називається “Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини” [157]. Диспозиція статті передбачає кримінальну відповідальність за торгівлю людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи.

Кваліфікований склад злочину передбачає посилене покарання за такі ж дії, вчинені щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, а особливо кваліфікований – за перелічені дії, вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки.

Вивчення складу даного злочину логічно почати з визначення його об'єкту, який як наукова категорія досліджується вже тривалий час. Так М. С. Таганцев зауважував, що об'єктом злочину є заповідь чи норма права, яка знайшла своє вираження в інтересі життя, який охороняється цією нормою [219, с. 178]. А. А. Піонтковський, будучи засновником концепції об'єкта як суспільних відносин, разом із тим стверджував, що об'єктом всякого злочину є одночасно і суспільні відносини, і відповідні правові норми, які регулюють ці відносини [230, с. 291]. М. С. Загородніков справедливо вказував, що об'єкт злочину, його зміст мають вирішальне значення для конструкції складу злочину в цілому [66, с. 32].

Досліджуючи склад злочину, вважаємо доцільним виходити з такої класифікації об'єкта злочину: загальний, родовий, видовий та безпосередній [7, с. 57]. В науці кримінального права під *загальним об'єктом* розуміють всю сукупність суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом. Тобто це система всіх об'єктів кримінально-правової охорони [1, с. 100]. Саме загальний об'єкт і описується в частині 1 статті 1 КК України [157], до якого закон відносить суспільні відносини, пов'язані з правовим забезпеченням охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам.

З приводу визначення *родового об'єкта* торгівлі людьми існують різні точки зору. М. Й. Коржанський вважає, що родовим об'єктом злочинів проти особи є суспільні відносини, які визначають суспільні властивості особи: її громадянство, вік, освіту, ім'я та інше [98, с. 140]. Такі думки, В. М. Підгородинський визначає родовим об'єктом цього злочину відносини, які забезпечують існування людини в суспільстві. Тобто відносини, пов'язані з її життям, здоров'ям, волею, гідністю та іншими цінностями людини [145, с. 58].

Видовим об'єктом є суспільні відносини, на які посягають злочини окремого виду [96, с. 73]. Видовим об'єктом злочинів, що містяться у розділі III Особливої частини КК України [102], є свобода, честь і гідність людини.

На відміну від загального, родового і видового об'єктів, яким шкода тим чи іншим злочином завдається опосередковано, така шкода напряду завжди завдається *безпосередньому об'єкту*. У випадках, коли один злочин одночасно завдає шкоди декільком суспільним відносинам, учені виділяють основний, додатковий і факультативний безпосередні об'єкти злочину. При цьому *основним безпосереднім об'єктом* є ті суспільні відносини, які законодавець, створюючи норму, мав за мету поставити під охорону кримінального закону в даному випадку [221, с. 100]. Це відносини, на які прямо здійснюється посягання, заподіяння шкоди якому створює сутність цього посягання [52, с. 22]. *Додатковим безпосереднім об'єктом* виступають ті суспільні відносини, посягання на які не становить сутності даного злочину, проте вони завжди порушуються або ж виникає загроза їх порушення поряд з основним безпосереднім об'єктом [96, с. 82].

Поряд з основним і додатковим виділяють *факультативний безпосередній об'єкт*. Він не завжди є ознакою конкретного складу злочину, проте заподіяння йому шкоди значно підвищує суспільну небезпеку злочину. З приводу визначення основного безпосереднього об'єкту злочину, передбаченого ст. 149 КК України, серед учених немає єдиної думки. Деякі вчені зазначають, що це лише свобода особи [229, с. 90]. Такої точки зору дотримуються П. С. Матишевський та С. С. Яценко, які вважають, що ним є фізична свобода та особиста недоторканність людини [3, с. 278]. Більш повне визначення основного безпосереднього об'єкта цього злочину дає М. І. Хавронюк – це воля, честь і гідність особи [239, с. 25]. Тому суспільні відносини, пов'язані з честю та гідністю потерпілої особи також є основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого статтею 149 КК України [157], тобто ним завжди завдається шкода цим злочином.

Щодо визначення додаткового безпосереднього об'єкта цього злочину, то усі вчені зійшлися на тому, що склад злочину, передбаченого статті 149 КК України [157], має лише *додатковий факультативний безпосередній об'єкт*. Тобто цей злочин також посягає на суспільні відносини, які знаходячись під кримінально-правовим захистом, не завжди потерпають від здійснення цього злочину [228, с. 75]. Варто зауважити, що додаткові відносини цього злочину можуть бути різними.

М. І. Хавронюк вважає, що факультативним безпосереднім об'єктом злочину є здоров'я людини, встановлений порядок здійснення посадовими особами своїх повноважень [239, с. 25]. Існує також думка, що окрім зазначених, додатковим факультативним безпосереднім об'єктом цього злочину є ще й життя людини [129, с. 321].

В. М. Підгородинський обґрунтовано приходять до висновку, що додатковим факультативним безпосереднім об'єктом цього складу злочину є відносини, пов'язані зі здоров'ям людини, її життям, встановленим порядком здійснення посадовими особами своїх повноважень, а також із правом дитини виховуватися в сім'ї з батьками та з правом батьків виховувати дитину [145, с. 74].

Крім того, він наполягає, що склад злочину торгівлі людьми не містить такої ознаки як *предмет злочину*. Людина не може бути предметом суспільних відносин, оскільки навіть у тих відносинах, які виникають з приводу неї, вона також наділяється правами і обов'язками, що робить її учасником цих відносин [145, с. 72-74].

Розглядаючи елементи складу злочину, Я. Г. Лизогуб справедливо зазначає, що описуючи кожен конкретний склад злочину в диспозиції статей Кримінального кодексу України, законодавець найбільшу увагу завжди приділяє його *об'єктивній стороні*. Але немає ніяких підстав вважати, що саме цей елемент у нормі закону є найважливішим і займає значне місце в загальній структурі складу злочину, оскільки всі елементи за ступенем інформативності й обсягом являють собою окремі самостійні сектори

єдиного кола, які тільки в сукупності можуть визначити те чи інше діяння як злочин, і відсутність хоча б одного з них дає підстави стверджувати про відсутність і складу злочину [115, с. 47].

Визначення законодавцем у диспозиціях статей Кримінального кодексу України [102] такої кількості ознак, які складають і характеризують об'єктивну сторону злочину, пов'язане саме з тим, що тільки вона, по суті, являє собою діяння (дію або бездіяльність), з наявністю якого (за умови, що інші елементи злочину присутні) кримінальний закон пов'язує конкретний склад злочину, а відповідно, визначає злочинність тієї чи іншої поведінки.

Досліджуючи об'єктивну сторону злочину, необхідно зазначити, що вона, у свою чергу, так само має певні ознаки, які поділяються на обов'язкові та факультативні. До обов'язкових відноситься діяння (дія або бездіяльність), а до факультативних – злочинний наслідок, причинний зв'язок, а також місце, час, знаряддя, засоби, спосіб та обстановка скоєння злочину. Головна відмінність між обов'язковими й факультативними ознаками полягає в тому, що обов'язкові ознаки – це необхідна умова для існування будь-якого із злочинів. Факультативні ж ознаки в одних злочинах можуть бути наявними, а в групі інших – або не існують взагалі, або існують, але не несуть у собі будь-якої особливої інформації та не впливають на кваліфікацію злочину [102, с. 48].

Погоджуємося з думкою В. О. Глушкова і Є. Д. Скулиша, які зазначають, що *об'єктивна сторона* даного злочину передбачає обов'язкову наявність таких ознак, як суспільнонебезпечне діяння та спосіб вчинення злочину. Причому, суспільнонебезпечне діяння даного складу злочину характеризується активною поведінкою (дією) особи, що знаходить свій прояв у одній з таких шести форм, кожна з яких є самостійною та може утворювати окремий злочин [40]:

1. Торгівля людьми.
2. Здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина.
3. Вербування людини.

4. Переміщення людини.
5. Переховування людини.
6. Передача або одержання людини.

Торгівля людьми законодавцем розуміється в широкому сенсі та відповідно до статті 1 Закону України “Про протидію торгівлі людьми” [177] означає здійснення незаконної угоди, об’єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до КК України визнаються злочином.

Здійснення іншої незаконної угоди, об’єктом якої є людина, охоплює випадки передачі людини іншій особі та її одержання цією особою на підставі незаконної угоди за отримання послуг матеріального чи нематеріального характеру, чи взагалі без будь-якої оплати. Наприклад, шляхом передання під заставу, в найм, в рахунок боргу, здійснення певних послуг на користь винної особи чи інших осіб, а також – із застосуванням насильства [40]. Але саме таке визначення є вкрай некоректним, бо людина не може бути ні об’єктом, ні предметом, а в даному випадку тільки потерпілим [118, с. 59]. Моментом закінчення цієї дії є безпосереднє одержання іншою особою (стороною угоди) людини або встановлення щодо потерпілого фактичного володіння для подальшого здійснення умови угоди щодо неї (продажу чи іншої незаконної передачі іншій особі) [40].

Інші форми скоріше розширюють сферу застосування цієї кримінально-правової норми, а ніж відповідають реальному змісту торгівлі людьми, але оскільки вони містяться і в міжнародно-правових актах і у диспозиції ст. 149 КК України [157], розглянемо і їх.

Під *вербуванням* слід розуміти досягнення із людиною добровільної (шляхом запрошування, умовляння) або вимушеної (шляхом шантажу,

погрози застосування насильства) домовленості на її подальшу експлуатацію, а у випадку використання обману – на вчинення певних дій щодо неї, таких як переміщення, переховування, передачу іншій особі.

Переміщення людини – дії спрямовані на зміну місця перебування людини [140], наприклад, доставка її покупцю чи посереднику з використанням будь-яких способів (законних чи незаконних, із супроводженням або без такого) та засобів.

Переховування людини полягає в її укритті (за згодою особи чи без такої) суб'єктом злочину в певних приміщеннях, тайниках, інших місцях, які унеможливають або ускладнюють встановлення її дійсного місцезнаходження.

Передача людини – це вчинення дій, пов'язаних із наданням потерпілого у фактичну власність іншої людини (покупця) для наступного використання, як правило, експлуатації в різних формах (примусової праці або послуг, в тому числі сексуальних, рабства чи підневільного стану або вилучення органів тощо), тобто того, заради чого вона була “придбана”.

Одержання людини передбачає отримання потерпілого, заволодіння ним, встановлення над потерпілим фактичного володіння або контролю над його поведінкою [40].

Способи вчинення даного злочину є альтернативними і полягають у:

1. Використанні обману.
2. Використанні шантажу.
3. Використанні уразливого стану особи.

Використання *обману* передбачає повідомлення неправдивих відомостей (так званий, активний обман) або замовчування певних відомостей, які повинні бути повідомлені винним (так званий пасивний, обман), у результаті чого потерпілий вводиться в оману.

Використання *шантажу* передбачає психічне насильство, яке може полягати в погрозі розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі бажають зберегти в таємниці [40].

Під *уразливим станом особи* слід розуміти зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин (примітка до статті 149 КК України [157]).

Крім того, у ч. 2 ст. 149 КК України [157] в якості кваліфікуючих ознак вказані такі способи вчинення злочину, як: використання службового становища; використання матеріальної чи іншої залежності; застосування насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких; погроза застосування такого насильства, а у частині 3 – застосування насильства, небезпечного для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, а також погроза застосування такого насильства [40].

При кваліфікації має також значення *злочинний наслідок*, зокрема за ч. 3 – це настання тяжких наслідків, тобто можливе самогубство жертви, тяжка хвороба тощо. Н. В. Шепелева звертає увагу, що настання смерті людини може вважатися ознакою тяжких наслідків особливо кваліфікованого складу даного злочину лише за умови, що повністю охоплюється ним, тобто в разі її заподіяння внаслідок умисного тяжкого тілесного ушкодження, через необережність, в тому числі вбивства через необережність двох або більше осіб, доведення до самогубства, у тому числі, допущеного за обтяжуючих та особливо обтяжуючих обставин. Ці положення щодо змісту тяжких наслідків у складі торгівлі людьми або іншої угоди стосовно людини необхідно було б передбачити в постанові Пленуму Верховного Суду України [247, с. 151–152].

Суб'єктом злочину відповідно до статті 18 КК України [102] визнається фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, тобто особа, якій до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років (ч. 1 ст. 22 КК України [102]). Спеціальний суб'єкт передбачений ч. 2 ст. 149 КК України [157], це – службова особа, яка

використовує службове становище, а також особа, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

Однак Я. Г. Лизогуб в ході дослідження прийшов до висновку, що чотирнадцятирічні та п'ятнадцятирічні підлітки можуть брати участь у торгівлі людьми лише в тих випадках, коли цей злочин вчинюється в групі з дорослими особами. Відсутність криміналізації дій таких підлітків у деяких випадках унеможлиблює доведення вини повнолітніх злочинців, оскільки попередню роботу виконують саме підлітки (вербування жінок, проведення зустрічей з ними тощо), які, будучи проінструкованими з боку тих же дорослих про відсутність стосовно них будь-якої небезпеки через законодавчу неврегульованість питання про вік кримінальної відповідальності за вчинення торгівлі людьми, замовчують інформацію про будь-які факти злочину. Тому він ставить питання про зниження віку притягнення до кримінальної відповідальності для кваліфікованого і особливо кваліфікованого складів злочинів [115, с. 9].

Суб'єктивна сторона злочину характеризується виною, метою та мотивом. Особа, яка вчиняє дії, наведені вище, усвідомлює їх суспільну небезпеку і бажає вчинити саме так, тому *вина* можлива лише у формі прямого умислу.

Мета злочину чітко вказана у диспозиції, це – експлуатація людини, під якою слід розуміти такі форми, а саме:

- сексуальної експлуатації [130];
- вилучення органів та проведення дослідів над людиною без її згоди [131];
- використання в порнобізнесі [133];
- примусову працю або примусове інших надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан;
- залучення в боргову кабалу, усиновлення (удочеріння) з метою наживи;
- примусову вагітність;

- жебратство;
- втягнення у злочинну діяльність;
- використання у збройних конфліктах тощо (ст. 149 КК України [157]).

Мотив, навпаки, прямо не передбачений диспозицією, але якщо взяти до уваги обов'язкову мету, то видаються корисливі спонукання до дій, тобто мотивом виступає користь.

Еволюція формулювання диспозиції свідчить про бажання її удосконалити та підтверджує намір дотриматись зобов'язань щодо імплементації норм міжнародного права до національного законодавства. Разом із тим, критика й оновленої редакції не припиняється. Так, А. М. Орлеан вказує на те, що нова стаття виявилась небездоганною з точки зору юридичної техніки, що породжуватиме певні проблеми при її застосуванні [140]. К. Б. Левченко звертає увагу на необхідності розширеного тлумачення таких понять як «вербування», «переміщення», «шантаж», «уразливий стан особи», «переховування», «передача або одержання людини» з метою їх єдиного трактування та застосування правоохоронними органами [109, с. 63–64]. Не виключено, що в майбутньому можуть ще відбутись подальші зміни її диспозиції.

Щодо дослідження питання кримінально-правової характеристики торгівлі людьми дає можливість зробити такі висновки:

Склад злочину, передбачений ст. 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини», включає загальний об'єкт, родовий об'єкт, видовий об'єкт та безпосередній об'єкт, який слід розглядати як основний, додатковий і факультативний, що визначені вище.

Обґрунтовано вважається що склад злочину, передбачений ст. 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини», не має предмета злочину.

Об'єктивна сторона даного злочину передбачає обов'язкову наявність таких ознак, як суспільно небезпечне діяння та спосіб вчинення злочину.

Суспільно небезпечне діяння полягає у вчиненні будь-якої з таких дій: торгівлі людьми; здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина; вербування людини; переміщення людини; переховування людини; передача або одержання людини. Способи вчинення даного злочину є альтернативними і полягають у використанні обману, використанні шантажу або використанні уразливого стану особи. При кваліфікації також має значення злочинний наслідок, зокрема за ч. 3 ст. 149 КК України – це настання тяжких наслідків.

На запитання про необхідність посилення відповідальності за вчинення торгівлі людьми 66,9 % вказали, що така відповідальність необхідна, понад 32,3 % запропонували ввести нові статті до кримінального кодексу, понад 45,8 % запропонували лише посилити відповідальність за кваліфікуючі ознаки, понад 73,6 % запропонували посилити відповідальність за торгівлю дітьми, понад 88,7 % запропонували посилити відповідальність за вчинення злочину членами злочинної організації, а понад 84,9 % запропонували посилити відповідальність за вчинення торгівлі людьми працівниками правоохоронних органів (Додаток К).

Суб'єктом даного злочину може бути фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, тобто особа, якій до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. Спеціальний суб'єкт передбачений ч. 2 ст. 149 КК України (службова особа та особа, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується виною, метою та мотивом.

1.3 Кримінологічна характеристика торгівлі людьми

Суспільно-небезпечне явище, яким є злочин, вивчається цілим рядом наук, перш за все кримінально-правового циклу. При дослідженні тих чи

інших його елементів і рис, наука виділяє специфічні ознаки та являє їх у вигляді власної характеристики, під якою у загальному сенсі розуміється опис, визначення істотних, характерних особливостей, ознак кого -, чого-небудь [225].

Наука кримінологія вивчає закономірності та тенденції розвитку злочинності, її причини та умови, особистість злочинця, механізм детермінації та генезис злочинної поведінки. Всі категорії кримінології, відображаючи поглиблені знання багаточисленних явищ, викликаних злочинністю, здійснюють безпосередній вплив на організацію і тактику оперативно-розшукової діяльності [222, с. 120]. Для практики оперативно-розшукової діяльності у боротьбі з організованою злочинністю виключно важливий кримінологічний підхід до вивчення злочинної поведінки як процесу, що відбувається у просторі і часі та охоплює не тільки самі злочинні дії, але й соціальні та психологічні явища, що передували їм [222, с. 122-123].

Кримінологічна характеристика охоплює сукупність статистично значущих показників про злочинність (злочини) та особу злочинця [74, с. 10]. Вона є такою сукупністю даних (достатньою інформацією) про певний вид (групу) злочинів або конкретне злочинне діяння, що використовуються для їх профілактики [100, с. 211].

Грунтовне дослідження проблем, пов'язаних із сутністю галузевих характеристик злочинів взагалі та кримінологічної характеристики зокрема провів О. М. Литвинов [117, с. 581–586]. Він відмічає що, по-перше, тільки кримінологічна характеристика, на відміну від кримінально-правової або криміналістичної характеристик, найбільш повно враховує типові відомості про особу злочинця та жертву злочинного посягання, використовувани злочинні механізми тощо, які мають принципове значення з точки зору організації попередження злочинів даного виду, встановлення та викриття винних осіб. По-друге, на відміну від кримінально-процесуальної характеристики, в основу якої покладено предмет доказування, зміст якого наповнюють обставини, які узагальнені до такої міри, що поширюються на

будь-який злочин, кримінологічна характеристика окремих видів злочинів насичена конкретним якісним знанням у формі інформаційно-статистичних зведень. Очевидно при цьому, що зміст кримінологічної характеристики передбачає не конкретизацію предмета доказування, а розгляд типових ознак окремих елементів злочинної діяльності даного виду.

Не можна залишити поза увагою й питання про системно-структурну подібність кримінологічної та криміналістичної, а за великим рахунком і кримінально-правової характеристик. Відома думка, що, наприклад, криміналістична характеристика є лише неоригінальним набором окремих кримінально-правових і криміналістичних відомостей, позбавлених новизни [14, с. 274].

Однак, при формуванні елементів структури відповідної галузевої характеристики, як інформаційної основи для спеціальних досліджень, виходячи із сутності та виду об'єкта, який вона характеризує, варто враховувати і використовувати ключові кримінально-правові, кримінологічні, криміналістичні дані про злочин понятійного, соціологічного і психологічного характеру. В іншому випадку зазначені характеристики втратять свої правові, емпіричні та прикладні орієнтири, що вимагають наукового осмислення й опису, і будуть позбавлені всякого змісту і значення для відповідної галузі правознавства.

Конкретний зміст кримінологічної характеристики полягає у виявленні всіх ознак, які складають у своїй сукупності та взаємозв'язку її структуру. Тут можна виокремити наступні групи елементів:

- кримінологічно значимі ознаки злочину;
- дані, які характеризують кримінологічну ситуацію вчинення злочину;
- ознаки, які визначають специфіку діяльності із попередження злочинів.

До першої групи належать: дані про предмет злочинного посягання, дані про особу злочинця, мотив та мету злочину; дані про особу потерпілого.

До другої: статистична поширеність злочинів; дані про соціальні умови (обстановку) злочину (соціально-політична; соціально-економічна; час; географія; соціальне середовище тощо). До третьої: причини злочинів; наслідки злочинів; механізм злочину; обставини, що сприяють злочинам [100, с. 213].

О. М. Литвинов зазначає, що включення в кримінологічну характеристику злочинів елементів, які “запозичені” із кримінально-правової або криміналістичної та інших характеристик, цілком природний процес, корисний і виправданий, якщо вони мають кримінологічне значення. З метою забезпечення прикладного характеру кримінологічної характеристики вона мусить бути продуктом дослідження зв’язків між її елементами, які мають самостійне значення та попередньо достатньо глибоко проаналізовані. За результатами дослідження науковець приходять до таких висновків [117, с. 584–585]:

– жодна з галузевих характеристик не здатна всебічно охопити ознаки, що мають важливе значення для організації та здійснення протидії злочинності. Відомості, наведені в цих характеристиках, не одного порядку і не конкурують, хоча і досить близькі за суттю. Вони призначені для вирішення різних завдань і є складовими елементами різних систем, тому повинні бути досліджені паралельно і в комплексі;

– кримінологічна характеристика злочинів може розглядатися в двох аспектах:

1) як поняття, що безпосередньо характеризує особливе явище (продукт діяльності людини) з виділенням в ньому характерних якостей, в яких відображаються його кримінальні властивості;

2) як поняття, що є науковою абстракцією та містить у собі загальні риси, властиві кримінологічним характеристикам певних груп злочинів;

– як будь-яка вихідна для науки категорія, кримінологічна характеристика являє собою абстракцію, значення якої обумовлюється

закладеними в ній можливостями змістовної інтерпретації охоплюваного класу явищ;

– прикладний характер кримінологічної характеристики забезпечують встановлені в ході дослідження кореляційні зв'язки та залежності між її елементами, що сприяє визначенню невідомих компонентних складових.

Виходячи з наведених науково обґрунтованих положень, розглянемо кримінологічну характеристику торгівлі людьми. Треба сказати, що нині увага і міжнародних організацій і урядів багатьох країн пильно прикута до цієї проблеми, що справедливо обґрунтовується масштабами протиправних діянь. Голова 63-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН Мігель д'Еското Брокман заявив, що торгівля людьми стала однією з найбільш прибуткових сфер діяльності. Посилаючись на Міжнародну організацію праці, він зауважив, що щорічні прибутки від таких злочинів становлять 32 мільярда доларів, а також звернув увагу на те, що торгівці “живим товаром” відстають у своїх прибутках лише від злочинців, які займаються продажем наркотиків і зброї [152].

Розглядати характеристику торгівлі людьми необхідно оцінюючи масштаби цього явища у світі та Україні. За результатами проведеного під час дослідження анкетування, 91,7 % опитаних слідчих вважають, що злочин торгівля людьми є високо латентним, а це говорить про те, що отримати достовірні дані про реальний стан цих злочинів досить складно (Додаток К).

Міжнародні експерти вважають, що біля 2,5 мільйона людей у світі примушуються до тієї чи іншої діяльності. Міжнародна організація міграції повідомляє, що мінімум 12,3 мільйона людей стали жертвами примусової праці, тоді як міжнародна неурядова організація “Свобода від рабства”, яка базується у США, називає цифру 27 мільйонів [136].

Метою торгівлі людьми виступає експлуатація, яка має різні прояви. За даними ООН найбільш вагомим є частка задокументованих фактів торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації – 79 %, після якої йде трудова

експлуатація – 18 % [28, с. 2–3]. При цьому відзначається, що данні про інші форми експлуатації є заниженими. Мова йде про домашнє рабство, примусові шлюби, вилучення органів, використання у бойових діях, експлуатацію дітей з метою жебрацтва тощо. Характеристика потерпілих у світі за статтю та повноліттям виглядає наступним чином : - 66 % повнолітні жінки, 13 % неповнолітні дівчата, 12 % повнолітні чоловіки, 9 % неповнолітні хлопці [28, с. 8].

На думку респондентів понад 15,7 % жертвами торгівлі людьми становлять неповнолітні дівчата, понад 72,9 % становлять дівчата віком від 20- 30 років, а також 11,2 % становлять інші категорії громадян (Додаток К).

Подальше вивчення характерних ознак торгівлі людьми надає можливість відзначити, що простір злочинної діяльності не обмежується національними кордонами. У доповіді Управління ООН по наркотикам і злочинності Таїланд, Китай, Нігерія, Албанія, Болгарія, Білорусь, Молдова та Україна названі основними країнами-постачальницями “живого товару” на міжнародні ринки, а Японія, Ізраїль, Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Італія, Туреччина та США – головними країнами призначення. Також у документі сказано, що мешканці 127 країн світу експлуатуються у 137 державах [136].

Проведене дослідження вказує на те, що жертвами торгівлі людьми, стають як молоді жінки (20–30 років), яких вивозяться для роботи у секс-індустрії, що свідчить про тенденції омолодження секс-бізнесу. Аналіз свідчить, що до 80 % жінок, які потрапили в тенета секс-індустрії обманним шляхом. Більше того, жертвами торгівлі людьми найчастіше стають легковажні та довірливі дівчата віком (20–30 років) 81,2 %, рівень освіти такі дівчата мають: вищу 40,1 %, середню освіту мають понад 24,1 %, а понад 33,9% не мали постійної роботи (Додаток К).

Досліджуючи ці проблеми, М. Г. Вербенський зазначав, що торговці висувають більше вимог до «якості товару»; збільшується кількість потерпілих, які використовувалися не в секс-бізнесі, а експлуатувалися в домашньому господарстві, на нелегальних виробництвах; вік жертв

становить 30–50 років; розширюються місця пошуку “живого товару”, торговці переходять до сільської місцевості; більш завуальованим є вербування; поширюється торгівля з метою втягнення до порнобізнесу і проституції дітей на замовлення іноземців; змінюються форми торгівлі людьми, способи вербування, шляхи вивезення з урахуванням методів злочинної конспірації; з’являються нові форми експлуатації людини, пов’язані з використанням її інтелектуальних можливостей [24, с. 21–22].

Управління міжнародних зв’язків МВС України підтверджує, що наша держава виступає країною-походження «живого товару» до розвинутих країн Південної та Західної Європи, Азіатсько-тихоокеанського регіону, передусім жінок і дітей, як найбільш уразливих верств населення, для використання переважно в сфері сексуальної індустрії.

За даними опитування слідчих, основними країнами-призначення для наших співвітчизників є Турецька Республіка, Російська Федерація, Республіка Польща, Чеська Республіка, Федеральна Республіка Німеччини, Держава Ізраїль (Додаток Ж).

Під час опитування респонденти назвали найпоширеніші маршрути переведення жертв торгівлі людьми, а саме: балтійський, східноєвропейський, центрально – європейський, балканський, африканський (Додаток Ж).

На думку М. Г. Вербенського, викликає занепокоєння той факт, що лише 16,2 % опитаних працівників поліції та 8,3 % співробітників організацій, задіяних до протидії торгівлі людьми, висловили думку, що статистика МВС України щодо виявлення фактів торгівлі людьми приблизно відповідає фактичній кількості вчинених злочинів. Про те, що офіційна статистика далеко не повною мірою відображає реальну ситуацію поширеності торгівлі людьми в Україні, але він водночас зауважує, що вивчення статистики має позитивний вплив на планування діяльності з протидії торгівлі людьми [24]. Характеристика торгівлі людьми неможлива

без аналізу статистичних даних, навіть якщо вони не відображають повної картини.

Офіційна статистика Міністерства внутрішніх справ України та Офісу Генерального прокурора України з 2015–2020 роки наведена в додатку (Додаток Б). За цією інформацією кількість зареєстрованих злочинів по фактам торгівлі людьми становить: 2015 рік – 18 злочинів; 2016 рік – 114 злочинів; 2017 рік – 340 злочинів; 2018 рік – 268 злочинів; 2019 рік – 316 злочинів; 2020 рік – 106 злочинів.

Відповідно зменшується й кількість розслідуваних по даним фактам злочинів і кількість встановлених потерпілих, більшість із яких складають жінки. Має нестабільну динаміку жахлива цифра виявлених дітей, які постраждали від торгівлі людьми.

Загальна кількість жінок, які були протягом 2009 року вивезені налагодженими каналами до Західної Європи, як засвідчує НЦБ Інтерполу, становить близько 3000.

Кількість виявлених фактів торгівлі людьми або інших незаконних угод щодо людини, вчинених організованими групами і злочинними організаціями, має тенденцію до зменшення:

Однак, під час проведеного анкетування 65,4 % опитаних слідчих, а також всі опитані співробітники організацій, задіяних до протидії торгівлі людьми, вказали, що злочин торгівлі людьми переважно вчинюється організованими групами (злочинними організаціями) (Додаток К).

Нестабільною є динаміка виявлених організованих груп і злочинних організацій з міжнародними зв'язками [214]:

Крім того, як стверджує Н. М. Ахтирська, призначене покарання неадекватне тяжкості вчинених злочинів [8, с. 153]. Це переконує в існуванні проблеми доведення кримінальних проваджень до логічного завершення, тобто до справедливого вироку суду.

Характеристика постраждалої від торгівлі людини є одним із основних чинників, який накладає відбиток на механізм вчинення злочину [238 с. 170],

і, відповідно, на організацію його профілактики, виявлення та розслідування. Соціально-демографічний портрет потерпілих жінок виглядає наступним чином [213, с. 35–43]:

Заслуговують на увагу результати дослідження щодо торгівлі людьми Є. Стрекалова та О. Горбунової [218, с. 53–57], які під час проведеного ними опитування 23,8 % потерпілих зазначили, що за кордоном до них застосовувалося фізичне насильство: їх били, мордували, залишали без їжі й води. До 54,8 % потерпілих (з їх слів) застосовувалося психологічне насильство (зокрема, погроза фізичним насильством, розповісти рідним і близьким про те, чим вони займаються, інші компрометуючі дані тощо). Як психічне, так і фізичне насильство мало місце стосовно 9,7 % жертв. Ніякого насильства з боку злочинців, за свідченнями потерпілих, не застосовувалося щодо 11,7 %. Найчастішим способом повернення потерпілих в Україну була їх депортація (48 %). Власними силами повернулися на батьківщину 37 % потерпілих, іншим шляхом (наприклад, допомогли інші особи втекти) – у 15 % випадків. Найчастіше, у 64 % оформлення виїзних документів та оплата переїзду потерпілих здійснювались за кошти вербувальника, відповідно, оформлення документів на дорогу сплачували самі потерпілі у 36 % випадків. До 500 доларів США на місяць за роботу за кордоном потерпілим пропонувалося у 43 % випадків, від 500 до 1000 доларів США – у 36 %, від 1000 до 3000 доларів США – у 21 %. Проте ті суми грошей, які пропонувалися потерпілим, і ті суми, які вони реально змогли отримати, дуже відрізняються. Кожна друга потерпіла фактично не отримала нічого (57 %), до 100 доларів США за весь час роботи отримали 22 % потерпілих, від 100 до 300 доларів США – 14 %, від 300 до 500 доларів США і більше – 7 %.

Наведені дані дослідження доводять, що більшість потерпілих становлять молоді жінки віком (20-30) років з невисоким рівнем освіти та невдалим сімейним життям, яких супроводжує невлаштованість, малозабезпеченість та інші негаразди. Адже до них менш ризиковано

застосовувати силу та їх легше ввести в оману, що використовується в більшості випадків (70 %) [46, с. 183].

На думку К. Б. Левченко, якщо жінка привезла гроші, нехай і невеликі, після роботи в секс-бізнесі, до якого вона була втягнута оманною, то вона не вважає себе жертвою. Бажання виїхати за кордон знову висловили 14 жінок з 20 опитаних, не дивлячись на страждання і приниження, через які багатьом із них прийшлося пройти [111, с. 11–12].

Особи, які причетні до вчинення даного злочину, також можуть бути як чоловіками, так і жінками. Надати характеристику особі злочинця не легко, бо він не завжди відповідає лише однотипним узагальненим критеріям, особливо якщо діє у складі організованої групи. Наприклад, Н. М. Ахтирська зазначає, що за соціальним статусом торговців людьми можна розподілити на дві групи: кримінальні елементи, члени злочинних угруповань, з одного боку, і зовні законослухняні співробітники комерційних структур, часом високопоставлені співробітники банків, правоохоронних органів, туристичних фірм, засобів масової інформації – з іншого [9, с. 223].

Схожу думку висловлює і М. Г. Вербенський, який за соціальним статусом торговців людьми розділяє на дві групи:

- 1) кримінальні елементи, члени злочинних угруповань;
- 2) працівники комерційних структур, банків, правоохоронних органів, туристичних фірм тощо. Розподіл їхніх ролей здійснюється за співучастю. Відповідно визначається розподіл осіб у групі, до складу якої, як правило, входять: організатор (керівник); «вербувальники», тобто особи, які підшуковують та втягують жінок у зайняття проституцією для подальшого їх продажу; особи, які використовують наявні у них зв'язки з корумпованими працівниками правоохоронних органів; «кур'єри», які займаються переміщенням жертв через державний кордон України та перевезенням одержаних за них грошових коштів; закордонні «покупці», які займаються «працевлаштуванням» отриманих жінок. Встановлено, що особами, які

вчиняють торгівлю людьми в Україні, є переважно чоловіки віком до 30 років (75 %), жінки серед злочинців становлять близько 25 % [24, с. 24].

На рівень торгівлі людьми в Україні впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори. Зовнішніми є: процеси глобалізації економіки і трудової мобільності населення; розмежування між багатими і бідними країнами; розвиток світового виробництва; потреби дешевої робочої сили; відкриття кордонів; інтернаціоналізація тіньової економіки; наявність соціальної мережі за кордоном, що сприяє процесу виїзду; ліберальне ставлення законодавства багатьох країн до секс-індустрії.

Головною серед внутрішніх причин є скрутне соціально-економічне становище населення, суттєве зниження рівня життя, внаслідок чого значна кількість жінок віком 20–30 років стикаються з труднощами у працевлаштуванні. Високий рівень безробіття штовхає їх на пошук роботи за кордоном, не зважаючи навіть на невідповідність пропозицій рівню їх освіти і кваліфікації [24, с. 22–23].

Дослідження питання кримінологічної характеристики торгівлі людьми дає можливість зробити такі висновки:

- торгівлі людьми властивий високий рівень латентності, що впливає на достовірність статистичних даних щодо дійсних масштабів даного явища, але, в будь-якому випадку, кількість постраждалих від неї у світі вимірюється мільйонами, а Україні тисячами щороку;

- переважно жертвами стають жінки, більшість із яких схиляються до проституції чи інших форм сексуальної експлуатації. Біля п'ятої частини потерпілих примушуються до праці чи надання певних послуг. Відсоток потерпілих від торгівлі людьми з іншими формами експлуатації незначний, але він імовірно є заниженим;

- торгівля людьми набула ознак організованої злочинності, посівши третє місце у світі за прибутковістю після незаконної торгівлі зброєю та наркотиками, приносячи мільярди прибутки;

– основними країнами-постачальницями “живого товару” на міжнародні ринки є Таїланд, Китай, Нігерія, Албанія, Болгарія, Білорусь, Молдова та Україна, а головними країнами призначення – Японія, Ізраїль, Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Італія, Туреччина та США;

– в Україні за статистикою приблизно четверта частина виявлених фактів торгівлі людьми вчинена організованими групами та злочинними організаціями, але вірогідно ця цифра не повною мірою відображає реального стану, бо якщо до злочину причетна організована група, то не завжди вдається це довести, адже характерним для всіх етапів протиправної діяльності є високий рівень конспірації.

1.4 Криміналістична характеристика торгівлі людьми

Розглядаючи питання криміналістичної характеристики злочинів, варто сказати про те, що вона народилася на певному етапі розвитку самої науки криміналістики [13, с. 40]. На думку О. Н. Колесніченка [81, с. 10], теоретичне осмислення криміналістичної характеристики злочину опанувало еволюційний шлях від сприйняття її як системи даних про ознаки, що відображають закономірні зв'язки та є основою для розслідування конкретних злочинів [200, с. 7], до системи даних, що має бути встановлена при розслідуванні визначеного злочину [208, с. 56; 236, с. 18], а також надання криміналістичній характеристиці статусу наукової категорії, яка дозволяє прогнозувати ймовірні райони можливого вчинення повторних або серійних злочинів [208, с. 60].

На нашу думку, криміналістична характеристика це система відомостей про певні види злочинів, ознаки особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, мотиви його вчинення, предмет посягання, обстановку, способи, які мають значення для виявлення і розкриття таких протиправних діянь криміналістичними засобами, прийомами та методами. Для розуміння

сутності криміналістичної характеристики необхідно виходити з того, що в ній відображаються особливості певного виду злочинів, які мають значення для їх виявлення і розкриття. Такі особливості називають криміналістично значущими.

Сутність криміналістичної характеристики полягає в тому, що вона розглядається як система, що містить ознаки і дані про закономірні зв'язки слідів, які виражені відповідним ступенем вірогідності, встановленої на підставі узагальнення даних матеріалів кримінальних проваджень, та апробованих слідчою практикою. Такі дані є основою для побудови систем типових версій, що використовуються при вирішенні конкретних слідчих завдань, висуненні робочих версій. У криміналістиці вживались заходи щодо розробки систем визначення характерних особливостей особи, яка вчинила злочин, на підставі аналізу типових слідів, особливостей обстановки в аналогічних випадках.

Криміналістична характеристика як накопичувач і джерело відомостей про певні види злочинів, виконуючи інформаційну функцію, являє собою єдину інформаційну систему. Використання такої системи можливе шляхом одержання та аналізу відомостей щодо окремих елементів і встановлення зв'язків між ними. У цьому розумінні всі елементи системи теоретично рівнозначні, тому поділяти їх на основні та другорядні недоцільно. У той же час використання такої інформаційної системи вимагає в кожному конкретному випадку визначення ключового елемента, через який можна здійснити «вхід» до системи з метою одержання необхідної інформації. Визначення ключового елемента для конкретного випадку залежить від слідчої ситуації, що склалася на даному етапі розслідування, від того, які вихідні дані має слідчий і які з них необхідно встановити. Аналіз кримінальних проваджень щодо злочинів різних категорій показує, що значна частина їх вчиняється способами, ознаки яких не завжди очевидні. Тому їх виявлення і пояснення вимагають насамперед знання і використання систематизованого опису злочинних способів.

Великого значення набувають рекомендації, побудовані на аналізі закономірних зв'язків, які складаються між елементами криміналістичної характеристики. У дослідженні таких зв'язків міститься перш за все практичне призначення криміналістичної характеристики злочинів. Принципові можливості використання у розслідуванні закономірних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики полягають у тому, що за наявності відомостей щодо одних типових обставин передбачається існування інших [101, с. 367–373].

Дослідження характерних ознак торгівлі людьми показало, що продаж людини може бути здійснено одноособово, наприклад, продаж матір'ю своєї малолітньої дитини. Але, все ж таки, торгівля людьми загалом переважно вчиняється групами осіб. Нажаль, подібна протиправна діяльність стала вельми привабливою сферою для організованої злочинності.

Такі організовані групи, як правило, спеціалізуються на окремих видах торгівлі людьми, в залежності від мети експлуатації. Перехід торгівлі “живим товаром” до сфери діяльності організованої злочинності пояснюється, серед іншого, складністю її здійснення без наявності стійких зв'язків між співучасниками, в тому числі й тими, що мешкають у різних державах, а також необхідністю прикриття їх діяльності корумпованими представниками влади [49, с. 65].

Під час анкетування слідчих встановлено, що понад 74,7 % опитаних вказало, що на початковому етапі розслідування не можна встановити повну криміналістичну характеристику цього злочину та осіб, які його вчинили, крім того не можна встановити ознаки вчинення злочину організованими групами вказало понад 62,4 % респондентів, але понад 86,4 % опитаних вказали на те, що при початковому етапі розслідування до торгівлі людьми мають особи, які мають транснаціональні зв'язки, крім того, 66,1 % опитаних вважають що ці групи також мають корумповані зв'язки з представниками органів державної влад та правоохоронних органів (Додаток К).

Б. В. Лизогуб відмічає, що для організованих груп, які вчинюють торгівлю людьми, характерним є розподіл ролей в угрупованні (всі члени групи виконують чітко визначені функції і діють згідно одного плану, переслідуючи при цьому єдину мету), їм властиві тенденції до налагодження та підтримки міжнародних злочинних зв'язків, до поширення просторового та ресурсно-людського масштабу власної діяльності [114, с. 47].

Розподіл ролей членів організованої злочинної групи, яка займається торгівлею людьми, можна представити наступним чином [18, с. 107–109]:

- організатор (займається загальним керівництвом групою, плануванням її діяльності та контролем, фінансовими питаннями та розподілом прибутків, налагодженням і підтримкою контактів з іншими представниками злочинного світу і посадовими особами та правоохоронцями, виробленням стратегії протидії правоохоронним органам);

- вербувальник (здійснює пошук потенційних жертв для подальшої торгівлі ними, а також переконує долучитись до майбутнього “заробітку”, переважно шляхом оман чи шантажу);

- експлуататор (особа, яка безпосередньо здійснює такі дії щодо жертви, як сексуальна експлуатація у всіх формах, використання в порнобізнесі, залучення до примусової праці або примусового надання послуг, рабства або звичаїв, подібних до рабства, підневільного стану, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо);

- «диспетчер» (виконують функцію прикриття злочинної діяльності за допомогою туристичних агенцій, бюро послуг, масажних кабінетів, а також функцію підтримання зв'язку між членами групи);

- особи, що виконують допоміжні функції: бійці чи охоронники, водії, спостерігачі, повії як джерела інформації (загальної, необхідної для вербовки, чи компрометуючого характеру).

Наведений розподіл ролей досить умовний та не є вичерпним. Так, у злочинних групах з меншою кількістю членів, наприклад, організатор може виконувати функцію вербувальника, сам експлуатувати жертву тощо. Як правило, такі групи самостійно не розпадаються, а злочинна діяльність учасників продовжується до моменту викриття групи або будь-кого з її членів [18, с. 149].

Наведене переконує, що організовані групи, які вчинюють торгівлю людьми, мають складну ієрархічну структуру та переважно встановлюють корумповані зв'язки з представниками органів державної влади, а їх протиправна діяльність не обмежується національними кордонами та часто носить транснаціональний характер.

Важливим елементом характеристики злочину є спосіб його вчинення, який має важливе як криміналістичне, так і оперативно-розшукове значення: служить базою для висування як загальних, так і окремих версій, впливає на організацію пошуку злочинця та на повторення (злочинці діють в аналогічних умовах, використовують подібні знаряддя злочину і залишають характерну для цього певну сукупність слідів), дозволяє здійснювати заходи з попередження злочинів [80, с. 19]. Спосіб вчинення злочину разом з інформацією про нього виступає основою для:

- розробки криміналістичних характеристик окремих видів злочинів;
- виявлення взаємозв'язку між структурними елементами характеристики (спосіб вчинення – особа злочинця; спосіб вчинення – «слідова картина»; спосіб вчинення – предмети посягання і т.п.);
- побудова і висунення версій;
- планування розслідування;
- розробки особливостей тактики провадження слідчих дій;
- прогнозування механізму вчинення конкретного виду злочинів;
- розробки профілактичних заходів.

Тому в криміналістичному аспекті спосіб вчинення злочину охоплює масу ознак, що не мають кримінально-правового значення, але відіграють важливу роль для пошуку слідів і встановлення ознак злочину. Таким чином, для криміналістики на перший план виступають ознаки способу вчинення злочину, які відбиваються у комплексі різноманітних матеріальних та ідеальних слідів, що дозволяє зорієнтуватися у вчиненому діянні та намітити найбільш оптимальні методи його викриття та розслідування.

В. В. Пясковський стосовно торгівлі людьми визначає спосіб вчинення як детерміновану систему дій торгівців людьми з підготовки та виконання злочину, а також примушування потерпілих до вчинення останніми дій, направлених на досягнення цілей злочинної діяльності торгівців [200, с. 38–39]. Торгівля людьми, яка носить транснаціональний характер, складається з таких етапів [201, с. 71]:

- 1) створення різноманітних фірм, які, прикриваючись підприємницькою або спонсорською діяльністю, фактично вербують та вивозять за кордон жінок – громадян України під виглядом їх подальшого працевлаштування;

- 2) налагодження корумпованих зв'язків з посадовими особами державних органів, які займаються оформленням та видачею необхідних для виїзду за кордон документів, а також здійснюють безпосередній контроль за переміщенням громадян через державний контроль України;

- 3) підшукування поза межами України за участю іноземних громадян (тобто, сутенерів) «ринків збуту» для продажу потерпілих з метою їх подальшої експлуатації;

- 4) підшукування та вербування осіб, які з огляду на вік та зовнішні дані (як правило, молоді жінки у віці від 18 до 30 років) можуть бути використані для продажу з метою саме сексуальної експлуатації;

- 5) добір способів для переміщення потерпілих через державний кордон України;

б) примушування жінок до заняття проституцією та контроль над ними після прибуття в країну призначення;

7) обирання способу оплати та перевезення грошей за поставлений таким чином «товар».

Пошук жінок для вербовки з метою подальшої сексуальної експлуатації може здійснюватись такими способами:

– *шляхом безпосереднього контакту (спілкування) з жертвою.*

Знайомство з потенційною жертвою може відбутись як у сприятливих для цього місцях (бари, кафе, розважальні клуби тощо), так і за допомогою друзів і приятелів, яким вона довіряє. Тут важливо встановити довірливі відносини. Зауважимо, що вербувальниками можуть бути як чоловіки, так і жінки. Останні, якщо пропонують дівчині роботу в іншій країні, менше асоціюються з злочинцями. Вони своїм прикладом можуть «доводити» як можна досягти успіху та заробити великі гроші закордоном, викликати довірливу зацікавленість жертви. Втім, такі жінки і справді часто мають багатий досвід «заробітку» закордоном, бо постраждали від торгівлі людьми, але прилаштувались до такого способу життя та повернулись для вербування інших жінок;

– *розміщення оголошень у газетах чи інших засобах масової інформації.* Такі оголошення виходять у завуальованій формі, тобто в них може йтись про пошук дівчат для цілком легальних заходів, наприклад конкурсів, або пропонуватись робота закордоном, яка не потребує особливої кваліфікації (домогосподарками, нянями, офіціантками, танцівницями тощо). У таких випадках може йти мова не про примус до сексуальної експлуатації, а про елементарну легковажність, неосвіченість, можливо розбещеність [201, с. 198]. Необхідно звернути увагу на той факт, що в зв'язку з певною поінформованістю потенційних жертв щодо даного способу, ці оголошення мають тенденцію до скорочення, але вони переміщуються до маленьких міст, районних центрів, оскільки там молодь більш наївна й отримує менше достовірної інформації [120, с. 139];

– *використання шлюбних агентств (наречена поштою).*

Вербувальники користуються ними як засобом для пошуку жінок, які полюбляють подорожувати або не проти емігрувати. Даний спосіб має деякі особливості. Вербувальники можуть самі бути торговцями або працювати на них. Жінка зустрічає чоловіка, який обіцяє одружитись. Він може сам використовувати жінку якийсь час, потім примушує до порнографії, а пізніше продає до секс-індустрії або безпосередньо доставляє в бордель [120];

– *використання мережі Інтернет.* Інформаційні технології розвиваються та поширюються стрімкими темпами, втягуючи все більше людей до “всесвітньої павутини”, особливого юного віку. Якщо додати до цього бажання молодої людини знайти високооплачувану роботу закордоном або мрію дівчини познайомитись із заможним кавалером для “серйозних” відносин, то залишається скласти позитивне враження та тенета готові;

– *використання туристичних фірм,* які, на відміну від агентств по працевлаштуванню закордоном, лише оформляють туристичні візи, що не дають права легального працевлаштування. По прибуттю в країну призначення людина вирішує питання працевлаштування самостійно та легко потрапляє до рук злочинців [218, с. 62].

Підшукавши жертву, максимально збирається інформація відносно неї (інтереси, спосіб життя, джерела існування, зв’язки, як часто вона спілкується з родичами чи близькими, хто вони тощо). Якщо особа відповідає побажанням зловмисника, вербувальник входить у довіру і далі, залежно від обставин, вводить її в оману або повідомляє про реалії роботи з обіцянкою пристойного заробітку та добрих умов перебування.

Схожі способи, з урахуванням певних особливостей, можуть використовуватись і для пошуку та вербування жертв торгівлі з метою експлуатації примусової праці. Їм також пропонується добрий заробіток, пристойні умови праці та побуту, часто обіцяється легальний статус перебування та працевлаштування або може бути задалегідь повідомлено

про деякі труднощі з законом, але із запевненнями успішного їх подолання. Зрозуміло, що по приїзду до роботодавців реалії виявляються геть іншими.

Із завершенням вербування вирішується питання щодо транспортування жертви до місця призначення, а якщо злочин носить транснаціональний характер, то і переміщення через державний кордон. Дослідження показало, що тут способи також можуть бути відмінними:

- виїзд на законних підставах;
- виїзд з порушенням закону: перетинання державного кордону за підробленими документами або виїзд взагалі без необхідних документів.

Спосіб перетинання кордону може бути й комбінованим, якщо потрібно його долати неодноразово на шляху до країни-призначення: спочатку законно, а потім з третіми країнами – незаконно.

Сьогодні перевізники (кур'єри) не завжди супроводжують жертв. Останнім часом дедалі активніше використовується злочинна практика щодо підготовки потерпілих для самостійних виїздів, з метою унеможливити затримання перевізників із завербованими особами (особливо під час перетину державного кордону) [223, с. 10].

Способи пошуку покупця також можуть бути різноманітними. Замовник може бути ще до вербовки жертви або її переправлення. Відомий і такий спосіб пошуку покупця як аукціони, на зразок Африканських работоргових ринків минулого. Так, у Мелані (Італія) поліція викрила банду, що проводила аукціони жінок, вивезених з колишнього Радянського Союзу, яких роздягали, показували і продавали в середньому за 1000 доларів США [233].

Спосіб оплати може бути готівковим, що здійснюється при безпосередньому контакті покупця з продавцем або через кур'єра, чи безготівковим, наприклад за допомогою компанії «Western Union» або переказів грошей на банківські рахунки з використанням платіжних карток.

Практика засвідчує що члени організованих груп, які спеціалізуються на торгівлі людьми, часто застосовують насильство, основна мета якого –

тримати потерпілу особу під контролем і в постійному остраху, щоб вона не відмовлялася від виїзду за кордон або, під час перебування за кордоном, не робила спроб повернутися на Батьківщину чи звернутися до правоохоронних органів у разі незадоволення «умовами праці». Насильство над потерпілою може мати такі форми:

– психологічне насильство (боргова кабала, вилучення документів, шантаж, погрози фізичною розправою з жертвою або її близькими, погрози зараженням тяжкою хворобою) вказали 78,9 %;

– фізичне насильство (згвалтування, нанесення тілесних ушкоджень, спричинення болю, втягнення до наркотичної чи алкогольної залежності, виснаження голодом) 55,6 %.

Злочинна діяльність здійснюється з жорстким дотриманням правил конспірації. Потерпіла максимально ізолюється від суспільства і перебуває під постійним наглядом членів злочинних організацій та найманих охоронців. Ізоляції від суспільства сприяє та обставина, що потерпіла не знає мови тієї країни, де її утримують в ізоляції, також те, що вона перебуває на нелегальному становищі у цій державі.

На думку М. А. Погорецького, незважаючи на всі такі зусилля злочинців, ознаки їх протиправних діянь відбиваються у навколишньому середовищі, а сліди відображаються у матеріальному світі та об'єктивно можуть бути пізнані правоохоронними органами [147, с. 53].

Це означає, що злочинна діяльність залишає певні сліди, які можна розглядати в широкому та вузькому сенсі. У широкому, під слідами розуміють різні матеріальні наслідки, що виникли в зв'язку з підготовкою, здійсненням і приховуванням злочину. До слідів у вузькому розумінні відносяться сліди-відображення, тобто такі залишкові явища, що являють собою матеріально зафіксовані відображення на одному об'єкті зовнішньої форми іншого об'єкта [2, с. 45].

Сліди можуть бути матеріальними (що виникають як результат взаємодії різних об'єктів) чи ідеальними (суб'єктивні образи об'єктивної

реальності, відображені у пам'яті людини). Цей процес виникнення слідів злочину є ситуаційним, тобто залежить від умов, у яких він мав місце [248, с. 152].

Ідеальними слідами виступають суб'єктивні образи, залишені в пам'яті людини (свідка, потерпілого або підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, особи, яка конфіденційно співробітничала з оперативним підрозділом). Крім того, інформація, яка становить оперативний інтерес і має доказове значення, може бути в електронному нематеріальному вигляді, але зберігатись на матеріальних носіях: жорсткі диски, CD та DVD диски, карти пам'яті тощо.

До матеріальних слідів, насамперед, відносяться документи, які супроводжують злочин на різних етапах його вчинення: об'яви у засобах масової інформації, документи для закордонної поїздки (закордонний паспорт, митна декларація, віза), документи, які підтверджують факт перебування закордоном (білети, журнали реєстрації у готелях чи договори про оренду житлових чи інших приміщень, документи, які засвідчують надання медичної допомоги чи які підтверджують грошові перекази). Також до таких слідів відносяться предмети, за допомогою яких підроблялись необхідні документи.

Інформація, що становить оперативний інтерес і має доказове значення, може міститись у записній книжці, щоденнику, боргових записках чи де інше. У Державній прикордонній службі України залишаються данні про осіб, які перетинають кордон. Із розвитком сучасних технологій у телекомунікаційній сфері набуває актуальності деталізація дзвінків, причому здійснених як із стаціонарних, так і мобільних телефонів, особливо з прив'язкою до базових станцій, а також інформація про SMS або MMS повідомлення. Вагомим джерелом і носієм інформації стає сам мобільний телефон, який поступово перетворюється на кишеньковий комп'ютер, що може зберігати відомості не лише про останні дзвінки абонента, текст та адресати SMS або MMS повідомлень, але й телефонну книжку із зв'язками

власника, фотозображення та відеофайли, текстові документи, іншу важливу інформацію.

В. В. Пясковський зазначає, що «слідова картина» торгівлі людьми – це сукупність абстрагованої інформації про типові матеріальні та ідеальні сліди, тобто ознаки, умови вчинення даного злочину, які є характерними для певних способів вчинення торгівлі людьми і знаходяться в кореляційній взаємозалежності з особою злочинця та особою потерпілого. Спектр об'єктів криміналістичного дослідження, що зберегли на собі інформацію про подію злочину торгівлі людьми досить широкий та утворює чотири великі групи [200, с. 59–60]: – документи (загальногромадянські та закордонні паспорти потерпілих та злочинців з візами та відмітками про перетинання державного кордону, анкети-заяви на отримання закордонних паспортів, боргові розписки тощо); – предмети (засоби, за допомогою яких підроблялися паспорти та інші документи, необхідні для отримання віз для виїзду за кордон, бланки документів тощо); – електронні носії інформації (системні блоки комп'ютерів, жорсткі та гнучкі магнітні диски тощо); – пам'ять людей (ідеальні відображення) [200].

Дослідження явища торгівлі людьми дозволяє говорити, що за загальними тенденціями вона тісно пов'язано з міграційними процесами. Таку думку підтримали 89 % опитаних працівників міліції, а також 91,7 % співробітників організацій, задіяних до протидії торгівлі людьми.

М. А. Погорецький справедливо зауважує, що у сучасному світі міграційні процеси все більше криміналізуються, підпадають під вплив злочинних угруповань, набувають транснаціонального характеру [148, с. 106].

На сьогоднішній день можна вести мову про поєднання таких злодіянь як організоване незаконне переправлення людей через державний кордон та торгівля людьми, що здійснюється транснаціональними злочинними організаціями з потужними корумпованими зв'язками в тому числі і міжнародними.

Викладене переконує в тому, що торгівля людьми не лише має риси організованої злочинності, але набуває транснаціональних ознак і вже стала третьою у світі за прибутковістю сферою кримінальної діяльності. Основною її метою виступає сексуальна експлуатація жінок та дітей, але значну частину задокументованих фактів складає торгівля з метою примусової праці чи примусового надання послуг. Характерною ознакою також є велика відстань між окремими складовими злочинної діяльності, яка часто долає кордони держав.

Дослідження питання криміналістичної характеристики торгівлі людьми дає можливість зробити такі висновки: – покупку та продаж людини можна здійснити одноособово, але загалом до торгівлі людьми часто причетні організовані групи; – такі злочинні групи та організації переважно мають складну ієрархічну структуру та розгалужену мережу вербувальників, а також встановлюють корумповані зв'язки з представниками органів державної влади, без чого втілити в життя весь злочинний задум вкрай важко; – способи вчинення торгівлі людьми можуть бути різноманітними та залежать від певного етапу протиправної діяльності; – торгівля людьми, до якої причетні організовані групи, не обмежується національними кордонами і здебільшого носить транснаціональний характер, що має тісний зв'язок з міграційними процесами.

Висновки до розділу 1

Дослідження питання характеристики торгівлі людьми дозволяє зробити такі висновки:

1. Торгівлі людьми має довге історичне коріння та існувало разом із рабством з часів зародження цивілізації та виникнення перших держав. Торгівля людьми сприймалась у давні часи як цілком нормальний процес і не

мала будь-яких моральних чи етичних застережень, навіть підтримувалась силою держави.

2. На державному та міжнародному рівні починає заборонятись работоргівля, яка була найпоширенішим проявом торгівлі людьми того часу, а згодом і само рабство. Пізніше акцент переміщується на протидію торгівлі людьми з метою проституції та сексуальної експлуатації, а згодом і з метою трудової експлуатації.

3. Торгівлі людьми як злочину притаманний високий рівень латентності, що впливає на достовірність статистичних даних щодо дійсних масштабів даного явища. Жертвами цього злочину переважно стають жінки, більшість із яких схиляються до проституції чи інших форм сексуальної експлуатації. Біля п'ятої частини потерпілих примушуються до праці чи надання певних послуг. Відсоток потерпілих від торгівлі людьми з іншими формами експлуатації незначний, але він імовірно є заниженим.

4. Як правило злочин, торгівля людьми вчиняється організованою групою, що посідає одне з лідируючих ознак у світі, поступившись лише незаконній торгівлі зброєю та наркотиками.

5. Протиправна діяльність цього злочину не обмежується національними кордонами і носить транснаціональний характер та пов'язана з міграційними процесами.

6. Переважна кількість правопорушень та виявлених фактів торгівлі людьми вчинена організованими групами та злочинними організаціями, але з високою вірогідністю це не повною мірою відображає стану криміногенної ситуації, тому що не завжди вдається це довести, адже характерним для всіх етапів протиправної діяльності є високий рівень конспірації.

7. Переважна більшість злочинних угруповань, які причетні до торгівлі людьми, мають складну ієрархічну структуру та розгалужену мережу вербувальників, а також мають стійкі корумповані зв'язки з представниками органів державної влади та управління.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ ТА ІНШОЮ НЕЗАКОННОЮ УГОДОЮ ЩОДО ЛЮДИНИ

2.1 Міжнародно-правові акти у сфері протидії торгівлі людьми

Міжнародні організації докладають великих зусиль для протидії торгівлі людьми у світі, що знаходить своє відображення в міжнародно-правових актах. Для об'єктивного дослідження їх змісту, необхідно окремо зазначити про співвідношення таких актів із національним законодавством України.

Відповідь на це питання дає Основний Закон держави [93], у статті 9 якого зазначено, що чинні міжнародні угоди, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, а укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України. Більше того, у ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [167] записано, що якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Починаючи вивчення питання про міжнародно-правові акти у сфері протидії торгівлі людьми, зауважимо, що із закінченням Другої світової війни, поступово починає формуватися новий міжнародний лад, але проблеми, пов'язані з дотриманням основних прав і свобод людини, нажалює залишаються актуальними. Світове співтовариство під егідою низки організацій постійно докладає зусиль для їх захисту, а також для повної

заборони та припинення торгівлі людьми у будь-якій формі, що знаходить своє відображення у відповідних міжнародно-правових актах.

Сьогодні можна стверджувати, що у світі головна міжнародно-правотворча роль відводиться Організації Об'єднаних Націй, Генеральна Асамблея якої приймає цілий ряд міжнародно-правових актів, направлених на боротьбу з тими чи іншими проявам цього ганебного явища. Досліджуючи зміст таких документів, зупинимось детальніше на тих їх положеннях, які безпосередньо забороняють торгівлю людьми, а також регламентують заходи з протидії.

Одним із найважливіших документів є Загальна декларація прав людини [65], прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, у ст. 4 якої проголошено, що ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані, а рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах.

Визначна подія відбулась 2 грудня 1949 року, коли Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй на IV сесії, беручи до уваги, що проституція і зло, яке супроводжує її, яким є торгівля людьми, що має на меті проституцію, несумісні з гідністю і цінністю людської особи і загрожують добробуту людини, сім'ї і суспільства, що відносно боротьби з торгівлею жінками і дітьми мають силу такі міжнародні акти, як Міжнародний договір від 18 травня 1904 року про боротьбу з торгівлею білими рабіннями, із змінами, внесеними до нього Протоколом, затвердженим Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 3 грудня 1948 року; Міжнародна конвенція від 4 травня 1910 року про боротьбу з торгівлею білими рабіннями, із змінами, внесеними згаданим вище Протоколом; Міжнародна конвенція від 30 вересня 1921 року про боротьбу з торгівлею жінками і дітьми, із змінами, внесеними Протоколом, прийнятим Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 20 жовтня 1947 року; Міжнародна конвенція від 11 жовтня 1933 року про боротьбу з торгівлею повнолітніми жінками, із змінами, внесеними зазначеним Протоколом, а також беручи до уваги, що в 1937 році Лігою Націй був складений проєкт конвенції, який розширив коло

діяння зазначених вище актів, що нові фактори, які виникли з 1937 року, роблять можливим укладення конвенції, що об'єднала б в собі названі вище акти і включала б основні положення проекту конвенції 1937 року, так само як і бажані поправки до нього, прийняла Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами [84], яка набрала чинності 25 липня 1951 року.

Українська РСР приєдналась до Конвенції 15 листопада 1954 року з деякими застереженнями. Її представник за дорученням свого Уряду заявив, що в Українській РСР усунуто соціальні умови, що породжують злочини, передбачені Конвенцією. Проте, зважаючи на міжнародне значення боротьби з такими злочинами, Уряд Української РСР вирішив приєднатися до неї.

Згадана Конвенція безумовно була необхідною та відіграла позитивну роль з огляду на певні прогресивні положення того часу. Однак, аналіз її змісту приводить до висновку, що вона не позбавлена суттєвих вад. Звертає на себе увагу той факт, що назва Конвенції, все ж таки, не зовсім відповідає її змісту: в ній жодного слова не говориться про злочинність безпосередньо торгівлі людьми [14, с. 37]. Наведені положення Конвенції цілком переконують у її спрямованості винятково на боротьбу зі звідництвом та експлуатацією проституції. Ні факт купівлі-продажу людини, ні її переміщення цією Конвенцією не охоплюються [141, с. 18].

23 жовтня 1953 року резолюцією № 794 VIII Генеральної Асамблеї ООН було схвалено Протокол про внесення змін до Конвенції про рабство, підписаної у Женеві 25 вересня 1926 року [88]. Основною його передумовою стала та обставина, що відповідно до Конвенції про рабство [84] на Лігу Націй, яка вже не існувала, було покладено виконання деяких обов'язків і функцій, подальше виконання яких прийняла на себе Організація Об'єднаних Націй. Таким чином, Конвенція [84] отримала нове дихання та було підтверджено її юридичну легітимність.

Відповідно до ст. 1 Конвенції [88] під *рабством* розуміється положення або стан особи, відносно якої здійснюються деякі або всі

повноваження, які властиві праву власності, а під *работоргівлею* розуміються всі дії, пов'язані із захопленням, придбанням будь-якої особи або з розпорядженням нею з метою обернення її до рабства; всі дії, пов'язані з придбанням раба з метою його продажу або обміну; всі дії з продажу або обміну особи, придбаної з цією метою, і взагалі всяка дія з торгівлі або перевезення рабів якими б то не було транспортними засобами.

У ст. 5 Конвенції [84] мова йде про примусову працю. Так, Сторони визнали, що застосування примусової праці може мати серйозні наслідки, і зобов'язались вжити всіх необхідних заходів для того, щоб обов'язкова або примусова праця не призвела до умов, аналогічним рабству.

7 вересня 1956 року беручи до уваги, що Загальна декларація прав людини, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН як ідеал, до досягнення якого повинні прагнути всі народи та всі держави, встановила, що ніхто не повинен утримуватись у рабстві або підневільному стані і що рабство та работоргівля забороняються у всіх їх формах, враховуючи, що рабство, работоргівля і інститути та звичаї, подібні до рабства, ліквідовано ще не у всіх частинах світу, було прийнято Додаткову конвенцію про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв подібних до рабства [50]. Вона була ратифікована Президією Верховної Ради СРСР 16 лютого 1957 року, а вступила в силу 30 квітня того ж року. Додаткова конвенція підписана і від імені України та ратифікована Президією Верховної Ради Української РСР 31 жовтня 1958 року. Учасники Додаткової конвенції вирішили, що Конвенція 1926 року, яка залишається в силі, повинна бути тепер поповнена ухваленням Додаткової конвенції, яка б була направлена на інтенсифікацію національних і міжнародних зусиль щодо скасування рабства, работоргівлі та звичаїв, схожих з рабством.

У Додатковій конвенції [50], крім визначення термінів «рабство», «раб» і «работоргівля», у пункті В статті 7 з посиланням на статтю 1 вводиться поняття «*особи в підневільному стані*», тобто особи, яка знаходиться у стані або положенні, яке склалося в результаті таких інститутів або звичаїв:

1. Боргової кабали, тобто положення або стану, що виникає унаслідок застави боржником в забезпечення боргу своєї особистої праці або праці залежної від нього особи, якщо належно визначена цінність виконуваної роботи не зараховується в погашення боргу або якщо тривалість цієї роботи не обмежена і характер її не визначений.

2. Кріпосного стану, тобто такого користування землею, при якому користувач зобов'язаний згідно із законом, звичаєм або угодою жити і працювати на землі, яка належить іншій особі, і виконувати певну роботу для такої іншої особи, або за винагороду або без такої, і не може змінити такий свій стан.

3. Будь-якого інституту або звичаю, через які:

– жінку обіцяють видати або видають заміж, без права відмови з її боку, її батьки, опікун, сім'я або будь-яка інша особа або група осіб за винагороду грошима або натурою;

– чоловік жінки, його сім'я або його клан має право передати її іншій особі за винагороду або іншим способом; або

– жінка по смерті чоловіка передається по спадку іншій особі;

4. Будь-якого інституту або звичаю, через який дитина або підліток молодше 18 років передається одним або обома своїми батьками або своїм опікуном іншій особі, за винагороду або без такої, з метою експлуатації цієї дитини або підлітка або його праці.

Цей документ уточнював та доповнював положення Конвенції про рабство 1926 року. Як позитивні моменти слід відмітити визначення конкретних заходів з протидії работоргівлі, а також введення нового терміну підневільного стану. Але він має певні прогалини. Так, поняття підневільного стану розширює коло дії Додаткової конвенції, але воно не охоплює всі подібні звичаї та інститути того часу, а визначені його складові не є досконалими. Так, Л.М. Галенська вказує на незадовільне формулювання поняття боргової кабали, відповідно до якого можна вважати допустимим відпрацювання боргу протягом навіть дуже великого періоду, наприклад, 10-

20 років за умови, що цей термін був обговорений. Виникає питання: чи це не кабала чи підневільний стан? [30, с. 37]. Тут доцільно було б взагалі заборонити таким чином відпрацьовувати борг.

25 червня 1957 року Адміністративною радою Міжнародного бюро праці у Женеві була скликана Генеральна конференція Міжнародної організації праці, на якій було вирішено прийняти додаткові пропозиції щодо відміни деяких видів примусової або обов'язкової праці, що є порушенням прав людини, згаданих у Статуті Організації Об'єднаних Націй і проголошених у Загальній декларації прав людини, а також під час якої було вирішено надати цим пропозиціям форми Міжнародної конвенції. Так було ухвалено Конвенцію 1957 року про скасування примусової праці, яка вступила в силу 17 січня 1959 року. Відповідно до статті 1 Конвенції [89], кожний член Міжнародної організації праці, який ратифікує цю Конвенцію, зобов'язується скасувати примусову або обов'язкову працю і не вдаватися до будь-якої її форми. Україна ратифікувала її 5 жовтня 2000 року [180]. Даний документ має значення оскільки примусова праця часто супроводжує торгівлю людьми, може виступати її метою і наслідком.

Беручи до уваги те, що людство зобов'язано давати дитині краще, що воно має, Генеральна Асамблея ООН 20 листопада 1959 року проголосила Декларацію прав дитини [45, с. 139] з метою забезпечення щасливого дитинства та користування правами та свободами, передбаченими нею. Відповідно до принципу 9 Декларації [45, с. 141], дитина повинна бути захищена від всіх форм недбалого ставлення, жорстокості і експлуатації. Вона не має бути об'єктом торгівлі в якій би то не було формі. Крім того, дитина не повинна прийматися на роботу до досягнення належного вікового мінімуму, їй у жодному випадку не повинні доручатись або дозволятись робота або заняття, які були б шкідливі для її здоров'я або освіти або перешкождали її фізичному, розумовому або етичному розвитку.

16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН, беручи до уваги, що відповідно до принципів, проголошених Статутом ООН, рівні та

невід'ємні права людини є основою свободи, справедливості і загального миру, було прийнято Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [126], у статті 8 якого записано, що нікого не можуть держати в рабстві, рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах, а також нікого не можуть держати в підневільному стані.

18 грудня 1979 року було прийнято Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [86], яка була ратифікована Президією Верховної Ради СРСР 19 грудня 1980 року, а вступила в силу 3 вересня 1981 року. У цій Конвенції вперше на рівні міжнародних норм наголошувалось на відповідальності урядів за дискримінацію жінок, причому не лише в суспільній, а й у приватній сфері, тобто за дискримінацію в родині [110, с. 47]. У ст. 6 Конвенції [45] зазначено, що держави-учасниці вживають всіх відповідних заходів, включаючи законодавчих, для припинення всіх видів торгівлі жінками та експлуатації проституції жінок.

20 листопада 1989 року на 44-й сесії Генеральної Асамблеї ООН була прийнята Конвенція про права дитини [84], яка підписана Українською РСР 21 лютого 1990 року та ратифікована 27 лютого 1991 року [183]. Відповідно до статті 34 Конвенції [84], держави-учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. У статті 35 Конвенції [84] записано, що держави-учасниці вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо відвернення викрадень дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди в будь-яких цілях і в будь-якій формі. Крім того, 1 січня 2000 р. було прийнято Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії [234], ратифікований Україною 3 квітня 2003 р. [187], відповідно до ст. 1 якого Держави-учасниці забороняють торгівлю дітьми, дитячу проституцію і дитячу порнографію. Українське законодавство і сьогодні лише частково відповідає вимогам даного документу, а тому потребує доопрацювання [56, с. 30].

Універсальним документом, прийнятим представницями 189 країн на Четвертій світовій жіночій конференції, яка відбувалась 4–15 вересня 1995 р., стала Пекінська декларація та Платформа Дій, де відображено нові міжнародні зобов'язання щодо забезпечення рівності, розвитку та миру для всіх жінок. Платформа, що складається з шести розділів, вивчає 12 «проблемних сфер», які являють собою основні перешкоди на шляху просування жінок. В ній викладені стратегічні завдання та перелічені дії, які мають вжити уряди, міжнародне співтовариство, недержавні організації та приватний сектор для того, щоб подолати існуючі перешкоди. Платформу було згодом закріплено в Пекінській декларації. Платформа, серед іншого, рекомендує сприяти місцевому, національному та міжнародному співробітництву з метою ліквідації структур, що займаються продажем жінок [144]. 15 листопада 2000 р. з метою сприяння співробітництву в справі більш ефективного попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН була прийнята Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [83] (Палермська конвенція), яка підписана від імені України в місті Палермо 12 грудня 2000 року. Її одразу доповнили два важливі документи: Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї [197], а також Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю [198]. Конвенція з деякими застереженнями і заявами, а також обидва протоколи, які доповнюють її, були ратифіковані Україною 4 лютого 2004 року [181]. 31 травня 2001 року Конвенцію було доповнено ще Протоколом проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї [199], до якого Україна приєдналась 2 квітня 2013 року [176]. Ці документи стали ключовою ланкою протидії різним формам торгівлі людьми у світі, що зумовлює необхідність більш детального аналізу їх положень.

До сфери застосування Конвенції [87] відноситься попередження, розслідування і кримінальне переслідування у зв'язку з чітко визначеними і серйозними злочинами, якщо вони носять транснаціональний характер і вчинені за участю організованої злочинної групи.

При її ратифікації [187] було визначено, що в українському кримінальному законодавстві поняттю «*серйозний злочин*» відповідають поняття «тяжкий» і «особливо тяжкий злочин». При цьому тяжкий злочин – це злочин, за який передбачено такий вид покарання, як позбавлення волі на строк не менше п'яти і не більше десяти років (ч. 4 ст. 12 Кримінального кодексу України, а особливо тяжкий злочин – за який передбачено такий вид покарання, як позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі (ч. 5 ст. 12 Кримінального кодексу України [102]).

Відповідно до частини 2 статті 3 Конвенції [87], злочин носить *транснаціональний характер*, якщо:

- він вчинений у більш ніж одній державі;
- він вчинений в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі;
- він вчинений в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; або
- він вчинений в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі.

Згідно з частиною 3 ст.28 КК України злочин визнається вчиненим *організованою групою*, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи [102].

Держави-учасниці Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, заявили, що для вжиття ефективних заходів щодо попередження торгівлі людьми, особливо

жінками і дітьми, і боротьбі з нею необхідний всеосяжний міжнародний підхід у країнах походження, транзиту і призначення, що включає заходи, спрямовані на попередження такої торгівлі, покарання осіб, що займаються нею, і захист потерпілих від такої торгівлі, у тому числі шляхом захисту їх міжнародно-визнаних прав людини. Однак, незважаючи на існування цілого ряду міжнародних документів, які містять норми і передбачають практичні заходи по боротьбі з експлуатацією людей, особливо жінок і дітей, не існує універсального документа, у якому зачіпалися б всі аспекти торгівлі людьми, а за відсутності такого документа особи, які є уразливими з погляду торгівлі людьми, не будуть у достатній мірі захищені. Посилаючись на Резолюцію 53/111 Генеральної Асамблеї від 9 грудня 1998 року, у якій Асамблея ухвалила заснувати міжурядовий спеціальний комітет відкритого складу для розробки всеосяжної міжнародної конвенції проти транснаціональної організованої злочинності й обговорення питання про розробку, в тому числі, міжнародного документа по боротьбі з торгівлею жінками і дітьми, учасники підписали вказаний Протокол.

Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї складається з чотирьох розділів. У першому викладені загальні положення. Цілі прийняття полягають у попередженні торгівлі людьми і боротьбі з нею, приділяючи особливу увагу жінкам і дітям, захисті та допомозі жертвам такої торгівлі при повній повазі їхніх прав людини, а також у заохоченні співробітництва між Державами-учасницями в досягненні цих цілей.

Тут наведено визначення терміна “торгівля людьми”, який означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших

осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів. При чому, згода жертви на заплановану експлуатацію, про яку тут йдеться, не береться до уваги, якщо було використано будь-який із зазначених заходів впливу. Вербування, перевезення, передача, приховування або отримання дитини з метою експлуатації вважаються торгівлею людьми навіть у тому разі, якщо вони не пов'язані із застосуванням будь-якого із зазначених заходів впливу. Дитиною вважається будь-яка особа, яка не досягла 18-ти років.

Кожна Держава-учасниця вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть знадобитися для того, щоб визнати в якості кримінально караних наведені діяння, коли вони вчиняються навмисно, а також замах на вчинення такого злочину (за умови дотримання основних принципів своєї правової системи), участь як співника у вчиненні такого злочину, організацію інших осіб або керування ними з метою вчинення такого злочину.

Цей Протокол застосовується для попередження, розслідування і кримінального переслідування у зв'язку визначеними злочинами, якщо вони носять транснаціональний характер і вчинені за участю організованої злочинної групи, а також для захисту жертв від таких злочинів.

Другий розділ Протоколу присвячений захисту жертв торгівлі людьми, а у третьому мова йде про заходи з протидії торгівлі людьми. Так, держави-учасниці прагнуть вживати таких заходів, як проведення досліджень, інформаційних кампаній, у тому числі в засобах масової інформації, а також здійснення соціально-економічних ініціатив, спрямованих на попередження торгівлі людьми і боротьбу з нею. Політика, програми та інші заходи, у відповідних випадках, включають співробітництво з неурядовими організаціями, іншими відповідними організаціями й іншими елементами громадянського суспільства [197].

Правоохоронні, міграційні або інші відповідні органи Держав-учасниць, у передбачених випадках, співробітничать між собою шляхом

обміну, відповідно до їхнього внутрішнього законодавства, інформацією, що дозволяє їм визначати:

- чи є особи, що перетинають або намагаються перетнути міжнародний кордон без документів на в'їзд/виїзд або з такими документами, що належать іншим особам, торговцями людьми або жертвами такої торгівлі;

- види документів на в'їзд/виїзд, які використали або намагалися використати такі особи для перетинання міжнародного кордону з метою торгівлі людьми;

- засоби і методи, які застосовуються організованими злочинними групами з метою торгівлі людьми, у тому числі вербування і перевезення жертв, маршрути і зв'язки між окремими особами і групами, що займаються такою торгівлею, а також зв'язки всередині таких груп і можливі заходи для їхнього виявлення.

Держава-учасниця, що одержує інформацію, виконує будь-яке прохання Держави-учасниці, що надає інформацію, пов'язану з встановленням обмежень щодо її використання.

Без шкоди для міжнародних зобов'язань щодо вільного пересування людей Держави-учасниці, наскільки це можливо, встановлюють такі заходи прикордонного контролю, які можуть знадобитися для попередження і виявлення торгівлі людьми.

Кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття заходів, які дозволяють, відповідно до її внутрішнього законодавства, відмовляти у в'їзді особам, причетним до вчинення злочинів, визнаних такими відповідно до цього Протоколу, або анулювати їхні візи.

Держава-учасниця проводить, на прохання іншої Держави-учасниці, відповідно до свого внутрішнього законодавства, протягом розумного строку перевірку законності та дійсності виданих або нібито виданих від її імені документів на в'їзд/виїзд або посвідчень особи, щодо яких є підозри, що вони використовуються для торгівлі людьми.

Міжнародно-правові акти, прийняті ООН, відіграють провідну роль у протидії торгівлі людьми у світовому вимірі, однак існує ціла низка документів регіонального характеру, які приймаються впливовими міжнародними організаціями тієї чи іншої частини земної кулі. На Європейському просторі ключову роль в правотворчому процесі відіграє Рада Європи, яка в даному аспекті має суттєві переваги порівняно з іншими організаціями. До Ради Європи входять країни походження, транзиту та призначення жертв торгівлі людьми. Тому, в ній представлені інтереси всіх трьох груп країн, втягнутих до ланцюга торгівлі людьми. Головною відмінністю Ради Європи є наявність дієвого механізму моніторингу та контролю виконання своїх настанов державами-членами [207, с. 58].

4 листопада 1950 року у Римі уряди держав-членів Ради Європи, беручи до уваги Загальну декларацію прав людини, проголошену Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, підписали Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод [85], яка була ратифікована Україною майже через пів століття 17 липня 1997 року. Відповідно до статті 4 документу забороняється рабство та примусова праця. У ній записано, що ніхто не може триматися в рабстві або в підневільному стані, а також не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю.

Після цього, Парламентська Асамблея та Комітет Міністрів Ради Європи ухвалюють цілий ряд рекомендацій щодо протидії торгівлі людьми. Однак, виходячи з своєї назви, рекомендації відповідно носять переважно дорадчий і необов'язковий характер. Тому, виникає необхідність в ухваленні документа іншої форми, який би не був лише рекомендаційним. Так, 16 травня 2005 року у Варшаві Держави-члени Ради Європи вважаючи, що головними цілями повинні бути додержання прав жертв, їх захист і заходи з боротьби з торгівлею людьми, беручи до уваги потребу підготувати всеохоплюючий міжнародний правовий документ, що фокусується на правах людини жертв торгівлі людьми і започатковує окремий механізм

моніторингу, підписали Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми [91], яка була ратифікована Україною 21 вересня 2010 року [185]. Однією з причин її довгої не ратифікації називають необхідність суттєвого перегляду національного законодавства [226, с. 60-61].

Сферою застосування Конвенції [91] є всі форми торгівлі людьми, внутрідержавні або транснаціональні, пов'язані або не пов'язані з організованою злочинністю, тобто вона ширша, ніж у Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї [197]. У ній розкрито поняття торгівлі людьми, яке аналогічно визначенню, наведеному у Протоколі [197].

Актуальним є положення ст. 27 [91], відповідно до якого кожна Сторона забезпечує, щоб розслідування або кримінальне переслідування щодо злочинів, указаних у цій Конвенції, не залежало від заяв або звинувачень з боку жертви, принаймні коли злочин був скоєний цілком або частково на її території. Кожна Сторона забезпечує, щоб жертви злочину на території Сторони іншої, ніж Сторона, де вони проживають, могли подати скаргу до компетентних органів держави їхнього проживання. Компетентний орган, до якого подано скаргу, у тій мірі, у якій він не має власної компетенції з цього питання, без зволікань передає її до компетентного органу Сторони, на території якої було вчинено злочин. Скарга розглядається відповідно до внутрішнього законодавства Сторони, у якій було вчинено злочин.

Крім того, кожна Сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідні для забезпечення координації політики та діяльності її урядових департаментів та інших державних установ проти торгівлі людьми, коли це потрібно, шляхом створення координаційних органів. Кожна Сторона запроваджує або посилює навчання відповідних службовців з попередження і боротьби проти торгівлі людьми. Навчання може бути специфічним для кожної установи і зосереджується, залежно від ситуації, на методах, що використовуються для запобігання такій торгівлі, переслідуванні торговців і

захисті прав жертв, зокрема захисті жертв від торговців. Кожна Сторона розглядає питання призначення національних доповідачів або інших механізмів для моніторингу за діяльністю з боротьби з торгівлею людьми державними установами і за виконанням вимог національного законодавства (ст. 29) [91].

Особливу увагу привертає до себе механізм моніторингу, передбачений VII розділом Конвенції [91], відповідно до якого утворюється група експертів із заходів щодо протидії торгівлі людьми (далі – ГРЕТА), яка здійснює моніторинг за виконанням цієї Конвенції Сторонами. Вона складається щонайменше з 10 членів і щонайбільше з 15 членів, беручи до уваги гендерний і географічний баланс, а також багатопрофільність досвіду. Вони будуть обиратися Комітетом Сторін строком на 4 роки з можливістю обрання на повторний термін із числа громадян держав-Сторін цієї Конвенції. Процедура обрання членів ГРЕТА визначається Комітетом міністрів після консультацій і отримання одностайної згоди Сторін цієї Конвенції протягом одного року після набрання чинності цією Конвенцією. ГРЕТА розробляє свої власні правила процедури.

Комітет Сторін складається з представників у Комітеті міністрів Ради Європи держав-Сторін цієї Конвенції, які є членами Ради Європи, та представників Сторін цієї Конвенції, які не є членами Ради Європи. Комітет Сторін скликається Генеральним секретарем Ради Європи. Комітет Сторін приймає свої власні правила процедури.

Оціночна процедура стосується Сторін цієї Конвенції і поділяється на раунди, тривалість яких визначає ГРЕТА. На початку кожного раунду ГРЕТА визначає спеціальні положення, які складають основу для процедури оцінювання. ГРЕТА може робити запит про інформацію до громадянського суспільства, а також може додатково організовувати візити до країн, спільно з державними органами і «контактною особою», призначеною останніми, і, при потребі, за допомогою незалежних національних експертів. Під час цих візитів ГРЕТА можуть допомагати спеціалісти в специфічних галузях.

ГРЕТА готує проект звіту, у якому наводить аналіз виконання положень, на яких ґрунтується оцінювання, а також свої зауваження і пропозиції стосовно того, як заінтересована Сторона може впоратися з виявленими проблемами. Проект звіту передається для коментарів Стороні, якої стосується оцінювання. ГРЕТА бере до уваги її коментарі при укладанні звіту. На цій основі ГРЕТА ухвалює свій звіт і висновки стосовно заходів, ужитих відповідною Стороною стосовно виконання цієї Конвенції. Цей звіт і висновки направляються до заінтересованої Сторони і Комітету Сторін. Звіт і висновки ГРЕТА оприлюднюються з часу їхнього прийняття разом з коментарями відповідної Сторони. Без шкоди для процедури Комітет Сторін може прийняти на основі звіту і висновків ГРЕТА рекомендації, адресовані цій Стороні стосовно заходів, які слід вжити для виконання висновків ГРЕТА, якщо потрібно з визначенням дати для надання інформації про їхнє виконання, і, стосовно поліпшення співробітництва з цією Стороною для належного виконання цієї Конвенції.

Також важливим документом, враховуючи що сексуальна експлуатація переважно виступає метою торгівлі людьми, є Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року [90], ратифікована Україною 20 червня 2012 року [184].

Досліджуючи питання про міжнародно-правові акти зауважимо, що Україна є одним із засновників Співдружності Незалежних Держав, учасники якої також докладають зусиль щодо спільної боротьби зі злочинністю загалом і протидії торгівлі людьми зокрема. Так, 25 листопада 2005 року в Москві держави-учасниці СНД, будучи стурбованими масштабами і тенденціями розвитку торгівлі людьми, органами та тканинами людини, особливо її організованими формами, виходячи з наміру забезпечити утворення ефективних механізмів боротьби з цими явищами, беручи до уваги положення Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності і Протоколів, що її доповнюють, підписали Угоду про співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у

боротьбі з торгівлею людьми, органами та тканинами людини [227], яка ратифікована Україною 16 жовтня 2012 року [186].

Визначення торгівлі людьми наведено у ст. 1 Угоди [227] і воно ідентичне поняттю цього терміну, відображеному у Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї [197], а також у Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми [199].

У статті 3 Угоди [227] викладено основні напрями співпраці, до переліку яких віднесено:

- аналіз стану та динаміки злочинності, пов'язаної з торгівлею людьми, і результатів боротьби з нею;
- удосконалення механізмів взаємодії правоохоронних органів, органів прикордонного та митного контролю, неурядових і інших організацій для впровадження узгоджених заходів протидії торгівлі людьми;
- утворення спільного банку даних про транснаціональні злочинні групи, їх лідерів, юридичних і фізичних осіб, причетних до торгівлі людьми, а також про зниклих осіб, які вірогідно стали жертвами торгівлі людьми;
- забезпечення контролю за діяльністю юридичних і фізичних осіб, які можуть бути втягнуті до злочинної діяльності або бути співучасниками торгівлі людьми.

Сторони Угоди [87] відповідно до статті 4 здійснюють співробітництво в таких основних формах:

- обмін оперативною, криміналістичною, статистичною та іншою інформацією, у тому числі відомостями про злочини, що готуються, та скоєні злочини, легалізацію доходів від цих діянь і причетних до них фізичних або юридичних осіб;
- виконання запитів про проведення оперативно-розшукових заходів;
- планування і здійснення скоординованих оперативно-розшукових і профілактичних заходів;

- обмін нормативними правовими актами, публікаціями та науково-методичними матеріалами;
- обмін досвідом роботи, проведення робочих зустрічей, консультацій, нарад, практичних конференцій і семінарів, а також спільних наукових досліджень;
- розроблення й здійснення погоджених заходів попередження й припинення використання мережі Інтернет для цілей торгівлі людьми;
- обмін досвідом упровадження інформаційних систем паспортно-візового контролю, у тому числі використання біометричних даних;
- надання сприяння в підготовці кадрів і підвищенні кваліфікації фахівців;
- розроблення й впровадження нових методів соціальної і медичної реабілітації жертв торгівлі людьми, особливо жінок та дітей.

Закон України «Про протидію торгівлі людьми» [177] повинен урегулювати суспільні відносини у сфері протидії торгівлі людьми, включаючи діяльність у цій сфері держави, державних органів, органів місцевого самоврядування, державних і муніципальних установ, їх посадових осіб, а також міжнародних недержавних організацій, громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, засобів масової інформації та громадян.

Він спрямований на утворення загальнодержавної системи протидії торгівлі людьми та підвищення її ефективності шляхом визначення правових та організаційних засад державної політики та міжнародного співробітництва держави у вказаній сфері, установлення загальних принципів юридичної відповідальності фізичних і юридичних осіб за правопорушення у сфері протидії торгівлі людьми, законодавчої регламентації повноважень суб'єктів державної системи протидії торгівлі людьми, організаційно-правових засад їх взаємодії між собою, а також із неурядовими організаціями та інститутами громадянського суспільства.

Даний Закон України [177] передбачає створення в органах внутрішніх справ централізованої системи оперативно-розшукових підрозділів (служб), які повинні спеціалізуватись на організації та проведенні оперативно-розшукових заходів з метою захисту життя, здоров'я, прав і свобод людини і громадянина, власності, забезпечення безпеки суспільства та держави від злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Такі підрозділи (служби) в межах своїх повноважень здійснюють виявлення та ідентифікацію жертв торгівлі людьми, забезпечують їх захист, а також займаються оперативно-розшуковою діяльністю та кримінальним переслідуванням осіб, які вчинили злочини, пов'язані з торгівлею людьми.

Наведений перелік міжнародно-правових документів, який не є вичерпним, свідчить про те, що міжнародна спільнота протягом останніх десятиліть активно приділяє увагу питанням протидії торгівлі людьми і, безумовно, людство зробило суттєві кроки в даному напрямку [60, с. 43]. Генезис правової думки щодо торгівлі людьми яскраво демонструє різноплановість підходів відносно розуміння цього явища. Приймається цілий ряд міжнародно-правових актів, які забороняють торгівлю людьми у тих чи інших її проявах.

Суттєвим кроком щодо уніфікації терміну торгівлі людьми стало визначення його змісту в Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї [197], адже саме у такій редакції згодом поняття торгівлі людьми було викладено у Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми [84] та Угоді про співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у боротьбі з торгівлею людьми, органами та тканинами людини [227], що, безумовно, є позитивною подією, оскільки було б неправильним розуміти під тим самим терміном дещо відмінні події. Така думка підтримана 79,6 % опитаних під час дослідження працівників міліції, а також 95,8 % працівників організацій, які приймають участь у протидії торгівлі людьми. Але виникає питання: чи є таке визначення досконалим? Напевно, що ні.

Перш за все, у наведеному визначенні не названі такі головні елементи торгівлі як купівля чи продаж, інша незаконна угода щодо людини. У міжнародно-правовому визначенні найближчі до цього дії, це – передача чи одержання людей. Включення до поняття торгівлі людьми таких ознак як вербування, перевезення, приховування чи викрадення людини пояснюється скоріше бажанням закріпити у міжнародно-правових актах якнайширшого розуміння згаданого явища, а ніж визначення реального змісту терміну.

Беручи це до уваги, зауважимо що у Протоколі [197] справедливо зазначено, що вербування, перевезення, передача, приховування або отримання дитини з метою експлуатації вважаються торгівлею людьми навіть у тому разі, якщо вони не пов'язані із застосуванням будь-якого із зазначених у ньому заходів впливу. В той же час, відносно повнолітньої особи вказано, що згода жертви на заплановану експлуатацію, про яку тут йдеться, не береться до уваги, якщо було використано будь-який із визначених заходів впливу. З цього слідує, що для кваліфікації злочину, якщо відносно повнолітньої особи не були застосовані зазначені засоби впливу, має значення згода самої жертви.

Таким чином, жертва, при певних обставинах, може давати юридичну згоду на дії, які вважаються торгівлею людьми, що є неприпустимим у двадцять першому столітті. Не може людина давати згоду на те, щоб нею торгували, яка б мала таке правове значення. Торгівля людьми повинна бути злочином незалежно від того чи дає згоду на це жертва з будь-яких міркувань чи ні, навіть якщо вона є повнолітньою. Така думка підтверджена анкетуванням, під час якого 82,2 % опитаних працівників міліції, а також 91,7 % працівників організацій, які приймають участь у протидії торгівлі людьми, висловились за те, щоб уважати злочином продаж повнолітньої людини навіть за її згодою. Тому, варто було б вказати, що згода жертви взагалі не має значення для кваліфікації торгівлі людьми.

Однак, незважаючи на перелічені недоліки, хоча б таке уніфіковане визначення терміну торгівлі людьми у наведених міжнародно-правових

актах, а також регламентація певних заходів з протидії їй, має важливе позитивне значення, як і взагалі сам факт прийняття цих документів. Це послужило каталізатором процесу криміналізації торгівлі людьми у національному законодавстві багатьох країн. Подальший розвиток правовідносин у сфері протидії торгівлі людьми безумовно ще внесе певні корективи до чинних міжнародно-правових актів, що сприятиме поліпшенню такої діяльності.

Дослідження міжнародно-правових актів у сфері протидії торгівлі людьми дозволяє зробити такі висновки:

- світовою спільнотою прийнято цілий ряд міжнародно-правових актів, направлених на захист основних прав і свобод людини, у тому числі які включають норми щодо заборони торгівлі людьми та зобов'язують держави боротись із цим ганебним явищем;

- основний блок таких актів, простір дії яких охоплює територію практично всіх країн світу, приймається під егідою Організації Об'єднаних Націй. Тут ключове місце відводиться Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року (Палермська конвенція), яку доповнює Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї. Зміст документів розкриває поняття злочину транснаціонального характеру та наводить уніфіковане визначення торгівлі людьми, яке, незважаючи на деякі критичні зауваження, без змін відтворюється у наступних провідних міжнародно-правових актах. Також передбачено цілий комплекс заходів із протидії цим явищам;

- міжнародно-правові акти приймаються і в рамках інших впливових регіональних організацій і об'єднань. Так, Україна є учасницею Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року, а також Угоди про співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у боротьбі з торгівлею людьми, органами та тканинами людини 2005 року. Треба відмітити, що Міжпарламентською Асамблеєю держав-учасниць

СНД 3 квітня 2008 року було прийнято Модельний закон про протидію торгівлі людьми та Модельний закон про надання допомоги жертвам торгівлі людьми, які повинні знайти своє відображення у національному законодавстві країн Співдружності, засновником якої є Україна;

– порівняльний аналіз положень провідних міжнародно-правових актів засвідчує, що сфера застосування Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми є більш широкою, ніж у Протоколі ООН про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, бо охоплює всі форми торгівлі людьми, внутрідержавні або транснаціональні, пов'язані або не пов'язані з організованою злочинністю. Угода про співробітництво держав-учасниць СНД у боротьбі з торгівлею людьми, органами та тканинами людини також не обмежується лише злочинами транснаціонального характеру. З іншого боку, Протокол ООН підписаний і ратифікований більшою кількістю країн та діє майже по всьому світу.

2.2 Національне законодавство України щодо протидії торгівлі людьми

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [200]. Одним із найбільш ганебних посягань на таку соціальну цінність є торгівля людьми. Держава і суспільство не можуть бути байдужими до існування торгівлі людьми, яку Є. Д. Скулиш справедливо називає складним антисоціальним явищем [211, с. 15]. О. М. Бандурка зазначає, що увага до даної проблематики постійно зростає [11, с. 13], а для протидії цьому злу необхідне належне законодавче забезпечення.

У нас торгівля людьми є кримінально караною у відповідності до статті 149 Кримінального кодексу України [103]. Але ця кримінально-правова

норма мала суттєві недоліки, що обумовило актуальність внесення відповідних редакційних змін. Крім того, з прийняттям Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [197], постала необхідність адаптації законодавства до цього документу та інших міжнародно-правових актів. У зв'язку з цим, у 2006 році приймається нова редакція статті [157], яка за своїм змістом є більш досконалою. Але і це не позбавило її від певних критичних зауважень, про що йшлося при визначенні кримінально-правової характеристики злочину.

Важливу роль у становленні національного законодавства щодо протидії торгівлі людьми відіграло розпорядження Уряду України № 2257-р від 15 грудня 2010 року, яким було схвалено Концепцію проекту Закону України “Про протидію торгівлі людьми” [189]. Подібні закони вже були розроблені, прийняті та набрали чинності в таких країнах як Республіка Молдова, Республіка Болгарія, Румунія, Грузія та Республіка Азербайджан. За своїм змістом та обсягом проект Закону визнавався унікальним, своєрідним комплексом різногалузевих правових норм, спрямованих на системну протидію торгівлі людьми. На користь прийняття такого закону виступили й українські правозахисники. Так, К. Б. Левченко та М. В. Євсюкова правильно назвали такі аргументи на його користь [112, с. 117]:

– прийняття Закону відповідатиме духу Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [197], а також Конвенції Ради Європи про заходи з протидії торгівлі людьми [199]. Приведення національного законодавства до положень цього міжнародного документу може йти саме таким шляхом;

– в національному законодавстві України є аналоги законодавчих актів (наприклад, Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» [175]);

– вже існує позитивний досвід іноземних держав з цього питання;

– існує необхідність вдосконалення законодавчого захисту потерпілих від торгівлі людьми, а головне, ведення превентивної, профілактичної роботи;

– є очевидною недосконалість державного управління у цій сфері, що здійснюється шляхом розробки, прийняття та реалізації державних цільових програм.

Результатом спільних зусиль уповноважених представників держави, громадськості та міжнародної спільноти стало прийняття 20 вересня 2011 року Закону України «Про протидію торгівлі людьми» [177], до якого були внесені деякі зміни у 2012 [105, 154] та 2013 році [155]. Цей Закон України [177] визначає організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми, гарантуючи гендерну рівність, основні напрями державної політики та засади міжнародного співробітництва у цій сфері, повноваження органів виконавчої влади, порядок встановлення статусу осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та порядок надання допомоги таким особам. Він складається з одинадцяти розділів:

1. Загальні положення.
2. Загальні повноваження суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми.
3. Попередження торгівлі людьми.
4. Боротьба з торгівлею людьми.
5. Надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми.
6. Протидія торгівлі дітьми.
7. Контроль і нагляд за виконанням законів у сфері протидії торгівлі людьми.

8. Міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми.
9. Відповідальність у сфері протидії торгівлі людьми.
10. Фінансування та джерела покриття витрат на здійснення заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми.
11. Прикінцеві положення.

Закон України “Про протидію торгівлі людьми” [177] займає центральне місце в системі національного законодавства у цій сфері правовідносин, чим обумовлена необхідність поглиблено вивчення його змістовної частини. Розглянемо далі його ключові положення.

Для правозахисної та правоохоронної діяльності важливо, що в Законі [177] визначені ключові терміни, які використовуються при протидії торгівлі людьми:

- боротьба з торгівлею людьми – система заходів, що здійснюються в рамках протидії торгівлі людьми, спрямованих на виявлення злочину торгівлі людьми, у тому числі незакінченого, осіб, які від цього постраждали, встановлення фізичних/юридичних осіб – торгівців людьми та притягнення їх до відповідальності;

- виявлення особи, яка постраждала від торгівлі людьми (жертви торгівлі людьми), – з’ясування інформації, яка дає підстави вважати, що певна фізична особа постраждала від торгівлі людьми;

- дитина – будь-яка фізична особа віком до вісімнадцяти років;

- заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, – центри соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центри соціально-психологічної реабілітації дітей та притулки для дітей;

- захист осіб, які постраждали від торгівлі людьми, – система заходів з відновлення прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми;

- країна походження – країна, громадянином якої є фізична особа, або країна місця проживання або перебування для особи без громадянства;

– особа, яка постраждала від торгівлі людьми, – будь-яка фізична особа, яка стала об'єктом торгівлі людьми і визнана такою відповідно до положень цього Закону;

– повернення або залишення дитини, яка постраждала від торгівлі дітьми та є іноземцем або особою без громадянства, – комплекс заходів, спрямованих на забезпечення відповідно до потреб такої дитини повернення до країни походження або залишення на території України дитини, яка постраждала від торгівлі дітьми на території України та є іноземцем або особою без громадянства;

– повернення в Україну громадян України, які постраждали від торгівлі людьми, – комплекс заходів, спрямованих на організацію повернення громадян України, які постраждали від торгівлі людьми на території іншої держави, на територію України;

– попередження торгівлі людьми – система заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що призводять до торгівлі людьми;

– протидія торгівлі людьми – система заходів, спрямованих на подолання торгівлі людьми шляхом її попередження і боротьби з нею та надання допомоги і захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми;

– процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, – комплекс заходів, під час яких уповноважена особа на підставі отриманої інформації та її аналізу порівнює елементи вчиненого щодо особи діяння з визначенням торгівлі людьми, оцінює ймовірність вчинення щодо особи такого діяння та робить висновок, що така особа є особою, яка постраждала від торгівлі людьми;

– реабілітація особи, яка постраждала від торгівлі людьми, – комплекс медичних, психологічних, соціальних, юридичних та інших заходів, спрямованих на відновлення фізичного і психологічного стану та соціальних функцій особи, яка постраждала від торгівлі людьми;

– торгівля людьми – здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або

одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином.

Діяльність, спрямована на протидію торгівлі людьми, ґрунтується на таких принципах:

1) забезпечення прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на повагу до гідності, особисте життя, правову допомогу, відшкодування матеріальної та моральної шкоди у встановленому законом порядку;

2) поваги і неупередженого ставлення до осіб, які постраждали від торгівлі людьми;

3) конфіденційності інформації про осіб, які постраждали від торгівлі людьми;

4) добровільності отримання допомоги особами, які постраждали від торгівлі людьми, та їх недискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;

5) взаємодії органів виконавчої влади між собою, з відповідними органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та з громадськими і міжнародними організаціями.

У разі якщо вік особи не визначений і є підстави вважати, що ця особа – дитина, вона вважається дитиною і їй надається спеціальний захист до встановлення її віку. Крім основних принципів протидії торгівлі людьми, протидія торгівлі дітьми базується на таких спеціальних принципах:

1) дотримання прав дитини;

2) повага до думки дитини, яка постраждала від торгівлі дітьми, стосовно заходів, які до неї застосовуються, з урахуванням її віку, стану здоров'я, інтелектуального і фізичного розвитку та інтересів;

3) роз'яснення дитині, яка постраждала від торгівлі дітьми, у зрозумілій для неї формі її прав та обов'язків;

4) забезпечення конфіденційності інформації про особу дитини та відомостей, які дозволили б установити дитині статус як такої, яка постраждала від торгівлі дітьми.

З метою ефективної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, та їх захисту створюється Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми.

Реалізація Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, включає встановлення потреб особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та пошук органів чи закладів, що можуть їх задовольнити.

Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, з метою ефективного надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми, враховують вік, стан здоров'я, стать і спеціальні потреби таких осіб.

Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, взаємодіють між собою у процесі протидії торгівлі людьми в рамках реалізації Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, та співпрацюють з громадськими об'єднаннями, регіональними та міжнародними організаціями.

Основні засади Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми:

1) взаємне інформування з дотриманням принципу конфіденційності про злочини торгівлі людьми, передумови та причини торгівлі людьми, методи, що використовують торгівці людьми, необхідну допомогу особам, які постраждали від торгівлі людьми;

2) спільна розробка програм, планів протидії торгівлі людьми;

3) спільна організація заходів з протидії торгівлі людьми;

4) обмін передовим досвідом діяльності у сфері протидії торгівлі людьми.

Особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, має право звернутися до місцевої державної адміністрації із заявою про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та до органів внутрішніх справ щодо захисту прав і свобод.

Особа, яка звернулася для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, має право до прийняття рішення про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання:

- 1) інформації щодо своїх прав та можливостей, викладеної мовою, якою володіє така особа;
- 2) медичної, психологічної, правової та іншої допомоги незалежно від місця проживання;
- 3) тимчасового розміщення у закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми.

Іноземець або особа без громадянства, яка звернулася для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми на території України, крім вище передбачених прав, до прийняття рішення про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, має також право на:

- 1) безоплатне отримання послуг перекладача;
- 2) тимчасове перебування в Україні в порядку, встановленому законодавством.

Іноземець або особа без громадянства, яка звернулася для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми на території України, отримує довідку, яка підтверджує факт звернення за встановленням такого статусу і відкриття відповідної процедури та є підставою для реєстрації в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері реєстрації фізичних осіб.

Забороняється утримування особи, яка звернулася для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, в установах тимчасового тримання, крім обумовлених законом випадків, та видворення її за межі України до встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

Процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, визначається Кабінетом Міністрів України. Обов'язковою складовою процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, є проведення місцевою державною адміністрацією співбесіди з особою, щодо якої розглядається питання про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, із заповненням опитувальника щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

У разі неможливості проведення співбесіди з особою через її хронічне психічне захворювання, тимчасовий розлад психічної діяльності, недоумство або інший хворобливий психічний стан чи малолітство процедура встановлення статусу такої особи проводиться на підставі інших даних.

Загальний строк проведення процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, не може перевищувати місячний строк з дня проведення співбесіди з особою у місцевій державній адміністрації.

У разі прийняття рішення про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, їй видається довідка. У разі відмови у встановленні статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, заявник має право оскаржити таке рішення у судовому порядку.

Статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, встановлюється на строк до двох років. Строк дії статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, може бути продовжено за обґрунтованим поданням місцевої державної адміністрації не більш як на один рік.

Для позбавлення особи, яка постраждала від торгівлі людьми, відповідного статусу необхідно з'ясувати, що рішення про встановлення або

продовження строку дії статусу спиралося на подані завідомо неправдиві відомості або недійсні документи, що мали істотне значення для прийняття рішення. Особи, які подали такі відомості або документи, можуть бути притягнені до відповідальності згідно із законодавством.

Втрата статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, настає у разі закінчення строку дії статусу, на який його було встановлено або продовжено відповідно до частини п'ятої цієї статті.

Особа, якій встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, має право на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання:

1) інформації щодо своїх прав та можливостей, викладеної мовою, якою володіє така особа;

2) медичної, психологічної, соціальної, правової та іншої необхідної допомоги;

3) тимчасового розміщення, за бажанням постраждалої особи та у разі відсутності житла, в закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, на строк до трьох місяців, який у разі необхідності може бути продовжено за рішенням місцевої державної адміністрації, зокрема у зв'язку з участю особи в якості постраждалого або свідка у кримінальному процесі;

4) відшкодування моральної та матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли, у порядку, встановленому Цивільним кодексом України ;

5) одноразової матеріальної допомоги у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

6) допомоги у працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку.

Іноземець та особа без громадянства, якій встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми на території України, крім вище передбачених прав, має також право на:

1) безоплатне отримання послуг перекладача;

2) тимчасове перебування в Україні строком до трьох місяців, який може бути продовжено у разі необхідності, зокрема у зв'язку з їхньою участю в якості постраждалих або свідків у кримінальному процесі;

3) постійне проживання на території України в порядку, встановленому законодавством.

Довідка про статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, є підставою для реєстрації в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері реєстрації фізичних осіб.

Якщо у суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, існують обґрунтовані підстави вважати, що життю, фізичному чи психічному здоров'ю або свободі та недоторканності особи, яка постраждала від торгівлі людьми та є іноземцем або особою без громадянства, загрожуватиме небезпека у разі повернення її в країну походження після завершення строку її перебування в Україні, в установленому порядку цій особі може бути продовжено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, що є підставою для одержання дозволу на перебування на території України до припинення таких обставин.

Відповідно до Закону України [177] особа, якій надано право на перебування в Україні, та яка безперервно проживала на території України протягом трьох років з дня встановлення їй статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, має право на отримання дозволу на імміграцію в порядку, встановленому законодавством.

Надання допомоги особі, яка постраждала від торгівлі людьми, не залежить від:

1) звернення такої особи до правоохоронних органів та її участі у кримінальному процесі;

2) наявності у такої особи документа, що посвідчує особу.

З метою забезпечення реалізації прав, передбачених цим Законом [177], особи, які постраждали від торгівлі людьми, можуть бути направлені до

одного з діючої мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

З метою надання допомоги дітям, які постраждали від торгівлі дітьми, вони можуть влаштовуватися до центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та притулків для дітей з метою надання психологічної допомоги та забезпечення реабілітації у порядку, встановленому законодавством.

Умови перебування та надання послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми, діючою мережею центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та притулків для дітей регулюються положеннями про зазначені заклади.

Дипломатичні представництва та консульські установи України у разі необхідності забезпечують громадян України відповідними документами для повернення в Україну, надають необхідну консультаційну і правову допомогу та вживають необхідних заходів щодо їх повернення в Україну.

У разі відсутності у громадян України, які постраждали від торгівлі людьми, коштів для повернення в Україну дипломатичні представництва та консульські установи України сприяють поверненню їх в Україну.

Після проходження курсу реабілітації відповідно до положень цього Закону іноземець або особа без громадянства може бути репатрійована в порядку, встановленому законодавством.

У разі необхідності центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері реєстрації фізичних осіб, надсилає запит до країни походження такої особи на підтвердження громадянства цієї особи або її права постійного проживання на її території на час в'їзду на територію України.

У разі необхідності центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері реєстрації фізичних осіб, із залученням інших суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми, а також неурядових і міжнародних організацій надає іноземцю або особі без громадянства, яку

репатрійовано, контактну інформацію про установи, які їм можуть допомогти в країні, до якої їх репатрійовано, у тому числі правоохоронні органи, неурядові організації, юридичні установи та заклади соціального захисту.

Особа, якій стало відомо про дитину, яка страждає або постраждала від торгівлі дітьми, зобов'язана невідкладно та із забезпеченням конфіденційності повідомити про це місцеву державну адміністрацію, органи місцевого самоврядування, органи внутрішніх справ або органи прокуратури.

У разі існування підозри щодо причетності батьків дитини або осіб, які їх замінюють, до торгівлі дітьми особи, які постійно контактують з дітьми у сферах освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту, оздоровлення та відпочинку, судовій та правоохоронній сферах, у порядку, встановленому законодавством, інформують про це органи внутрішніх справ або органи прокуратури.

Держава надає допомогу дитині з моменту, коли з'явилися підстави вважати, що вона постраждала від торгівлі дітьми, і до повного завершення реабілітації дитини. Після отримання інформації про дитину, яка постраждала від торгівлі дітьми, місцева державна адміністрація, на території якої виявлено дитину, невідкладно встановлює особу дитини, здійснює оцінку обставин та приймає план першочергових заходів допомоги дитині на період до вирішення питання щодо встановлення дитині статусу особи, яка постраждала від торгівлі дітьми.

У разі якщо дитина, яка постраждала від торгівлі дітьми, має статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, місцева державна адміністрація невідкладно вирішує питання влаштування дитини.

Центри соціально-психологічної реабілітації дітей, притулки для дітей із залученням закладів освіти, охорони здоров'я здійснюють розробку та впровадження індивідуальної програми допомоги дитині, яка постраждала від торгівлі дітьми.

Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, в межах своїх повноважень забезпечують реалізацію прав дітей, які постраждали від торгівлі дітьми.

У разі виявлення в Україні дитини, яка постраждала від торгівлі дітьми та є іноземцем чи особою без громадянства, в установленому порядку приймається одне з таких рішень:

- 1) повернення дитини до країни походження;
- 2) залишення дитини в Україні.

Дитина, яка постраждала від торгівлі дітьми, підлягає поверненню до країни походження за умови, якщо батьки або особи, які їх замінюють, або установа у справах захисту дітей країни походження дитини погодилися і мають можливість взяти на себе відповідальність за дитину і надати їй належну допомогу та захист.

Дитина, яка постраждала від торгівлі дітьми, підлягає залишенню в Україні у разі неможливості її повернення до країни походження та наявності умов для інтеграції дитини в Україні в частині забезпечення її права на охорону здоров'я, освіти, соціальний захист.

При вирішенні питання про повернення або залишення дитини слід враховувати думку дитини, беручи до уваги вік, фізичний, інтелектуальний розвиток та інтереси дитини.

Дитина, яка постраждала від торгівлі дітьми, не повертається до країни походження, якщо є ознаки того, що таке повернення ставить під загрозу її безпеку та не відповідає її найкращим інтересам.

Верховна Рада України здійснює парламентський контроль у сфері протидії торгівлі людьми в межах, визначених Конституцією України. Інші органи державної влади здійснюють контроль у сфері протидії торгівлі людьми у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України.

Громадський контроль за виконанням законів у сфері протидії торгівлі людьми здійснюється за такими напрямками:

1) відповідність діяльності суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, цьому Закону та іншим законам;

2) додержання міжнародних зобов'язань України у сфері протидії торгівлі людьми;

3) забезпечення невідворотності покарання за злочини торгівлі людьми.

Громадські організації, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни під час здійснення контролю у сфері протидії торгівлі людьми мають право:

1) надавати інформацію щодо порушення законодавства у сфері протидії торгівлі людьми та про виявлені факти торгівлі людьми і захисту осіб, які постраждали від торгівлі людьми;

2) здійснювати моніторинг стану протидії торгівлі людьми та захисту осіб, які постраждали від торгівлі людьми;

3) співпрацювати із суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;

4) інформувати населення з питань протидії торгівлі людьми.

Нагляд за додержанням і застосуванням законів у сфері протидії торгівлі людьми здійснюється Генеральним прокурором України та підпорядкованими йому прокурорами.

Протидія торгівлі людьми, а також надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми включають низку заходів, фінансування яких здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, професійних спілок і фондів, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, інших джерел. Перелік заходів із протидії торгівлі людьми визначається Державною цільовою програмою протидії торгівлі людьми.

Досліджуючи законодавство України щодо протидії торгівлі людьми необхідно згадати про прийнятий 3 квітня 2008 року Міжпарламентською Асамблеєю держав-учасниць СНД Модельний закон про надання допомоги жертвам торгівлі людьми [123], але слід також зауважити, що Закон України

«Про протидію торгівлі людьми» [177] включає 5 розділ, який присвячений якраз наданню допомоги та захисту осіб, які постраждали від торгівлі людьми. З цього можна зробити висновок, що у національному законодавстві комплекс проблем, пов'язаних з надання допомоги жертвам торгівлі людьми, регулюється Законом України «Про протидію торгівлі людьми» [177]. Враховуючи це, втрачається актуальність питання щодо необхідності прийняття окремого Закону України про надання допомоги жертвам торгівлі людьми. Однак можна вести мову про вдосконалення положень Закону України «Про протидію торгівлі людьми» [177], зокрема і в частині надання допомоги потерпілим від цих злочинів людям.

Відзначимо, що національне законодавство щодо протидії торгівлі людьми утворюється не лише власне законами, але й підзаконними нормативно-правовими актами. Перелік таких актів, які регламентують певні аспекти протидії складному суспільному явищу торгівлі людьми досить широкий. Розглянути всі доволі складно, але зупинимось на тих документах з цього переліку, які на наш погляд є найбільш важливими.

В Україні робота щодо утворення підзаконної нормативно-правової бази у сфері протидії торгівлі людьми була розпочата ще наприкінці минулого століття. Так, 15 червня 1999 р. з метою проведення узгодженої політики органів державної влади у відповідності до п. 3 ст. 10 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [191] було створено Національну координаційну раду щодо запобігання торгівлі людьми при Уповноваженому з прав людини, до складу якої, крім представників міжнародних організацій (МОМ та ОБСЄ), увійшли також представники ряду міністерств та відомств України, компетенція яких надає можливість вживати заходи щодо боротьби з торгівлею людьми, зокрема Міністерства внутрішніх справ, Національного центрального бюро Інтерполу МВС України, Міністерства закордонних справ, Міністерства праці та соціальної політики, Державного комітету у справах охорони державного кордону, Міністерства у справах сім'ї та молоді й інших, а також

представники неурядових правозахисних організацій, що займаються питаннями запобігання торгівлі жінками. За участю Ради була розроблена Програма запобігання торгівлі жінками та дітьми, затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 1768 від 25 вересня 1999 р. [193**Error! Reference source not found.**]. Це була перша урядова програма, спрямована на запобігання торгівлі жінками та дітьми, тому, незважаючи на її недоліки, вона відіграла важливу роль у започаткуванні комплексної протидії торгівлі людьми та стала складовою нормативно-правового забезпечення такої роботи. Окремо виокремимо п. 10 Програми, якою передбачена розробка методик розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, а також вивчення питання про створення у складі правоохоронних органів спеціальних служб, які б займалися боротьбою з цими злочинами, організацією взаємодії з правоохоронними органами інших країн. Це було каталізатором утворення такої служби у Міністерстві внутрішніх справ України. З того моменту підписується цілий ряд наказів щодо боротьби з торгівлею людьми, які, зокрема замінюють або доповнюють попередні.

Програма [193] не була позбавлена й критичних зауважень. Так, Т. І. Возна відмічає такі її недоліки [26, с. 77]:

– програма запобігання обмежувалася запобіганням торгівлі жінками та дітьми, в той час коли останні міжнародні інструменти, наприклад, Протокол ООН, спрямовані на боротьбу з торгівлею людьми взагалі;

– проглядалася ситуація ототожнення двох явищ – торгівлі людьми і проституції, зведення торгівлі жінками до проституції. Як наслідок, планувалося організувати боротьбу з проституцією, а не з торгівлею людьми, що не одне і теж саме;

– неконкретність визначення, яке полягає в тому, що розглядається торгівля жінками і дітьми, тоді як торгівля чоловіками, яка починає зростати на Україні (особливо хлопчиками), залишається поза увагою;

– більшість пунктів цієї програми стосувалися різноманітних соціальних проблем жінок та дітей, а не заходів щодо боротьби з торгівлею людьми. Торгівля дітьми розглядалася тільки з метою усиновлення.

Дана Програма [193] була розрахована на три роки, тому у 2002 році постала необхідність в ухваленні нової. Так, 5 червня 2002 року була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України за № 766, якою була затверджена Комплексна програма протидії торгівлі людьми на 2002-2005 роки [82]. Важливим стало положення пункту 1, відповідно до якого цілому ряду державних інституцій було доручено до третього кварталу 2002 року внести Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань протидії торгівлі людьми, а також утворити регіональні постійно діючі комісії з питань координації зусиль та обміну інформацією щодо запобігання торгівлі людьми і забезпечити їх роботу. В результаті постановою № 1961 від 25 грудня 2002 року було утворено Міжвідомчу координаційну раду з питань протидії торгівлі людьми [192]. За час дії Комплексної програми [193], також було затверджено Типове положення про центр реабілітації для осіб, які постраждали від торгівлі людьми [224].

Підсумки виконання цієї програми були визначені при ухваленні нової, яка була затверджена з істотним інтервалом часу: Комплексна програма 2002 року [193] розрахована до 2005 року, а нова прийнята у 2007 році. Однак, 5 квітня 2006 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 188-р було схвалено Концепцію Державної програми протидії торгівлі людьми на 2006–2010 роки [94], яка отримала логічне продовження наступного року. Так, постановою Кабінету Міністрів України № 410 від 7 березня 2007 року була затверджена Державна програма протидії торгівлі людьми на період до 2010 року [47]. Вона складається з чотирьох частин: загальної, мети і основних завдань, фінансового забезпечення та очікуваних результатів, а також містить план заходів щодо протидії торгівлі людьми на період до 2010 року.

Аналіз положень Державної програми [47] доводить, що вона є більш досконалою порівняно з попередніми, проте її ефективною вважають лише 12,6 % опитаних під час дослідження працівників міліції, а також жоден із опитаних працівників і волонтерів організацій, які приймають участь у протидії торгівлі людьми. С. М. Гусаров, підводячи підсумки її виконання, вказує на те, що більшість заходів, які передбачалися нею, так і залишилися нереалізованими [44, с. 10]. Ймовірно економічна криза у світі та країні вплинули на результативність запланованих заходів. Крім того, на нашу думку, ключові напрямки протидії торгівлі людьми повинні знайти своє відображення не у підзаконних документах, а у відповідних законах.

Зазначені підзаконні нормативно-правові акти, незважаючи на певні вади та критичні зауваження, загалом відіграли позитивну роль у правовому забезпеченні протидії торгівлі людьми. Однак, постає питання щодо того, які підзаконні документи відображають сучасну урядову політику у цій сфері. Розглянемо це питання докладніше.

15 лютого 2012 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 90-р було схвалено Концепцію Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року [95]. У документі записано, що за результатами аналізу виконання Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року [47] виявлено невизначеність у передбачених нею заходах, відсутність чітких кількісних та якісних показників ефективності виконання, що ускладнює моніторинг результатів та складення звітності. Зазначена Програма [47] переважно спрямована на запобігання торгівлі людьми і не містить чіткого механізму надання допомоги особам, що постраждали від цього злочину.

Сьогодні спостерігаються нові тенденції у сфері торгівлі людьми, зокрема підвищується рівень загрози використання новітніх репродуктивних технологій. Збільшується також кількість випадків “сексуального туризму”, в тому числі дитячого, комерційної сексуальної експлуатації дітей, зокрема з використанням новітніх інформаційних технологій. Відслідковується чітка

тенденція вербування жителів віддалених міст і сіл, у яких рівень обізнаності щодо проблеми торгівлі людьми є найнижчим. До групи ризику, крім жінок і дітей, останнім часом потрапляють чоловіки працездатного віку. Розв'язання зазначеної проблеми можливе шляхом розроблення і прийняття Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року, яка з'явилася згодом.

21 березня 2012 року постановою Кабінету Міністрів України № 350 було затверджено Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2015 року [48]. Метою Програми є запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності переслідування осіб, які вчиняють пов'язані з нею злочини або сприяють їх вчиненню, а також захист прав осіб, що постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги.

Можливі два варіанти розв'язання проблеми торгівлі людьми та надання допомоги і захисту особам, що постраждали від неї. Перший варіант полягає у розв'язанні проблеми торгівлі людьми шляхом здійснення системних заходів державними установами за рахунок бюджетних коштів. Недоліком зазначеного варіанта є те, що для його реалізації необхідні бюджетні кошти у значному обсязі.

Другий, оптимальний варіант передбачає налагодження співпраці державних установ з громадськими організаціями, зокрема впровадження ефективного механізму взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми, за такими напрямами, як:

- організація інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення, спрямованої на запобігання потраплянню в ситуації, пов'язані з торгівлею людьми;
- підвищення професійного рівня спеціалістів, які надають допомогу особам, що постраждали від торгівлі людьми, здійснюють їх реабілітацію та соціальну реінтеграцію;
- проведення постійного моніторингу ефективності заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми;

– підвищення якості надання послуг особам, що постраждали від торгівлі людьми, зокрема шляхом впровадження стандартів надання соціальних послуг таким особам.

До завдань виконання Програми [193] віднесено:

1. Удосконалення законодавства та управління у сфері протидії торгівлі людьми.

2. Проведення перевірки діяльності закладів, у яких надається допомога особам, що постраждали від торгівлі людьми.

3. Створення єдиної системи моніторингу у сфері протидії торгівлі людьми та оцінки ефективності заходів, що здійснюються на національному та регіональному рівні.

4. Підвищення професійного рівня працівників органів державної влади, які здійснюють повноваження у сфері протидії торгівлі людьми, надання допомоги особам, що постраждали від торгівлі людьми.

5. Запобігання торгівлі людьми, її первинна профілактика.

6. Профілактика торгівлі людьми серед представників вразливих верств населення.

7. Забезпечення провадження на належному рівні правоохоронної діяльності у сфері протидії торгівлі людьми, здійснення правоохоронних заходів щодо осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з торгівлею людьми, або сприяють їх вчиненню.

8. Надання допомоги особам, що постраждали від торгівлі людьми

Кожне завдання забезпечується виконанням конкретних заходів, закріплених у додатку 2 до Програми [48].

Виконання Програми [48] повинно *надати змогу*:

– підвищити ефективність взаємодії органів державної влади, міжнародних, громадських організацій та інших юридичних осіб у сфері протидії торгівлі людьми;

– збільшити кількість виявлених злочинів у зазначеній сфері та випадків притягнення до відповідальності осіб, причетних до їх скоєння;

- забезпечити надання щороку комплексу послуг більш як 1200 особам, що постраждали від торгівлі людьми;
- підвищити рівень обізнаності населення у сфері протидії торгівлі людьми;
- підвищити професійний рівень спеціалістів, які надають допомогу особам, що постраждали від торгівлі людьми, здійснюють їх реабілітацію та соціальну реінтеграцію.

Показники ефективності здійснення заходів Програми [47] визначаються за результатами моніторингу її виконання. Очікувані результати виконання Програми [47]:

1. Удосконалення законодавства у сфері протидії торгівлі людьми
2. Проведення перевірки діяльності закладів, у яких надається допомога особам, що постраждали від торгівлі людьми
3. Створення єдиної системи моніторингу заходів щодо протидії торгівлі людьми, що здійснюються на національному та регіональному рівні, та оцінки їх ефективності
4. Підвищення професійного рівня працівників, які надають допомогу особам, що постраждали від торгівлі людьми, здійснюють їх реабілітацію та соціальну реінтеграцію
5. Організація первинної профілактики торгівлі людьми
6. Забезпечення надання допомоги особам, що постраждали від торгівлі людьми

Фінансування Програми [47] планується здійснювати за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел. Орієнтовний обсяг фінансування Програми [47] становить 7393,184 тис. грн. Обсяг фінансування уточнюється щороку під час складання проєктів державного та місцевих бюджетів на відповідний рік з урахуванням їх реальних можливостей.

Дослідження законодавчого забезпечення протидії торгівлі людьми показало, що певні аспекти такої діяльності регламентуються й іншими

документами, безпосередньо не спрямованими на боротьбу з цим явищем. Одним із них є Загальнодержавна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року, затверджена 5 березня 2009 року окремим Законом України [159], п. 4.7 якої ставить за мету ліквідацію торгівлі дітьми, сексуальної експлуатації, інших форм жорстокого поводження з ними, створення умов для ефективної реабілітації дітей.

Уважаємо необхідним окремо сказати про комплекс міжнародних договорів, Законів України та підзаконних нормативно-правових документів, що направлені на правове забезпечення роботи правоохоронних органів та боротьбу зі злочинністю загалом, які будуть розглядатись при дослідженні відповідної роботи органів внутрішніх справ України у цій сфері.

Так, при проведенні опитування респондентів щодо відповідності норм чинного законодавства міжнародному законодавству протидії торгівлі понад 59,3% вказало, що відповідає, а понад 40,6% наголосило на невідповідності таких норм, при цьому понад 61,6% вказало на те, норми міжнародного законодавства позитивно впливає на попередження та розкриття злочинів торгівлі людьми. Крім того, респонденти вказали вузькі місця, які необхідно привести у відповідність та удосконалити, а саме: понад 47,5% пропонують удосконалити організаційну структуру правоохоронних органів, які займаються попередження та розкриттям цих злочинів, понад 14,2% вказали, що необхідно удосконалити при захисті потерпілого, 6,0% при проведенні слідчих, а 8,2% негласних слідчих (розшукових) дій та понад 17,2% пропонують удосконалити чинне законодавство при призначенні покарання особам, які вчинили злочини (Додаток К).

Це переконує нас у тому, що законодавство України щодо протидії торгівлі людьми постійно вдосконалюється та адаптується до сучасних вимог та норм міжнародного законодавства. Торгівля людьми була криміналізована ще наприкінці минулого століття. Після цього, прагнучи вдосконалити правову норму та привести її у відповідність до міжнародно-правових актів,

Парламент України змінив редакцію статті кримінального закону. Крім того, прийнято Закон України «Про протидію торгівлі людьми», який безумовно є необхідним і очікуваним. Поступово приймаються підзаконні документи у цій сфері на рівні Уряду, міністерств та інших державних органів. Всі прийняті закони та підзаконні нормативно-правові акти слугуватимуть підґрунтям як державним органам, так і неурядовим організаціям у боротьбі з різними проявами торгівлі людьми.

Дослідження питання про національне законодавство України щодо протидії торгівлі людьми дає можливість зробити такі висновки:

- окремі аспекти протидії складному явищу торгівлі людьми можуть регламентуватись правовими нормами, які включені до широкого кола Законів України, а також підзаконних нормативно-правових актів, прийнятих різними органами державної влади та місцевого самоврядування;

- торгівля людьми в Україні була криміналізована у 1998 році з доповненням чинного на той час Кримінального кодексу України статтею 124-1. У прийнятому в 2001 році Кримінальному кодексі України [104] відповідальність за цей злочин передбачена статтею 149, редакція якої була змінена у 2006 році;

- основою законодавчого забезпечення протидії торгівлі людьми в державі є прийнятий у 2011 році Закон України «Про протидію торгівлі людьми» [177], який вже зазнав деяких редакційних зміни у 2012 та 2013 році. За своїм змістом він, у тому числі, охоплює комплекс питань, пов'язаних із наданням допомоги жертвам торгівлі людьми, завдяки чому втрачається актуальність прийняття окремого Закону України для вирішення цієї проблеми;

- нормативно-правову базу протидії торгівлі людьми складають також підзаконні акти, прийняті на різних рівнях, ключове місце серед яких займають урядові програми різних років:

2.3 Міжнародне співробітництво правоохоронних органів у сфері протидії торгівлі людьми

Міжнародне співробітництво обумовлено необхідністю запобіганню й припиненню транснаціональної злочинності стає усе більше необхідною складовою діяльності правоохоронних органів України й інших держав.

Торгівля людьми є однією з найскладніших проблем, що давно вийшла за межі окремих країн. Фахівці засвідчують, що у більшості випадків злочинні угоди про продаж людей укладаються на території України, тоді як примушення до тієї чи іншої діяльності відбувається на території іншої держави. Крім того, співучасниками таких злочинів переважно виступають громадяни різних країн [195, с. 76].

Ганебне явище торгівлі людьми – це проблема не тільки України, а й складова організованої міжнародної злочинності, яка являє собою реальну загрозу для світової безпеки. Є. В. Рижков і М. П. Тишаков правильно акцентують увагу на тому, що жодна країна не в змозі самотійно подолати проблему торгівлі людьми, а це обумовлює необхідність максимально тісного та повного співробітництва правоохоронних органів і громадських організацій різних держав [202, с. 208]. Без належного співробітництва між відповідними правоохоронними підрозділами країн-постачальників, транзиту та кінцевого призначення ефективно вести боротьбу з цим злом не надається можливим [108, с. 248]. Розслідування торгівлі людьми потребує здійснення не тільки великого обсягу слідчих дій, а також і ефективної співпраці з правоохоронними органами інших країн [149, с. 65].

В. Л. Грохольський зазначає, що з метою боротьби з організованою злочинністю держави вступають до багатосторонніх міжнародних угод, які визначають взаємні права та обов'язки учасників, умови, за якими настають ці права й обов'язки [42, с. 33]. Він зауважує, що для успішної реалізації міжнародного партнерства у боротьбі з транснаціональною злочинністю необхідне її організаційне забезпечення, що передбачає організаційно-

структурний, інформаційно-аналітичний, методичний, ресурсний аспекти, з якими тісно пов'язані прогнозування, планування і програмування заходів для реалізації політики у згаданій сфері, включаючи міжнародне партнерство у протидії торгівлі людьми. Аналіз наявної оперативної інформації, оперативно-розшукових справ та кримінальних проваджень щодо міжнародних злочинних груп дозволяє дійти висновку, що успіх якісної реалізації отриманих матеріалів і сигналів забезпечується тільки за наявності тісної взаємодії, довгострокових ділових зв'язків МВС України з правоохоронними органами інших держав [43, с. 97–101].

О. М. Чистолінов зазначає, що міжнародне співробітництво в галузі оперативно-розшукової діяльності є невід'ємною частиною розгалуженої системи співробітництва окремих держав щодо протидії кримінальним правопорушенням [245, с. 195]. Злочинність не визнає кордонів, і документування діяльності осіб, які розробляються, може розпочатись на території однієї держави, а дійти кінця на території іншої [244, с. 95].

Загалом процес міжнародно-правового співробітництва у боротьбі зі злочинністю можна розглядати як врегульовану нормами міжнародного і національного права узгоджену діяльність різних держав по захисту інтересів особи, суспільства і самої держави [25, с. 10]. І. Л. Олійник визначає співробітництво правоохоронних органів як об'єднання зусиль з метою вироблення більш злагоджених організаційно-правових заходів, стратегії і тактики діяльності боротьби з правопорушеннями, удосконалення кадрового, науково-методичного, інформаційного й технічного забезпечення [134, с. 253].

В. О. Заросило вказує на те, що організаційні питання міжнародного співробітництва вивчені недостатньо, досить часто виникають проблеми через невідповідність законодавства різних країн, відомчі бюрократичні перешкоди та суб'єктивізм деяких керівників [68, с. 69]. Відомо, що торгівлі людьми часто властивий транснаціональний характер, а це ставить перед правоохоронними органами, ряд правових, організаційних та інших проблем,

вирішення яких вимагає нетрадиційного мислення, особливої цілеспрямованості, а також значних зусиль і ресурсів [135, с. 145].

Основи державної політики щодо міжнародного співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми відображені у статті 28 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» [1], відповідно до якої Україна бере участь у міжнародному співробітництві у сфері протидії торгівлі людьми на державному, регіональному та місцевому рівнях. Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, мають право укладати договори про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з відповідними органами іноземних держав, міжнародними організаціями згідно із законодавством України. Держава підтримує та стимулює міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми. Міжнародні організації можуть згідно з установленими процедурами залучатися до розробки та реалізації в Україні спільних програм з питань протидії торгівлі людьми.

Органи внутрішніх справ України співробітничать з правоохоронними органами по всьому світу за допомогою Міжнародної організації кримінальної поліції, утвореної 7 вересня 1923 року під назвою Міжнародної комісії кримінальної поліції, яка у зв'язку з прийняттям відповідного Статуту [216] у 1956 р. була перейменована у МОКП Інтерпол. Його метою є забезпечення широкої взаємодії всіх органів (установ) кримінальної поліції в рамках чинного законодавства країн і у дусі Загальної декларації прав людини, а також утворення та розвиток установ, які можуть успішно сприяти попередженню злочинності та боротьбі з нею.

Інтерпол являє собою міжнародну міжурядову організацію, яка володіє певними ознаками, що визначають її статус як суб'єкта міжнародного права та учасника міжнародних відносин. Його характерною ознакою є міжнародна правосуб'єктність, що знаходить своє вираження у сукупності таких елементів, як право укладати міжнародні договори та обов'язок щодо їх виконання (договірна правоздатність), а також здатність встановлювати власну систему органів, необхідних для її функціонування, та правил, що

регламентують внутрішні аспекти діяльності організації, право приймати участь у роботі інших міжурядових організацій, право на імунітети та привілеї [212, с. 14].

Організаційна структура Інтерполу відповідно до статті 5 Статуту [107] виглядає наступним чином: Генеральна Асамблея, Виконавчий комітет, Генеральний секретаріат, Національне центральне бюро, радники. На сьогоднішній день Інтерпол налічує 188 країн, а його штаб-квартира знаходиться у Ліоні (Франція) [249]. 15 жовтня 1996 року Генеральна Асамблея ООН запросила Інтерпол приймати участь у її сесіях і роботі у якості спостерігача [151].

Радянський Союз вступив до Інтерполу в 1990 році [132], а Україна була прийнята 4 листопада 1992 року. Кабінет Міністрів України постановив [168], що взаємодія правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав щодо вирішення питань боротьби із злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни, здійснюється лише через Національне центральне бюро Інтерполу. Міністерство внутрішніх справ виступає як Національне центральне бюро Інтерполу.

Порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів урегульований спеціальною Інструкцією [113], яка визначає, що підрозділом, на який покладається організація виконання функцій МВС України як НЦБ Інтерполу, є робочий апарат Укрбюро Інтерполу. Національне центральне бюро забезпечує співробітництво правоохоронних органів України та зарубіжних країн як загалом, так і в окремих напрямках боротьби зі злочинністю.

Запити й інші документи виконуються лише у друкованому вигляді та підписуються керівниками: для органів внутрішніх справ – від начальника районного, міського, районного в місті, лінійного відділу внутрішніх справ на транспорті (їх заступників) і вище. Запити до НЦБ надсилаються, як

правило, через підрозділи Укрбюро Інтерполу в головних управліннях МВС України в Криму, м. Києві та Київській області, управліннях МВС України в областях та м. Севастополі. Міжнародний розшук каналами Інтерполу проводиться відповідно до пункту 4 Інструкції [113].

У структурі директорату з окремих видів злочинів Генерального Секретаріату Інтерполу створено спеціальний відділ протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми, завданнями якого є [29, с. 52–53]:

координація співробітництва правоохоронних органів держав-членів Інтерполу у справах щодо злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми з метою сексуальної та трудової експлуатації, розповсюдження дитячої порнографії, організованої незаконної міграції;

створення та формування спеціалізованих банків даних щодо осіб, причетних до торгівлі людьми;

ведення банку даних порнографічних зображень неповнолітніх;

ідентифікація потерпілих у справах про транснаціональні злочини, пов'язані із створенням та розповсюдженням дитячої порнографії;

запровадження та реалізація аналітичних проектів у сфері торгівлі людьми;

організація та проведення міжнародних науково-практичних заходів із проблем протидії торгівлі людьми (конференцій, тренінгів, оперативних зустрічей тощо).

У сфері протидії торгівлі людьми, Інтерполом було започатковано проект “Червоні шляхи” (“Red routes”) з метою моніторингу ситуації щодо торгівлі жінками з країн Східної Європи та пострадянських держав Азії. Проект містить статистичну інформацію про маршрути, країни походження та країни призначення жертв торгівлі людьми, а також інформацію про організовані групи, залучені до цього виду злочинного бізнесу, розподіл за віковими та іншими характеристиками потерпілих та підозрюваних. Крім того, в рамках проекту створено відповідний банк даних потерпілих та підозрюваних у злочинах, пов'язаних з торгівлею людьми. Генеральний

Секретаріат Інтерполу також може організовувати проведення оперативних зустрічей працівників правоохоронних органів різних держав-учасниць Інтерполу, залучених до боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми [114, с. 53], а саме на таких зустрічах налагоджуються прямі контакти між правоохоронцями різних країн.

Враховуючи євроінтеграційні процеси в Україні, а також те, що держави Євросоюзу часто виступають країнами-призначення торгівлі нашими співгромадянами, актуальним є співробітництво з Європолем (Європейським поліцейським управлінням), який розпочав роботу у січні 1994 року як Управління з боротьби з наркотиками, після чого поступово поширивши свою діяльність на інші види злочинів [55]. Важливим для існування цієї організації, стало Рішення Ради ЄС від 6 квітня 2009 року про його утворення [116], яке вступило в силу 1 січня 2010 року, замінивши Конвенцію про Європол. Відповідно до статті 4 даного документу [204], компетенція Європолу охоплює організовану злочинність, тероризм й інші перелічені у додатку тяжкі форми злочинності, у тому числі торгівлю людьми, яка стосується двох або більше держав-членів таким чином, що через масштаби, тяжкість і наслідки відповідних злочинів виникає необхідність у спільних діях держав-членів.

У 2009 році в Києві підписано Угоду між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво. Сьогодні ведуться переговори щодо укладення Угоди про оперативне співробітництво. Зараз налагоджується взаємодія з Європолем у ряді сфер та напрямків оперативно-службової діяльності: участь у спільних операціях, семінарах, робочих зустрічах, тренінгах. Представники МВС України взаємодіють з Європолем у проведенні міжнародних операцій, зокрема з перекриття каналів вивозу з України до Євросоюзу жінок для сексуальної експлуатації [114, с. 57].

Визнаючи важливість співпраці з Інтерполем і Європолем зауважимо, що міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми не обмежується взаємодією за допомогою цих організацій, а охоплює цілий

комплекс міжнародних відносин, урегульованих міжнародно-правовими актами, направленими як безпосередньо на протидію торгівлі людьми, так і на боротьбу зі злочинністю загалом. Співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності між міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами, до складу яких входять оперативні підрозділи, та правоохоронними і спеціальними службами інших держав, які мають у своєму складі відповідні підрозділи, а також з міжнародними правоохоронними організаціями здійснюється відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна [156]. В залежності від простору дії таких договорів, співробітництво правоохоронних органів різних держав може носити глобальний або регіональний характер. Україна є суб'єктом регіонального співробітництва як з країнами Європи, так і Співдружності Незалежних Держав.

Деякі положення про організацію глобального співробітництва щодо протидії торгівлі людьми можна побачити у Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особам, яка зобов'язує Сторони виконувати, відповідно до своїх власних законів і практики, судові доручення, які стосуються передбачених нею злочинів (стаття 13). Конвенція [84] також передбачає й певне інформаційне співробітництво. Так, у ст. 18 записано, що сторони зобов'язуються – відповідно до умов, установлених їх власними законами – збирати відомості про всіх іноземців, які займаються проституцією, з метою встановлення їх особи і соціального стану, а також з метою виявлення осіб, які спонукали їх покинути свою державу. Ці відомості сповіщаються властями держави походження зазначених осіб з метою їх наступної репатріації.

Подальше дослідження питання про глобальне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми показало, що широкі можливості для співпраці правоохоронних органів передбачені Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності [83], яку доповнив Протокол

про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї [197]. Взаємна правова допомога регламентується ст. 18 Конвенції [119] та може запитуватися з будь-якою з нижчеперелічених цілей:

- одержання показань свідків або заяв від окремих осіб;
- вручення судових документів;
- проведення обшуку і здійснення виїмки або арешту;
- огляд об'єктів і ділянок місцевості;
- надання інформації, речових доказів і оцінок експертів;
- надання оригіналів або завірених копій відповідних документів і матеріалів, включаючи урядові, банківські, фінансові, корпоративні чи комерційні документи;
- виявлення або відстеження доходів від злочинів, майна, засобів вчинення злочинів або інших предметів з метою доведення;
- сприяння добровільній явці відповідних осіб до органів запитуючої Держави-учасниці;
- надання будь-якого іншого виду допомоги, що не суперечить внутрішньому законодавству запитуваної Держави-учасниці.

Під час документування та розслідування фактів торгівлі людьми, особливо вчинених організованою групою, вирішальним може стати фактор часу та оперативність у прийнятті рішень, які повинні бути правильними [59, с. 214]. Це обумовлює актуальність такої форми міжнародного співробітництва як заслуховування свідка або експерта, які перебувають в іншій державі, за допомогою відеозв'язку, що може бути проведено у відповідності до пункту 18 статті 18 Конвенції [119] на прохання Держави-учасниці, якщо особиста присутність відповідної особи на території запитуючої Держави-учасниці не є можливою або бажаною.

Важливою формою міжнародного співробітництва є можливість проведення спільних розслідувань у відповідності до статті 19 Конвенції [119], проте для оперативних підрозділів актуальним і перспективним напрямом міжнародного співробітництва є використання на міжнародному

рівні спеціальних методів розслідування, що регламентовано ст. 20, яка передбачає, що якщо це допускається основними принципами її внутрішньої правової системи, кожна Держава-учасниця, у межах своїх можливостей і на умовах, встановлених її внутрішнім законодавством, вживає необхідних заходів для того, щоб дозволити належне використання контрольованих поставок і у тих випадках, коли вона вважає це доречним, використання інших спеціальних методів розслідування, таких як електронне спостереження або інші форми спостереження, а також агентурні операції, її компетентними органами на її території з метою проведення ефективної боротьби проти організованої злочинності. Для використання таких методів укладаються двосторонні або багатосторонні угоди чи домовленості, а в разі їх відсутності, рішення про використання таких спеціальних методів розслідування на міжнародному рівні приймаються в кожному окремому випадку і можуть, у разі необхідності, враховувати фінансові домовленості та взаєморозуміння щодо здійснення юрисдикції заінтересованими Державами-учасницями.

Національні особливості організації міжнародного співробітництва в рамках Конвенції [119] визначені при її ратифікації [181]. Так передбачено, що Центральними органами в нашій державі, які несуть відповідальність за одержання прохань про надання взаємної правової допомоги та або за їхнє виконання, або за їхнє перепровадження для виконання компетентним органам і має відповідні повноваження, є Міністерство юстиції України (щодо судових рішень) і Генеральна прокуратура України (щодо процесуальних дій під час розслідування кримінальних проваджень). Організація роботи останньої у галузі міжнародно-правового співробітництва регламентується власним Наказом [174]. Однак, самою Конвенцією [119] передбачено право Держави-учасниці вимагати, щоб такі прохання і повідомлення направлялися їй по дипломатичних каналах і, що особливо важливо для органів внутрішніх справ, у разі надзвичайних обставин, коли

Держави-учасниці домовилися про це, через Міжнародну організацію кримінальної поліції, якщо це можливо.

Концептуальні засади міжнародно-правового співробітництва країн Європи у боротьбі зі злочинністю відображені у Європейській конвенції про взаємну допомогу у кримінальних провадженнях [54], вчиненої 20 квітня 1959 року, а також Додатковому протоколі 1978 року до неї [51], які були підписані від імені України 29 травня 1997 року та ратифіковані 16 січня 1998 року з рядом заяв і застережень. Органами, на які покладаються повноваження надсилати і повертати судові доручення, а також прохання, є Міністерство юстиції України (щодо доручень судів) і Генеральна прокуратура України (щодо доручень органів досудового слідства) [179]. Однак, у термінових випадках судові доручення можуть надсилатися безпосередньо судовими органами запитуючої Сторони судовим органам запитуваної Сторони (пункт 2 статті 15 Конвенції. Для цілей цієї Конвенції “судовими органами” України є: суди загальної юрисдикції, прокурори всіх рівнів, органи досудового слідства [126].

Сучасні та прогресивні форми міжнародного співробітництва передбачає Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах [51], який вчинений 8 листопада 2001 року та ратифікований Україною в 2011 році [178]. Так, якщо особа перебуває на території держави однієї Сторони та має давати свідчення як свідок або експерт судовим органам іншої Сторони, остання може, якщо особиста явка особи для надання свідчень на території її держави є небажаною або неможливою, просити про проведення слухання шляхом відеоконференції або телефонної конференції, порядок проведення яких визначений ст. ст. 9 і 10 [127]. Сторони також можуть на свій розсуд застосовувати ці положення, де це є доцільним та за згоди своїх компетентних органів, щодо проведення слухань шляхом відеоконференції за участю обвинувачуваної або підозрюваної особи, але лише за згоди такої особи. Для оперативних підрозділів важливими є положення ст. ст. 17–19

Другого додаткового протоколу [127], які регламентують проведення транскордонного нагляду, контрольованих поставок і таємних розслідувань. Так, співробітники поліції однієї зі Сторін, які в рамках кримінального розслідування здійснюють у своїй країні нагляд за особою, яка, як припускається, брала участь у вчиненні кримінального правопорушення, яке є підставою для екстрадиції, або за особою, щодо якої є обґрунтовані припущення вважати, що вона може визначити вищезгадану особу або вказати її місце знаходження, уповноважені продовжувати нагляд за нею на території держави іншої Сторони, якщо остання дозволила транскордонний нагляд у відповідь на попередньо подане прохання про надання допомоги. У разі, якщо з причин особливої терміновості попередній дозвіл іншої Сторони не може бути запитаний, співробітники поліції, які здійснюють нагляд у рамках кримінального розслідування, уповноважені продовжувати за кордоном нагляд за особою, яка, як припускається, вчинила певні кримінальні правопорушення, зокрема такі, як торгівля людьми, викрадення людей, ввіз нелегальних мігрантів, розтління неповнолітніх, зґвалтування та деякі інші. Також Сторона, що запитує, та запитувана Сторона можуть домовитись надавати одна одній допомогу в проведенні розслідувань злочину співробітниками поліції, які діятимуть таємно або за вигаданими прізвищами, тобто таємних розслідувань.

Дослідження проблематики міжнародного співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми доводить, що правотворчий процес у цьому напрямку не стоїть на місці, але й повноцінним і завершеним його назвати не можна [58, с. 96]. Міжнародне співробітництво регламентується цілою низкою нормативно-правових актів, далеко не повний перелік яких наведений вище. Їх зміст охоплює надання взаємної правової допомоги і передбачає такі прогресивні форми співпраці, як проведення спільних розслідувань (утворення спільних груп розслідування), заслуховування за допомогою відеоконференції (відеозв'язку) або телефонної конференції, надання допомоги у проведенні таємних розслідувань, використання

спеціальних методів розслідування, що включає електронне спостереження або інші форми спостереження, агентурні операції, контрольовані поставки, транскордонний нагляд [61, с. 243].

Проте, можливість їх застосування в практичній діяльності залежить від стану імплементації положень міжнародно-правових актів до національної правової системи країн-учасниць [58]. Міжнародно-правове співробітництво у сфері кримінального судочинства без національного законодавства здійснюватися не може, адже воно є його підґрунтям і рушійною силою [246, с. 220].

Таким чином, для забезпечення належного рівня міжнародного співробітництва правоохоронних органів у протидії торгівлі людьми необхідно продовжувати роботу щодо імплементації положень міжнародних договорів до правової системи країн-учасниць щоб правоохоронні органи могли використовувати сучасні можливості у протидії торгівлі людьми, яка носить транснаціональний характер.

Цю думку підтверджують респонденти, які понад 80,4 вказали на необхідність удосконалювати форми методи процесуального, методичного міжнародне співробітництва. Більше того, респонденти пропонують в яких формах повинна бути така взаємодія, а саме: при розслідування злочині вказало понад 82,7% , обміну інформацією 97,7% виконанні доручень 71,4% сумісних заходах при розслідуванні кримінальних проваджень 57,1% при проведенні спеціальних операцій 31,5% при затриманні злочинців 59,3% при проведенні експертних досліджень 47,3% при проведенні наукових досліджень 38,3% при обміну досвідом 26,3% (Додаток К).

Таке дослідження питання про міжнародне співробітництво правоохоронних органів України у сфері протидії торгівлі людьми дозволяє зробити такі висновки:

– міжнародне співробітництво правоохоронних органів може носити як глобальний (загальносвітовий), так регіональний характер;

– ключова роль в організації міжнародного співробітництва правоохоронних органів відводиться Інтерполу, в структурі якого створено спеціальний відділ протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми;

– на європейському просторі вагомими можливостями для органів внутрішніх справ України надає Європол, у взаємодії з яким проводяться спільні операції, зокрема з перекриття каналів вивозу з України до Євросоюзу жінок для сексуальної експлуатації;

– міжнародно-правові акти передбачають сучасні прогресивні форми співробітництва, наприклад проведення спільних розслідувань (утворення спільних груп розслідування), заслуховування за допомогою відеоконференції (відеозв'язку) або телефонної конференції, надання допомоги у проведенні таємних розслідувань, використання спеціальних методів розслідування, що включає електронне спостереження або інші форми спостереження, агентурні операції, контрольовані поставки, транскордонний нагляд;

– не всі прогресивні положення міжнародно-правових актів отримали широке застосування у практичній діяльності, причиною чого є не тільки не високий рівень обізнаності практичних працівників правоохоронних органів із ними, а й необхідність укладання додаткових міжнародних договорів для забезпечення їх виконання та недостатня регламентація такої роботи на рівні підзаконних нормативних документів.

Висновки до розділу 2

Дослідження питання про загальні засади державної політики у сфері протидії торгівлі людьми дозволяє зробити такі висновки:

1. Міжнародному співробітництву у протидії торгівлі людьми сприяють широке коло міжурядових та неурядових організацій. Насамперед це – Міжнародна організація з міграції, Міжнародна організація праці,

Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Організація за демократію та економічний розвиток – ГУАМ, Південно-Східна Європейська ініціатива, Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна».

2. До основних напрямів державної політики у сфері протидії торгівлі людьми відноситься її попередження, боротьба з нею та надання допомоги та захисту особам, які постраждали від цього злочину. Державна політика забезпечується різними суб'єктами, наділеними владними повноваженнями: Президент України; Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади, закордонні дипломатичні установи України, а також закладами допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми.

3. Важливу роль в боротьбі з торгівлею людьми відводиться органам внутрішніх справ України. У системі МВС України 23 травня 2000 року з метою протидії торгівлі людьми утворено спеціальну службу, яка пройшла історичний шлях від підрозділу, що входив до карного розшуку, до набуття статусу Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України. Протидія вчиненню торгівлі людьми організованими групами входить також до компетенції спеціального підрозділу по боротьбі з організованою злочинністю МВС України. До боротьби з торгівлею людьми залучаються й інші оперативні підрозділи, а розслідуванням таких злочинів займаються слідчі органів внутрішніх справ.

4. Попередження торгівлі людьми органами внутрішніх справ України можна представити як комплексну діяльність різних підрозділів МВС України, що проводиться у взаємодії з іншими уповноваженими суб'єктами протидії торгівлі людьми, спрямовану на:

виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню торгівлі людьми, а також їх усунення;

виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, та превентивний вплив на них;

запобігання задуманим злочинам торгівлі людьми.

5. Враховуючи те, що торгівля людьми часто носить транснаціональний характер, набуває особливої актуальності забезпечення міжнародного співробітництва у цій сфері. Органи внутрішніх справ України здійснюють таке співробітництво за допомогою Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол, у структурі якого створено спеціальний відділ протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми. Важливу роль також відіграє Європол, до складу якого наша держава не входить, але з яким активно взаємодіє МВС України, зокрема приймає участь у спільних операціях, у тому числі з протидії торгівлі людьми.

РОЗДІЛ 3

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ ТА ІНШОЮ НЕЗАКОННОЮ УГОДОЮ ЩОДО ЛЮДИНИ

3.1 Початок кримінального провадження за фактами торгівлі людьми та його особливості

При надходженні до органу поліції заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення про торгівлю людьми оперативний черговий зобов'язаний негайно надати її начальнику слідчого підрозділу, який визначає слідчого, що здійснюватиме досудове розслідування, а також поінформувати начальника територіального органу внутрішніх справ.

Начальник територіального органу внутрішніх справ організовує своєчасне направлення на місце події слідчо-оперативної групи (СОГ) у повному складі.

Слідчо-оперативні групи створюються при чергових частинах територіальних органів внутрішніх справ. Склад цих груп формується з працівників органів внутрішніх справ відповідно до графіку чергування, затвердженого начальником територіального органу внутрішніх справ та погодженого з начальником слідчого підрозділу. До СОГ в обов'язковому порядку входять слідчий (старший СОГ), співробітник оперативного підрозділу та спеціаліст-криміналіст.

Завданням СОГ є виявлення, фіксація, кваліфіковане вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків та потерпілих, з'ясування обставин кримінального правопорушення, що мають значення для всебічного, повного й неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, причетних до його вчинення.

Після прибуття на місце події члени СОГ з'ясовують обставини вчинення кримінального правопорушення, установлюють свідків, прикмети осіб, які вчинили кримінальне правопорушення та ймовірні шляхи їх відходу. За необхідності вживають заходів для переслідування транспортних засобів, якими заволоділи особи, що вчинили кримінальне правопорушення, або тих, що використовувалися при його вчиненні; беруть участь у розшуку та затриманні осіб, які підозрюються в учиненні цих кримінальних правопорушень [172].

Слідчий керує діями членів СОГ та несе персональну відповідальність за якість проведення огляду місця події.

Разом з членами групи, залученими спеціалістами, запрошеними потерпілим, свідками та іншими учасниками кримінального провадження проводить огляд місця події, під час якого в установленому КПК України порядку фіксує відомості щодо обставин учинення кримінального правопорушення, вилучає речі й документи, що важливі для кримінального провадження, та речі, вилучені з обігу, зокрема матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню. Забезпечує їх належне зберігання для подальшого направлення для проведення експертного дослідження.

Має право заборонити будь-якій особі залишати місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду.

За наявності підстав інформує оперативного чергового про залучення додаткових сил і засобів для документування всіх обставин вчиненого кримінального правопорушення [161].

Співробітник оперативного підрозділу:

здійснює поквартирний чи подвірний обхід з метою виявлення свідків учиненого кримінального правопорушення, збирання відомостей, що можуть бути використані як докази.

установлює час, місце й обставини вчинення кримінального правопорушення; кількість причетних до його вчинення осіб, їх прикмети;

наявність у них зброї, транспортних засобів, слідів на одязі чи тілі, що могли залишитися через опір потерпілих або під час подолання перешкод; індивідуальні ознаки викрадених речей; напрямок, у якому вони зникли; інші відомості, необхідні для встановлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення;

негайно інформує слідчого про одержані дані щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та причетних до нього осіб, для їх подальшої фіксації шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій;

виконує письмові доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Під час їх виконання користується повноваженнями слідчого [105, 171, 162, 173].

Слідчий невідкладно, але не пізніше 24 годин, зобов'язаний внести відомості про кримінальне правопорушення за заявою або повідомленням до Єдиного реєстру досудових розслідувань ЄРДР [105].

У разі встановлення під час проведення оперативно-розшукових заходів фактичних даних, що свідчать про ознаки злочину в діяннях окремих осіб та груп, але якщо їх припинення може негативно вплинути на результати кримінального провадження, начальник оперативного підрозділу інформує про це начальника слідчого підрозділу, і лише після закінчення їх проведення матеріали оперативно – розшукової справи виносяться на розгляд оперативної наради для розроблення спільних заходів щодо реалізації. Для швидкого та повного розслідування тяжких, особливо тяжких злочинів, а також кримінальних правопорушень, що викликали значний суспільний резонанс, утворюються СОГ [161].

Забороняється здійснювати заміну оперативних працівників, що включені до складу слідчо-оперативної групи, без узгодження зі слідчим (керівником групи) або керівником органу досудового розслідування [161].

Процес досудового розслідування починається з моменту звернення громадянина в будь-якій формі до правоохоронних органів із заявою про

вчинення відносно нього кримінального правопорушення. Подання заяви чи повідомлення або після самостійного виявлення слідчим, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, є самостійною стадією кримінального провадження [166].

Однією із нагальних проблем цієї стадії КПК України є проблема початку кримінального провадження [105]. Адже до його початку кримінального провадження здійснюється низка організаційно-тактичних, оперативних-розшукових заходів реагування на заяви та повідомлення про злочини [162], з метою проведення невідкладних, першочергових, послідовних та додаткових слідчо-оперативних заходів для з'ясування усіх обставин учиненого правопорушення.

Під час опитування слідчих про особливості вирішення заяв та повідомлень громадян про вчинення злочинів торгівлі людьми вдалося встановити наступне: понад 94,7 % вказали на те, що є особливості при вирішенні заяв та повідомлень про злочини і ці особливості полягають у наступному: 86,4% вказали, що стосуються моменту подачі заяви чи повідомлення про злочин, адже злочин, на думку опитаних, вчиняється значно раніше, а заява та повідомлення надходить через місяць а то через декілька років (Додаток К).

Тому невідкладні слідчо-оперативні заходи здійснюються в умовах мінімальної інформації з урахування цих особливостей та обмеженим колом осіб, як правило, членами слідчо-оперативної групи уповноваженими через дефіцит часу. Незважаючи на це, дії працівників органів внутрішніх справ, уповноважених осіб, на наш погляд, повинні бути чітко регламентовані КПК України, відомчими нормативними актами та відповідати світовим стандартам дотримання прав людини.

Формально, законодавець установлює, що громадяни мають право на захист своїх або близьких осіб прав, а правоохоронні органи зобов'язані негайно реагувати на ці правопорушення.

Отже, актуальними є питання усвідомлення правоохоронними органами та громадянами прав, що закріплені у ст. 214 КПК України це початок кримінального провадження. Установлення усіх наявних можливостей громадян для реалізації свого конституційного права щодо захисту через закріплені в КПК України норми, а правоохоронні органи зобов'язані точно, ефективно відповідно до чинного закону та нормативно-правових актів, здійснювати комплекс слідчо-оперативних заходів, спрямованих на встановлення усіх обставин кримінального правопорушення, та осіб, які їх учинили [105].

Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). Положення про ЄРДР, порядок його формування та ведення затверджуються Генеральною прокуратурою України за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, органом, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства [165].

У ст. 214 КПК України зазначено, що слідчий, прокурор негайно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний унести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування [165].

Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається й тягне за собою відповідальність, установлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути здійснено до внесення відомостей до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до ЄРДР за першої можливості [105; 165].

Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення про кримінальне правопорушення. Респонденти, які брали участь в анкетуванні 64,1 % зазначили, такі заяви подають не самі потерпілі від злочину, а родичами вказало понад 87,9 %, друзі вказало понад 81,2 %, знайомі 27,0 % (Додаток К).

Тому на цьому етапі розслідування у членів слідчої групи обмаль такої інформації. Саме це підтверджується результатами анкетувань, а саме:

Тому, що заявник з числа родичів не володіє цією інформацією підтвердило понад 87,9 % опитаних, друзі теж не обізнані з обставинами злочину, вказало 81,2 % респондентів, а знайомі теж не можуть знати всю інформацію про злочин вказало 27,9 % респондентів, а це суттєво впливає на розслідування цих злочинів відмітили 84,2% опитаних (Додаток К).

Відмова в прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається.

До ЄРДР уносяться відомості про:

- 1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;
- 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;
- 3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;
- 4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;
- 5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) Закону України про кримінальну відповідальність;

б) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який уніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;

7) інші обставини, передбачені положенням про ЄРДР [165].

У ЄРДР автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження. Слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє прокурора про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені частиною п'ятою цієї статті.

Якщо відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР унесені прокурором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня передати органам досудового розслідування [165].

З метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місця події, огляд місцевості, приміщення, речей та документів (ст. 237 КПК України) для виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять [105].

Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами КПК України, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи.

Для участі в огляді може бути запрошено потерпілого, підозрюваного, захисника, законного представника та інших учасників кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів.

Особи, у присутності яких здійснюється огляд, під час проведення такої слідчої (розшукової) дії, мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу огляду.

Під час проведення огляду дозволяється вилучати лише речі та документи, що мають значення для кримінального провадження, та речі,

вилучені з обігу. Усі вилучені речі й документи підлягають негайному огляду та опечатуванню із підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. Якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються в такому вигляді, поки не буде здійснено їх остаточній огляд і опечатування.

Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Під час огляду слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звукозапис чи відеозапис, складати плани й схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати й вилучати речі та документи, що мають значення для кримінального провадження. Предмети, що вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не належать до предметів, які вилучені законом з обігу, уважаються тимчасово вилученим майном [77].

Але законодавець зазначає, що слідчий самостійно здійснює досудове розслідування, який визначається керівником органу досудового розслідування. З моменту внесення до ЄРДР починається досудове розслідування. У новому КПК України з'являються такі поняття, як: «Єдиний реєстр досудових розслідувань» «електронний документообіг», «електронний цифровий підпис» та інші поняття, що у своїй сукупності дозволяють упровадити технічні засоби під час розслідування злочинів і більш точно і точніше й повніше захищати громадян, що постраждали від кримінального правопорушення.

У частині п'ятій ст. 3 КПК України досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, що починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям

кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [165]

Водночас у частині третій ст. 214 КПК України зазначено, що здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до ЄРДР не допускається й тягне за собою відповідальність, установлену законом.

Після внесення відомостей до ЄРДР починається досудове розслідування. При цьому відмова в прийнятті й реєстрації заяви або повідомлення не допускається (частина четверта ст.214 КПК України). Після реєстрації слідчий та інші уповноважені особи проводять строго регламентовані КПК України слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові), а також інші процесуальні дії [165].

Більше того, це б відповідало нормі (ч. 5 ст. 214 КПК України), у якій зазначено, що внесення інформації до єдиного реєстру є рішення слідчого або прокурора про це, яке здійснюється в результаті отримання заяви, повідомлення про вчинення кримінального правопорушення або після самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Відповідно до кримінального кодексу, із заявою чи повідомленням про злочин може звернутися як потерпілий або заявник, який не є потерпілим [105], а правоохоронні органи зобов'язані зареєструвати заяву та повідомлення про кримінальне правопорушення. Більше того, КПК наділяє заявника певними правами вже на стадії реєстрації заяв (право отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію, підтверджувати факти викладені в заяві речами та документами, а також отримати інформацію про закінчення досудового розслідування). Відтак, заявник практично відразу має суттєвий арсенал прав для відстоювання інтересів людини.

Ще одним приводом до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку відповідного розслідування є самостійне виявлення працівником правоохоронного органу ознак кримінального правопорушення. Це здійснюється у тих випадках, коли у результаті розслідуванні одного кримінального правопорушення слідчий виявляє ознаки іншого правопорушення. У цьому разі, якщо кримінальне правопорушення виявляється безпосередньо працівником правоохоронного органу, він складає рапорт з зазначенням відомостей, які вноситимуться до Єдиного реєстру досудових розслідувань[105].

Положенням про ЄРДР, яким закріплюються права та обов'язки держателя, реєстраторів та користувачів системи. Такі особи мають право доступу до Реєстру за допомогою унікального електронного «ключа». Відомості про реєстраторів та користувачів заносяться до довідника прокуратурах [105].

Законодавець зазначає, що слідчий, який визначається керівником органу досудового розслідування, самостійно здійснює досудове розслідування та зобов'язаний зберегти речові докази [105]. Варто вказати, що такого обов'язку не визначено ст. 40 КПК України, також не має таких повноважень і керівник досудового розслідування (ст. 39 КПК України) [105].

3.2 Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми

Аналізуючи динаміку розвитку злочинності, злочини в сфері торгівлі людьми характеризуються великим ступенем латентності, тому в оперативно – службовій діяльності оперативних підрозділів, що займаються виявленням кримінальних правопорушень в сфері торгівлі людьми існує дуже серйозна проблема в пошуку, виявленні фактів вчинення торгівлі людьми, виявлення

потерпілих, щодо виявлення фактів торгівлі людьми та сексуальної експлуатації та пошуку супутньої оперативної інформації за лініями роботи в сфері торгівлі людьми.

Проблемою виявлення кримінальних правопорушень в сфері торгівлі людьми займалося багато науковців і практичних працівників органів внутрішніх справ. Серед науковців, що займалися даною проблемою можна виокремити найбільш вдалі юридичні праці, а саме Журавльова С.Ю., Пигаєва А.М., Пясковського В.В., Весельського В.К., Матвійчука В.В., тощо.

В Україні організована планова робота з протидії торгівлею людьми, а розроблене національне законодавство, націлене на викоренення торгівлі людьми.

Першочерговою інформацією по факт торгівлі людьми надходить від особи, яка стала потерпілою від торгівлі людьми, до територіального органу чи підрозділу ОВС. Згідно з п.1.2 Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, джерелом інформації про вчинення кримінальних правопорушень та інших подій, що надходить до органу внутрішніх справ, уповноваженого розпочати досудове розслідування, є:

1. Повідомлення будь-яких осіб та самостійно виявлені слідчим або іншою службовою особою органів внутрішніх справ з будь-якого джерела обставини кримінальних правопорушень;
2. Повідомлення будь-яких осіб, які затримали підозрювану особу на місці вчинення кримінального правопорушення [166].

Тобто, особа, яка постраждала від дій торгівців людьми звертається до територіального органу поліції з метою захисту, охорону прав, свобод та законних інтересів інших осіб, які є жертвами від дій торгівців людьми, для притягнення до кримінальної відповідальності винної особи, а також відшкодування завданих неправомірними діями правопорушника моральної та матеріальної шкоди.

Особа, що постраждала від дій торгівців людьми згідно Розділу II повинна звернутись із заявою про вчинення відносно неї кримінального правопорушення. Прийняття заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, незалежно від місця і часу їх учинення, повноти отриманих даних, особистості заявника, здійснюється цілодобово негайно тим органом внутрішніх справ, до якого надійшла заява чи повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, або самостійне виявлення слідчим або іншою службовою особою органу внутрішніх справ з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Такі дії проводяться уповноваженими працівниками чергових частин, а саме: головним інспектором - черговим, старшим інспектором - черговим з особливих доручень, старшим інспектором - черговим чергової частини МВС України - оперативним черговим, старшим інспектором - черговим, інспектором - черговим чергової частини ГУМВС, УМВС, помічником начальника чергової частини - оперативним черговим, старшим інспектором - черговим, інспектором - черговим, помічником оперативного чергового чергової частини районних, районних у містах, міських управлінь (відділів), лінійних управлінь (відділів) внутрішніх справ, працівниками інших структурних підрозділів, призначеними підмінними черговими в установленому порядку, та оператором телефонної лінії “102” або іншою службовою особою.

Заяви або повідомлення фізичних або юридичних осіб про вчинення кримінального правопорушення та іншої події можуть бути усними або письмовими. Усні заяви про вчинення кримінального правопорушення заносяться до протоколу прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення або таке, що готується, форма якого наведена у додатку 3 до цієї Інструкції, який підписують заявник та посадова особа, яка прийняла заяву [166].

Особа, яка подає заяву чи повідомляє про кримінальне правопорушення, під підпис попереджається про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, передбачену статтею 383 Кримінального кодексу України, крім випадків надходження заяви або повідомлення поштою чи іншим видом зв'язку [105].

При особистому зверненні заявника до органу внутрішніх справ, який обслуговує обласні центри та інші міста з територіальним поділом, із заявою чи повідомленням про вчинене кримінальне правопорушення та інші події цілодобово оформляються протоколи усних заяв оперативним черговим або іншою службовою особою в кімнаті для приймання громадян і відразу реєструються в журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, форма якого наведена у додатку 2 до Інструкції [165].

Отже, після звернення особи, до територіального органу чи підрозділу внутрішніх справ працівник органу внутрішніх справ документально може підтвердити, про виявлення особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Законом України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI «Про протидію торгівлі людьми» визначено, що виявлення особи, яка постраждала від торгівлі людьми (жертви торгівлі людьми), - з'ясування інформації, яка дає підстави вважати, що певна фізична особа постраждала від торгівлі людьми. Також Закон встановлює поняття, як особа, що постраждала від торгівлі людьми, тобто це є будь-яка фізична особа, яка стала об'єктом торгівлі людьми і визнана такою відповідно до положень Закону України «Про протидію торгівлі людьми». Для відновлення конституційних прав та свобод жертва торгівлі людьми повинна пройти певну процедуру документального підтвердження свого статусу та допомогти правоохоронним органам притягнути до відповідальності осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення в сфері торгівлі людьми. Закон визначає, що процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, - це

комплекс заходів, під час яких уповноважена особа на підставі отриманої інформації та її аналізу порівнює елементи вчиненого щодо особи діяння з визначенням торгівлі людьми, оцінює ймовірність вчинення щодо особи такого діяння та робить висновок, що така особа є особою, яка постраждала від торгівлі людьми [177].

Можна зробити висновок, що першочерговим заходом для виявлення факту торгівлі людьми, необхідно встановити потерпілу особу від даного кримінального правопорушення. Жертва торгівців людьми повинна офіційно звернутися до органів внутрішніх справ із заявою або повідомленням про вчинення відносно неї кримінального правопорушення. Далі, з метою відновлення її конституційних прав і свобод вона повинна бути визнана потерпілою від дій торгівців людьми та отримати визначену законодавством України реабілітацію.

Законом України «Про протидію торгівлі людьми» визначено, що реабілітація особи, яка постраждала від торгівлі людьми, - це комплекс медичних, психологічних, соціальних, юридичних та інших заходів, спрямованих на відновлення фізичного і психологічного стану та соціальних функцій особи, яка постраждала від торгівлі людьми [177].

Особа, яка постраждала від дій торгівців людьми та звернулась до органів внутрішніх справ із заявою про вчинення відносно неї кримінального правопорушення, пов'язаного з торгівлею людьми, буде визнана слідчим потерпілою. Згідно з кримінально-процесуальним законодавством потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. У випадку вчинення торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації потерпілою може бути лише фізична особа. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілому вручається пам'ятка про

процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення.

Потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого. Даний випадок дуже характерний для злочинів в сфері торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, оскільки при виявленні факту торгівлі людьми та лише однієї потерпілої особи, найчастіше в кримінальному провадженні з'являються свідки, які по суті є також потерпілими по справі, але з заявою до органів внутрішніх справ не звернулись, у зв'язку з різноманітними причинами, страх, сором, фізичні вади отриманні при перебуванні під впливом торгівців людьми тощо. Дані особи є дуже цінними свідками, на свідченнях яких будується обвинувачення торгівців. У випадку, коли потерпіла особа перебуваючи в полоні торгівців людьми не в змозі подати заяву до ОВС, це найчастіше роблять її родичі, законодавець закріпив дане положення в п.6 ст. 55 КПК України, [105], а саме якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи або особа перебуває у стані, який унеможлиблює подання нею відповідної заяви, положення ч. 1-3 цієї статті поширюються на близьких родичів чи членів сім'ї такої особи. Потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням - потерпілими може бути визнано кілька осіб. Після того, як особа, яка перебувала у стані, що унеможлиблював подання нею відповідної заяви, набуде здатності користуватися процесуальними правами, вона може подати заяву про залучення її до провадження як потерпілого.

В практичній діяльності найчастіше зустрічаються випадки, коли родичі потерпілої особи звертаються до органів внутрішніх справ із заявою про зникнення родича, внаслідок чого слідчим відділом відкривається кримінальне провадження за ст.115 КК України – Умисне вбивство та

проводяться всі необхідні слідчі, розшукові та негласні слідчо-розшукові дії з метою пошуку особи, яка зникла [105].

Тому вважаю за необхідне, при щоденному аналізі оперативної обстановки на території обслуговування оперативними працівниками, що працюють по лінії боротьби з торгівлею людьми аналізувати факти зникнення людей, детально спілкуватись з родичами зниклої особи, близькими та друзями для встановлення наміру зниклої виїзду особи на працевлаштування в інший регіон держави або в іншу країну.

Якщо особа не подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяву про залучення її до провадження як потерпілого, то слідчий, прокурор, суд має право визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою. За відсутності такої згоди особа в разі необхідності може бути залучена до кримінального провадження як свідок. Положення цієї частини не поширюються на провадження, яке може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого (кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення).

Дане положення стосується осіб, які по суті перебувають в статусі свідок – потерпілий у справі про торгівлю людьми, коли особи, були продані в сексуальне рабство, не бажають, або не мають можливості звернутись з відповідною заявою до правоохоронних органів.

Так, під час розслідування кримінального провадження слідчий, прокурор, суд може за письмовою згодою особи свідка визнати дану особу потерпілою від кримінального правопорушення.

Згідно з кримінальним процесуальним законодавством потерпілий для захисту своїх прав і законних інтересів має право:

- 1) бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені цим Кодексом;
- 2) знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів

забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування;

3) подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;

4) заявляти відводи та клопотання;

5) за наявності відповідних підстав - на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла;

6) давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;

7) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому цим Кодексом;

8) мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;

9) давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження;

10) на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом;

11) знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, в порядку, передбаченому цим Кодексом, у тому числі після відкриття матеріалів згідно зі ст.290 цього Кодексу, а також знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, у випадку закриття цього провадження;

12) застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд вправі заборонити потерпілому застосовувати технічні засоби при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення даних, які містять таємницю, що охороняється законом чи стосується інтимних сторін життя

людини, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала);

13) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення у випадках, передбачених цим Кодексом;

14) користуватися іншими правами, передбаченими КПК України [105].

2. Під час досудового розслідування потерпілий має право:

1) на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим;

2) отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію;

3) подавати докази на підтвердження своєї заяви;

4) брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;

5) отримувати копії матеріалів, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, після закінчення досудового розслідування.

3. Під час судового провадження в будь-якій інстанції потерпілий має право:

1) бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду;

2) брати участь у судовому провадженні;

3) брати участь у безпосередній перевірці доказів;

4) підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення;

5) висловлювати свою думку під час вирішення питання про призначення покарання обвинуваченому, а також висловлювати свою думку

при вирішенні питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;

б) знайомитися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом кримінального провадження в суді;

7) оскаржувати судові рішення в порядку, передбаченому цим Кодексом [105].

4. На всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення. У передбачених законом України про кримінальну відповідальність та КПК України випадках примирення є підставою для закриття кримінального провадження.

Разом з правами потерпілий від кримінального правопорушення має відповідні обов'язки потерпілого. Потерпілий зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття - завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

Оскільки, кримінальні правопорушення в сфері торгівлі людьми є резонансними, обставини справи у більшості випадків зачіпає приватне, інтимне життя потерпілих осіб, а також для більш ефективного захисту своїх прав та законних інтересів, для уникнення психологічного тиску та напруження під час слідчих дій, потерпілим особам рекомендується брати представника. Це є право потерпілої особи. Стаття 58 КПК України визначає, що потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник, тобто особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником.

Повноваження представника потерпілого на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

1) документами, передбаченими ст.50 КПК України, – якщо представником потерпілого є особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні;

2) копією установчих документів юридичної особи – якщо представником потерпілого є керівник юридичної особи чи інша уповноважена законом або установчими документами особа;

3) довіреністю – якщо представником потерпілого є працівник юридичної особи, яка є потерпілою [105].

Представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику [105].

У кримінальних провадженнях відкритих за ч. 2, 3 ст. 149 КК України, а саме торгівля людьми або інша незаконна угода вчиненні щодо неповнолітньої, або вчиненні щодо малолітньої особи обов'язково призначається законний представник [106].

Стаття 59 КПК України визначає, що якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з нею залучається її законний представник [105].

Розглянувши стадію юридичного закріплення факту виявлення постраждалої особи від торгівлі людьми, можна зробити висновок, що без цього неможливо встановити самого факту торгівлі людьми, сексуальної або іншої експлуатації, а також неможливе планування подальших заходів щодо протидії даному суспільно – небезпечному явищу, як торгівля людьми, з метою сексуальної експлуатації.

Тобто, в даній ситуації ми розглянули спосіб розкриття злочинів в сфері торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, що починається від

потерпілої особи, та від неї, я першочергового ланцюга відштовхуються подальші слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії для документування даного суспільно – небезпечного діяння [137, с. 25].

Варто вказати, що в КПК України в 5 параграфі – Інші учасники кримінального провадження, в статті 60 зазначається такий учасник кримінального провадження, як заявник. Заявником є фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим.

Заявник має право:

- 1) отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію;
- 2) подавати на підтвердження своєї заяви речі і документи;
- 3) отримати інформацію про закінчення досудового розслідування.

Функція заявника як учасника кримінального провадження полягає в тому, що він своєю інформацією допомагає органам досудового розслідування більш якісно виконувати завдання у сфері протидії торгівлі людьми, що визначенні в профільному законі України «Про протидію торгівлі людьми».

Так, ст. 12 Закону визначає, що до завдань у сфері боротьби з торгівлею людьми належать:

- 1) виявлення причин та передумов, що сприяють торгівлі людьми, та вжиття заходів щодо їх усунення;
- 2) забезпечення безпеки осіб, які визнані потерпілими від торгівлі людьми, свідків та інших осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві у справах щодо торгівлі людьми;
- 3) виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми;
- 4) притягнення до відповідальності, у тому числі кримінальної, осіб, причетних до торгівлі людьми;

- 5) забезпечення відновлення прав постраждалих від торгівлі людьми;
- б) інформування суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, та громадськості щодо результатів діяльності у сфері боротьби з торгівлею людьми [177].

Тому функція заявника, як постачальника, як оперативної інформації, так і доказової є дуже важливою.

Досліджуючи особу, потерпілої від дій торгівців, вона відіграє важливу роль, як джерело фактичної інформації для протидії транснаціональній злочинності. Інформація отримана від потерпілої особи має організаційне і тактичне значення для виявлення та розкриття злочинів зазначеної категорії.

Криміналістичне значення мають такі основні властивості потерпілого, як їх вік і пов'язані з ним особливості психіки, сімейний стан, рід занять, інтелектуальний і фізичний розвиток, а також наявність психічних і фізичних недоліків. Серед властивостей поведінки потерпілих можна назвати такі: спосіб життя, коло і характер зв'язків, поведінка в побуті, статева культура, зловживання алкоголем та інші, які характеризують їх поведінку, поза зв'язком із вчиненням відносно них злочин. [77].

Потерпілі від дій торгівлі людьми – це будь-які особи, незалежно від статі, віку, чоловіки – з метою експлуатації у праці; діти – з метою експлуатації у жебрацтві; будь-яка особа для вилучення і трансплантації органів. Але значний відсоток припадає на жінок і дівчат, яких продають з метою використання в примусовій проституції. Їх можна поділити на такі групи: особи, які виїхали за кордон за власним бажанням з метою працевлаштування, сподівалися, що будуть займатись проституцією за власним бажанням, але надалі стали жертвами торгівлі людьми; особи, які виїхали за кордон за власним бажанням з надією працевлаштування за якоюсь професією, але стали жертвами торгівлі людьми; особи, які виїхали за власним бажанням, але будучи обманутими ще на території своєї держави, стала жертвами торгівців людьми; особи, які потерпіли від торгівців людьми на території своєї держави і були вивезені за кордон проти своєї волі.

Звернемося до юридичної психології, щоб розібрати психологічну складову дій потерпілої особи, від торгівлі людьми. Сукупність якостей, що характеризують жертву, допомагає її віктимізації лише при взаємодії з сукупністю особистісних властивостей, що характеризують злочинця, причому при наявності певних об'єктивних обставин [77]. Вони є необхідними умовами реалізації причинно – наслідкового зв'язку, де причиною є дії злочинця.

Чим більш значна роль поведінки потерпілого у вчиненні злочину, тим менш інтенсивна антисоціальна орієнтація особистості злочинця. У злочинах проти особи, а також у злочинах в сфері торгівлі людьми така залежність виступає дуже виразно, тому що в психологічному механізмі вчинення злочину велике значення набувають емоції злочинця, які виростають порою до ступені афекту, так як вплив потерпілого сприймається їм крізь призму особистої значимості.

Так, у вчиненні злочину, передбаченого ст. 146 КК України [105], а саме незаконне позбавлення волі людини, емоційна складова впливає у дуже багатьох випадках, як позбавлення волі на чоловіком жінку на ґрунті ревнощів, позбавлення волі при викраденні, де потерпілий і злочинець були до цього моменту добре знайомі.

При психологічному аналізі особистості потерпілого слід мати на увазі, що близько 80 % злочинів проти особи вчинюються особами, які були зв'язані з потерпілою особою родинними, інтимними іншими близькими відносинами і злочин є кінцевою фазою конфлікту, котрий виник в результаті цих відносин [77, с. 20].

Таким чином, глибоке психологічне дослідження особистості потерпілого і злочинця дають змогу виявити причини конфліктної ситуації і виділити шляхи їх здолавання, тобто здійснити індивідуальну профілактику.

Декілька десятиріч тому в науковій літературі і на практиці спостерігалась недооцінка ролі особистості потерпілого, так як його односторонньо розглядали як носія своїх особистих інтересів. Між тим

особистості потерпілого також в більшому або меншому обсязі належать й суспільні інтереси. Від структури особистості потерпілого і від його поведінки, котра тісно зв'язана з особистістю і є її функцією, залежить здійснення злочинних намірів. Активно обороняючись від злочинного посягання, припиняючи злочинні дії, потерпілий захищає не тільки свої, але й суспільні інтереси. Найяскравішим прикладом є допомога потерпілого органам внутрішніх справ протидіяти торгівлі людьми, повернувшись с сексуального рабства, надання рекомендацій, порад, яким чином можливо виробити стійку практику протидії торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації.

Психологічне дослідження особистості потерпілого і його діяльності в стадії досудового розслідування і суду є дуже актуальним, так як допомагає розв'язати цілий ряд питань: більш правильної кваліфікації злочину, глибокого дослідження причин та умов, всебічного розслідування кримінальних проваджень, пошук нових доказів тощо. Дослідження даної проблеми включає в себе слідуєчі аспекти: методи дослідження особистості потерпілого, дослідження його поведінки безпосередньо перед подією злочину, в момент події злочину, після нього і під час досудового розслідування.

Методику дослідження особистості потерпілого можна умовно розділити на дві категорії:

1. «Статична галузь», яка включає в себе стать, вік, національність, службовий стан, тощо. Ряд цих ознак необхідно з'ясувати згідно вимог законодавства, причому деякі з них можуть прямо впливати на кваліфікацію злочину (вік при статевих злочинах, службовий стан в посадових злочинах).

2. «Динамічна галузь», тобто поведінка потерпілого в період, безпосередньо перед подією злочину, і в період самої події злочину, зв'язок цієї поведінки з поведінкою злочинця, наприклад, інтенсивність нападу у зв'язку з інтенсивністю оборони, утікання від злочинця тощо.

До спеціальних методів дослідження особистості і поведінки потерпілого слід віднести аналіз слідчої і судової статистики, слідчої і судової практики, дослідження матеріалів судово – психологічної та судово – психіатричної експертиз, спеціальної статистики про потерпілих, соціально – психологічні і судово – психологічні дослідження конфліктних ситуацій. Вже та невелика кількість інформації, що мається на початку розслідування, переконують, що дослідження цих аспектів можуть дати дуже цікаву інформацію для боротьби зі злочинністю [137, с. 36].

Поведінка потерпілого в момент вчинення злочину, як і всяка поведінка людини, залежить від двох категорій факторів:

1. Вплив зовнішньої середовища у випадку злочинного впливу чи іншого агресії;
2. Індивідуальні особливості особистості, які забезпечують різноманітну гамму реакцій на зовнішній злочинний вплив.

Ці особливості особистості в основному характеризуються наступними категоріями:

1. Тип вищої нервової діяльності потерпілого (сильний, активний, рухомий при інших рівних умовах знаходився в більш вигідному положенні),
2. Риса характеру (в першу чергу волювільність, воля до боротьби, воля до спротиву, а також гордість, сором'язливість тощо).

Життєвий досвід має велике значення в поведінці потерпілого у справах про статеві злочини та злочини в сфері торгівлі людьми. На поведінку потерпілого здійснює вплив й правосвідомість: знання законів, своїх прав, що дає додаткові можливості при відбитті злочинного впливу, створює впевненість у правоті дій, що протидіють злочинному посяганням. Велика кількість потерпілих від дій торгівців людьми є жінки віком від 16 до 22 років, які не мали достатнього життєвого досвіду, прагнули заробити великі гроші легкою працею на короткий проміжок часу. Не знаючи особливостей законодавства України, а тим паче країн куди вони йдуть

працювати, своїх прав, місцезнаходження консульських установ України вони потрапляли в пастку незнання та полонили себе в сексуальному рабстві.

Морально негативний зміст поведінки потерпілих підвищує ймовірність вчинення злочинів по відношенню до них. Поведінка як раз і є тою крапкою відліку, з якої починається інтерес кримінолога до потерпілого, як в плані встановлення механізму злочинної поведінки, так і в плані нейтралізації негативної діяльності в радіусі передзлочинної дії конкретної життєвої ситуації.

Враховуючи вищевикладене, при вивченні злочину на рівні індивідуальної злочинної поведінки потерпілий представляє інтерес в той мірі, в котрій його поведінка вписується в подію злочину і несе в собі заряд криміногенності. Такими властивостям наділена негативно оцінена суспільством причиною зв'язана поведінка потерпілого.

Жертва злочину – поняття більш широке, ніж поняття «потерпілий». Жертва злочину є кожна людина, яка понесла моральну, фізичну або майнову шкоду від протиправного діяння, незалежно від того визнана особою у встановленому законом порядку потерпілим чи ні. Тобто «жертва» – поняття віктимологічне, а «потерпілий» – поняття кримінально-процесуальне. Ці поняття можуть і не співпадати між собою. «... Віктимність окремої особи є ...ні що інше, як реалізована злочинним актом «схильність», а точніше здатність стати при певних обставинах жертвою злочину або, іншими словами, нездатність уникнути небезпеки там, де вона об'єктивно була відвернута» [237, с. 113].

У нашому випадку схильність потерпілого стати жертвою торгівців людьми залежить майже на сто відсотків від самої жертви. Як показує статистика, жертва від торгівлі людьми самостійно, погоджується на пропозиції нелегітимного характеру, виїзду за кордон і працевлаштування танцівницями, офіціантками через сумнівні туристичні фірми або рекрутівські агенції при цьому усвідомлюючи той факт, що про прибуття на місце вона може стати полоненою і використовуватись в секс індустрії.

Дослідження особистості потерпілої та підозрюваного, їх мотиваційної сфери і відносин, що передувало делікт, допомагає правильній кваліфікації кримінального правопорушення і допомагає уникнути слідчих та суддівських помилок по даній категорії справ:

1. Психологічний аналіз особистості потерпілої дає додаткові можливості оперативному працівнику, слідчому для досягнення психологічного контакту з нею і у зв'язку з цим отримання найбільш повної і об'єктивної інформації про істотні подробиці вчинення злочину, яка необхідна для правильного планування оперативно-розшукових заходів або для повного всебічного розслідування кримінального провадження.

2. Психолого-педагогічний аналіз ціннісних орієнтацій та установок особистості потерпілого допомагає найбільш глибокому дослідженню генезису даного злочину і розробці на цій основі комплексних профілактичних заходів по даній категорії справ [77, с. 57].

Взаємозв'язок і взаємообумовленість особистості і негативної поведінки потерпілої до злочину, а також динаміку психологічного механізму їх розвиток можливо прослідкувати на прикладі прояву деяких встановлених дослідженням морально – психологічних рис у частини потерпілих від вбивств, спричинення тілесних ушкоджень, зґвалтувань, викрадень, а також фактів продажу людей, вчинення яких провокувала поведінка потерпілих. Домінуючим по сталості й значимості в структурі морально – психологічного відображення потерпілих були такі якості, як агресивність, деспотизм у відношеннях з близькими, схильність до вживання алкоголю, статевая розпутність, нерозбірливість у виборі знайомих, в деяких випадках схильність до веселого проведення вільного часу при не виправдовувальній обставинами довірливості. Багато з цих якостей обумовлюють вчинення різноманітних по характеру злочинів. Статева нерозбірливість та розпутність, нерозбірливість у виборі знайомих виступають одним з головних критеріїв для потрапляння жінки у сексуальне рабство [77, с. 360].

Після надходження заяви чи повідомлення до органів внутрішніх справ потерпілого потрібно негайно допитати, про всі обставини, які йому відомі для планування подальших оперативно-розшукових і слідчих дій, тобто це необхідно для виконання завдань кримінального судочинства.

Покази потерпілого є одним з джерелом доказів і займають самостійне місце в системі доказів. Вони мають багато спільних рис з показами свідків, однак не можуть бути ототоженені з ними, або розглядатись як їх різновид. Показання потерпілого відрізняються від показів свідка як по суб'єкту, так і по процесуальній природі і по предмету (змісту). Вони даються особою, якому спричинена моральна, фізична або матеріальна шкода і яке є по процесуальному статусу учасником процесу. Доказове значення в показах потерпілого, як і свідків, мають тільки повідомлені ними фактичні свідчення. Але, окрім цього, в них може бути виражено і відношення потерпілого до вчинення злочину, вони можуть містити його обґрунтування тих або інших факторів, висунуті версії, аргументи і їх обґрунтування, а також клопотання.

Відношення потерпілого до встановлення істини може бути досить різноманітним. В одних випадках він зацікавлений у встановленні істини по праві, в іншим йому бути байдуже, чи буде встановлена істина, по третє – він зацікавлений в тому, щоб заважати у розкритті злочину та встановлення винних осіб, тобто встановленню істини, і нарешті, в четвертих – він зацікавлений в доказуванні обставин, завідомо не маючи місця в дійсності, що також є формою перешкоджання у встановленні істини. Інтереси потерпілого повністю відповідають задачі встановлення істини в тих випадках, коли потерпілий зацікавлений в розкритті злочину і встановлення винної особи. До вказаного типу відносяться насамперед ініціативні люди, що стали потерпілими внаслідок виконання службового або суспільного обов'язку: поведінка їх під час слідства, як і соціальна установка, носить позитивний характер. До цього ж типу можна віднести пасивних, деяких некритичних і нейтральних потерпілих, які по ряду причин не оказали злочинцю спротиву, але добросовісно і активно ведуть себе під час досудового розслідування.

Важливо сказати, що позиція добросовісного активного потерпілого відображає не тільки його особисті інтереси, але й суспільні. Для психології активного добросовісного потерпілого характерно бажання допомагати притягненню злочинця до кримінальної відповідальності і покаранню у відповідності із законом.

Такий потерпілий під час досудового розслідування звичайно робить все для того, щоб істина була встановлена. Потерпілий звертається в правоохоронні органи, як правило, одночасно з заявою про вчинення відносно нього кримінального правопорушення, наполягає на обранні відносного підозрюваного суворих заходів процесуального примусу, дає покази, що відрізняються правдивістю і повнотою, не відмовляється від «доручень» слідчого, наприклад, доставити повістку, або допомогти встановити свідка, позитивно реагує на пропозицію прийняти участь у інших слідчих діях, що проводяться за його участю, якщо був направлений на судову – медичну експертизу, своєчасно прибуває з необхідними документами (особистими і медичними), жваво цікавиться результатами розслідування кримінального провадження. Потерпілий намагається підтримати тісний контакт зі слідчим, при спілкуванні з іншими учасниками розслідування напористо й упевнено доводить правдивість своїх показів.

Специфічні риси показів потерпілого повинні враховуватись при їх дослідженні і оцінці. Потерпілий обов'язково повинен бути допитаний, так як дача показів є його гарантованим законним правом як учасника процесу.

Потерпілому необхідно роз'яснити його права і забезпечити можливість при допиті не тільки повідомити відомі йому відомості, але й викласти його версії, дати пояснення відносно тих чи інших матеріалів справи і привезти відповідні аргументи.

Якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи або особа перебуває у стані, який унеможливує подання нею відповідної заяви, положення ч. 1–3 ст. 55 КПК України поширюються на близьких родичів чи членів сім'ї такої особи. Потерпілим визнається одна особа з

числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням – потерпілими може бути визнано кілька осіб [105].

Після того, як особа, яка перебувала у стані, що унеможлиблював подання нею відповідної заяви, набуде здатності користуватися процесуальними правами, вона може подати заяву про залучення її до провадження як потерпілого.

Враховуючи викладене вище, можна виокремити декілька аспектів вивчення особистості потерпілого правоохоронними органами.

Передусім, це група юридичних аспектів, яка включає в себе кримінально-правовий, кримінально-процесуальний, оперативно-розшуковий, криміналістичний, кримінологічний аспект.

Вивчення особистості в даному випадку йде по двох напрямках:

1. При кваліфікації злочину і встановлення ступені відповідальності обвинуваченого, коли на нього впливає поведінка потерпілого.

2. При поділі потерпілих по видам злочинів (потерпілий при вбивствах, тілесних ушкодженнях, при торгівлі людьми тощо).

Кримінальний процесуальний аспект визначає положення потерпілого в ході досудового розслідування і судового розгляду, його права і обов'язки. Закон потребує, щоб потерпілому були роз'ясненні його права і обов'язки перед початком допиту. Слідчі дії за участю потерпілого також мають процесуальну регламентацію, що враховує його статус.

Покази потерпілого є важливим процесуальним документом, котрий потрібно оцінити з точки зору його доказового значення, враховуючи особливості особистості потерпілого.

Дуже важливий фактор в розслідуванні злочину – правосвідомість потерпілого. Від того, наскільки він хоче допомоги органам правосуддя, часто залежить достовірність і точність його показів.

Для виявлення обставин справи один з головних, а іноді і єдине джерело інформації – покази потерпілого. Тому оперативному працівнику, слідчому дуже важливо установити психологічний контакт з потерпілою, враховуючи його психологічний стан і індивідуальні особливості, і таким чином забезпечити повноту і точність показів. Це стосується в основному таких слідчих дій, як допит, очна ставка, впізнання. Фізіологічний стан потерпілого в момент вчинення злочину може визначитись за допомогою криміналістичної техніки.

Вивчення психофізіологічних властивостей потерпілого, сили, рухомість нервових процесів, типу вищої нервової діяльності, темпераменту допомагає визначити можливість вчинення потерпілим тих чи інших дій, а в цілому – відтворити правильну картину події. Ці якості необхідні враховувати і при встановленні контакту з потерпілим, при організації слідчих дій [138, с. 236].

Соціально-психологічний аспект може включати в себе взаємовідносини обвинуваченого і потерпілого з точки зору їх конфлікту і відношення до інших людей. Для правильного відтворення події важливо проаналізувати конфліктну ситуацію, розподіл ролей.

Формування показів потерпілих відбувається поетапно. Виділяють три стадії цього процесу: сприйняття, запам'ятовування, відтворення. Кожен з них містить ймовірність випадання або викривлення необхідної для слідчого інформації. Це необхідно враховувати, щоб звести пробіли та помилки до мінімуму.

Сприйняття – це пізнання, щодо відображення людиною предметів і явищ в сукупності їх властивостей. При сприйнятті в максимально адекватних умовах утворюється цілісний образ на ґрунті відчуттів. До таких умов від котрих залежить можливість сприйняття, відносяться: доступність для прийняття предмету по його властивостям: властивості предмета; що впливає на відношення до нього потерпілого; обставини, що передували сприйняттю.

З суб'єктивної точки зору мають значення цілеспрямоване сприйняття, ступінь відчуття органів чуття, досвід і знання потерпілого, його стан в момент злочину (наприклад, стан алкогольного чи наркотичного сп'яніння). Сприйняття набуває вибіркового характеру, зосереджується на чимось одному, що має першочергове значення, з'являється усвідомлення, розуміння зв'язків і відношення між об'єктами. Мислення може регулювати сприйняття, але з його впливом пов'язані і негативні моменти: домішок в покази потерпілого різного роду домислів, які до заповнюють пробіли сприйняття.

Особливу роль в процесі сприйняття відіграє емоційний стан потерпілого. Емоційна реакція, викликана у потерпілого злочином, неминуче приковує його увагу до злочинних дій, однак гострі переживання звужують свідомість і знижують повноту і точність відображення. Наслідки стресової ситуації можуть відгукнутися і пізніше, в стадії розслідування, більший вплив вона здійснює й на процес запам'ятовування, зберігає в пам'яті сприйнятого [138, с. 38].

Друга стадія формування показів характеризується утворенням і зберіганням уяви. Уява – сума образів, що були сприйняті раніше і в наслідок основної перешкоди – часу – схильна до певних спотворень. Потерпілий звичайно більш міцно запам'ятовує обставини злочину, сприймає їх яскравіше, ніж звичайний свідок, тому що подія зачіпає його інтереси. Повнота і точність показів у багатьох випадках залежить від строку, що минув з моменту злочину, тому потерпілих рекомендується допитувати як можна скоріше після події, про котрі він повинен розповісти. Однак іноді корисно відтермінувати допит, щоб наслідки стресової ситуації дещо послабились. Має значення тип пам'яті потерпілого, котра може бути образною, логічною та емоційною. Слідчий, стимулюючи потерпілого до створення більш повної картини події, повинен враховувати той факт, що в одному випадку потрібно згадати про сприйняту подію, що виникла відразу після нього, а в іншому – переживання, відчуття, пов'язані з подією. Під час опитування потерпілих варто звернути увагу на покази потерпілої вказали

понад 91,7 %, покази близький осіб 78,9 %, покази знайомих 58,6 % (Додаток К).

В процесі досудового розслідування може спостерігатись ремінісценція, коли з часом подія не згладжується в пам'яті потерпілого, а, навпаки, доповнюється новими деталями. Це відбувається і в тих випадках, коли під впливом афекту потерпілий після злочину взагалі нічого не може згадати. Тоді більше користі приносить додаткові допити.

При дачі показів потерпілий відтворює сприйняті ним обставини, що збереглися у пам'яті. Але це не просте копіювання обстановки події, а складний психічний процес, в котрому активно бере участь мислення, емоції, що проявляє направленість інтересів. З одного боку, це може позитивно впливати на продуктивність сприйняття, а з іншого це може стати джерелом домислів та помилок. В процесі сприйняття можуть проявлятися такі особливості, як усвідомлення потерпілим значимості своїх показів, відношення до справи і до осіб, які в ній приймають участь, сама обстановка допиту. Ця стадія також потребує застосування деяких тактичних прийомів. Доцільно, щоб потерпілий виклав все, що відноситься до справи, у формі вільної розповіді: слідчий не повинен переривати його запитаннями. Звичайно перед початком такої розповіді потерпілий осмислює, що відбулося, обдумує, в якій послідовності викласти обставини.

Фактором, що впливають на покази потерпілого, можуть бути навіювання, навмисне або ненавмисне. У більшій ступені це характерно для неповнолітніх потерпілих, але й дорослі також можуть піддатися навіюванню. Потерпілі взагалі знаходяться під більшим впливом навіювання, ніж свідки, особливо тоді, коли навіювані свідчення відповідають їх інтересам. Неповнота, неточність потерпілого також допомагає навіюванню. Для того щоб уникнути шкідливого впливу навіювання, на допиті передбачені певні процесуальні заходи, а саме заборонені навідні питання, котрі зможуть підказати потерпілому бажану відповідь.

Особистість потерпілого відіграє велику роль органів правосуддя. Вона може розглядатись з різних точок зору, які між собою взаємопов'язані. Таким чином дослідження особистості потерпілого виростає в комплексну проблему.

Одним з найважливіших аспектів даної проблеми – вивчення особистості потерпілого на досудовому розслідуванні з метою отримання від нього достовірних показів. Таке дослідження проводиться, як традиційними методами (спостереження, бесіда, узагальнення незалежних характеристик, аналіз документів), так і специфічними (психологічна експертиза).

Показання потерпілого залежать від багатьох суб'єктивних і об'єктивних факторів. Знання психологічних закономірностей процесу формування показів і їх особливостей у потерпілих, вивчення мотивації останнього допомагає слідчому набути потрібні тактичні прийоми для отримання достовірних свідчень.

При опитуванні 59,3 % респондентів заявили, що отримати позитивні покази від потерпілої можна шляхом ретельно запланованих дій, 43,0 % вказали, що такі покази можна отримати шляхом використання психологічних знань під час допиту, 39,8 % вказали, що такі покази можна отримати шляхом залучення спеціаліста до проведення допиту; 71,4 % вказали, що такі покази можна отримати шляхом навіювання та переконання потерпілої у незворотності покарання підозрюваних осіб за вчинення злочину відносно потерпілої (Додаток К).

Ці дані про потерпілого використовуються не тільки на допиті, але й при проведенні інших слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

Розглянули психологічний аспект відібрання показів у потерпілого від дій торгівців людьми, виокремили методиками найкращого підходу для якісного закріплення доказової інформації. З'ясували права та обов'язки потерпілого. Зауважимо, що правильні першочергові дії працівників органів внутрішніх справ при надходженні буд-якої інформації до органу, підрозділу

внутрішніх справ України, про факт торгівлі людьми буде допомагати оперативним працівникам в попередженні, боротьбі з таким явищем, як торгівля людьми, збір, відпрацювання та накопичення оперативної інформації в сфері нелегальної міграції та протидії торгівлі людьми. На даний час до органів внутрішніх справ звертаються вкрай мало осіб, які потерпіли від дій торгівців людьми, а тому оперативним працівникам складно напрацьовувати інформацію по даній лінії роботи, недостатній обмін оперативною інформацією між іншими правоохоронними органами, як Службою безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби України.

До органу внутрішніх справ не завжди надходить інформація, яка на сто відсотків може бути доведена до суду в рамках кримінального провадження, оскільки процесуальні керівники не завжди вбачають в даному повідомленні перспективу доведення даної інформації щодо злочинця в суді, внаслідок чого кримінальне провадження закривається слідчим, так і не всебічного не розслідуване. Тому, на нашу думку, інформацію про вчиненні злочинів в сфері торгівлі людьми необхідно перевіряти в рамках заведеної оперативно-розшукової справи.

3.3 Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дії під час розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми

Проведення негласних слідчих дій надають можливість слідчим підрозділам за допомогою негласних методів здійснювати ефективну протидію торгівлі людьми. Кримінально процесуальна складова боротьби зі злочинністю є найважливіша з точки зору конкретного злочину, в сенсі здобуття доказів. З метою ефективної протидії торгівлі людьми необхідний якісний збір, аналіз, перевірка, обробка та реалізація оперативної інформації, в рамках кримінального провадження збір оперативної інформації носить

доказовий характер і не дає оперативним підрозділам можливостей для широкого фронту роботи по пошуку і фіксації протиправних дій осіб, груп в сфері торгівлі людьми. Кримінальний процесуальний кодекс України надав оперативним підрозділам деяких повноважень під час досудового розслідування кримінальних проваджень, а саме під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується правами слідчого. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатись з клопотанням до слідчого судді чи прокурора, даний законодавчий акт позбавив оперативні підрозділи ініціативності.

Аналізуючи викладене вище, законодавець прорахував такий тік подій і відобразив принцип ініціативності в правоохоронній діяльності за оперативними підрозділами також. Тобто оперативний підрозділ являється не лише механічним виконавцем доручень слідчого, а може за наявності достатньої інформації заводити оперативно-розшукові справи для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. Так, згідно зі ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [170], завданням оперативно – розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [103].

Тобто, для більш ефектної боротьби зі злочинністю законодавець залишив дві форми протидії: оперативно-розшукову і кримінально-процесуальну в рамках проведення НСРД по злочинах у сфері боротьби з торгівлею людьми.

Між діяльністю зі збору оперативної інформації (оперативно-розшуковою діяльністю), і власне, проведенням досудового розслідування завжди буде елемент часткового дублювання. Питання, яке необхідно вирішити, – це, те коли інформації буде достатньо для початку досудового розслідування, тобто коли необхідно провести межу між цими двома видами діяльності. Діяльність зі збору інформації передбачена Законом України

«Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. [170].
Проведення досудового розслідування регулюється лише Кримінальним процесуальним кодексом України [106].

Виявлення ознак торгівлі людьми не можливо без здійснення оперативно – розшукової діяльності органами внутрішніх справ України. Як свідчить результати опитування респондентів, 58 % опитаних вказали, що така інформація надходить від оперативних працівників, а 39,2 % вважають що така інформація надходить від слідчих під час проведення слідчих та негласних слідчих розшукових дій (Додаток К).

З урахуванням того, що йдеться не тільки про вчиненні злочини, а й про ті, що готуються, на початковому етапі, доцільно використовувати можливості оперативно-розшукових заходів [170].

Початкова робота з виявлення ознак торгівлі людьми спрямовується на отримання інформації під час проведення НСРД, до якої відноситься:

- інформація, отримана з оперативних джерел;
- скарги, заяви потерпілих;
- інформація, отримана від перевірки фірм, що надають посередницькі послуги з працевлаштування громадян України за кордоном і шлюбних агені
- інформація, отримана з НЦБ Інтерполу України, правоохоронних органів інших держав;
- інформація, отримана з Державної прикордонної служби України та СБ України;
- інформація, отримана із засобів масової інформації;
- інформація, отримана від громадських організацій [177].

Зокрема, у випадках, коли злочинці для пошуку жінок використовують засоби масової інформації, ознаками такої злочинної діяльності можуть бути оголошення у газетах, по радіо, по телебаченню, в яких пропонуються послуги працевлаштування за кордоном та запрошуються жінки та дівчата, при цьому основними критеріями є молодий вік і приваблива зовнішність [195, с. 110].

Достовірність даних відомостей необхідно перевірити, з'ясувавши, зокрема, чи зареєстрована така фірма у встановленому законом порядку, чи має вона дозвіл на посередництво при працевлаштуванні за кордоном.

При цьому суттєве значення відіграє й наявність додаткової інформації, яка може бути отримана оперативним шляхом, наприклад, про належність таких фірм існуючим організованим злочинним групам або про контроль їх діяльності з боку останніх, про спеціалізацію таких фірм в сфері надання інтимних послуг як на «зовнішньому», так і «внутрішньому» ринку. Тому особлива увага повинна приділятися одержанню інформації про можливу злочинну діяльність саме з оперативних джерел.

Проте, з урахуванням досить високого рівня законспірованості таких злочинних угруповань, а також необхідності у будь-якому випадку встановлення конкретних потерпілих від їх злочинної діяльності, їх викриття необхідно починати саме з осіб, які вже попередньо повернулися із-за кордону, де перебували у сексуальному рабстві, або відносно яких лише проводяться відповідні підготовчі дії, для виїду за кордон, тобто здійснюється вербування, оформлення документів на виїзд тощо.

Є ще два напрями пошуку інформації та взаємодії з метою попередження та розкриття торгівлі людьми:

1. Вказані відомості можливо отримати й під час взаємного обміну відповідною оперативною інформацією з правоохоронними органами саме тих країн, до яких, як правило, вивозяться жінки з метою сексуальною експлуатацією

2. Повідомлення негласного апарату, що перебуває на зв'язку в оперативному підрозділі ОВС.

Для проведення оперативно-розшукової діяльності по лінії роботи боротьби з торгівлею людьми необхідно заводити оперативно – розшукові справи відповідної категорії.

Підставами для здійснення НСРД є наявність достатньої інформації, одержаної у встановленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

- злочини, що готуються;
- осіб, які готують учинення злочину;
- осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;
- осіб, безвісно зниклих;

Реальну загрозу життю, здоров'ю працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також особам, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членам їх сімей та близьким родичам з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які негласно співробітничали або співробітничали з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України, та членів їх сімей, з метою належного здійснення розвідувальної діяльності [170].

Зазначені підстави можуть міститися в заявах, повідомленнях громадян, у тому числі з якими встановлено негласне співробітництво, посадових осіб, громадських організацій, публікаціях засобів масової інформації, у письмових дорученнях і постановах слідчого, вказівках прокурора, ухвалах слідчого судді, суду, матеріалів правоохоронних органів, узагальнених матеріалах центрального органу виконавчої влади із спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу, отриманих у встановленому законом порядку, у запитах повідомленнях правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій, а також запитах повноважених державних органів, установ та організацій [170].

Слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії протягом шести

годин з моменту його отримання. Розгляд клопотання здійснюється за участю особи, яка подала клопотання.

У клопотанні зазначаються:

- 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- 2) короткий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання;
- 3) правова кваліфікація злочину із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України;
- 4) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію;
- 5) обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину;
- 6) вид негласної слідчої (розшукової) дії та обґрунтування строку її проведення;
- 7) обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в іншій спосіб;
- 8) відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо;
- 9) обґрунтування можливості отримання під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили [103, с. 401].

До клопотання слідчого, прокурора додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

Слідчий суддя постановляє ухвалу про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо прокурор, слідчий доведе наявність достатніх підстав вважати, що:

- 1) вчинений злочин відповідної тяжкості;
- 2) під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які вчинили злочин.

Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених КПК України, а також містити відомості про:

- 1) прокурора, слідчого, який звернувся з клопотанням;
- 2) злочин, у зв'язку із досудовим розслідуванням якої постановляє;
- 3) особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію;
- 4) вид негласної слідчої (розшукової) дії та відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо;
- 5) строк дії ухвали.

Постанова слідчим суддею ухвали про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не перешкоджає повторному зверненню з новим клопотанням про надання такого дозволу.

Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ст. ст. 260–264 (в частині, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 270–272, 274 КПК України, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [163].

Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених цим Кодексом, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття

рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

У рішенні про проведення негласної слідчої (розшукової) дії зазначається строк її проведення. Строк проведення негласної слідчої (розшукової) дії може бути продовжений:

прокурором, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його рішенням, – до вісімнадцяти місяців;

керівником органу досудового розслідування, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його або слідчого рішенням, – до шести місяців;

начальником головного, самостійного управління Міністерства внутрішніх справ України, Центрального управління Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, регіонального органу Служби безпеки України в межах компетенції, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за рішенням слідчого, – до дванадцяти місяців;

Міністром внутрішніх справ України, Головою Служби безпеки України, керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, головою державного бюро розслідувань, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за рішенням слідчого, – до вісімнадцяти місяців;

Слідчим суддею, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його рішенням у порядку, передбаченому ст. 249 КПК України [105].

Проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і

митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи [163].

Фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК України. За результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складається протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки.

Відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством.

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій може фіксуватися за допомогою технічних та інших засобів.

Протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору.

Прокурор вживає заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні.

Стаття 253 КПК України визначає, що після проведення негласних слідчих (розшукових) дій необхідно повідомляти особу, відносно якої проводились дані негласні слідчі дії, а саме особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження. Конкретний час повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового

розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідне повідомлення про факт і результати негласної слідчої (розшукової) дії повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом [105].

Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні затверджена спільним Наказом ГПУ, МВС України, СБ України, АДПС України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 у розділі 3 визначає організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій [163].

Слідчий може проводити негласні слідчі (розшукові) дії самостійно, спільно з уповноваженими оперативними підрозділами, залучати до їх проведення інших осіб, а також доручати їх проведення уповноваженим оперативним підрозділам (п. 6 ст. 246 КПК України) [105].

Слідчий, прокурор надсилає доручення керівнику органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення і у складі якого знаходяться орган розслідування та/або оперативні підрозділи, уповноважені на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 246 КПК України).

При розслідуванні фактів торгівлі людьми проводиться негласна слідча (розшукова) дія, інших чинників слідчий, за погодженням з керівником органу досудового розслідування відповідного рівня, може доручати проведення негласної слідчої (розшукової) дії керівнику іншого правоохоронного органу, у тому числі того, під юрисдикцією якого не знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення, з обґрунтуванням такої необхідності.

У випадку, коли матеріали оперативно-розшукової діяльності були використані як приводи та підстави для початку досудового розслідування, доручення на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, як правило,

надається оперативному підрозділу, який виявив злочин, але враховуються його повноваження.

До доручення слідчого, прокурора додається ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії чи постанова слідчого, прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Доручення складається у двох примірниках на офіційному бланку органу досудового розслідування чи прокуратури відповідного рівня.

Доручення повинно бути мотивованим, містити інформацію, яка необхідна для його виконання, чітко поставлене завдання, що підлягає вирішенню, строки його виконання, визначати конкретного прокурора, якому слід направляти матеріали в порядку, передбаченому ст. 252 Кримінального процесуального кодексу України. Оперативний підрозділ не має права передоручати виконання доручення іншим оперативним підрозділам.

У дорученні також може визначатись порядок взаємодії між слідчим, прокурором і уповноваженим оперативним підрозділом, а також терміни складання протоколів про хід і результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії або її проміжного етапу.

Керівник органу відповідно до відомчих нормативно-правових актів визначає виконавця – оперативний підрозділ (оперативні підрозділи).

Негласна слідча (розшукова) дія - зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж доручається лише відповідним підрозділам органів внутрішніх справ Національної поліції [169] та Служби безпеки України [188].

Уповноважений оперативний підрозділ для виконання доручення слідчого, прокурора з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення негласних слідчих (розшукових) дій залучає на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи.

Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий, уповноважений оперативний підрозділ, який виконує доручення слідчого, прокурора, має право використовувати інформацію, отриману внаслідок

конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом (ст. 275 КПК України) [105].

Використання такої інформації здійснюється за умови гарантування безпеки особі, яка надає таку інформацію.

Уповноважені оперативні підрозділи не мають права виходити за межі доручень слідчого, прокурора (ст. 41 КПК України). Вони зобов'язані повідомляти їх про виявлення обставин, які мають значення для кримінального провадження або вимагають нових процесуальних рішень слідчого, прокурора [105].

Керівник органу, якому доручено виконання негласної слідчої (розшукової) дії, повинен негайно повідомити прокурора та слідчого про неможливість виконання доручення, його затримку з обґрунтуванням причини і повідомленням про вжиття заходів до подолання перешкод у виконанні доручення.

Контроль за дотриманням строків і повноти виконання доручення слідчого, прокурора здійснюється начальником уповноваженого оперативного підрозділу.

За результатами виконання доручення оперативний співробітник (працівник) складає рапорт із зазначенням результатів виконаного доручення, залучених при цьому сил і засобів, а також їх результатів.

Опитані респонденти вказали, які вказівки вони відображають у поданні на проведення НСРД, 56,7% респондентів вказали, направлені на пошук свідків, потерпіли від торгівля людьми, 51,6% респондентів вказали, що направлені на пошук речових доказів, 33, % респондентів вказали, що направлена на пошук документів,, що підтверджують переміщення потерпілої закордон, 54,8% респондентів вказали, що направлені на пошук знарядь вчинення злочину, 51,0 респондентів вказали, на пошук місць, квартир, будинків, де перебували потерпілі при підготовки до вчинення

злочину, 47, % респондентів вказали, на пошук на пошук маршрутів, автомобілів, автостанцій, що відвідали потерпілі [Додаток К].

Начальник уповноваженого оперативного підрозділу приймає рішення шляхом накладення резолюції на рапорті стосовно можливості направлення протоколу та додатків до нього прокурору чи вжиття заходів до належного виконання доручення.

Протокол та додатки до нього не пізніше 24 годин після складання надаються прокурору, зазначеному в дорученні. Матеріали, що можуть розшифрувати конфіденційних осіб отримання інформації, не надаються.

Розділ 4 Інструкції визначає порядок фіксації результатів негласних слідчих (розшукових дій) та дослідження інформації [163].

Протокол про хід і результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії (або її етапів) складається слідчим (ст. ст. 103, 104 КПК України) [106], якщо ця дія проводиться за його безпосередньої участі, в інших випадках – уповноваженим працівником оперативного підрозділу, і повинен відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження. Періодичність складання протоколів залежить від виду негласної слідчої (розшукової) дії, терміну її проведення (одномоментно чи упродовж часу), від доручення слідчого, прокурора, але в будь-якому випадку безпосередньо після отримання фактичних даних, які можуть використовуватись як докази для встановлення місця перебування особи, що розшукується, про кожний випадок огляду, виїмки, дослідження матеріалів про результати негласної слідчої дії тощо.

Під час опитування, встановлено, що під час проведення НСРД частіше всього наступні обставини, а саме: 27,8 % респондентів вказали на обставини, що характеризують подію злочину, обставини, які мають значення для кваліфікації діяння як торгівлі людьми, 21,8 % респондентів вказали на обставини, що характеризують особу, яка вчинила злочин, який пов'язаний з торгівлею людьми,

33,8 % респондентів вказали на обставини, що визначають причини і умови, які сприяли вчиненню торгівлі людьми, 33,8 % респондентів вказали на обставини, які вказують на злочинну діяльність, яку продовжують члени організованої групи чи злочинної організації, 15,7 % респондентів вказали на обставини, що вказують на причетність до вчинення злочину осіб з числа органів влади та правоохоронних органів (Додаток К).

Кожний протокол про результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії з додатками не пізніше 24 годин після його складання передається прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва [105].

Якщо в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується в даному кримінальному провадженні, слідчим або уповноваженим оперативним підрозділом невідкладно складається протокол, що не пізніше 24 годин з моменту виявлення ознак зазначеного кримінального правопорушення надається прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва.

Прокурор досліджує отриману інформацію, визначену в п. 4.3.1 і в разі підтвердження даних про виявлення ознак кримінального правопорушення, яке не розслідується в даному кримінальному провадженні, узгодивши це питання з керівником прокуратури, складає відповідне клопотання і вносить його на розгляд слідчому судді.

Прокурор, який здійснює процесуальне керівництво, за необхідності дає вказівку режимно-секретному органу (далі – РСО) ознайомити слідчого з протоколом та додатками про результати негласної слідчої (розшукової) дії.

Конкретний виконавець щодо складання протоколу про проведення негласної слідчої (розшукової) дії визначається керівником уповноваженого

оперативного підрозділу, який проводив такі дії на підставі доручення слідчого, прокурора.

У разі залучення до проведення негласної слідчої (розшукової) дії декількох оперативних підрозділів складання протоколу покладається на підрозділ, визначений керівником органу як основний.

До протоколу долучаються додатки, якими можуть бути: спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів, письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної дії, стенограма, аудіо-, відеозаписи, фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу. Додатки до протоколу мають бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами осіб, які виконували негласну слідчу (розшукову) дію (ст. 105 КПК України) [105].

Фіксація результатів негласної слідчої (розшукової) дії повинна здійснюватись таким чином, щоб завжди була можливість експертним шляхом встановити достовірність цих результатів.

Під час опитування встановлено, що отриману при проведенні НСРД інформацію слід перевіряти за допомогою проведенням інших оперативно – розшукових заходів вказало 39,0 % респондентів, проведення слідчих дій вказало 54,8 % респондентів, не потрібно перевіряти вказало 6,0 % респондентів (Додаток К).

Співробітниками (працівниками) оперативних підрозділів – виконавцями негласних слідчих (розшукових) дій - мають бути вжиті необхідні заходи щодо забезпечення збереження і цілісності одержаних матеріалів (захист від несанкціонованого втручання, деформації, розмагнічування, знебарвлення, стирання тощо) у період до передачі їх прокурору.

У разі здійснення заходів безпеки щодо співробітників оперативних підрозділів, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або залучались до

їх проведення, відомості про цих осіб у протоколі зазначаються із забезпеченням конфіденційності в порядку, визначеному законодавством.

Прокурор або слідчий за його вказівкою досліджує отриману в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій інформацію. У разі необхідності залучається спеціаліст (ст. ст. 36, 266 КПК України).

Спеціаліст, який бере участь у дослідженні матеріалів про результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії і, таким чином, отримує доступ до державної таємниці (ст. 27 Закону України «Про державну таємницю») [158] повинен мати допуск до державної таємниці відповідної форми.

Як спеціаліст може бути запрошений співробітник (працівник) органу, якому слідчим доручено проведення негласної слідчої (розшукової) дії, що володіє спеціальними знаннями та навиками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації слідчому, прокурору в ході дослідження матеріалів про результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

При виявленні відомостей, що мають значення для досудового розслідування і судового розгляду, слідчий негайно складає протокол, у якому відтворює відповідну частину інформації (ст. 266 КПК).

В разі відсутності відомостей, що мають значення для досудового розслідування і судового розгляду, слідчий також про це складає протокол.

Під час проведення та використання негласних слідчих (розшукових) дій слідчий та інші учасники повинні дотримуватись режиму секретності для збереження відомостей, що були отримані. Відомості про факт та методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій, осіб, які їх проводять, а також інформація, отримана в результаті їх проведення, не підлягають розголошенню особами, яким це стало відомо в результаті ознайомлення з матеріалами в порядку, передбаченому статтею 290 цього Кодексу. Якщо протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій містять інформацію щодо приватного (особистого чи сімейного) життя інших осіб, захисник, а також інші особи, які мають право на ознайомлення з

протоколами, попереджаються про кримінальну відповідальність за розголошення отриманої інформації щодо інших осіб. Виготовлення копій протоколів про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та додатків до них не допускається.

Відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які прокурор не визнає необхідними для подальшого проведення досудового розслідування, повинні бути невідкладно знищені на підставі його рішення, крім випадків, передбачених частиною третьою цієї статті та статтею 256 КПК України [106]. Забороняється використання зазначених у частині першій цієї статті матеріалів для цілей, не пов'язаних з кримінальним провадженням, або ознайомлення з ними учасників кримінального провадження чи будь-яких інших осіб. У разі якщо власник речей або документів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, може бути зацікавлений у їх поверненні, прокурор зобов'язаний повідомити його про наявність таких речей або документів у розпорядженні прокурора та з'ясувати, чи бажає він їх повернути. Допустимість дій, передбачених цією частиною, та час їх вчинення визначаються прокурором з урахуванням необхідності забезпечення прав та законних інтересів осіб, а також запобігання завданню шкоди для кримінального провадження. Знищення відомостей, речей та документів здійснюється під контролем прокурора.

Знищення відомостей, речей та документів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, не звільняє прокурора від обов'язку здійснення повідомлення згідно з вимогами статті 253 КПК України [105].

Протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих

підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування [106, с.154].

В даному розділі ми проаналізували боротьбу з торгівлею людьми шляхом проведення оперативно – розшукових заходів в рамках оперативно – розшукових справ та шляхом проведення негласних слідчих дій в рамках досудового розслідування по кримінальним правопорушенням. Найголовніша відмінність між двома формами протидії торгівлі людьми, а саме оперативно-розшуковою та кримінально-процесуальною є те, що шляхом зведення оперативно-розшукової справи оперативний працівник вживає заходів, щодо документування злочину, що готується, а при досудовому розслідуванні ми маємо справу вже з існуючим фактом, а саме продажем людини у сексуальне рабство, де кримінально – процесуальні можливості спрямовані на встановлення осіб, що скоїли даний злочин.

На нашу думку, найефективнішою формою протидії торгівлі людьми є саме оперативно-розшукова форма, оскільки дії оперативних підрозділів, що протидіють торгівлі людьми спрямовані на попередження цих кримінальних правопорушень, залучаються можливості негласного апарату, що стоїть на зв'язку в ОВС, вживаються заходи, щодо перекриття злочинних намірів та в процесі реалізації оперативно – розшукової справи злочин заведеної по забарвленню торгівля людьми буде закінчений на стадії замаху, що не призведе, до серйозний суспільно – небезпечних наслідків.

Таким чином, права потерпілих осіб, що могли постраждати від дій торгівців людьми не порушенні, або порушенні, але для їх відновлення необхідне мінімум зусиль, як наприклад, вже після настання суспільно – небезпечних наслідків, як наприклад, особа, якщо особа, повернулась з сексуального рабства, в країни походження вже визнана померлою. Для поновлення її прав необхідний час та зусилля для подолання бюрократичних процедур.

Покази свідків не мають сталого значення для слідства та суду та можуть змінюватись під час досудового розслідування та судового розгляду.

На допомогу правосуддю приходять технічні засоби, які допомагають органам досудового розслідування здійснювати технічне закріплення фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб, груп без будь-якого спотворення. При використанні технічних засобів в оперативно-розшуковій діяльності виключається людський фактор у сприйнятті оперативної інформації, що виключає її спотворення та спрямовує оперативно-розшукових процес у потрібну площину правоохоронної діяльності, а саме для ефективного і правильного виконання функцій ОРД [105].

Для ефективного провадження негласних слідчих (розшукових) дій необхідно встановити повні анкетних дані фігуранта, мобільний телефон та по можливості IMEI, автотранспорт.

При документуванні осіб, котрі виношують намір здійснити передачу людини для використання її в сексуальному рабстві, вважаю за доцільне провести негласну слідчу (розшукову) дія, як зняття інформації з транспортних комунікаційних мереж, тобто негласне зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – це різновид втручання в приватне спілкування, який здійснюється шляхом, контролю за телефонними розмовами, що полягає в негласному спостереженні, відборі, фіксації, обробці і фіксації, обробці і відтворенні з використанням технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, змісту телефонних розмов, а також інших відомостей та сигналів, які передаються телефонним каналам зв'язку, що контролюється (SMS, MMS, факсимільний зв'язок тощо).

Дана негласна слідча (розшукова) дія передбачена ст. 263 КПК України, тобто зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (мережа, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків, або повідомлень будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу) є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відому осіб, які використовують засоби телекомунікації для передавання інформації на підставі ухвали

слідчого судді, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження [105].

В ухвалі слідчого судді про дозвіл на втручання у приватне спілкування в цьому випадку додатково повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки, які дозволяють унікально ідентифікувати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання, на якому може здійснюватися втручання в приватне спілкування.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж полягає у проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування, а також одержані, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку.

Для проведення НСРД, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж необхідно встановити:

1. Номер мобільного оператора стільникового зв'язку фігуранта;
2. IMEI мобільного телефону фігуранта.

IMEI (International Mobile Equipment Identifier - міжнародний ідентифікатор мобільного обладнання) – це п'ятнадцятизначне число, яке є унікальним для кожного мобільного телефону. Код встановлюється заводом-виробником при виготовленні апарату і служить для точної та повної ідентифікації телефону в мережах GSM та UMTS.

IMEI включає інформацію щодо походження телефону, його моделі, порядкового номера пристрою. IMEI може використовуватись для підтвердження права легально використовувати телефон на території країни, а також для забезпечення неприцездатності крадених телефонів в мережах операторів.

Код записано в пам'яті телефону. Тому, щоб дізнатись IMEI телефону, достатньо набрати на клавіатурі *#06#. Також цей номер можна побачити на наклейці під акумулятором телефону, у гарантійному талоні та на коробці з-під телефону.

Не існує двох телефонів з однаковим IMEI, окрім телефонів, IMEI яких навмисне був змінений зловмисниками з застосуванням спеціального програмного забезпечення. Але виробники стільникових телефонів уживають заходів проти того, щоб IMEI можна було згодом відносно легко змінити - шифрують його значення, розподіляють частини IMEI по декількох мікросхемах, записують код у пам'ять, що не перепрограмується і т.д., тому зміна цього коду зараз не є простою справою, і ризик виявити інший апарат з таким же IMEI досить невеликий, і з часом все зменшується [163].

Встановити мобільний номер фігуранта можливо наступним чином:

1. Під час особистого спілкування з пропозицією на виїзд за кордон, фігурант дає свій контактний номер майбутній жертві;

2. Під час самостійного проведення оперативно-розшукових заходів за місце проживання підозрюваного. А саме, зробити по квартирний обхід, разом з дільничним інспектором міліції з метою загальної профілактики правопорушень та опитати громадянина, що становить для оперуповноваженого оперативний інтерес та в поясненні вказати номер мобільного телефону фігуранта.

Встановлення номеру телефону або IMEI проходить лише за дорученням слідчого. Після встановлення номеру мобільного телефону оперативний працівник оформлює рапортом відповідь на доручення слідчого, після чого слідчий має всі необхідні матеріали для звернення до слідчого судді Апеляційного суду для отримання дозволу на проведення негласної слідчої дії, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Звичайно слідчому судді необхідні відповідні матеріали, котрі підтверджують, що особа, дійсно користується даним номером оператора стільникового зв'язку, це може бути протоколи допиту осіб, котрі підтверджують, що особа, користується даним мобільним телефоном, або трафік вхідних або вихідних дзвінків відповідного мобільного оператора з розшифруванням списку контактів тощо. Після отримання ухвали слідчого судді апеляційного суду, в якій дається дозвіл на

проведення НСРД – зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж слідчий дає доручення оперативному підрозділу для проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії.

Оперативний підрозділ до якого надійшло доручення про проведення даної негласної слідчої дії, готує завдання до оперативно – технічного підрозділу, з додержання вимог режиму таємності, де вказує всі необхідні відомості, щодо фігуранта та перелік питань, які необхідно з'ясувати під час документування [163]. Питання при документуванні фігуранта можуть бути різні, а саме, чи підтримує він зв'язок з іноземцями, суть розмов, чи підтримує він зв'язок з посадовими особами, котрі відповідальні за перетин держаного кордону України, чи веде телефонні розмови, в котрих пропонує молодим дівчатам роботу за кордоном в сфері інтим – послуг, або іншу завуальовану роботу за великі гроші, інші питання, які цікавлять оперативний підрозділ. До завдання додається оптичний диск DVD–R для запису переговорів фігуранта. Всі документи, що складаються під час підготовки до початку проведення оперативно – технічного заходу повинні відповідати вимогам режиму таємності. Мобільні номери зв'язків фігуранта одразу ж перевіряються по інформаційно – пошуковій системі «Антерес», де по можливості встановлюється прізвище, ім'я та по батькові, число місяць рік народження, місце проживання, за що затримувався співробітниками ОВС, зв'язки, основне місцезнаходження по моніторингам, також зв'язки фігуранта перевіряються по іншим оперативним облікам МВС.

В ході виконання негласної слідчої (розшукової) дії, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж можливо стикнутися з такою проблемою, як часта зміна фігурантом номерів мобільних операторів. При зміні фігурантом номеру мобільного телефону проведення подальшого НСРД не має сенсу, оскільки виділена лінія буде мовчати та не принесе позитивного результату.

Розберемо ситуацію, що фігурант відносно якого проводиться як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж за місяць три рази

змінював номер мобільного телефону, тобто заходи, що проводились не приносили бажаного результату, оскільки припинялись при зміні номеру. Тому в даному випадку бажано проводити дану слідчу дію по ІМЕІ. А саме через оперативно – технічний підрозділ, котрий виконував завдання по як зняттю інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, встановлюється ІМЕІ даного стільникового апарату, котрим користується фігурант, та складаються знов ті ж документи, що й по номеру, клопотання, ухвала, завдання. В даному випадку при проведення даної слідчої дії завдання до оперативно – технічного підрозділу дається, як мінімум, у трьох примірниках, в залежності від того, в якому регіоні проводиться захід та скільки розвинутих самостійних операторів стільникового зв'язку є в регіоні, тобто кожний примірник завдання відповідає оператору стільникового зв'язку, щодо якого проводиться захід. В даному випадку фігурант при зміні мобільних номерів операторів стільникового зв'язку завжди, тобто на час дії ухвали слідчого судді Апеляційного суду, буде включений в оперативно – технічному підрозділі і відносно нього будуть проводитися заходи. Хочу зазначити, що до кожного завдання на проведення НСРД додається оптичний диск DVD–R для запису інформації, що була отримана під час проведення заходу. Після закінчення проведення НСРД матеріали виконання надсилаються через режимо-секретний підрозділ органу внутрішніх справ до ініціатора проведення. Оптичні носії упаковуються за правилами секретного діловодства та приєднуються до оперативно-розшукової справи.

З метою документування торгівців людьми, котрі планують вивезти людину за кордон з метою сексуальної експлуатації одночасно з проведенням зі зняттям інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, необхідно проводити такі негласні слідчі (розшукові) дії, як аудіо контроль особи, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України) та для забезпечення проведення даних заходів згідно ст. 267 КПУ Країни – обстеження публічних недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, тому що без проведення даної слідчої дії у більшості випадків неможливо провезти аудіо,

відео контроль особи оскільки дані технічні засоби, встановлюються оперативно – технічним підрозділом або за місцем проживання особи, за місцем роботи, наприклад туристична фірма, або кадрова агенція, автотранспорт, при цьому необхідне проникнення до даних приміщень, що дозволяє зробити ст. 267 КПК України [105].

Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться в строк дії ухвали, по закінченню строку дії ухвали суду, оперативно – технічні пристрої демонтуються та припиняється проведення даних НСРД. В іншому випадку буде порушені норми ст. 30 Конституції України, а саме, кожному гарантується недоторканість житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду [93].

Також при документуванні злочинних дій торгівців людьми доцільно використовувати можливості, шляхом проведення візуального спостереження за особою, річчю, місцем [209]. У ст. 269 КПК України визначає, що спостереження за особою, річчю або місцем проводиться з метою пошуку, фіксації перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким вона контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях. За результатами спостереження складається протокол, до якого долучаються отриманні фотографії та/або відеозапис [105].

Спостереження за особою згідно ч. 1 ст. 269 КПК України проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку передбаченому ст. ст. 246, 248–250 КПК України [105].

Спостереження за особою до постановлення ухвали слідчого судді може бути розпочато на підставі постанови слідчого, прокурора лише у випадку, передбаченому ч. 1 ст. 250 КПК України, тобто у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину передбаченого розділами I, II, VI, VII (ст. ст. 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV,

XVII Особливої частини Кримінального кодексу України. У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутись з відповідним клопотанням до слідчого судді.

У результаті опитування встановлено, що під час проведення спостереження за особою, місцем та річчю було встановлено інших осіб, причетних до вчинення торгівля людьми вказало 16,5 % респондентів, 27,8 % респондентів вказали, що встановлено осіб, які переховуються від слідства та суду, 12,7 % респондентів вказали, що встановлено місця зустрічі, підозрюваних у вчиненні злочину (Додаток К). Використання візуального спостереження за фігурантом доповнює інші негласні слідчі (розшукові) дії, що дозволяє об'єктивно аналізувати всю картину злочинного діяння торгівців людьми. Під час проведення НСРД, як зняття інформації з транспортних комунікаційних мереж ми встановлюємо основні зв'язки фігуранта, з якими останній підтримує телефонний контакт. Але не завжди по засобам зв'язку передається потрібна інформація і не завжди контакт, що представляє оперативний інтерес буде використовувати один й той же номер мобільного телефону, в даному випадку працівники оперативної служби можуть зафіксувати даний зв'язок і встановити особу, з якої фігурант має конспіративні контакт.

Візуальне спостереження доповнює аудіо-, відеоконтроль особи живою сутністю. Сприйняття об'єкта здійснюється живою людиною, а саме працівником оперативної служби, він спостерігає особисто, як останній проводить вільний час, з ким проводить зустрічі, зв'язки з іншими злочинними групами, ступінь близькості. Візуальне спостереження здійснюване підрозділом оперативної служби є динамічним заходом, а аудіо-, відеоконтроль особи статичним, у більшості випадків оперативно-технічні пристрої встановлюються у приміщенні або на транспорті. В рамках НСРД дані оперативно-технічні пристрої можуть одягатися на особу, для фіксування протиправних дій особи [210].

В даному розділі ми проаналізували найбільш типові негласні слідчі (розшукові) дії, які згідно з чинним законодавством можливо провести в рамках досудового розслідування, з документування готування або вчинення продажу людини, з метою сексуальної експлуатації, розглянули процедурні та деякі тактичні аспекти здійснення даних негласних слідчих (розшукових) дій, визначили місце оперативного підрозділу під час проведення НСРД.

Проведення вказаних вище негласних слідчих (розшукових) дій допоможе зібрати необхідну доказову інформацію, яку можна буде, легалізувати у встановленому законом порядку та використати у суді.

Аналогічні негласні слідчі (розшукові) дії можливо проводити й в рамках заведеної оперативно-розшукової справи, а це вже будуть не слідчі дії, а оперативно-розшукові заходи. Використання в кримінальному провадженні матеріалів оперативно-розшукових та оперативно-технічних заходів, яким надано гриф секретності, здійснюється з дотриманням процедур розсекречування матеріальних носіїв інформації, передбачених Порядком та положенням Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затвердженої спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України та Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 114/042/516/199/936/1687/5 [163].

У разі встановлення фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [105], які були виявленні під час проведення оперативно-розшукових заходів або проведення негласних слідчих (розшукових) дій, працівник, який ініціював їх проведення складає мотивований рапорт на ім'я керівника органу (підрозділу). У рапорті зазначаються встановленні ознаки злочину без розшифрування сил та засобів, за допомогою яких вони були виявленні. Рапорт погоджується керівником органу (підрозділу) або його заступником

та надсилається до органу досудового розслідування разом з матеріалами, які підтверджують наявність зазначених даних. Якщо такі матеріали містять інформацію з обмеженим доступом, вони надсилаються після їх розсекречування.

У випадку, якщо ознаки злочину були виявленні під час проведення оперативно – розшукових заходів, які тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює, оперативно – розшукову діяльність, інформує відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно – розшукового заходу та після процедури розсекречування направляє зібрані матеріали, у яких зафіксовані фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб, груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування.

Висновок до розділу 3

У роботі досліджено правові питання протидії такому суспільно небезпечному явищу, як торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації. Феномен торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації було досліджено з лінгвістичної, психологічної та правової точок зору, визначені основні цілі на які необхідно особливу увагу при боротьбі з даним явищем.

При розгляді даного суспільно небезпечного явища з лінгвістичної точки зору зроблено спробу розкрити сутність поняття торгівлі людьми та сексуальної експлуатації, дослідити його частини та форми існування в суспільному житті. З психологічної точки зору я розглянув питання протидії торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації з боку потерпілої особи, віктимність даної особи, її участь у процесі даного суспільно – небезпечного явища. Особливу увагу при написанні роботи я приділив розгляду даного питання з правової точки зору, а саме в роботі я детально дослідив норми

матеріального права, а саме розкрив склад злочину, передбачений ст. 149 КК України, та норми процесуального права, а саме норми Кримінального процесуального кодексу України, де проаналізував дії працівників органів внутрішніх справ при виявленні факту торгівлі людьми та основні етапи при здійсненні досудового розслідування по даній категорії справ. Окрема увага була приділена оперативно – розшуковій складовій боротьбі з торгівлею людьми з метою сексуальної експлуатації.

Так, основним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є честь і гідність особи, а також - крім випадків, коли угода, об'єктом якої є людина, укладається за згодою цієї ж людини, - воля особи. Його додатковим факультативним об'єктом можуть виступати життя та здоров'я особи. З об'єктивної сторони цей злочин може виражатися у таких формах торгівля людьми; здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина; вербування людини; переміщення людини; переховування людини; передача людини; одержання людини. Суб'єкт злочину загальний. Вчинення злочину службовою особою та вчинення злочину особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, розглядаються як його кваліфікуючі ознаки. Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і як, правило, корисливим мотивом, в нашому випадку й обов'язковою ознакою є мета, у формі експлуатації людини.

Торгівля людьми характеризується високим ступенем латентності, тому особливу увагу при написанні роботи я приділив самому виявленню факту торгівлі людьми.

За національним законодавством це може бути: повідомлення будь-яких осіб та самостійно виявлені слідчим або іншою службовою особою органів внутрішніх справ з будь-якого джерела обставини кримінальних правопорушень та повідомлення будь-яких осіб, які затримали підозрювану особу на місці вчинення кримінального правопорушення, а також інші види інформації, що надходить до оперативного підрозділу.

Розглядаючи оперативно-розшукові можливості протидії торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, можна зробити висновок, що з цим явищем можна боротися не лише кримінально-процесуальними засобами, а й в рамках ОРД, але досліджуючи більш глибоко дане питання, то можна зробити обґрунтований висновок, що оперативно-розшукові можливості в боротьбі з торгівлею людьми з метою сексуальної експлуатації, є найефективнішим засобом протидії, тому що, зменшується навантаження на слідчий підрозділ, в опрацюванні заяв і повідомлень, по даній лінії роботи, тобто при новому КПК України, слідчий не фізично не в змозі якісно дослідити всі матеріали, що до нього надходять, та при отриманні даної заяви або закриє провадження або дані матеріали провадження будуть чекати своєї черги на досудове розслідування.

При надходженні будь-якої інформації про факт торгівлі людьми до оперативного підрозділу, що спеціалізується саме на розкритті злочинів даного спрямування, дана інформацію може бути якісно перевірена в рамках ОРС та в подальшому буде з направлена з доказами до слідчого відділу для проведення досудового розслідування, або закрита. Також при написанні роботи було приділено увагу до контролю за веденням оперативно-розшукової діяльності.

На наше переконання, в деяких оперативно-розшукових заходах необхідно прибрати зайвий контроль, на мою думку, це прокурорський, оскільки, це позбавляє оперативно – розшукову діяльність оперативності та конспіративності, що може призвести до витоку інформації. Вважав би за доцільне залишити прокурорський нагляд лише при заведенні оперативно-розшукової справи, постановки на додатковий облік осіб в рамках ОРС та при закритті оперативно-розшукових справ. Судовий контроль під час проведення оперативно-розшукових заходів, під час яких оперативний працівник втручається в особисте життя громадян вважаю за необхідне, оскільки держава, в особі судді, надає, дозвіл на тимчасове обмеження

конституційних прав громадянина, а участь прокурора лише обтяжує оперативно-розшуковий процес.

Україна як незалежна держава, що продекларувала і активно здійснює заходи, щодо протидії даного ганебного явища, як торгівля людьми, має порівняно невеликий досвід боротьби з ним, але державою робиться все, щоб з даним суспільно – небезпечним явищем було б боротися ефективно не тільки поліцейськими заходами, а й шляхом створення різноманітних держаних органів та громадських організацій. У України є дуже добрі перспективи для подолання даного суспільно – небезпечного явища.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації на основі дослідження комплексу питань, що виникають під час досудового розслідування торгівлі людьми, вчиненого відносно людини, сформульовано наукові положення та одержано результати, що у сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання у галузі кримінального процесу та містять практичні рекомендації щодо збирання доказів у кримінальних провадженнях зазначеної категорії, зокрема:

1. Досліджено історичні засади торгівлі людьми як однієї із сучасних форм трансформації рабства. Перші пам'ятки свідчать про те, що торговці людьми каралися незалежно від того, чи продавалася вільна людина, чи раб. Таке покарання наразі передбачається відповідними статтями чинного Кримінального кодексу України, а також міжнародними конвенціями і статутами.

2. Визначено поняття торгівлі людьми як інформаційної системи, яка містить сукупність даних про кримінально значущі ознаки та їх властивості, а також відображає закономірності, їхні зв'язки, які використовуються при побудові типових версій під час розслідування. До її структури входять такі елементи, як: подія, час, місце й спосіб та обстановка вчинення торгівлі людьми, особа злочинця і потерпілого.

3. Запропоновано доповнення до ст. 149 КК України, а саме: торгівля людиною, а також вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його сексуальну експлуатацію, вилучення органів та проведення дослідів над людиною без її згоди, використання в порнобізнесі, примусу до праці або примус до інших послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, усиновлення

(удочеріння) з метою примусової вагітності, жебракування, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

До кваліфікованих ознак торгівлі людьми, яка вчиняється щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою, яка забезпечує його життєдіяльність, з використанням свого статусу або службового становища, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства.

До передбачених частиною першою та другою цієї статті протиправних дій, вчинених щодо неповнолітнього його батьками, усиновителями, особою, яка забезпечує його життєдіяльність (опікунами чи піклувальниками) або вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки.

4. Доведено, що характеристика передбаченого ст. 149 КК України злочину забезпечує правильну кваліфікацію цього суспільно небезпечного діяння. Оскільки кожний злочин індивідуальний, то й набір елементів та ознак кримінально-правової характеристики у кожному разі має специфічний характер.

5. Диспозиція ст. 149 КК України передбачає кримінальну відповідальність за торгівлю людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи.

6. Способи вчинення торгівлі людьми у публічних місцях визначено як дії з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування. 42,1 % респондентів вказали, що всі обставини злочину охоплюються диспозицією ст. 149 КК України, а 57,8 % вказали, що не всі обставини цього злочину охоплюються диспозицією вказаної статті.

7. Узагальнено обставини, що сприяють розслідуванню фактів торгівлі людьми, а саме: обставини, що характеризують подію злочину; обставини, які мають значення для кваліфікації діяння як торгівлі людьми; обставини, що характеризують особу, яка вчинила злочин, пов'язаний з торгівлею людьми; обставини, що належать до суб'єктивної сторони злочину, пов'язаного з торгівлею людьми; обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, пов'язаного з торгівлею людьми; обставини, які відповідно до ст. ст. 66, 67 КК України пом'якшують та обтяжують покарання особи за вчинення злочину, пов'язаного з торгівлею людьми; обставини, що визначають характер і розмір шкоди, завданої зазначеним злочином; обставини, що визначають причини та умови, які сприяли вчиненню торгівлі людьми; обставини, які вказують на злочинну діяльність, яку особа продовжує здійснювати після вчинення торгівлі людьми.

8. Проаналізовано міжнародне законодавство, що обумовлено необхідністю запобігання та припинення транснаціональної злочинності. Доведено, що взаємна міжнародно-правова допомога регламентується ст. 18 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та передбачає: проведення обшуку і здійснення виїмки або арешту; огляд об'єктів і ділянок місцевості; надання інформації, речових доказів і оцінок експертів; надання оригіналів або завірених копій відповідних документів і матеріалів, включаючи урядові, банківські, фінансові, корпоративні чи комерційні документи; виявлення або відстеження доходів від злочинів, майна, засобів вчинення злочинів або інших предметів з метою доведення; сприяння добровільній явці відповідних осіб до органів запитуючої держави-учасниці; надання будь-якого іншого виду допомоги, що не суперечить внутрішньому законодавству запитуваної держави-учасниці тощо.

9. Акцентовано, що розслідування фактів торгівлі людьми, особливо вчинених організованою групою, регламентується низкою нормативно-правових актів, їх зміст охоплює надання взаємної правової допомоги і

передбачає такі прогресивні форми співпраці, як: проведення спільних розслідувань (утворення спільних груп розслідування), заслуховування за допомогою відеоконференції (відеозв'язку) або телефонної конференції, надання допомоги у проведенні таємних розслідувань, використання спеціальних методів розслідування, що включає електронне спостереження або інші форми спостереження, агентурні операції, контрольовані поставки, транскордонний нагляд.

10. Запропоновано доповнити ст. 214 КПК України положенням щодо підвищення ефективності та диференційованого підходу до початку кримінального провадження за фактами посягання на життя, здоров'я, честь і гідність людини (зокрема, торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини) негайно внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань і розпочати розслідування, а при вчиненні інших злочинів протягом 24 годин з моменту внесення таких відомостей надати заявнику або його представнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.

11. Процесуальні дії слідчого, що передбачені та регламентовані кримінальним процесуальним законодавством, спрямовані на збирання, перевірку або використання доказів у кримінальному провадженні. Результати дослідження підтверджують те, що слідчий, який здійснює слідчі (розшукові дії під час досудового розслідування фактів торгівлі людьми, особливу увагу звертає на особливості проведення слідчих дій: огляд, обшук, пред'явлення предметів для впізнання тощо. Слідчому необхідно вживати усіх процесуальних заходів щодо встановлення особи, яка вчинила цей злочин. З метою документування, збирання доказів щодо особи, яка вчиняє протиправні дії у сфері торгівлі людьми, доцільно проводити відповідні негласні слідчі дії.

12. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у разі, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ст. ст. 260, 261, 262, 263, 264

(в частині, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 270, 271, 272, 274 КПК України, проводяться винятково у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Для проведення негласних слідчих (розшукових) дій залучають оперативних працівників, якщо виявлення ознак торгівлі людьми неможливо без здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами Національної поліції України. 58 % опитаних оперативних працівників і 39,2 % слідчих наголосили на важливості оперативних даних у розслідуванні торгівлі людьми.

За результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складається протокол, до якого за необхідності долучаються додатки. Відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки, можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному чинним законодавством. Залежно від злочину, який розслідується, та статусу особи, щодо якої проводиться негласна слідча (розшукова) дія, інших чинників слідчий, за погодженням з керівником органу досудового розслідування відповідного рівня, може доручати проведення негласної слідчої (розшукової) дії керівнику іншого правоохоронного органу, зокрема того, під юрисдикцією якого не знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення, з обґрунтуванням такої необхідності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров Ю. В., Антипов В. И., Володько Н. В. и др. Уголовное право Украины: Общая часть: учебник / Отв. ред. Я. Ю. Кондратьев. К.: Атика, 2002. 448 с.
2. Андреев И. С., Грамович Г. И., Порубов Н. И. Криминалистика: Учеб. пособие для слушателей спец. «Правоведение» вузов МВД / Н. И. Порубов (ред.). Минск: Вышэйшая шк., 1997. 344 с.
3. Андрусів Г. В., Андрушко П. П., Лихова С. Я. та ін. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / За ред. П. С. Матишевського та ін. К.: Юрінком Інтер, 1999. 896 с.
4. Антропология мировой правовой мысли: в 5 т. / Нац. обществ. науч. фонд; Руководитель науч. проекта Г. Ю. Семигин. М.: Мысль, 1999. Т. 4: Россия XI – XIX в.в. 813 с.
5. Ароновиц А., Тойерманн Г. Анализ торговли людьми как бизнес-модели: путь к более эффективному предотвращению преступлений. М.: Академия, 2011. 130 с.
6. Артикул Воинский и краткое изображение процессов 1715 года. *Отечественное законодательство XI-XX веков: Пособие для семинаров. Часть I (XI-XX вв.)* / Под ред. О. И. Чистякова. М.: Юрист, 1999. С. 264–322.
7. Арутюнов А. А. Объект преступления, совершенного в соучастии. *Юридический мир*. 2002. С. 57–59. Сентябрь.
8. Ахтирська Н. Судова практика у справах, пов'язаних із торгівлею людьми: про що свідчать статистичні дані. *Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми: матеріали Міжнар. наук-практ. конф.* К.: Акад. управління МВС 2010. Харків: Права людини, 2010. С. 152–153.
9. Ахтырская Н. Н. Корреляционные связи элементов криминалистической характеристики торговли людьми: проблемы установления и использования в следственной практике. *Злочини проти особистої волі людини: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. семінару* (Харків,

19–20 верес. 2002 р.) / Редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. Х.: «Книжкове видавництво “Лествиця Марії”», 2002. С. 220–226.

10. Баймуратов В. А., Аль Нсур Мохаммад Абдель Карим Мусса. Защита прав женщин и детей в период кризисных ситуаций и международное право. Одесса: Юрид. лит., 2003. 219 с.

11. Бандурка О. М. Проблемні питання вдосконалення державної політики у сфері захисту прав дитини від торгівлі дітьми, сексуального насильства та експлуатації. *Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. К.: Академія управління МВС 2010. Харків: Права людини, 2010. С. 12–13.

12. Батыргареева В. С. О некоторых путях предупреждения торговли женщинами. *Злочини проти особистої волі людини*: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. семінару (Харків, 19–20 верес. 2002 р.) / Редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. Х.: «Книжкове видавництво “Лествиця Марії”», 2002. С. 197–203.

13. Бахін В., Лук'янчиков Б. Склад і призначення криміналістичної характеристики злочинів. *Правничий часопис Донецького університету*. 2000. № 1 (4). С. 39–43.

14. Белкин Р. С. История отечественной криминалистики. М.: Изд-во НОРМА, 1999. 496 с.

15. Беніцький, А. С. Відповідальність за причетність до злочину та співучасть у злочині згідно з кримінальним законодавством Російської імперії (друга половина XIX–початок XX століття). *Інформація і право*. 2013. № 3. С. 135–142.

16. Библия, Евангелие, поиск по Библии. Исход, глава 21. *Твоя Библия – Вечное сегодня*. URL: <http://www.bible.com.ua/bible/r/2/21>

17. Більмо. мережа Інтернет, URL: <http://uk.wikipedia.org>;

18. Благая А. Б. Личность преступника и потерпевшего от торговли людьми. *Борьба з торгівлею людьми*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 26 черв. 2008 р.) / Донецький юридичний інститут

ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка; Фонд Ганнса Зайделя. Донецьк: Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2008. С. 147–152.

19. Бровко Н. І. Соціальні та культурні витоки торгівлі людьми: історична ретроспектива й сучасність. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2011. № 1. С. 115–123.

20. Буряк М. Протокол ООН 2000 года против торговли людьми. *Торговля людьми* / под ред. Л.Д. Ерохиной, Е.В. Тюрюкановой. М.: Акад., 2002. С. 210–216.

21. Валлон А. История рабства в античном мире. Т. 1–2. М.: ОГИЗ, 1941. 457 с.

22. Васильєва М. О., Орлеан А. М., Стрекалов Є. Ф. та ін. Протидія торгівлі людьми в Україні: матеріали для практичного використання працівниками правоохоронних органів та судьями. К.: Тютюкін, 2009. 112 с.

23. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

24. Вербенський М. Г. Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ МВС України. Дніпропетровськ, 2010. 42 с.

25. Виноградова О. І. Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна юридична академія України імені Ярослава мудрого. Харків, 2000. 18 с.

26. Возна Т. І. Діяльність правоохоронних органів і неурядових організацій та їх взаємодія щодо запобігання та боротьби з торгівлею людьми: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національний університет внутрішніх справ. Х., 2003.

27. Вознюк А. А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 154–160.

28. Всемирный доклад о торговле людьми: резюме. UNODC. Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности. Нью-Йорк, 2009. 10 с.

29. Гаврилук В. І., Дубина В. І., Данилюк М. П. Актуальні аспекти міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України на напрямку протидії торгівлі людьми. К.: Цифра, 2007. 171 с.

30. Галенская Л. Н. Международная борьба с преступностью. М.: Изд-во «Междунар. отношения», 1972. 166 с.

31. Гальона І. І. Деякі криміналістичні ознаки торгівлі людьми. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 5. С. 222–227.

32. Гальона І. І. Деякі ознаки кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми. *Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства*: Ч. 2: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 жовт. 2019 р.). Київ: ПрАТ ВНЗ «МАУП», 2019. С. 14–18.

33. Гальона І. І. Дослідження питання історичної ретроспективи рабства. *Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 31 лип. – 1 серп. 2020 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020. С. 7–10.

34. Гальона І. І. Кримінологічні ознаки торгівлі людьми. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2. Т. 5. С. 171–176.

35. Гальона І. І. Початок досудового розслідування торгівлі людьми. *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 192–197.

36. Гальона І. І. Торговля людьми й досі актуальна проблема сучасності. *Інноваційні рішення в сучасній науці, освіті та практиці*:

матеріали I Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Київ, 17–18 листоп. 2020 р.): у 2 ч. Київ: НТУ, 2020. Ч. 2. С. 87–90.

37. Гальона І. І. Шляхи удосконалення правових норм з протидії торгівлі людьми. *Юридична наука*. 2020. № 1. С. 166–170.

38. Гафизова Н. Международный и российский опыт борьбы с проституцией и торговлей женщинами в конце XIX – начале XX века. Иваново: Изд-во «ЮНОНА», 2000. 56 с.

39. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. 6-те вид. К.: Істина, 2010. 768 с.

40. Глушков В. О., Скулиш Є. Д. Застосування кримінально-правової норми – торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини. URL: http://mndc.naiu.kiev.ua/Gurnal/13text/g13_09.htm

41. Гогель С. К. Юридическая сторона вопроса о торговле белыми женщинами в целях разврата. *Вестник права. Журнал юридического общества при Императорском С.-Петербургском университете*. СПб.: Типография Правительствующего сената, 1899. № 5. Май.

42. Грохольський В. Л. Міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми. *Співробітництво держави та громадськості з питань протидії торгівлі людьми*: зб. наук. праць. Київ–Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. С. 33–38.

43. Грохольський В. Л. Організаційно-правові засади міжнародного співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми. *Вісник Академії управління МВС*. 2008. № 3. С. 95–104.

44. Гусаров С. М. Нормативне та організаційне забезпечення протидії торгівлі людьми в Україні. *Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. К.: Акад. управління МВС 2010. Харків: Права людини, 2010. С. 9–11.

45. Декларация прав ребенка 20 ноября 1959 года: Провозглашена Резолюцией 1386 XIV Генеральной Ассамблеи ООН от 20 ноября 1959 г.

Права человека. Сборник международных договоров «Международная защита прав и свобод человека». М.: Юрид. лит., 1990. С. 139–141.

46. Денисова Т. А. Торговля женщинами и детьми с целью их сексуальной эксплуатации: исследования в Украине. *Злочини проти особистої волі людини*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. семінару (Харків, 19–20 верес. 2002 р.) / Редкол.: В. Сташис (голов. ред.) та ін. Харків: «Книжкове видавництво “Лествиця Марії”». 2002. С. 179–184.

47. Державна програма протидії торгівлі людьми на період до 2010 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 берез. 2007 р. № 410. *Офіційний вісник України*. 2007. № 18. Ст. 65.

48. Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 берез. 2012 р. № 350. *Офіційний вісник України*. 2012. № 34. С. 38. Ст. 1262. 14 трав.

49. Діяльність органів внутрішніх справ з протидії торгівлі людьми: навч. посіб. / За ред. акад. О. М. Бандурки. Х.: ТОВ «Прометей-Прес», 2004. 268 с.

50. Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв подібних до рабства від 7 вересня 1956 року: CD-вид-во «Інфодиск», 2014. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України

51. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах: вчинено у Страсбурзі 8 листоп. 2001 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=994_518

52. Егоров В. С. Понятие состава преступления в уголовном праве: учеб. пособ. Москва – Воронеж, 2001. 80 с.

53. Есипов В. В. Уголовное право. Часть Особенная. Преступления против личности и имущества. 4-е изд. М.: Изд. кн. маг. «Правовъдъніе», 1913. 216 с.

54. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах: Вчинено у Страсбурзі 20 квітня 1959 року: CD-вид-во “Інфодиск”, 2014. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України.

55. Європол: Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB>

56. Євсюкова М. Узгодження українського законодавства з факультативним протоколом щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії до Конвенції ООН про права дитини. *Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. К.: Акад. управління МВС 2010. Харків: Права людини, 2010. С. 28–30.*

57. Ємець О. М. Актуальні аспекти міжнародної протидії торгівлі людьми. *Роль та місце ОБС у розбудові демократичної правової держави: сучасний стан, проблеми та шляхи вирішення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 10 квіт. 2009 р.). Одеса, ОДУВС, 2009. С. 280–281.*

58. Ємець О. М. Актуальні питання вдосконалення інструментарію протидії транснаціональній організованій злочинності. *Актуальні питання управління органами внутрішніх справ у сучасних умовах: матеріали наук.-практ. конф. К.: Акад. управління МВС, 2009. С. 95–97.*

59. Ємець О. М. Організаційні аспекти документування торгівлі людьми, вчиненої організованою групою. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. Луганськ, 2009. Спецвипуск № 2. Ч. 2. С. 210–217.*

60. Ємець О. М. Правові засади міжнародного співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми. *Південноукраїнський правничий часопис. Одеса, 2009. № 2. С. 41–44.*

61. Ємець О. М. Форми міжнародного співробітництва щодо протидії транснаціональним злочинам, пов’язаним з торгівлею людьми. *Боротьба з торгівлею людьми: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк,*

26 черв. 2008 р.) / Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка; Фонд Ганнса Зайделя. Донецьк: Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2008. С. 240–243.

62. Жуковська Г. Г. Взаємовідносини органів влади та громадськості у протидії торгівлі людьми: автореф. дис. ... канд. з держ. управ.: спец. 25.00.01 – теорія та історія державного управління. К., 2017. 22 с. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/137/files/b554697e-5bcb-4cc5-a11f-4f9fb8059387.pdf>

63. Жуковська Г. Г. Формування суспільно-управлінських поглядів на торгівлю людьми: історичний аспект. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1. С. 8–10.

64. Журавель В. Криміналістична характеристика злочинів: реальність чи ілюзія. *Правничий часопис Донецького університету*. 2001. № 1 (6). С. 56–60.

65. Загальна декларація прав людини: Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року: CD-вид-во “Інфодиск”, 2014. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Мб RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України.

66. Загородников Н. И. Понятие объекта преступления в советском уголовном праве. *Труды военно-юридической академии*. 1951. Вып. 13. С. 28–33.

67. Законы Великой династии Мин со сводным комментарием и приложение постановлений (Да Мин люй цзи фу ли). Ч. 1. Пер. с кит., исслед., примеч. и прилож. Н. П. Свистуновой. М.: Восточная литература РАН, 1997. 573 с.

68. Заросило В. Міжнародне співробітництво у сфері боротьби з торгівлею людьми. *Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. К.: Акад. управління МВС 2010. Харків: Права людини, 2010. С. 69–71.

69. Ингрэм Д. К. История рабства, от древнейших до новых времён. С. Петербург: Паровая скоропечатня А. Пороховщикова Гороховая, № 12. 334 с.
70. История Древнего мира. Древняя Греция / А. Н. Бадак, И. Е. Войнич, Н. М. Волчек и др. Мн.: Харвест, 1999. 800 с.
71. История работорговли. *Выборы.org*. URL: <http://vybory.org/articles/1209.html>
72. Історія України: курс лекцій у двох книгах. К.: Либідь, 1991. Кн. 1. 573 с.
73. Казанский П. Всеобщие административные союзы государств. Одесса, 1897. Т. 3. С. 175–183.
74. Кальман А. Г. Криминологическая характеристика, детерминация и предупреждение изнасилований: автореф. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харьковский юридический институт. Х., 1986. 18 с.
75. Карпец И. И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы. URL: <https://www.klex.ru/s18>
76. Карпец И. И. Преступления международного характера. М.: Юрид. лит., 1979. 264 с.
77. Киричун Ю. А. Виявлення ознак торгівлі людьми в діях транснаціональних злочинних організацій. *Південноукраїнській правничий часопис*. 2007. № 2. С. 33–35.
78. Кіндер Г., Хільгеман В. Всесвітня історія: dtv-Atlas / пер. з нім.; наук. ред. пер.: А. Г. Слюсаренко, О. Ф. Іванов. К.: Знання-Прес, 2001. 631 с.
79. Коваленко В.И. Социально-правовые предпосылки и эволюция эксплуатации человека человеком. *Право и образование*. 2015. № 5. С. 95–104.
80. Козлов В. Е. Компьютерные преступления: криминологическая характеристика и осмотр места происшествия: монография. Мн.: Акад. МВД Республики Беларусь, 2001. 120 с.

81. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений. Х., 1985. 322 с.

82. Комплексна програма протидії торгівлі людьми на 2002-2005 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 черв. 2002 р. № 766. *Офіційний вісник України*. 2002. № 23. Ст. 1123.

83. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листоп. 2000 р.: CD-вид-во "Інфодиск", 2014. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Мб RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України.

84. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами: Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 2 грудня 1949 року: CD-вид-во "Інфодиск", 2014. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Мб RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України.

85. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод: Підписана у Римі 4 листопада 1950 року {Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17 лип. 1997 р. CD-вид-во "Інфодиск", 2014. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Мб RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004

86. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 року: CD-вид-во "Інфодиск", 2014. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Мб RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України.

87. Конвенція про права дитини: Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року: CD-вид-во "Інфодиск", 2014. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Мб RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України.

88. Конвенція про рабство: Підписана у Женеві 25 вересня 1926 року: CD–вид-во “Інфодиск”, 2014. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України.

89. Конвенція про скасування примусової праці № 105: Ухвалена Генеральною конференцією Міжнародної організації праці 5 червня 1957 року: CD–вид-во “Інфодиск”, 2014. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України.

90. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення: Учинено в місті Ланцароте 25 жовт. 2007 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=994_927&text=%F2%EE%F0%E3

91. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми: Учинено у Варшаві 16 травня 2005 року. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_858

92. Константінов С. Ф. Адміністративно-правова протидія організованій злочинності у сфері торгівлі жінками та поширення проституції. URL: http://mndc.naiou.kiev.ua/Gurnal/11text/g11_08.htm

93. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.07.2020).

94. Концепція Державної програми протидії торгівлі людьми на 2006–2010 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України № 188-р від 5 квіт. 2006 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 14. Ст. 133.

95. Концепція Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року: схвалена розпорядженням Кабінету

Міністрів України від 15 лют. 2012 р. № 90-р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 14. С. 2. Ст. 518.

96. Коржанский Н. И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. М.: Волгоградская правда. 1980. 247 с.

97. Коржанський М. Й. Кримінальне право України: Частина Особлива. К.: Генеза, 1998. 592 с.

98. Кохан Г. Л. Міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з рабством і работоргівлею: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2002. 20 с.

99. Краткая редакция Устава князя Ярослава Владимировича “О церковных судах”. *Российское законодательство X-XX веков*. Т. 1. М., 1984. С. 168–170.

100. Криминология: учебник / под ред. акад. В. Н. Кудрявцева, проф. В. Е. Эминова. М.: Юрист, 1995. 512 с.

101. Криміналістика: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2004. 728 с.

102. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 17.07.2020).

103. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., доповн. Харків, Право, 2013. 1040 с.

104. Кримінальний кодекс України: Закон УРСР від 28 груд. 1960 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1961. № 2. Ст. 14.

105. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

106. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. проф. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.С. Шумила. Київ: Юстінан, 2012. 1224 с.

107. Курицин В. И. Классическое античное рабство. М.: Наука, 1991. 371 с.

108. Куценко Д. В. Охорона державної таємниці під час міжнародного співробітництва в сфері боротьби з торгівлею людьми. *Боротьба з торгівлею людьми*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 26 черв. 2008 р.) / Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка; Фонд Ганнса Зайделя. Донецьк: Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2008. С. 247–250.

109. Левченко К. Б. Актуальні проблеми впровадження державної політики протидії торгівлі людьми в Україні. *Боротьба з торгівлею людьми*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 26 черв. 2008 р.) / Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка; Фонд Ганнса Зайделя. Донецьк: Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2008. С. 62–64.

110. Левченко К. Б. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок як механізм впливу на формування політики протидії торгівлі людьми в Україні. *Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. К.: Акад. управління МВС 2010. – Харків: Права людини, 2010. С. 47–49.

111. Левченко К. Б. Торгівля жінками в Україні – порушення прав людини. *Вісник Університету внутрішніх справ*. Х., 1999. Спецвипуск. С. 7–13.

112. Левченко К. Б., Євсюкова М. В. Перспективи та проблемні питання розвитку нормативно-правової бази у сфері протидії торгівлі людьми в Україні. *Форум права*. 2007. № 1. С. 113–118.

113. Летурно Ш. Эволюция рабства: пер. с фр. / Ш. Летурно, Изд-е Т-ва И. Д. Сытина. Отдел Н. А. Рубакина. М.: Тип. Высочайше утвержд. Т-ва И. Д. Сытина. 1897. 357 с.
114. Лизогуб Б. В. Торгівля жінками як сфера діяльності злочинних угруповань. *Вісник Університету внутрішніх справ*. Х., 1999. Спецвипуск. С. 46–51.
115. Лизогуб Я. Г. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національний університет імені Т. Шевченка. К., 2003. 20 с.
116. Лизогуб Я. Г., Яценко С. С. Протидія торгівлі людьми: аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства: навч. посіб. / Наук. ред. д-р юрид. наук, проф. С. С. Яценко. – К.: Атіка, 2005. – 240 с.
117. Литвинов О. М. Про галузеві характеристики злочинів взагалі та кримінологічну характеристику зокрема. *Форум права*. 2010. № 4. С. 581–586. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10lomkxz.pdf>
118. Лов'як О. Проблемні аспекти юридичного змісту статті 149 Кримінального кодексу України. *Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. К.: Академія управління МВС 2010. Харків: Права людини, 2010. С. 58-60.
119. Лукашук И. И., Наумов А. В. Международное уголовное право. М.: Изд-во “Спарк”, 1999. 287 с.
120. Ляпкіна Л. О., Максакова Є. В. Аспекти розкриття злочинів, пов'язаних з незаконною торгівлею людьми. *Актуальні проблеми політики*: зб. наук. праць. Одеса: Фенікс, 2004. Вип. 21. С. 138–141.
121. Матвеева Т. Д. Проблемы рабства в современном международном праве. *Российский ежегодник международного права*. 2002. Санкт-Петербург: Соц. – коммерч. фирма “Россия – Нева”, 2002. С. 103-114.
122. Международное уголовное право: учеб. пособ. / Под общей ред. В. Н. Кудрявцева. 2-е изд. перераб. и доп. М.: Наука, 1999. 264 с.

123. Международные акты о правах человека: сб. документов. М.: Издат. группа Норма-Инфра, 1998. 784 с.

124. Минская В. Проблемы теории и истории социалистического государства, права и советского строительства. *Труды юридического факультета Таджикского ГУ*. Душанбе: РИСО ТГУ, 1973. Вып. 2. С. 262–264.

125. Мишулин А. В. Спартак. М.: Учпедгиз, 1947. 144 с.

126. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року: CD–вид-во “Інфодиск”, 2014. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Мб RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України.

127. Набока В. М. Торгівля жінками в Україні як вид латентних соціальних відносин: автореф. дис. ... канд. соціолог. наук: 22.00.03 / Національний ун-т внутрішніх справ. Харків, 2003. 17 с.

128. Наден О. В. Торгівля жінками як кримінально-правова та соціальна проблема сучасності: монографія. К.: Атіка, 2004. 288 с.

129. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-є вид., перероб. та доп. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: Атіка, 2003. 1056 с.

130. Небитов А. А. Сексуальна експлуатація в Україні: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз / М-во внутр. справ України, Нац. акад. внутр. справ. Київ: Освіта України, 2016. 463 с. Бібліогр. у підрядк. прим. - А770654

131. Небитов А. А. Характеристика злочинних об'єднань, що займаються сексуальною експлуатацією. *Науковий вісник публічного та приватного права*: зб. наук. пр. Київ, 2016. Вип. 5. С. 272–276.

132. О вступлении СССР в Международную организацию уголовной полиции (ИНТЕРПОЛ): Постановление от 7 апреля 1990 года № 338: CD–вид-во “Інфодиск”, 2014. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем.

вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України.

133. Олександрів С. Нагляд за дотриманням законодавства у сфері захисту суспільної моралі виконуватиме Держкомтелерадіо. *Голос України*. 2015. № 28. 17 лют. С. 3.

134. Олійник І. Л. Взаємодія міліції (поліції) країн-учасників СНД у боротьбі зі злочинністю і правопорушеннями: проблеми та перспективи співробітництва. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України*. Луганськ, 2002. № 4. С. 246–254.

135. Ольшевський К., Ємець О. Проблеми організації діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів щодо протидії транснаціональній злочинності в сучасних умовах. *Актуальні проблеми управління та службово-оперативної діяльності органів внутрішніх справ в сучасний період розвитку державності України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 26 жовт. 2007 р.). К.: «МП Леся», 2008. С. 145–146.

136. ООН виступила с Глобальной инициативой, направленной на борьбу с современными формами рабства. URL: <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?newsID=7296>

137. Оперативно-розыскная тактика и особенности легализации полученной информации в ходе предварительного следствия: учеб.-практ. пособ. / За ред. В.М. Меньшиков, В.Л. Попов,. М.: Изд-во «Щит-М», 1999. 80 с.

138. Оперативно-технические средства органов внутренних дел: Учебно-методическое пособие: в 3-х ч. Ч. III / МВД Украины, Луган. акад. внутр. дел им.10-летия независимости Украины; Отв. ред. канд. юрид. наук, доц. И.В. Попов. Луганск: РИО ЛАВД, 2003. 180 с.; ил. Библиогр.: С. 175–177.

139. Орлеан А. М. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми: монографія. Харків: СІМ, 2005. 180 с.

140. Орлеан А. М. Нова редакція статті, що передбачає кримінальну відповідальність за торгівлю людьми: аналіз складу злочину. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2211>

141. Орлеан А. М. Соціальна обумовленість криміналізації та кримінально-правова характеристика торгівлі людьми: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національний ун-т внутрішніх справ. Харків, 2003.

142. Паляничко Д. Г. Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних із дитячою порнографією. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юрид. науки. Херсон, 2014. Вип. 6-1. Т. 4. С. 91–95.

143. Панов В. П. Международное уголовное право: учеб. пособ. М.: ИНФРА-М., 1997. 320 с.

144. Пекінська платформа дій: Прийнята на Четвертій світовій жіночій конференції, яка відбувалась в Пекіні 4–15 вересня 1995 року. URL: <http://library.kr.ua/women.html/ppd.html>

145. Підгородинський В. М. Відповідальність за торгівлю людьми за кримінальним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2005.

146. Плахотнюк Н. В. Імплементация міжнародно-правових норм у національне право України в сфері боротьби з дитячою порнографією в мережі Інтернет. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 1. С. 270–278.

147. Погорецький М. А. Співвідношення пізнання в оперативно-розшуковій діяльності та у кримінальному процесі. *Бюлетень обміну досвідом роботи*: наук.-практ. видання. 2003. № 146/147. С. 52–55.

148. Погорецький М. А. Торгівля людьми: тенденції розвитку та заходи протидії. *Боротьба з торгівлею людьми*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 26 черв. 2008 р.) / Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка; Фонд Ганнса Зайделя. Донецьк: Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2008. С. 106–109.

149. Поплавський О. Т. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо протидії торгівлі людьми. *Боротьба з торгівлею людьми: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Донецьк, 26 черв. 2008 р.) / Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка; Фонд Ганнса Зайделя. Донецьк: Донец. юрид. ін-т ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2008. С. 64–66.

150. Права, за якими судиться малоросійський народ / Упорядник К. А. Вислобков. К.: НАН України, 1997. 548 с.

151. Предоставление Международной организации уголовной полиции (Интерполу) статуса наблюдателя в Генеральной Ассамблее: Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 15 октября 1996 года № A/RES/51/1. URL: http://www.un.org/russian/ga/51/docs/r51_1.htm

152. Председатель Генеральной Ассамблеи предупредил, что экономический кризис ведет к оживлению торговли людьми: Центр новостей Организации Объединенных Наций. URL: <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?newsID=11278>

153. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України»: Закон України від 24 берез. 1998 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1998. № 35. Ст. 241.

154. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства надзвичайних ситуацій України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів: Закон України від 16 жовт. 2012 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 48. Ст. 682.

155. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним

кодексом України: Закон України від 16 трав. 2013 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 12. Ст. 178.

156. Про внесення змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо міжнародного співробітництва: Закон України від 1 лип. 2010 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 38.

157. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією: Закон України від 12 січ. 2006 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 17. Ст. 147.

158. Про державну таємницю: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.

159. Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року: Закон України від 5 берез. 2009 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2009. № 29. Ст. 395.

160. Про затвердження Інструкції з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України Наказ Міністерства внутрішніх справ України: зареєстровано в Міністерстві юстиції України 27 лип. 2017 р. за № 919/30787, 6 лип. 2017 р. № 570, доповнено від 20 трав. 2020 р. № 403.

161. Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергових частин і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань: Наказ МВС України від 29 квіт. 2009 р. № 181. URL:

162. Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України: Наказ МВС України від 23 трав. 2017 р. № 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-17#Text>

163. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції

України: Наказ МВС України від 27 квіт. 2020 р. № 357, зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 15 трав. 2020 р. за № 443/34726. URL:

164. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>

165. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів: Затверджена наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січня 1997 року № 3/1/2/5/2/2.

166. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: Наказ Генерального прокурора від 30 черв. 2020 р. № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

167. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: Наказ МВС України від 8 лют. 2019 р. № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text>

168. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 черв. 2004 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

169. Про Національне центральне бюро Інтерполу: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 берез. 1993 р. № 220. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/220-93-%D0%BF>

170. Про Національну поліцію: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

171. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 22. Ст. 303.

172. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: Наказ МВС України від 14 серп. 2012 р. № 700 (із змінами і доповненнями, внесеними, наказами Міністерства внутрішніх справ України від 15 трав. 2015 р. № 568, від 23 черв. 2015 р. № 748) (наказ втратив чинність згідно з наказом Міністерства внутрішніх справ України від 29 серп. 2017 р. № 734). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0829-17#Text>

173. Про організацію діяльності Департаменту боротьби з кіберзлочинністю і торгівлею людьми МВС України та підрозділів боротьби з кіберзлочинністю і торгівлею людьми ГУМВС, УМВС, Наказ МВС України від 24 листоп. 2010 р. № 581. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0581320-10#Text>

174. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України № 54 від 29 берез. 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_004900-12#Text

175. Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародно-правового співробітництва: Наказ Генеральної прокуратури України № 8 гн від 11 лют. 2013 р. К., 2013 (із змінами, внесеними наказом Генерального прокурора України від 18 верес. 2013 р. № 3 гн-1- 8 гн-1, від 30 січ. 2014 р. № 8 гн-2). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008900-13#Text>

176. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листоп. 2001 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. № 10. Ст. 70.

177. Про приєднання України до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів,

а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Закон України від 2 квіт. 2013 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 10. Ст. 108.

178. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 верес. 2011 р. № 3739-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2012. № 19–20. Ст. 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

179. Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах: Закон України від 1 черв. 2011 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 50. Ст. 545.

180. Про ратифікацію Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 рік, та Додаткового протоколу 1978 року до Конвенції: Закон України від 16 січ. 1998 р. *Відомості Верховної Ради*. 1998. № 23. Ст. 130.

181. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці № 105 про скасування примусової праці: Закон України від 5 жовтня 2000 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2000. № 48. Ст. 411.

182. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю): Закон України від 4 лют. 2004 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2004. № 19. Ст. 263.

183. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 лип. 1997 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1997. № 40. Ст. 263.

184. Про ратифікацію Конвенції про права дитини: Закон України від 27 лют. 1991 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1991. № 13. Ст. 145.

185. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Закон України від 20 черв. 2012 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 19–20. Ст. 180.

186. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми: Закон України від 21 верес. 2010 р. *Голос України*. 2010. № 195. 19 жовт.

187. Про ратифікацію Угоди про співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у боротьбі з торгівлею людьми, органами й тканинами людини: Закон України від 16 жовт. 2012 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 43. Ст. 623.

188. Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії: Закон України від 3 квіт. 2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 17. Ст. 67.

189. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 берез. 1992 р. № 27. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. Ст. 382.

190. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про протидію торгівлі людьми»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 груд. 2010 р. № 2257-р. *Урядовий кур'єр*. 2011. № 4. 12 січ.

191. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині: Закон України від 16 лип. 1999 р. № 1007-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 41. Ст. 377.

192. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 груд. 1997 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1998. № 20. Ст. 99.

193. Про утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань протидії торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 груд. 2002 р. № 1961. *Офіційний вісник України*. 2002. № 52. Ст. 2381.

194. Програма запобігання торгівлі жінками та дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 верес. 1999 р. № 1768. *Офіційний вісник України*. 1999. № 39. Ст. 1947.

195. Протидія організованій злочинності у сфері торгівлі людьми / За заг. ред. акад. Академії правових наук України, д.ю.н., проф. Борисова В. І. та д.ю.н., проф. Гуторової Н. О. Х.: Одісей, 2005. 288 с.

196. Протидія торгівлі людьми в Україні. Збірник нормативних актів: матеріали для практичного використання в правоохоронних органах. Юрінком, Київ, 2012. 210 с.

197. Протокол про внесення змін до Конвенції про рабство, підписаної у Женеві 25 вересня 1926 року: Резолюція № 794 VIII Генеральної Асамблеї ООН: CD–вид-во “Інфодиск”, 2014. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України.

198. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листоп. 2000 р. CD–вид-во “Інфодиск”, 2014. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України.

199. Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Резолюція 55/11 Генеральної Асамблеї від 15 листоп. 2000 р.: CD–вид-во “Інфодиск”, CD–вид-во “Інфодиск”, 2014. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України.

200. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної

організованої злочинності: Резолюція 55/255 Генеральної Асамблеї від 31 трав. 2001 р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 54, № 32. Ст. 1124. С. 127. Ст. 1991. 26 лип.

201. Пясковський В. В. Методика розслідування торгівлі людьми: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / НАВСУ. К., 2004. 223 с.

202. Пясковський В. В. Поняття та криміналістична характеристика торгівлі людьми. *Вісник прокуратури*. 2003. № 5. С. 71–75.

203. Рижков Є. В., Тишаков М. П. Міжнародна співпраця в боротьбі з торгівлею людьми: проблеми та шляхи їх подолання. *Боротьба з торгівлею людьми: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 26 черв. 2008 р.) / Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка; Фонд Ганнса Зайделя. Донецьк: Донец. юрид. ін-т ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2008. С. 205–209.*

204. Римъ. История и культура римскаго народа для любителей классической древности и для самообразования: Сочинение д-ра Вильгельма Вегнера. 3-е рус., испр. и значит. доп. издание / Под ред. проф. В. И. Модестова. М.: Изд-е Товарищества М. О. Вольфъ, 1902. Т. 1. 612 с.

205. Рішення Ради Європейського Союзу про утворення Європейської поліцейської установи (Європолу) від 6 квіт. 2009 р. № 2009/371/ЈНА. URL: http://eulaw.ru/translation/2009371?page=0,0#_ftn2

206. Рогівка, - мережа Інтернет, URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

207. Русская Правда. Хрестоматия по истории государства и права России / Сост. Ю. П. Титов. М., 1997. С. 4–27.

208. Святун О. В. Європейські механізми боротьби із торгівлею людьми: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 – Міжнародне право. К., 2005. 237 с.

209. Селиванов Н. А. Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации в методике расследования. *Социалистическая законность*. 1977. № 2. С. 51–67.

210. Сервецький І. В. Гносеологічні засади пізнавальної діяльності під час спостереження як НС(Р)Д. *Вісник Одеського Національного університету*. 2019. Вип. 2. Т. 25. С. 93–105.

211. Сервецький І. В. Забезпечення прав і свобод людини при розгляді заяв і повідомлень громадян про злочини. *Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4 груд. 2009 р.) / Державний науково-дослідний інститут МВС України, Управління моніторингу дотримання прав людини в діяльності ОВС Апарату Міністра МВС України, Київський регіональний центр Академії правових наук, Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна». Х.: Права людини, 2009. С. 309–316.

212. Скулиш Є. Структурні компоненти формування теоретичних основ протидії торгівлі людьми в Україні. *Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. К.: Акад. управління МВС 2010. Харків: Права людини, 2010. С. 14–15.

213. Смелік В. Б. Міжнародно-правові засади інституційної системи Інтерполу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К, 2006. 21 с.

214. Соціальна профілактика торгівлі людьми: навч.-метод. посіб. / Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту; Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді; Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна» / К. Б. Левченко (ред.), І. М. Трубавіна (ред.). К.: Держсоцслужба, 2005. 344 с.

215. Статистика МВС. *Офіційний вебсайт Міністерства внутрішніх справ України*. URL:

216. Статут Великого Княжества Литовського 1529 года. *Отечественное законодательство XI–XX веков*: пособ. для семинаров. Ч. I (XI–XX вв.) / Под ред. О. И. Чистякова. М.: Юристъ, 1999. С. 70–119.

217. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерполу: набув чинності 13 черв. 1956 р. CD–вид-во “Інфодиск”, 2014. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України.

218. Сто великих людей мира. Солон. Перикл. Александр Великий. К.: Муза, 1992. 209 с.

219. Стрекалов Є., Горбунова О. Матеріали для практичного використання працівниками правоохоронних органів та судьями. К.: Атіка, 2006. 120 с.

220. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая: в 2 т. М.: Наука, 1994. Т. 1. 380 с.

221. Таганцев Н. С. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. 18-е изд., пересмотр. и доп. Пг.: Гос. тип., 1915. 1285 с.

222. Таций В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков: Выща школа. Изд-во при Харьк. госуд. ун-те, 1988. – 196 с.

223. Теория оперативно-розыскной деятельности: Учебник / Под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинського, Г. К. Синилова. М.: ИНФА-М, 2008. X., 832 с. (Высшее образование).

224. Тимошенко Д. Протидія торгівлі людьми в Україні: Характеристика злочину. К.: Атіка, 2006. 38 с.

225. Типове положення про центр реабілітації для осіб, які постраждали від торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 черв. 2003 р. № 987. *Офіційний вісник України*. 2003. № 27. С. 67. 18 лип.

226. Тлумачний словник української мови он-лайн. URL: <http://www.slovnyk.net/?swrd=%F5%>

227. Трудовая миграция из Украины, Беларуси и Молдовы в Российскую Федерацию: тенденции и связь с торговлей людьми. Е. Левченко, И. Шваб, Е. Тюрюканова, и др. К., 2008. 304 с

228. Угода про співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у боротьбі з торгівлею людьми, органами та тканинами людини: Вчинено в місті Москві 25 листоп. 2005 р. CD–вид-во «Інфодиск», 2014. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Мб RAM; CD-ROM Windows. Законодавство України.

229. Уголовное право России. Особенная часть: учебник / под ред. проф. А. И. Рарога. М.: Институт международного права и экономики им. А. С. Грибоедова, 1998. 480 с.

230. Уголовное право Украины: Особенная часть: Учебник / Под ред. М. И. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тация. К.: Юринком Интер, 2003. 672 с.

231. Уголовное право. Общая часть. М., 1948. 574 с.

232. Уголовные установления Тан с разъяснениями (Тан люй шу и). Цзюани 1-8 / Введ., пер. с кит. и ком. В.М. Рыбакова. СПб.: Петербургское Востоковедение, 1999. 384 с.

233. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. / 10-е изд., дополн. и перер. Н.С. Таганцевым. СПб.: 1899. 1012 с.

234. Усенко О. В. Торгівля жінками як прояв кримінального бізнесу. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією: теорія і практика*. 2002. С. 73–81.

235. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 1 січ. 2000 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_b09

236. Фердросс А. Международное право. М.: Изд-во иностранной литературы, 1959. 652 с.

237. Фокина А. А. Роль криминалистической характеристики преступлений в укреплении связи науки криминалистики и практики расследования. *Криминалистика и судебная экспертиза*. К., 1990. Вып. 41. С. 18–26.

238. Франк Л. В. Виктимология и виктимность. Об одном новом направлении в теории и практике борьбы с преступностью: учеб. пособ. / Отв. ред.: Муллаев М.М. Душанбе: «Ирфон», 1972. 113 с.

239. Фролова І. Вплив характеристики особи потерпілого при розслідуванні злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми. *Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. К.: Акад. управління МВС 2010. Харків: Права людини, 2010. С. 169–170.

240. Хавронюк М. Работоргівля в Україні: чи здатне чинне законодавство ефективно протидіяти їй? *Предпринимательство, хозяйство и право*. 1999. № 3. С. 23–31.

241. Хрестоматія по истории Древней Греции / Под ред. д-ра ист. наук Д. П. Каллистова. М.: Мысль, 1964. 694 с.

242. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: у 2 т. / За ред. В. Д. Гончаренка. К.: Ін Юре, 1998. Т. 1. 504 с.

243. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. та ін. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищих навч. закл. / За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

244. Чайковський А. С. Плен. За чужие и свои грехи (военнопленные и интегрированные в Украине 1939-1953 г.г.). К.: Парламентское издательство, 2002. 503 с.

245. Черней В. В. Адміністративно-правові питання боротьби з проституцією. *Науовий вісник НАВСУ*. 2003. Вип. 2. С. 152–156.

246. Чепельська Т. Рятівник, захисник і «мент докучливий». *Іменем Закону*. 2006. № 24 (5514). С. 18. 16–22 черв.

247. Чистолінов О. М. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності уповноважених підрозділів держав СНД. Проблеми наукового забезпечення вдосконалення й розвитку оперативно-розшукової

діяльності в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. Луганськ, 2008. Спецвипуск № 4. Ч. 2. С. 91–96.

248. Чистолінов О. М. Поняття оперативно-розшукового заходу в контексті міжнародного співробітництва уповноважених підрозділів // Проблеми оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства в Україні: *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. Луганськ, 2008. Спецвипуск № 1. Ч. 1. С. 195–204.

249. Черноус Ю. М. Правова основа міжнародного співробітництва у розслідуванні злочинів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. Луганськ, 2010. № 1. С. 216–225.

250. Чулахов В. Н. Криминалистическое исследование навыков и привычек человека / Под ред. проф. Е. Р. Россинской. М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2004. 374 с.

251. Шашков С. С. Историческія судьбы женщины, дѣтоубійство и проституція. Исторические судьбы женщины, детоубійство и проституція. М.: Типография Ф. С. Сущинского, 1872. 600 с.

252. Шевченко О. А. Попередження та припинення злочинних дій підрозділами карного розшуку. *Наук. вісник ДДУВС*. Дніпропетровськ: ДДУВС МВС України, 2011. Спец. вип. № 57. С. 283–289.

253. Шевчук Т. А. Кримінологічна характеристика сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/2399/%D2>.

254. Шевчук Т. А. Особа, яка займається сутенерством та втягненням в заняття проституцією: кримінологічно значущі риси. *Форум права*. 2011. № 1. С. 1123–1128.

255. Шепелева Н. Наслідки торгівлі людьми або іншої незаконної угоди стосовно людини. *Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі*

людьми: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. К.: Акад. управління МВС 2010. Харків: Права людини, 2010. С. 149–152.

256. Шлык С. В. Криминологическая характеристика и профилактика организованного посредничества в занятии проституцией: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. М., 1997. 199 с.

257. Юхно О.О. Теоретичні та практичні засади ролі правоохоронних органів та громадськості у стратегії і тактиці держави щодо запобігання злочинності. *Південноукраїнський правовий часопис*. 2008. № 4. С. 31–35.

258. Яковлев А. М., Карпец И. И. Проблема преступности. М., 1969. 167 с.

259. Ястребов В.Б. К вопросу о понятии криминологической характеристики преступлений. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1982. Вып. 37. С. 14–20.

260. About INTERPOL. URL: <http://www.interpol.int/public/icpo/default.asp>

261. Babenko1 A., Batyrgareieva V., Kalinina A. Human trafficking from Ukrainian cities and villages. *SOCIETY. HEALTH. WELFARE*. Current trends SHS Web of Conferences 68, 01013 (2019) <https://doi.org/10.1051/shsconf/20196801013>

262. Beck U. Risk Society. Toward a New Modernity. London: SAGE 1992.

263. Breaking the Chain: Corruption and Human Trafficking. Available: https://www.transparency.org/news/feature/breaking_the_chain_corruption_and_human_traffickin

264. Combatting Human Trafficking. Available: <http://www.austria.org/humantrafficking/>

265. Cree V. E. Confront Sex Trafficking: Lessons from History. *International Social Work*. 2008. P. 760–788.

266. Donna M. Hughes and Tatyana A. Denisova. The Transnational Political Criminal Nexus of Trafficking in Women from Ukraine. *Trends in Organized Crime*. 2001. Vol. 6. no. 3–4.

267. Donna M. Hughes. A Modern day Slave Trade: the International Shadow Market for Women. *International Sex Trafficking of Women & Children: Understanding the Global Epidemic / Leonard Territo, George Kirkham*. Looseleaf Law Publications, 2010. 511 p. (Political Science). ISBN 978-1-932777-86-4.

268. Donna M. Hughes. Numbers of Trafficked Women. *International Sex Trafficking of Women & Children: Understanding the Global Epidemic / Leonard Territo, George Kirkham*. Looseleaf Law Publications, 2010. 511 p. (Political Science). ISBN 978-1-932777-86-4.

269. Donna M. Hughes. The "Natasha" Trade: The Transnational Shadow Market of Trafficking in Women. *International Sex Trafficking of Women & Children: Understanding the Global Epidemic / Leonard Territo, George Kirkham*. Looseleaf Law Publications, 2010. 511 c. (Political Science). ISBN 978-1-932777-86-4.

270. Douglas M. Risk Acceptability According to the Social Sciences. New York: Russel Sage Foundation. 1985.

271. Douglas M. Risk and Blame: Essays in Cultural Theory. London: Routledge, 1992.

272. Lucas B., Rohwerder B., Tull K. Trafficking and sexual exploitation. *Gender and conflict in Ukraine*. K4D Helpdesk Report, 2017. P. 5.

273. Phil Williams. *Organized Crime in the Russian Federation and the CIS. Eastern Europe, Russia and Central Asia*. 2003. 3th. London and New York: Europa Publications. P. 53. ISBN 1-85743-137-5.

274. Raymond J. Economic Migrants or Victims of Trafficking? Not a choice, not a job. Potomac Books, 2013. P. 160. ISBN 978-1-61234-627-4.

275. Reyhan Atasü-Topcuoğlu. Governmental Recognition of the Problem – Complex Power Relations and Acceleration of the Construction Process.

Ideology and the Fight Against Human Trafficking. New York and London: Routledge, 2015. 282 p. (Political Science). ISBN 978-1-138-79462-7.

276. Reyhan Atasü-Topcuoğlu. Human Trafficking in Ukraine. Ideology and the Fight Against Human Trafficking. New York and London: Routledge, 2015. 282 p. (Political Science). ISBN 978-1-138-79462-7.

277. Reyhan Atasü-Topcuoğlu. Ukraine. Ideology and the Fight Against Human Trafficking. New York and London: Routledge, 2015. 282 p. (Political Science). ISBN 978-1-138-79462-7.

278. Rosa E.A. Metatheoretical Foundations for Post-Normal Risk, JRR. 1998. № 1(1). P. 15–44.

279. Sagan S. D. The Limits of Safety. Organizations, Accidents, and Nuclear Weapons. Princeton: Princeton Univ. Press (1995)

280. Sally Stoecker, Louise Shelley Market Demand and Employment Opportunity. Human Traffic and Transnational Crime. Eurasian and American Perspectives. Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2005. P. 14. ISBN 0-7425-3029-9.

281. Stephanie Hepburn, Rita J. Simon. Poland as a Destination and Transit Nation. Human Trafficking Around the World: Hidden in Plain Sight. Columbia University Press, 2013. 552 p. ISBN 978-0-231-16144-2.

282. Sulaimanova S. Root Causes of Trafficking. Trafficking and the Global Sex Industry / K. Beeks and D. Amir. Lexington Books, 2006. P. 64. ISBN 978-0-7391-1313-4.

283. UNODC launches Global Initiative to Fight Human Trafficking. Available: <http://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2007-03-26.html>

284. Vijayarasa R. Displacing Kidnapping as a Norm. Sex, Slavery and the Trafficked Woman: Myths and Misconceptions about Trafficking and Its Victims. London and New York: Routledge, 2016. P. 74. (Political Science). ISBN 978-1-4724-4609-1.

285. World economic situation and prospects 2013. 1st Ed. New York: United Nations

Додатки

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

9. Гальона І. І. Деякі криміналістичні ознаки торгівлі людьми. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 5. С. 222–227.
10. Гальона І. І. Кримінологічні ознаки торгівлі людьми. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2. Т. 5. С. 171–176.
11. Гальона І. І. Шляхи удосконалення правових норм з протидії торгівлі людьми. *Юридична наука*. 2020. № 1. С. 166–170.
12. Гальона І. І. Гальона І. І. Початок досудового розслідування торгівлі людьми. *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 192–197.
13. Galona I. I. Some Problems of Criminal Responsibility for Human Trafficking. *European Reforms Bulletin*. 2020. № 4. P. 30–35.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

14. Гальона І. І. Деякі ознаки кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми. *Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 жовт. 2019 р.)*. Київ: ПрАТ ВНЗ «МАУП», 2019. Ч. 2. С. 14–18.
15. Гальона І. І. Дослідження питання історичної ретроспективи рабства. *Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 31 лип. – 1 серп. 2020 р.)*. Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020. С. 7–10.

16. Гальона І. І. Торгівля людьми й досі актуальна проблема сучасності. *Інноваційні рішення в сучасній науці, освіті та практиці: матеріали I Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Київ, 17–18 листоп. 2020 р.): у 2 ч. Київ: НТУ, 2020. Ч. 2. С. 87–90.*

Додаток Б

Роль і місце торгівлі людьми в системі правопорушень проти волі, честі та гідності особи

Розділ III КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ

{Назва розділу III із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 2617-VIII від 22.11.2018](#)}

Стаття 146. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини

1. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини -

караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі діяння, вчинені щодо малолітнього або з корисливих мотивів, щодо двох чи більше осіб або за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або таке, що супроводжувалося заподіянням йому фізичних страждань, або із застосуванням зброї, або здійснюване протягом тривалого часу, -

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, або такі, що спричинили тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Стаття 146¹. Насильницьке зникнення

1. Арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі, вчинене представником держави, в тому числі іноземної, з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі або приховуванням даних про долю такої людини чи місце перебування -

караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

2. Видання наказу або розпорядження про вчинення дій, зазначених у частині першій цієї статті, або невжиття керівником, якому стало відомо про вчинення дій, зазначених у частині першій цієї статті, його підлеглими заходів для їх припинення та повідомлення компетентних органів про злочин -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років.

Примітка. 1. Під представником держави в цій статті слід розуміти службову особу, а також особу або групу осіб, які діють з дозволу, за підтримки чи за згодою держави.

2. Під представниками іноземної держави в цій статті слід розуміти осіб, які діють як державні службовці іноземної держави або проходять військову службу у збройних силах, органах поліції, органах державної безпеки, розвідувальних органах, або осіб, які займають посади в зазначених або будь-яких інших державних органах чи органах місцевого самоврядування іноземної держави, утворених відповідно до її законодавства, або які діють за наказом таких осіб, а також представників іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих,

керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України.

{Кодекс доповнено статтею 146¹ згідно із Законом [№ 2505-VIII від 12.07.2018](#)}

Стаття 147. Захоплення заручників

1. Захоплення або тримання особи як заручника з метою спонукання родичів затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника -

карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

2. Ті самі дії, якщо вони були вчинені щодо неповнолітнього або організованою групою, або були поєднані з погрозою знищення людей, або такі, що спричинили тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.

Стаття 148. Підміна дитини

Підміна чужої дитини, вчинена з корисливих або інших особистих мотивів, -

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

Стаття 149. Торгівля людьми

1. Торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію, -

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, -

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього його батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками, або вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки,

Кількість фактів торгівлі людьми або інша незаконна угода щодо особи

	2015	2016	2017	2018	2019	2020 (8 м)
СТАТТІ КК УКРАЇНИ	Зареєстровано Оголошено підозру	Зареєстровано Оголошено підозру	Зареєстровано Оголошено підозру	Зареєстровано Оголошено підозру	Зареєстровано Оголошено підозру	Зареєстровано Оголошено підозру
Ч. 2. ст.149	11 7	88 47	272 93	206 118	171 84	106 58
Ч. 3. ст.149	0 0	7 4	45 31	43 27	120 99	41 29
Всього вч	18	114	340	268	319	106 за 1 к
Огол. підоз	4	58	131	150	191	

Додаток Г

Міжнародні стандарти, які регулюють питання протидії торгівлі людьми у світі

Нормативно-правові акти:

1. Гаазька Міністерська Декларація європейських рекомендацій до ефективних заходів по запобіганню та боротьбі з торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації // Запобігання торгівлі людьми: Навч.-метод. посібник / Вид. третє, доп. і виправ. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. – С. 151–159.
2. Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв подібних до рабства 1956 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_16.
3. Загальна декларація прав людини 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
4. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>.
5. Закон України Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря) // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2004. – № 19. – Ст. 263.
6. Звіт дослідження рівня обізнаності з явищем торгівлі людьми. – К. : Представництво МОМ в Україні. – 2011. – 82 с.
7. Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.coe.kiev.ua/Campaign/online%20signature/PDF_Conv_197_TraffickingRussian.pdf.
8. Конвенція із захисту жінок від усіх форм насильства набуває чинності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lastrada.org.ua/ucp_mod_news_list_show_464.html.
9. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_207.
10. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_162
11. Конвенція про Європол [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eulaw.ru/translation/2009/371>.
12. Конвенція про права дитини 1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
13. Конвенція про рабство від 1926 р., зі змінами, внесеними Протоколом від 1953 р. Стаття 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/f2sc.htm>.

14. Концепція Державної програми протидії торгівлі людьми на 2006-2010 роки [Електронний ресурс] / 05. 04. 2006 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/188-2006-%D1%80>.
15. Концепція Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року [Електронний ресурс] / 07. 10. 2015 – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248548935>.
16. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.crime.org.ua>.
17. Лісабонська угода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/documents/eurobulletin/eurobullet_12_2009_uk.pdf.
18. Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею білими рабіннями [Електронний ресурс] / 04. 05. 1910 – Режим доступу : <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/whiteslavetraffic1910.html>.
19. Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею жінками і дітьми [Електронний ресурс] / 30. 09. 1921 – Режим доступу: <http://www.levonevski.net/pravo/razdel3/num7/3d791.html>.
20. Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею повнолітніми жінками [Електронний ресурс] / 11. 10. 1933 – Режим доступу: <http://pravo.kulichki.com/megd2007/bz05/dcm05155.htm>.
21. Міжнародний договір про боротьбу з торгівлею білими рабіннями [Електронний ресурс] / 18. 05. 1904 – Режим доступу : <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/whiteslavetraffic1904.html>.
22. Уголовний закон Латвійської Республіки / Адапт. пер. с лат., научн. ред. и вступ, ст. А. И. Лукашова и Є. А. Саркисовой. – Мн. : Тесей, 1999. – 179 с.
23. Уголовний кодекс Республіки Болгарія / Ред. кол: А. И. Лукашов и др.; Пер. с болг. Д. В. Милушев, А. И. Лукашов. – Мн.: Тесей. 2000. – 192 с.
24. Уголовний кодекс Франції. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 650 с.
25. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 303 с.
26. Уголовный кодекс Швеции. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 320 с.

Додаток Д

Вітчизняне законодавство, яке регулює питання протидії торгівлі людьми в Україні

1. Закон України від 15.11.2001 року № 2789-III «Про попередження насильства в сім'ї»;
2. Закон України від 20.09.2011 року № 3739-I «Про протидію торгівлі людьми»;
3. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї (ратифіковано 4 лютого 2004 р.);
4. Кримінальний кодекс України (вступив у силу 1 вересня 2001 р.);
5. Національний план дій на 2013 р. щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010 – 2014 роки. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. [Електронний ресурс] /
6. Указ Президента України № 128 // 12. 03. 2013 – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15521.html>.
7. Перша щорічна доповідь уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Н. Карпачової. Запобігання сучасним формам рабства та работоргівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ombudsman.kiev.ua>.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України»: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1998. – №35. – Ст. 241.
9. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 р. – Постанова Кабінету Міністрів України № 350. [Електронний ресурс] / 21. 03. 2012 – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/350-2012-%D0%BF>.
10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми [Електронний ресурс] / Наказ Міністерства соціальної політики України № // 19.07.2013 Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article;jsessionid=CAA374A844BAFC292704EC70BA9FD057.vapp16:1?art_id=153435&cat_id=150191.
11. Про затвердження стандартів надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми [Електронний ресурс] / Наказ Міністерства соціальної політики України № 458 // 30. 07. 2013 – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1327-13/print1378904528418679>.
12. Про кампанію по боротьбі проти торгівлі людьми Ради Європи [Електронний ресурс] / Резолюція 210 // 2006 – Режим доступу : <http://www.coe.kiev.ua/Campaign/online%20signature/r210-2006.html>.
13. Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України № 1087 // 05. 09. 2007 – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1087-2007-%D0%BF>.

14. Про національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України №29 // 18. 01. 2012 –Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/29-2012-%D0%BF>.

15. Про Програму запобігання торгівлі жінками та дітьми: Постанова КМУ від 25 вересня 1999 р. №1768 // Офіційний вісник України. – 1999. – №39. – 67с.

16. Про створення Експертної робочої групи з питань попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми [Електронний ресурс] / Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту № 2546 // 16. 07. 2007 – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS6035.html.

17. Про створення підрозділів по боротьбі зі злочинністю у сфері торгівлі людьми та у сфері громадської моральності: Наказ МВС України від 23 травня 2000 р., №319.

18. Проблеми трудової міграції // Вісник Пенсійного фонду України. – 2008. – № 4 (70). – С. 6.

19. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН [Електронний ресурс] / 15. 11. 2000 – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_791.

20. Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї ООН [Електронний ресурс] / 29. 09. 2003 – Режим доступу : www.unodc.org/unodc/en/crime_cicp_convention.html.

21. Угода про співробітництво держав-учасниць СНД у боротьбі з торгівлею людьми, органами і тканинами людини [Електронний ресурс] / 25. 11.2005
Режим доступу: <http://www.adviser.kg/online/show.fwx?Regnom=48750>.

22. Указ Президента України № 164/2013 [Електронний ресурс] / 27. 03. 2013 – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/164/2013>.

23. Урядовий портал – найновіші надходження документів КМУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd>.

24. Хартія основних прав ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_524. Шенгенские соглашения. – М., 2000. – 192 с.

25. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 111 “Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року”.

Додаток Е

Основні шляхи міжнародного трафіка торгівлі людьми

Додаток Ж

Початок кримінального провадження за фактами торгівлі людьми (заяви, повідомлення, безпосереднє виявлення фактів протиправних дій)

Стаття 214. Початок досудового розслідування

1. Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.

{Частина перша статті 214 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2213-VIII від 16.11.2017}

2. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення затверджуються Офісом Генерального прокурора за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Національним антикорупційним бюро України, Державним бюро розслідувань, органом, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства.

{Частина друга статті 214 із змінами, внесеними згідно із Законами № 1698-VII від 14.10.2014, № 187-IX від 04.10.2019}

3. Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань при першій можливості.

4. Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається.

5. До Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про:

1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;

7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань.

У Єдиному реєстрі досудових розслідувань автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження.

6. Слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені **частиною п'ятою** цієї статті.

{Частина шоста статті 214 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1697-VII від 14.10.2014}

7. Якщо відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесені прокурором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування.

8. Відомості про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, вносяться слідчим або прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань негайно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 209, 260, 262, 306, частинами першою і другою статті 368-3, частинами першою і другою статті 368-4, статтями 369, 369-2, 436, 437, 438, 442, 444, 447 **Кримінального кодексу України**, або від імені такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 258-258-5 **Кримінального кодексу України**. Про внесення відомостей слідчий або прокурор не пізніше наступного робочого дня письмово повідомляє юридичну особу. Провадження щодо юридичної особи здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням, у якому особі повідомлено про підозру.

{Статтю 214 доповнено частиною восьмою згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013 з урахуванням змін, внесених Законом № 1207-VII від 15.04.2014}

9. Слідчий протягом 24 годин з моменту внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань у письмовій формі

повідомляє Національне агентство з питань запобігання корупції про початок досудового розслідування за участю викривача, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені частиною п'ятою цієї статті.

Копія зазначеного повідомлення Національному агентству з питань запобігання корупції надається викривачу.

{Статтю 214 доповнено частиною дев'ятою згідно із Законом № 198-IX від 17.10.2019}

Додаток 3

АНКЕТА

опитування студентів юридичних факультетів закладів вищої освіти в містах: Києва, Житомира, Львова, Ужгорода, Дніпра, Запоріжжя щодо розуміння злочину, передбаченого ст. 149 КК України

Шановний респондент! Просимо Вас взяти участь в опитуванні на предмет протидії торгівлі людьми. Отримані результати будуть використані при дослідженні проблем вдосконалення чинного законодавства щодо попередження та розслідування фактів торгівлі людьми та удосконалення кримінального законодавства щодо кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених ст 149 КК України.

Виберіть, будь ласка, відповіді, які, на Вашою думку, відображають проблеми протидії торгівлі людьми.

Будь ласка, вибрані відповіді обведіть кружечком або поставте галочку.

Дякуємо за участь!

1. Ви студент чи викладач:

- 1.1. на 3 курсі – **140 осіб – 51,9 %;**
- 1.2. на 4 курсі – **70 осіб – 25,9 %;**
- 1.3. на 5 курсі – **60 осіб – 22,2 %;**

Усього – 270 осіб – 100 %

2. Як Ви вважаєте чи необхідно посилити кримінальну відповідальність за злочин, передбачений ст. 149 КК України?

- 2.1) так – **260 осіб – 96,2 %;**
- 2.2) ні – **4 осіб – 1,4 %;**
- 2.3) частково (в межах інших норм) – **6 осіб – 2,4 %.**

Усього – 270 осіб – 100 %

3. Які обов'язкові ознаки об'єктивної сторони злочину, передбачені ст. 149 КК України Вам відомі?

- 3.1. дія – **190 осіб – 70,3 %;**
- 3.2. бездіяльність – **45 осіб – 16,6 %;**
- 3.3. обстановка вчинення злочину – **30 осіб – 11,1 %;**
- 3.4. місце вчинення злочину – **5 особи – 1,8 %.**

Усього – 270 осіб – 100 %

4. Як Ви вважаєте, суб'єкт злочину, передбаченого ст. 149 КК України є:

- 4.1. приватна особа – **128 осіб – 47,4 %;**
- 4.2. посадова особа – **30 осіб – 11,1 %;**
- 4.3. службова особа – **3 осіб – 0,1 %;**
- 4.4. громадяни України – **45 осіб – 16,6 %;**
- 4.5. особа без громадянства – **43 осіб – 15,9 %;**
- 4.6. громадяни іноземної держави – **21 особи – 7,7 %.**

Усього – 270 осіб – 100 %

5. Як Ви вважаєте, суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 149 КК України виражається:

- 5.1. у формі умислу:
 - 5.1.1. умисел прямий до діяння – **115 осіб – 42,5 %;**
- 5.2. необережна форма вини:

5.2.1 вид необережності до діяння злочинна недбалість – **17 осіб – 6,2 %;**

5.3. подвійна форма вини:

5.3.1. умисна форма вини до діяння – **131 осіб – 48,5 %;**

5.3.2. необережна форма вини до наслідків – **7 осіб – 2,5 %.**

Усього – 270 осіб – 100 %

6. Як Ви вважаєте чи необхідно посилити відповідальність за посилення санкції ст. 149 КК України?

7.1. залишити без змін – **50 особа – 18,5 %;**

7.2. посилити покарання – **214 особи – 79,2 %;**

7.3. пом'якшити покарання – **6 осіб – 2,2 %.**

Усього – 270 осіб – 100 %

7. Як Ви вважаєте, за якими формами злочинного діяння, передбаченого ст. 149 КК України Ви зустрічалися?

7.1. дія – **257 осіб – 95,1 %;**

7.2. бездіяльність – **13 осіб – 4,8 %.**

Усього – 270 осіб – 100 %

8. Як Ви вважаєте, потерпіла особа від злочину, передбаченого ст. 149 КК України отримала::

8.1. наявність тілесних ушкоджень – **223 осіб – 82,5 %;**

8.2. наявність психічного відхилення – **47 осіб – 17,4 %.**

Усього – 270 осіб – 100 %

9. Як Ви вважаєте які тілесні ушкодження, заподіяні під час вчинення злочину передбаченого ст. 149 КК України є:

9.1. тяжкі тілесні ушкодження – **195 осіб – 72,2 %;**

9.2. нетяжкі тілесні ушкодження – **58 осіб – 21,4 %;**

9.3. легкі тілесні ушкодження **17 осіб -5,2 %.**

Усього – 270 осіб – 100 %

10. Як Ви вважаєте, чи необхідно здійснювати попереджувальні заходи торгівлі людьми, передбачені ст. 149 КК України, з метою недопущення їх вчинення?

10.1. Так – **265 осіб – 98,1 %;**

10.2. ні **5 осіб – 0,18 %.**

Усього – 270 осіб – 100 %

11. Як Ви вважаєте, які профілактичні заходи необхідно здійснювати з метою попередження фактів торгівлі людьми, передбачених ст. 149 КК України?

11.1. здійснювати індивідуальні заходи відносно конкретних осіб **232 осіб – 85,9 %;**

11.2. ставити на облік осіб, які вчинили правопорушення насильницького характеру **202 осіб – 74,8 %;**

11.3. підвищити кримінальну відповідальність за ст 149 КК України **190 осіб – 70,3 %;**

11.4. посилити лекційну роботу серед молоді **265 осіб – 98,1 %;**

11.5. посилити роботу поліції **211 осіб – 78,1 %;**

11.6. вести постійну програму на телебаченні **98 осіб – 36,2 %;**

11.7.започаткувати постійну роботу у громадах за місцем проживання правопорушників тощо **65 осіб – 24,0 %.**

Усього – 270 осіб – 100 %

Додаток И

Аналітична довідка

**за результатами анкетування студентів юридичних факультетів
закладів вищої освіти в містах: Києва, Житомира, Львова, Ужгорода,
Дніпра, Запоріжжя щодо розслідування злочинів,
передбачених ст. 149 КК України**

Мета анкетування: з'ясувати думку респондентів, щодо наявних проблемних питань у сфері проведення досудового розслідування фактів торгівлі людьми

Усього було опитано 270 осіб, з яких – 140 осіб (51,9 %) студенти 3-го курсу; – 70 осіб – (25,9 %); студенти 4 курсу; – 60 осіб (22,2 %); студенти 5 курсу. Результати анкетування наведені в абсолютних та відносних значеннях, останні розраховані до загальної кількості опитаних.

Підстави для анкетування: наявність у: а) респондентів юридичної освіти певного рівня; б) сформульованої позиції (власної думки) щодо поставлених питань – щонайменше базових знань кримінального процесуального та кримінального права.

Форма анкетування: письмова, шляхом заповнення анкети (давання відповіді респондентами).

Структура анкети: 1) вступна частина (роз'яснює мету та умови заповнення анкети, пропонує вказати категорію респондента); 2) основна частина (містить 12 запитань з запропонованими відповідями); 3) заключна частина (дає можливість висловити свої зауваження та/або пропозиції до ст. 149 КК України).

Зміст запропонованих питань ґрунтується на отриманих у ході дисертаційного дослідження персональних результатах і науково обґрунтованих даних, що мають бути спростовані чи підтвержені респондентами. також позиціях, які мають бути визначені чи уточнені.

При формуванні відповідей застосовувався як спрощений підхід, тобто респондент, мав обрати відповідь «так» або «ні», так і ускладнений підхід, за якого респондент обирав один або кілька із альтернативних варіантів відповідей, а також міг висловити власну думку на поставлені питання.

Аналіз відповідей респондентів

Питання № 1 (в анкеті воно є № 2) мало на меті з'ясувати думку респондентів щодо посилення кримінальної відповідальності, яка

передбачена ст. 149 КК України. Погляди респондентів розподілилися наступним чином: 260 особа (96,2 %) – відповіли «так»; 4 осіб (1,4 %) – відповіли «ні»; 6 осіб (2,4 %) – відповіли частково (в межах інших норм).

Питання № 2 (в анкеті воно є № 3) мало з'ясувати обов'язкові ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 136 КК України. Респонденти відповіли наступним чином: 156 осіб (44,57 %) – вказали, що це дії; 128 осіб (36,57 %) заявили, що це бездіяльність; 65 осіб (18,57 %) – заявили, що це обстановка вчинення злочину; 1 особа (0,29 %) – назвали місце вчинення злочину.

Питання № 3 (в анкеті воно позначено № 4) мало з'ясувати, які обов'язкові ознаки об'єктивної сторони злочину, передбачені ст. 149 КК України Вам. Респонденти відповіли наступним чином: 190 осіб (70,3 %) – відповіли, що це дія; 45 осіб (16,6 %) – вказали, що це бездіяльність; 30 осіб (11,1 %) – вказали, що це обстановка; 5 осіб (1,8 %) – зазначили, що це місце вчинення злочину.

Питання № 4 (в анкеті воно позначено № 5) мало на меті з'ясувати суб'єкт злочину, передбаченого ст. 149 КК України є: Респонденти відповіли наступним чином: 128 осіб (47,14 %) – відповіли, що це приватна особа; 30 осіб (11,1 %) – заявили, що це посадова особа; 3 осіб (0,1 %) – заявили, що це службова особа; 45 осіб (16,6 %) – наполягають, що це громадянин України; 43 осіб (15,9 %) вказали, що це особа без громадянства; 21 особа (7,7 %) вказали, що це особа громадянин іноземної держави.

Питання № 5 (в анкеті воно названо № 6) мало на меті з'ясувати суб'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 149 КК України. Респонденти розподілилися наступним чином: 115 осіб (42,5 %) – заявили, що тут має місце прямий умисел; 17 особи (6,2 %) – стверджують, що тут має місце необережність до діяння або злочинна недбалість; 131 осіб (48,5 %) – вказали на подвійну форму вини до діяння; - 7 осіб (2,5 %) вказали на подвійну необережну форму вини.

Питання № 6 (в анкеті воно названо № 7) мало на меті з'ясувати чи необхідно посилити відповідальність за посилення санкції ст. 149 КК України. Респонденти розподілилися наступним чином: 50 осіб (18,5 %) – заявили, що необхідно залишити без змін; 214 особи (79,2 %) – наполягають на посиленні санкцій; 6 осіб (2,2 %) – заявили на необхідність пом'якшення санкцій.

Питання № 7 (в анкеті воно названо № 8) потерпіла особа від злочину, передбаченого ст. 149 КК України отримала:

) мало на меті з'ясувати форми злочинного діяння, передбаченого ч. 2 ст. 149 КК України. Респонденти розподілилися наступним чином: 223 осіб (82,5 %) – заявили, що отримала тілесні ушкодження; 47 осіб (17,4 %) – переконані, що потерпіла отримала психічні відхилення.

Питання № 8 (в анкеті воно названо № 9), які тілесні ушкодження, заподіяні під час вчинення злочину передбаченого ст. 149 КК України є:

195 осіб (72,2 %) – заявили, що це тяжкі тілесні ушкодження; 58 осіб (21,4 %) – стверджують, що це нетяжкі тілесні ушкодження; 17 осіб (5,2 %) зазначили, що це легкі тілесні ушкодження.

Питання № 9 (в анкеті воно позначено № 10) чи необхідно здійснювати попереджувальні заходи торгівлі людьми, передбачені ст. 149 КК України, з метою недопущення їх вчинення?

Респонденти розподілилися наступним чином: 265 осіб (98,1 %) – заявили, що так; 5 осіб (0,18 %) – вважаю, що ні.

Питання № 10 (в анкеті воно позначено № 11) які профілактичні заходи необхідно здійснювати з метою попередження фактів торгівлі людьми, передбачених ст. 149 КК України?

Респонденти розподілилися наступним чином: 232 осіб (85,9 %) – заявили, що це необхідно здійснювати індивідуальні заходи відносно конкретних осіб; 202 осіб (74,8 %) – наполягають на тому, що необхідно ставити на облік осіб, які вчинили правопорушення насильницького характеру; 190 осіб (70,3 %) – наполягають на тому, що необхідно підвищити

кримінальну відповідальність за ст 149 КК; 265 осіб (98,1 %) – наполягають на тому, що необхідно посилити лекційну роботу серед молоді; 211 осіб (78,1 %) – наполягають на тому, що необхідно посилити роботу поліції; 98 осіб (36,2 %) – наполягають на тому, що необхідно вести постійну програму на телебаченні; 65 осіб (24,0 %) – наполягають на тому, що необхідно започаткувати постійну роботу у громадах за місцем проживання правопорушників тощо.

Додаток К

АНКЕТА

для опитування прокурорів, слідчих, які розслідували кримінальні провадження правопорушень, передбачених ст. 143–149 КК України

Шановний респонденте!

Просимо Вас взяти участь в експертному опитуванні за дисертаційним дослідження на тему: «досудове розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та іншою незаконною угодою людини»

Отримані результати будуть використані для вдосконалення чинності законодавства про кримінальну відповідальність та розробки практичних рекомендацій з проблем розслідування кримінальних правопорушень , передбачених ст.143 -149 КК України. Виберіть, будь ласка, відповіді, які співпадають з Вашою думкою та обведіть їх порядкові номери.

Дякуємо за участь!

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕСПОНДЕНТІВ

1. №	Питання респонденту	кількість	процент
1	Ваша посада		
	Слідчий	85	63,9
	Старший слідчий	31	23,3
	Керівник слідчого підрозділу	17	12,7
	Всього респондентів	133	
2	Вища стаж роботи у правоохоронних органах		
	слідчий	85	63,9
	до 5 років	37	27,8
	до 10 років	24	18,9
	до 15 років	12	9,0
	до 20 років	7	5,2
	більше 25 років	5	3,7
	Стар. Слідчий	31	23,3
	до 5 років	11	8,2
	до 10 років	8	6,0
	до 15 років	6	4,5
	до 20 років	3	2,2
	більше 25 років	3	2,2
	Нач. СП	17	12,8
	до 5 років	7	5,2
	до 10 років	4	3,0
	до 15 років	3	2,2
до 20 років	2	1,5	
більше 25 років	1	0,7	
3	Ваша освіта		

	Слідчий	85	63,9
	Вища юридична	61	45,8
	Вища технічна	15	11,2
	Інша вища	9	6,7
	Друга вища	42	31,5
	Стар слід	31	23,3
	Вища юридична	31	23,3
	Вища технічна	7	5,2
	Інша вища	7	5,2
	Друга вища	14	10,5
	Нач сп	17	12,7
	Вища юридична	17	12,7
	Вища технічна	5	3,7
	Інша вища	9	6,7
	Друга вища	14	10,5
4	Вища стаж роботи у правоохоронних органах		
	слідчий	85	63,3
	до 5 років	47	35,3
	до 10 років	19	14,2
	до 15 років	9	6,7
	до 20 років	6	4,5
	більше 25 років	4	3,0
	Стар. Слідчий	31	23,3
	до 5 років	16	12,0
	до 10 років	6	4,5
	до 15 років	5	3,7
	до 20 років	2	1,5
	більше 25 років	2	1,5
	Нач. СП	17	12,7
	до 5 років	11	8,2
	до 10 років	3	2,2
	до 15 років	2	1,5
	до 20 років	1	0,7

	більше 25 років	1	0,7
5	Маю досвід в розслідування злочинів у протидії людьми Слідчий Старший слідчий Керівник слідчого підрозділу	 85 85 85	
6	Маю в провадженні кримінальні справи Слідчий Старший слідчий	 85 85	 63,9 63,9
7	Зараз беру участь у досудовому розслідуванні таких кримінальних проваджень права	85 85	63,9 63,9
8	Керую розслідуванням таких кримінальних проваджень	17	12,7
9	Брав участь у складі слідчих груп при розслідування таких кримінальних проваджень Слідчі Статші СП	 43 21	 32,3 15,7
10	Брав участь у роботі слідчих груп МВС	18	13,5

1.1. Історична ретроспектива протидії торгівлі людьми

№	Питання респонденту	кількість	процент
1	Як Ви вважаєте дослідження питань історії позитивно впливає на результати розслідування злочинів торгівля людьми: Так ні	 114	 85,7

1.2. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми

№	Питання респонденту	кількість	процент	
1	Як Ви вважаєте, чи охоплює ст. 149 ККУ усі обставини злочину торгівля людьми:	Так	56	42,1
		ні	77	57,8
2	На вашу думку, що необхідно удосконалити для кваліфікації цього злочину	- посилити крим відповідальність	89	66,9
		- ввести нові статті	43	32,3
		- змінити та додати кваліфікуючі ознаки	61	45,8
		- посилити кримінальну відповідальність за торгівлю дітьми	98	73,6
		- посилити крим. відповідальність за вчинення злочину членами злочинної організації	118	88,7
		- посилити крим відповідальність за вчинення злочину працівником правоохоронного органу	113	84,9

1.3. Кримінологічна характеристика торгівлі людьми

№	Питання респонденту	кількість	процент	
1	Як Ви вважаєте потерпілими від злочинів торгівлі людьми є:	- Неповнолітні дівчата	21	15,7
		- Дівчата віком 20-30 років	97	72,9
		- Інші особи	15	11,2
2	Як Ви вважаєте торгівля людьми є латентним злочином	122	91,7	
3	Як Ви вважаєте жертвами торгівлі людьми стали шляхом омані	112	81,2	
4	Як Ви вважаєте жертви торгівлі людьми:	- мають вищу освіту	45	40,1
		- мають середню освіту	27	24,1
		- на мають постійної роботи	38	33,9

5	Як Ви вважаєте вчинення торгівля людьми вчиняється в організованими групами: Так ні	87	65,4
---	---	----	------

1.4. Криміналістична характеристика торгівлі людьми

№	Питання респонденту	кількість	процент
1	Як Ви вважаєте на початковому етапі можна встановити криміналістичну характеристику:		
	- дуже важко;	94	74,7
	- щодо осіб, які його вчинили	83	62,4
	- не можна встановити ознаки вчинення злочину організованими групами вказало понад;	115	86,4
2	- ознаки мають транснаціональні зв'язки;	88	66,1
	- такі групи мають корумповані зв'язки з представниками органів державної влад та правоохоронних органів		
2	Як Ви вважаєте, які форми насилля застосовують форми насилля, особи які вчиняють торгівлю людьми:		
	- Психічне	105	78,9
	- фізичне	74	55,6

2.2. Національне законодавство України щодо протидії торгівлі людьми

№	Питання респонденту	кількість	процент
1	Як Ви вважаєте чинне законодавство України відповідає нормам міжнародного права в частині протидії торгівлі людьми		
	Так	79	59,3
	ні	54	40,6
2	Як впливають норми міжнародного законодавства на роботу		

	правоохоронних органів щодо попередження та розкриття торгівлі людьми		
	Позитивно	82	61,6
	Негативно	32	24,0
	Не визначено	19	14,2
3	Як Ви вважаєте чи достатньо міжнародне законодавчо впроваджене до чинного законодавства України.		
	достатньо	36	27,0
	недостатньо	64	40,1
	інше	33	24,0
4	Як Ви вважаєте у яких напрямках необхідно впроваджувати норми міжнародного законодавства:		
	- у структурних змінах правоохоронних органів	63	47,5
	- при захисті потерпілого	19	14,2
	- при досудовому розслідуванні	8	6,0
	- при проведення слідчих дій	9	6,7
	- при проведення негласних слідчих розшукових дій	11	8,2
	- при призначенні покарання	23	17,2

2.3. Міжнародне співробітництво правоохоронних органів України у сфері протидії торгівлі людьми

№	Питання респонденту	кількість	процент
1	Як Ви вважаєте чи необхідно удосконалювати форми методи процесуального, методичного, достатньо міжнародне співробітництва.		
	Так	107	80,4
	Ні	26	19,5

2	Якщо таке співробітництво необхідно то в яких напрямках:		
	- формах взаємодії :	121	90,9
	- при розслідування злочині,	110	82,7
	- обміну інформацією,	130	97,7
	- виконанні доручень	95	71,4
	- сумісних заходах за кримінальними провадженнями,	76	57,1
	- проведенні спеціальних операцій,	42	31,5
	- затриманні злочинців	79	59,3
	- проведенням експертних наукових дослідження	63	47,3
	- з обміну досвідом	51	38,3
	35	26,3	

3.1. Початок кримінального провадження за фактами торгівлі людьми

№	Питання респонденту	кількість	процент
1	Як Ви вважаєте чи є особливості при вирішенні заяв та повідомлень громадян щодо торгівлі людьми:		
		Так	126
	ні	7	5,2
2	Якщо є то як Ви думаєте в чому сить цих особливостей: -у моменті подачі заяви чи повідомлення про злочин. Злочин вчиняється значно раніше, а заява та повідомлення надходить через місяць а то через декілька років:	115	86,4
3	До правоохоронних органів як правило звертається:		
	- не сам (сама) потерпілий, а його	81	64,1
	близькі родичі -	34	25,5
	- друзі -	10	7,5

	- знайомі та інші особи тощо	8	6,0
4	На цьому етапі дуже обмаль інформації тому що:		
	- заявники з числа родичів не володіють цією інформацією	117	87,9
	- друзі не обізнані з злочинними діями	108	81,2
5	- знайомі не знають і не можуть знати всю інформацію про вчинення злочину	36	27,0
	Як Ви вважаєте ці особливості цього етапу розслідування заважають розслідуванню		
6	Так	112	84,2
	ні	21	15,7
6	Як Ви вважаєте, на що необхідно звертати увагу при розгляді заяв та повідомлень про торгівлю людьми, в першу чергу:		
	- на покази потерпілої	122	91,7
	- покази близьких родичів	105	78,9
	- покази знайомих тощо	78	58,6

3.2. Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми

№	Питання респонденту	кількість	процент
7	Як Ви вважаєте як отримати найбільш правдиві свідчення від потерпілої:		
	- шляхом ретельно запланованого допиту потерпілої;	79	59,3%
	- шляхом використання психологічних знань під час допиту;	58	43,%
	- шляхом залучення спеціаліста до		

	проведення допиту;	53	39,8
	- шляхом навіювання та переконання потерпілої у незворотності покарання підозрюваних осіб за вчинення злочину	95	71,4%

3.3. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дії під час розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми.

№	Питання респонденту	кількість	процент
1	Як Ви вважаєте, від яких підрозділів надходить інформація про факти торгівля людьми: - оперативних працівників під час слідчих під час проведення слідчих та негласних слідчих розшукових дій	78 52	58 % 39,0 %
2	Як Ви вважаєте, які дані необхідно вказувати слідчим у дорученні на проведення НСРД, для пошуку доказів торгівля людьми: -вказівка направлена на пошук свідків, потерпіли від торгівля людьми -вказівка направлена на пошук речових доказів -вказівка направлена на пошук документів,, що підтверджують переміщення потерпілої закордон -знаряддя вчинення злочину -місця, квартир, будинки де перебували потерпілі при підготовки до злочину -маршрути, автомобілі, автостанції, що відвідали потерпілі	75 82 52 73 63	56,7% 51,6% 33, % 54,8% 47, %3
2	Як Ви вважаєте, які обставини вдається встановити та зафіксувати під час проведення НСРД, а саме: – обставини, що сприяють розслідування фактів торгівлі людьми, а саме: - обставини, що характеризують подію злочину, обставини, які мають значення для кваліфікації діяння як торгівлі людьми, - обставини, що характеризують особу, яка	37	27,8%

	вчинила злочин, який пов'язаний з торгівлею людьми	29	21,8%
	-обставини, що визначають причини і умови, які сприяли вчиненню торгівлі людьми,		
	обставини, які вказують на злочинну діяльність, яку продовжують члени організованої групи чи злочинної організації	45	33,8%
	обставини, що вказують на причетність до вчинення злочину осіб з числа органів влади та правоохоронних органів	21	15,7%
3	Як Ви вважаєте, чи потрібно перевіряти процесуальними засобами данні отримані під час проведення НСРД, якщо так, то якими засобами це необхідно проводити:		
	- проведенням інших оперативно – розшукових заходів;	52	39,0%
	- проведення слідчими діями	73	54,8%
	- не потрібно перевіряти	8	6,0%
4	Як Ви вважаєте, які обставини вчинення злочину вдається зафіксувати під час проведення НСРД – спостереження за особою, місцем та річчю:		
	-встановити інших осіб, причетних до вчинення торгів людьми	22	16,5%
	-встановити осіб, які переховуються від слідства та суду		
	-місця зустрічі, підозрюваних у вчиненні злочину	37 17	27,8% 12,7%

Додаток Л

Аналітична довідка

за результатами анкетування та студентів старших курсів юридичних факультетів закладів вищої освіти в містах: Кисва, Житомира, Львова, Ужгорода, Дніпра, Запоріжжя щодо розуміння злочину, передбаченого ст. 149 КК України

Усього було опитано 133 осіб. Слідчий 85, старший слідчий 31, керівник слідчого підрозділу 17.

Загальна характеристика освіти респондента: вищу освіту маю 63,9 процентів слідчі, юридичну мають 45, 8 %, старші слідчі мають 23, 3 %, а вищу юридичну мають 23,3 %, а серед керівників слідчих підрозділів 12,7% мають вищу освіту, а юридичну освіту мають 12, 7%.

За стажем роботи слідчі працюють до п'яти років становлять 35,3 % старші слідчі до п'яти років складають 12,0 %, керівники слідчих підрозділів до п'яти років складають 8, 2 %.

Серед опитаних понад 85,7 % мають у своєму провадженні кримінальні провадження за фактом торгівля людьми.

На пропозицію удосконалення чинного законодавства понад 69,9 % запропонували посилити кримінальну відповідальність за ст 149 торгівля людьми.

Опитані вказали на складність при розслідування кримінальних проваджень за фактом торгівлі людьми 86,4% відмітили їх транснаціональний характер 66,1%.

Понад 94,7 % опитаних вказали на складнощі, які виникають на початковому етапі розслідування, а особливо на стадії подачі заяви про злочин вказали понад 86, 4% опитаних. Під час проведення НС(Р)Д головним завдання є встановлення свідків вказали 56,7 %, на пошук речових доказів 51,6%, знаряддя вчинення злочину 33,%, тощо.

Додаток М

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

ВСТУП

1. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини
2. Обставини, що підлягають установленню в кримінальному провадженні.
3. Першочергові пошукові заходи на початковому етапі розслідування
4. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування
5. Тактико-методологічні засади розслідування правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми

ВСТУП

У науковій та публіцистичній літературі термін “торгівля людьми” застосовується до різних форм експлуатації людей. Відповідно до Закону України “Про протидію торгівлі людьми”, потребує особливої уваги під час їх розслідування, а також акцентування уваги на забезпеченні прав учасників кримінального процесу.

Методичні рекомендації розроблені на матеріалах дослідження та рекомендаціях, розроблених науковцями, висвітлено проблемні питання кримінально-правової характеристики, першочергових пошукових заходів та методологічні засади розслідування правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми

Розглянуто та запропоновано деякі особливості пошуку і процесуального закріплення обставин на початковому етапі кримінального провадження та організаційні засади проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини

Торгівля людьми та інша незаконна угода утворюють склад закінченого злочину з моменту реалізації відповідної угоди, завершення здійснення домовленостей, які полягають в передачі обумовлених грошових сум, у переміщенні самої особи для забезпечення дійсності кожної такої угоди, з моменту фактичної передачі винним як предмета людини, стосовно якої вчинено продаж або іншу незаконну угоду, іншій стороні (особі або особам).

Інша незаконна угода утворює склад закінченого злочину з моменту реалізації відповідної угоди: у переміщенні самої особи для забезпечення дійсності такої угоди, з моменту фактичної передачі винним як предмета людини, стосовно якої вчинено іншу незаконну угоду, іншій стороні (особі або особам).

Фактична передача вважається реалізованою з моменту перебування потерпілого під контролем особи, якій він мав бути переданий за відповідною угодою, тобто з того часу, коли така особа отримала реальну можливість розпоряджатися людиною на власний розсуд.

Вербування людини – це запрошення (повідомлення про певну діяльність (працевлаштування тощо) і запрошення взяти в ній участь), набір (наймання осіб для здійснення певної діяльності з можливим кастингом) осіб для їх участі в будь-яких видах діяльності (участь у збройному конфлікті або насильницьких діях особисто чи у

воєнізованих формуваннях або групах, працевлаштування тощо). Вербування може бути проведено, наприклад, телефоном, за допомогою всевітньої електронної мережі (Інтернет), шляхом листування. Згода особи, яку вербують, може бути надана як письмово (шляхом підписання контракту, розписки в отриманні грошей тощо), так і усно.

Цей вид торгівлі людьми розглядається як закінчений злочин з моменту викладення вербувальником особі пропозиції про участь у будь-яких видах діяльності за відповідну матеріальну винагороду. Вербування людини з метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності, та подальший її продаж з цією метою утворюють сукупність злочинів, що кваліфікуються за статтями 149 та 447 КК України.

Переміщення людини – зміна місця перебування особи в будь-який спосіб (різним видом транспорту тощо) як в межах території України, так і її перевезення чи інше переміщення через державний кордон до іншої держави. Незаконне переміщення особи через державний кордон з метою її експлуатації передбачає факт незаконного переправлення осіб і має кваліфікуватись як торгівля людьми (ст. 149 КК України) та незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332 КК України).

Переховування людини передбачає влаштування особи в певних приміщеннях, транспортних засобах, на відлюдних територіях, забезпечення підробленими документами, проведення пластичної операції зі зміною зовнішності та інші дії. Переховування із забезпеченням підробленими документами утворює сукупність злочинів із кваліфікацією за статтями 149, 357 або 358 КК України.

Передача та одержання людини передбачають установа фактичного контролю над місцем її перебування, над свободою руху, позбавлення можливості вільного пересування після здійснення купівлі-продажу або іншої незаконної угоди стосовно особи.

Обов'язковою ознакою вчинення злочину у вигляді вербування, переміщення, переховування, передачі або одержання людини є спосіб злочинного діяння, який виявляється у використанні обману, шантажу чи вразливого стану особи.

Обман полягає в повідомленні потерпілій особі завідомо неправдивої інформації про умови працевлаштування, виду майбутньої діяльності або приховування важливих відомостей, повідомлення яких мало б суттєве значення для поведінки особи та вплинуло б на її рішення погодитися на працевлаштування (наприклад, обіцянки сприяти в роботі офіціантки, гувернантки з подальшим продажем у сфері сексуальних послуг).

Шантажем є погрози винного розголосити компрометуючі або інші відомості, які потерпіла особа бажає зберегти в таємниці (наприклад, погроза повідомити про заняття проституцією, судимість особи тощо), чи погрози знищенням або пошкодженням майна. Шантаж може полягати у висловленні погроз розголосити як дійсні факти, так і неправдиві відомості.

Під уразливим станом особи розуміється зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин. Уразливий стан потерпілої особи є оціночним поняттям і його наявність визначається на підставі аналізу конкретних обставин справи. У всіх випадках, за яких обставинами справи є згода потерпілого на вербування, переміщення, переховування, його передачу, чи одержання була вимушеною чи отриманою внаслідок збігу передбачених п. 2 примітки до ст. 149 КК України об'єктивних та суб'єктивних обставин і не відповідала інтересам особи, констатується наявність її вразливого стану.

Переміщення, переховування, передача або одержання людини є закінченим злочином з моменту вчинення стосовно неї будь-якого з цих діянь.

Учиняючи злочинне діяння у вигляді продажу людини чи іншої її оплатної передачі, винний усвідомлює зміст відповідної угоди, в межах якої здійснюється або має здійснюватися передача людини, і бажає вчинити такі дії з метою отримання прибутку.

Під експлуатацією людини в статті 149 КК розуміються всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусова праця або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусова вагітність, утягнення в злочинну діяльність, використання в збройних конфліктах тощо.

Торгівля людьми, поєднана з подальшим утягненням потерпілої особи в проституцію чи з примушуванням її до заняття проституцією, кваліфікується за сукупністю злочинів, передбачених статтями 149 та 303 КК України.

Примусове надання послуг є різновидом примусової праці у сфері надання будь-яких послуг (торгівля, обслуговування, шоубізнес тощо). Експлуатація праці дитини, учинена за відсутності незаконної угоди стосовно неї, а так само без вербування, перевезення, переміщення, передачі, приховування та одержання, кваліфікується лише за ст. 150 КК України.

Рабство згідно з Конвенцією про рабство – це стан чи становище людини, стосовно якої здійснюються атрибути права власності чи деякі з них.

Звичаями, подібними до рабства, у Додатковій конвенції про скасування рабства, работоргівлі та інститутів та звичаїв, подібних до рабства, вважаються: залучення в боргову кабалу, а також інші інститути чи звичаї.

Підневільний стан – це поєднання умов праці та/або зобов'язання працювати чи надавати послуги, яких особа не може уникнути або які вона не може змінити.

Залучення в боргову кабалу – поставлення особи в стан фінансової чи матеріальної залежності через умисне провокування її неплатоспроможності, тобто доведення до нездатності виконати договірні зобов'язання (виплата заборгованості, оплата наданих особі послуг, відшкодування витрат та ін.). Залучення потерпілого в боргову кабалу здійснюється з метою подальшого використання особи: її експлуатації, утягнення в злочинну й іншу протиправну діяльність. У таке становище потрапляє, наприклад, жінка, продана в будинок розпусти іншої країни, власник якого, сплативши продавцю гроші за жінку, відбирає в неї всі документи і обіцяє повернути їх лише після відпрацювання нею витраченої на її придбання суми та отримання прибутку.

Вилученням у людини органів (орган зору, серце, легені, печінка, нирки, підшлункова залоза, селезінка) вважається процес хірургічного або іншого втручання в організм людини і позбавлення належного їй органа. Торгівля людьми, унаслідок якої незаконно проводяться досліді над людиною або вчиняється незаконна трансплантація органів або тканин людини, утворює сукупність злочинів, передбачених статтями 149 та 142 або 143 КК України.

Трансплантація – це пересадка органів та тканин однієї людини іншій, а донорство – це використання крові або її компонентів для лікування інших осіб, виготовлення лікарських препаратів або використання в наукових дослідженнях.

Усиновлення з метою наживи означає прагнення отримати матеріальну вигоду від такого усиновлення (наприклад, бажання отримати контроль над власністю усиновленої особи, залучення до заняття жебрацтвом, азартними іграми, проституцією тощо).

Примусова вагітність передбачає примушування жінки до природного або штучного запліднення шляхом погроз, шантажу, із застосуванням насильства виношування плоду та народження дитини. Метою цих дій може бути одержання наживи від незаконного усиновлення, використання органів новонародженої дитини для незаконної трансплантації або незаконного донорства, залучення матері з дитиною в жебрацтво.

Утягнення в злочинну діяльність – це дії, спрямовані на збудження в особи бажання брати участь у вчиненні одного або кількох злочинів. Такі дії винних осіб можуть поєднуватись із застосуванням психічного або фізичного впливу (обіцянки, умовляння, обман, погрози, підкуп, розпалювання почуттів помсти, расова і національна ворожнеча та ін.).

Характер злочину, у вчинення якого втягується особа, а також виконувана нею роль для кваліфікації діянь винного за ст. 149 КК України значення не мають.

Використання в збройних конфліктах передбачає залучення або вербування особи для участі в діях, спрямованих на повалення законної влади в будь-якій державі, підрив конституційного ладу або порушення її територіальної цілісності та суверенітету.

Продаж людини або інша оплатна передача чи незаконна угода з метою її використання у збройному конфлікті як найманця утворює сукупність злочинів, передбачених статтями 149 та 447 КК України.

Кваліфікований склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 149 КК України, утворює вчинення діяння: 1) щодо неповнолітнього; 2) щодо кількох осіб; 3) повторно; 4) за попередньою змовою групою осіб; 5) службовою особою з використанням службового становища; 6) особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності; 7) поєданого з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких; 8) з погрозою застосування такого насильства.

Неповнолітньою є потерпіла особа чоловічої або жіночої статі, якій на момент укладення відповідної угоди щодо неї не виповнилося 18 років.

Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі кількох осіб має місце у випадку вчинення стосовно двох або більше потерпілих діянь, одночасно чи в різний час, якщо ці діяння об'єднані одним умислом. Якщо одна з осіб, яка є предметом незаконної угоди, є неповнолітнім, слід застосовувати дві кваліфікуючі ознаки – щодо неповнолітнього та щодо кількох осіб.

Дії винної особи, яка мала єдиний намір учинити торгівлю людьми щодо кількох осіб, але фактично здійснила незаконну угоду щодо однієї особи, слід кваліфікувати як закінчений злочин щодо одного потерпілого та замах на злочин, передбачений ч. 2 ст. 149 КК України за ознакою його вчинення щодо кількох осіб.

Згідно зі статтею 32 КК України повторністю злочинів визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини зазначеного Кодексу. Повторним є вчинення даного злочину особою, яка до цього вже вчинила злочин, передбачений ст. 149 КК України у будь-якій формі як щодо однієї й тієї ж особи, так і щодо кількох осіб у різний час. За ознакою повторності за ч. 2 ст. 149 КК України мають кваліфікуватися дії винного, учинені щодо різних потерпілих у різний проміжок часу, не об'єднані єдиним умислом, які свідчать про самостійність кожного з учинених злочинних епізодів.

У випадках, за яких особа має єдиний умисел на здійснення продажу, оплатної передачі або іншої незаконної угоди щодо кількох осіб, але здійснює всі дії неодноразово, а поетапно щодо кожної потерпілої особи (чи кількох осіб), учинене утворює ознаки єдиного продовжуваного злочинного діяння. За таких обставин дії не можуть кваліфікуватися за ознакою повторності.

Продаж чи інша незаконна угода щодо передачі людини, учинені за попередньою змовою групою осіб, передбачають попередню домовленість двох або більше осіб до початку злочину про спільну участь у його вчиненні (також можливий розподіл ролей співучасників).

Використання службового становища полягає в учиненні злочину особою, яка має статус службової особи. Такими є особи, які постійно або тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно або тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності посади, пов'язані з

використанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням.

Учинення злочину з використанням службового становища має місце тоді, коли продаж людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини здійснила службова особа, використовуючи надані їй по службі права чи повноваження, у тому числі з виходом за межі таких прав чи повноважень. Такі дії службової особи повністю охоплюються ч. 2 ст. 149 КК і додаткової кваліфікації за відповідними частинами статей 364 (ст. 364-1) чи 365 (ст. 365-1) КК України не потребують, крім випадків, коли вони вчинені працівником правоохоронного органу. У цьому випадку вчинене належить розглядати як сукупність злочинів і кваліфікувати за ч. 2 чи ч. 3 ст. 149 та за ч. 3 ст. 364 КК України.

Службовою особою, як суб'єкт злочину, може бути директор фірми або власник приватного агентства, які здійснюють посередницьку діяльність щодо працевлаштування громадян України за кордоном, директор дитячого будинку, працівники підрозділів міграційної служби та ін.

Продаж, інша оплатна передача людини чи інша незаконна угода, учинені особою, від якої потерпілий був у матеріальній або іншій залежності, утворюють склад злочину при наявності певних обставин. Матеріальна залежність полягає в перебуванні потерпілого на повному чи частковому утриманні винного, а також наявність фінансової чи майнової заборгованості, які примушують потерпілого виконувати бажання та слідувати вимогам винної особи. Під іншою розуміється службова, родинна, соціальна (дітей від батьків, опікунів; непрацевдатних від їх піклувальників; непрацюючих членів сім'ї від матеріально забезпечених; підлеглих від начальників та ін.) залежність.

Особливо кваліфікованими видами торгівлі людьми згідно з ч. 3 ст. 149 КК України визнаються дії учинені: 1) щодо малолітнього; 2) організованою групою; 3) поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких; 4) з погрозою застосування такого насильства; 5) якщо такі дії спричинили тяжкі наслідки.

Малолітньою є потерпіла особа чоловічої або жіночої статі, якій на момент укладення відповідної угоди щодо неї не виповнилося 14 років.

Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь три і більше особи, які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання з розподілом функцій учасників для вчинення злочинів, об'єднаних єдиним планом, відомого всім учасникам групи.

Тяжкими наслідками торгівлі людьми можуть визнаватися настання смерті потерпілої особи, спричинення тяжкого тілесного ушкодження, захворювання на СНІД або іншу невиліковну хворобу, самогубство особи чи зникнення її безвісти.

До тяжких наслідків, передбачених ч. 3 ст. 149 КК України, психічне ставлення винного характеризується лише необережною формою вини.

Якщо під час учинення злочину, передбаченого ст. 149 КК України, було умисно спричинено смерть людині, дії винного мають кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ч. 3 ст. 149 КК України, а при наявності відповідних ознак – за ст. 115 КК України.

У разі продажу винним особи для вилучення в неї органу, що завідомо мало своїм наслідком смерть потерпілого або заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, такі дії мають кваліфікуватися за ч. 3 ст. 149, п. 5 ст. 27 та п. 6 (а також залежно від конкретних обставин справи, пунктами 2, 4, 9 або 11) ч. 2 ст. 115 або ст. 121 КК України.

1. Обставини, що підлягають установленню в кримінальному провадженні

У кримінальних провадженнях, викритих за фактом торгівлі людьми, у якості типових обставин, що підлягають установленню, можна визначити:

Отже, встановлюється подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини) вчинення торгівлі людьми.

При доказуванні насамперед повинні бути встановлені обставини, які відносяться до події злочину. Закон не роз'єднує це поняття. Його треба тлумачити як окреме явище, що відбулося в певному місці й часі та має передбачені кримінальним законом ознаки. Кожен злочин - подія, але не кожна подія - злочин.

Подія злочину розуміється як елемент об'єктивної сторони складу злочину, що відбувся у певному часі, місці та певним способом. Перелік таких ознак визначається відповідною нормою кримінального закону, що визнає злочином конкретне факт торгівлі людьми ст. 149 КПК України, як суспільно небезпечне діяння. При доказуванні обставин, які утворюють подію злочину, належить встановлювати передбачені нормою кримінального закону наслідки діяння для матеріальних складів та наявність між ними причинного зв'язку. Отже, ознаки даного діяння, окреслені в кримінальному законі, слугують орієнтиром для визначення предмета доказування по конкретному кримінальному провадженню.

Спосіб вчинення злочину не визнається обов'язковою кваліфікуючою ознакою кримінальним законом. Незважаючи на це, в кримінальному процесі спосіб вчинення злочину є обов'язковим елементом предмета доказування по кожному кримінальному провадженню. У конкретних випадках при встановленні події злочину набуває також встановлення об'єктивних ознак торгівлі людьми як вчинення злочину організованою групою чи злочинною організацією. При замаху на вчинення злочину торгівлі людьми (ст.15) КК України, також необхідно встановлювати ступінь здійснення злочинного наміру та причини, через які він не був доведений до кінця.

Важливою обставиною торгівлі людьми є встановлення часу його вчинення.

а) час учинення торгівлі людьми визначає (період часу між вербуванням потерпілих і передачею їх третім особам);

б) місце вчинення злочину (місце вербування потерпілих, а також місце продажу потерпілих);

г) наявність співучасників торгівлі людьми.

У зв'язку тим, що більшість таких злочинів учиняється злочинними групами, у процесі розслідування підлягає встановленню особа, яка організувала злочинну групу, а також усіх її членів;

д) відомості про особу потерпілого (прізвище, ім'я, по – батькові, рік, місяць, день і місце народження, громадянство, національність, освіта, сімейний стан, місце роботи, фах або професія, місце проживання, перебування тощо) та інші дані, встановлення яких буде сприяти встановленню істини у кримінальному провадженні.

Наступними обставинами, що підлягають доказуванню є винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення тощо.

Винуватість - категорія кримінального процесуального права, яка означає доведеність доказами вчинення злочину конкретною особою.

Відповідно до ст. 23 КК України [3] злочином може визнаватися діяння лише за наявності вини, а особа може визнаватися винною у вчиненні злочину за наявності у неї певного психічного ставлення до вчинюваного діяння та його наслідків (у формі умислу та необережності). Відсутність вини не тягне за собою кримінальної відповідальності.

В окремих випадках виникає необхідність встановлення осудності обвинуваченого і досягнення ним віку кримінальної відповідальності за цей злочин. Факт осудності обвинуваченого за загальним правилом розглядається як очевидний факт (ст. 19) КК України.

Поряд з доказуванням вини особи підлягає також доказуванню мотив злочину, які хоча і має факультативне значення для кваліфікації злочину, але обов'язково враховується при визначенні суспільної небезпеки особи злочинця та при призначенні судом покарання.

Мотивами вчинення злочину є збуджуючі приводи (потреби, інтереси, прагнення тощо), що викликали у підозрюваного, обвинуваченого, рішучість вчинити вказане діяння за умови усвідомлювання його протиправного характеру. Мотив і мета органічно взаємопов'язані, оскільки відображаються у суб'єктивній сфері людини.

Відсутність в обвинувальному акті, а потім - в обвинувальному вирокі посилення на мотив і мету вчинення злочину ускладнює юридичну кваліфікацію торгівлі людьми. Встановлення обставин, що вказують на склад злочину є важливим при доказуванні факту торгівлі людьми, а саме:

- а) встановлення безпосереднього об'єкту злочину – честь та гідність особи;
- б) встановлення предмету злочину – людина;
- в) об'єктивна сторона злочину – торгівля людьми або вчинення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, учинені з метою експлуатації;
- г) суб'єкт при торгівлі людьми є – загальний, тобто фізична осудна особа, віком не молодше 16 років;
- д) суб'єктивна сторона торгівлі людьми – прямий умисел;
- є) мотив – користь, нажива;
- ж) мета – використання людини її, природної цінності, призначення, сексуальна привабливість, використання у секс індустрії, порнобізнесі, експлуатації праці людини як потерпілої тощо.

Наступною обставиною, що підлягає доказуванню є вид і розмір шкоди, завданої торгівлею людьми, а також розмір процесуальних витрат;

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК України у кримінальних провадженнях торгівлі людьми підлягають доказуванню характер і розмір шкоди, завданої злочином, а також розмір витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від цього злочинного діяння. Поняття шкоди в кримінальному процесуальному законодавстві не розкривається. Водночас, аналіз окремих норм процесуального закону (див. ст.ст. 55, 56, 61 КПК України) та юридичних джерел з цього питання дозволяє розглядати фізичну, моральну і майнову шкоду.

Так, фізична шкода при торгівлі людьми визначається як сукупність змін, що сталися об'єктивно внаслідок вчинення злочину в стані здоров'я людини як фізичної істоти. До складових фізичної шкоди належать: тілесні ушкодження, розлад здоров'я, фізичні страждання, біль тощо.

Згідно із ч. 6 ст. 55 КПК у справах про злочини, внаслідок яких сталася смерть потерпілого, право на відшкодування шкоди мають також його близькі родичі чи члени сім'ї такої особи, які в установленому законом порядку повинні визнаватися потерпілими.

Тому за таких обставин підлягає дослідженню майнова шкода, яка визначається процесуалістами як зменшення, пошкодження або знищення захищеного правом блага, що призвело до негативних майнових наслідків.

Визначення поняття моральної шкоди дається у багатьох нормативних актах [9]. "Під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб".

Серед обставин, що впливають на розмір компенсації, Пленум визначає: характер і тривалість страждань, стан здоров'я потерпілого, тяжкість завданої травми, істотність вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації (останнє залежить від характеру діяльності потерпілого, його посади тощо).

Отже, обставини, що визначають характер і розмір шкоди, завданої зазначеним злочином:

- розмір матеріальної шкоди, яка заподіяна потерпілому в результаті вчинення щодо нього торгівлі людьми (ураховуючи витрати на відновлення здоров'я);

- розмір витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння;
- ступінь втрати працездатності потерпілого;
- судові витрати;
- розмір моральної шкоди, заподіяної потерпілому, і в чому вона полягає.

Наступними обставинами, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

Такий підхід ґрунтується на загальних засадах призначення покарання (див. ст. 65 КК України) [3], серед яких від суду вимагається індивідуальний підхід, урахування особи винного та обставин справи, що пом'якшують і обтяжують покарання.

Так, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК у кожному кримінальному провадженні підлягають доказуванню обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, а також обставини, що характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують та обтяжують покарання.

До обставин, які характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують та обтяжують покарання і підлягають доказуванню, належать такі: а) всі наявні у справі пом'якшуючі та обтяжуючі покарання обставини. Якщо будь-яка з обставин, що пом'якшує чи обтяжує покарання, передбачена в статті КК як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його пом'якшує чи обтяжує ст. 66, ст. 67 КК України);

- у разі призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК України), необхідно встановлювати сукупність обставин, які б позитивно характеризували винну особу до вчинення злочину, а також після цього, що свідчить про можливість виправлення особи і перевиховання без реального застосування до неї призначеного судом покарання у вигляді позбавлення волі (ставлення підсудного до праці, навчання, громадського обов'язку, поведінка на виробництві і в побуті, працездатність, стан здоров'я, сімейний стан, дані про минулі судимості); в) обставини, які складають соціально-психологічну характеристику обвинуваченого; г) обставини, що впливають на забезпечення в процесі доказування реалізації обвинуваченим своїх законних прав (наявність в обвинуваченого фізичних або психічних вад; володіння рідною мовою, якою ведеться судочинство, тощо).

На окремі обставини, які впливають на призначення особі покарання і підлягають встановленню за п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК України, може бути вказано у самій нормі 149 КК України, а саме:.

Отже, обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, пов'язаного з торгівлею людьми:

- а) учинення торгівлі людьми щодо неповнолітнього;
- б) учинення торгівлі людьми щодо кількох осіб;
- в) учинення торгівлі людьми повторно;
- г) учинення торгівлі людьми за попередньою змовою групою осіб або організованою групою;
- д) учинення торгівлі людьми з використанням службового становища;
- є) учинення торгівлі людьми особою, від якої потерпілий був у матеріальній або іншій залежності;
- ж) учинення торгівлі людьми, пов'язаної з незаконним вивезенням дітей за кордон чи неповерненням їх в Україну;
- з) учинення торгівлі людьми з метою вилучення в потерпілого органів чи тканин для трансплантації чи насильницького донорства;
- і) учинення під час торгівлі людьми дій, які спричинили тяжкі наслідки.

До обставин, що характеризують особу, яка вчинила злочин, пов'язаний з торгівлею людьми можна віднести:

а) біографічні дані особи: прізвище, ім'я, по – батькові, рік, місяць, день і місце народження, громадянство, національність, освіта, сімейний стан, місце роботи, фах або професія, місце проживання;

б) стан здоров'я особи, яка вчинила злочин, рівень її фізичного і розумового розвитку, а саме, наявність або відсутність фізичних або психічних вад, раніше перенесених тяжких захворювань, травм голови. Установлення стану здоров'я має юридичне значення при вирішенні питань про осудність особи, яка вчинила злочин;

в) відомості, що характеризують особу за місцем роботи, проживання, у сім'ї;

г) відомості про судимість особи. Установлення цього факту має значення для кваліфікації вчиненого особою діяння за відповідними частинами ст. 149 КК України та іншими статтями Кримінального кодексу України;

д) матеріальний стан особи: рівень прибутку, наявність або відсутність грошового внеску в банку, цінних паперів, іншого приватного майна. Установлення цих даних має значення для забезпечення цивільного позову або можливої конфіскації майна.

До обставин, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання слід виділити декілька таких обставин. По-перше, до них належать обставини, що виключають можливість застосування кримінальної відповідальності у зв'язку з наявністю підстав і умов для застосування заохочувальних заходів кримінально-правового характеру, заснованих на стимулюванні соціально прийнятної (допустимої) поведінки особи. У даному випадку мова йде про обставини, що виключають злочинність діяння (ст. ст. 36–43, ч. 1 ст. 433 КК України), Значимо, що тут соціально прийнятна поведінка, з одного боку, виключає можливість застосування кримінальної відповідальності, а, з іншого боку, породжує застосування відповідного заохочувального заходу кримінально-правового характеру, який реалізується поза межами кримінальної відповідальності. По-друге, до таких обставин належать обставини, що виключають можливість застосування кримінальної відповідальності у зв'язку з наявністю підстав і умов для застосування заохочувального заходу кримінально-правового характеру, заснованого на стимулюванні позитивної поведінки особи під час вчинення кримінального правопорушення на стадіях попередньої злочинної діяльності (ст. 17, ч. 1, 2 ст. 31 КК України). Твердження про те, що юридичним наслідком наведених законодавчих приписів є виключення кримінальної відповідальності не є новим.

До обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

Звернемо увагу на те, що законодавцем у предметі спеціальної конфіскації об'єднані цінності з різним правовим режимом: – гроші, цінності та інше майно, одержані внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна (п. 1 ч. 1 ст.ст. 96-2 КК України), чи були предметом злочину (п. 3 ч. 1 ст. 96-2 КК України) не можуть перебувати у власності правопорушника, вони є об'єктами безпідставного збагачення, щодо застосовується обмеження набуття права власності згідно зі ст.328 ЦК України.

Тому ці цінності є предметом спеціальної конфіскації; – гроші, цінності та інше майно, яке призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення (п. 2 ч. 1 ст. 962 КК України), оскільки не зазначено іншого, – це цінності, на які у правопорушника право власності виникло на законних підставах. Тому вони не можуть

бути предметом спеціальної конфіскації. Припинення права власності на ці предмети – це правообмеження, тому примусове безоплатне вилучення цих предметів підпадає під поняття конфіскації як виду покарання.

Обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Серед заходів кримінально-правового характеру займають заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, що закріплені у розділі XIV-І Кримінального кодексу України (далі – КК України): 1) штраф, 2) конфіскація майна, 3) ліквідація; 4) звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності. Регламентація у КК України розділу XIV-І обумовлює постановку питань про те, що ж слід розуміти власне під заходами кримінально - правового характеру щодо юридичних осіб, з якою метою вони застосовуються тощо. Необхідність з'ясування цих питань обумовлена і тим, що у відповідних статтях КК України законодавцем вони не розкриті, а між тим їх вирішення є важливим для розвитку понятійного апарату науки кримінального права. У зв'язку з цим, хотілося б зазначити таке. Системний аналіз приписів розділу XIV-І Загальної частини КК України, а також окремих положень Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) дозволяє виділити наступні ознаки вказаних інших заходів кримінально-правового характеру. По-перше, ці заходи передбачені КК України, а тому вони є кримінально-правовими заходами. У той же час, ті з них, які є примусовими (штраф, конфіскація майна, ліквідація) можуть мати й іншу галузеву приналежність: адміністративно-правову, цивільно-правову або господарсько-правову. Однак ця обставина не дає жодних підстав для ототожнення цих подібних за назвою правових явищ, наявних в різних галузях права, а також, з іншого боку, для пошуку їх природної приналежності виключно до адміністративного, кримінального, цивільного або господарського права.

Першочергові пошукові заходи на початковому етапі розслідування

Пошук фактичних даних про торгівлю людьми – це активна пошукова діяльність, спрямована на встановлення:

осіб, від яких, з урахуванням їх поведінки, можна очікувати вчинення торгівлі людьми, об'єднання з іншими

особами в групу або приєднання до існуючої з метою вчинення даного злочину;

осіб, які замислюють учинення торгівлі людьми з метою вивчення можливості запобігання злочину або фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб відповідно до вимог законодавства;

осіб, які вчинили торгівлю людьми та не були встановлені;

осіб, які вчинили торгівлю людьми та встановлені, але переховуються від органів досудового слідства і суду;

безвісно зниклих осіб, особливо які виїхали за кордон і зв'язок з якими втрачений, якщо є підстави вважати, що ці особи могли стати жертвами торгівлі людьми;

свідків та очевидців торгівлі людьми або інших обставин, які мають оперативнорозшукове чи доказове значення;

грошей та цінностей, якими розраховувалися при вчиненні торгівлі людьми або на певних етапах протиправної діяльності, а також які отримані в результаті експлуатації потерпілих від цього злочину;

знаряддя та засоби, які використовувалися для втілення злочинного наміру вчинення торгівлі людьми;

інших предметів, що мають оперативнорозшукове та доказове значення (документи, боргові розписки, електронні носії інформації з відповідними даними тощо)

або заборонені до зберігання, носіння чи використання (зброя, наркотичні засоби, які застосовувалися при вчиненні торгівлі людьми, тощо);

обставин та умов, що сприяють учиненню торгівлі людьми, та пов'язаних із нею злочинів;

конкретних фактів торгівлі людьми.

Пошук фактичних даних про торгівлю людьми передбачає аналіз інформації, яка може бути отримана з різних джерел. Узагальнено напрями проведення такого пошуку:

перевірка заяв і повідомлень громадян;

робота з особами, які конфіденційно співробітничать з оперативним підрозділом МВС України, спрямована на встановлення конкретних фактів і обставин торгівлі людьми та осіб, причетних до неї;

моніторинг рекламних оголошень;

моніторинг діяльності туристичних та транспортних фірм, агенцій з працевлаштування, найму, ескорт-агенцій та шлюбних бюро;

вивчення інформації, яка надходить від інших правоохоронних органів та закордонних колег;

моніторинг повідомлень у засобах масової інформації, результатів наукових та інших досліджень у цій сфері;

опрацювання даних інформаційно-аналітичних систем МВС України;

опрацювання інформації, яку мають інші державні органи та установи, прикладом, Міністерство закордонних справ України, Державна прикордонна служба України, Державна митна служба України, інші;

опрацювання інформації, яку мають міжурядові (Міжнародна організація з міграції) та неурядові організації (Міжнародний правозахисний центр “Ла-Страда Україна”), до сфери діяльності яких належить протидія торгівлі людьми;

опрацювання повідомлень, які надходять на гарячі лінії, спрямовані на допомогу потерпілим від торгівлі людьми, сексуального насильства тощо;

робота з особами, раніше засудженими за вчинення торгівлі людьми або пов'язаних із нею злочинів;

опрацювання інформації, отриманої від уже встановлених потерпілих від торгівлі людьми або їх близьких чи родичів;

опрацювання інформації про факти торгівлі людьми, отриманої під час розслідування вже відкритих кримінальних проваджень.

З наведеного переліку найбільшу цінність являє собою інформація, отримана або від потерпілої особи, її рідних чи близьких, або з негласних джерел. Практика свідчить, що потерпілі можуть особисто звернутися до органів внутрішніх справ із заявою про вчинення торгівлі людьми, але не завжди в них є така можливість чи навіть бажання, зокрема через необізнаність у цих питаннях. Таким чином, необхідно самостійно вживати заходів з встановлення таких осіб, для чого треба постійно проводити аналіз інформації, отриманої з різних джерел. Під час документування і розслідування вже відомих фактів торгівлі людьми особливу увагу слід приділити питанню встановлення всіх потерпілих, оскільки торгівля людьми часто має багатоепізодний характер, а кількість постраждалих вірогідно може бути більша, ніж відомо на початку.

Важливим напрямом роботи щодо пошуку фактичних даних про торгівлю людьми, яка має транснаціональний характер, можуть стати заяви від родичів і знайомих зниклих осіб з приводу неповернення їх із-за кордону. Таку інформацію слід розглядати як ознаку того, що конкретна особа, досить вірогідно могла стати жертвою торгівлі людьми. Отже, до їхніх заяв і повідомлень слід ставитися серйозно, адже йдеться про можливість потрапляння людини до тенет торгівців “живим товаром”, унаслідок чого не лише її свобода, а й здоров'я та життя можуть опинитися під загрозою. Не виключено, що людина може стати жертвою й інших злочинів.

Разом з тим, перевірка таких заяв має передбачати збір інформації серед близьких, знайомих, сусідів, колег зниклої особи про її взаємовідносин із заявником з метою подальшого підтвердження чи спростування версії, що нібито зникла особа добровільно поїхала та не бажає підтримувати зв'язки зі заявником. Крім того, не виключена можливість, що особа, яка звертається до міліції, сама причетна до вбивства нібито зниклої особи, і таким чином намагається спрямувати оперативний підрозділ і слідство хибним шляхом з метою уникнення кримінальної відповідальності.

Іншим ключовим напрямом у пошуку ознак торгівлі людьми є залучення до конфіденційного співробітництва осіб, які мають можливість надавати інформацію, що являє оперативний інтерес у протидії торгівлі людьми. Працівник оперативного підрозділу повинен проводити активну роботу з виявлення осіб, яким відома інформація про факти торгівлі людьми, діяльність організованих груп, які можуть бути причетні до даних злочинів, а також постійно працювати з ними.

За допомогою таких осіб вирішуються завдання:

виявлення латентних злочинів, до яких належить торгівля людьми, і осіб, які їх учинили;

проникнення в організовані групи та злочинні організації, до сфери діяльності яких належить торгівля людьми, або проведення оперативно-розшукових заходів щодо конкретних осіб для встановлення їх причетності до торгівлі людьми чи інших злочинів, пов'язаних з нею;

розшуку осіб, причетних до торгівлі людьми, а також установа безвісно відсутніх;

виявлення осіб, які можуть учинити торгівлю людьми чи інші пов'язані з нею злочини, вивчення способу їх життя,

виявлення злочинних намірів і дій з метою попередження, припинення і розслідування таких злочинів;

одержання та фіксації фактичних даних, що можуть бути використані як докази в кримінальному судочинстві про торгівлю людьми;

виявлення причин і умов, що сприяють учиненню торгівлі людьми;

установлення місць зберігання речових доказів, а також зброї та наркотиків, що можуть бути у членів організованої групи, причетної до торгівлі людьми та інші.

Важливою особливістю роботи з особами, залученими до конфіденційного співробітництва є те, що вони не мають права підбурювати та провокувати будь-кого до вчинення торгівлі людьми чи інших злочинів.

Крім того, пошук фактичних даних про торгівлю людьми в сучасних умовах має охоплювати моніторинг оголошень, у яких пропонуються робота (некваліфікована для молодих дівчат привабливої зовнішності або чоловіків найбільш працездатного віку) або посередницькі послуги з усиновлення чи пошуку донорів для трансплантації органів. Такі оголошення слід шукати в засобах масової інформації, а також у глобальній мережі Інтернет. Зауважимо, що з розвитком інформаційних технологій, йдеться про "онлайнову" торгівлю людьми, у зв'язку з чим аналіз наявної в Інтернеті інформації набуває все більшого значення в пошуку фактичних даних про торгівлю людьми.

Разом з тим з метою пошуку даних про торгівлю людьми та організовані групи, учасники яких причетні до неї, необхідно розглянути можливість щодо створення спеціальних фірм, які б працювали у сфері туризму, працевлаштування чи надання посередницьких послуг з оформлення документів для виїзду за кордон, що сприятиме потраплянню в поле зору оперативного підрозділу МВС України осіб, які готують або вчиняють торгівлю людьми, сприяють даним злочинам з метою подальшої фіксації фактичних даних про протиправні діяння таких осіб та груп відповідно до вимог законодавства України.

4. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування

Допит свідків і потерпілих

Свідків у провадженнях даної категорії можна умовно поділити на три групи.

До першої групи свідків слід віднести осіб, які можуть підтвердити вчинення певних дій підозрюваними з підготовки або вчинення ними торгівлі людьми. Специфічність цієї групи свідків полягає в потенційно більшій їх поінформованості про протиправні дії порівняно з іншими свідками, а також можливості перевірки їхніх показань.

Зокрема, підлягають допиту працівники державних органів, організацій та установ, які причетні до оформлення закордонних паспортів, інших необхідних для виїзду за кордон документів та можуть у зв'язку з цим указати на осіб, які зверталися до них з цього приводу чи прохали їх про прискорення такого оформлення, або в разі використання підроблених документів – про підробку таких документів, інше.

До другої групи належать свідки, які добре знають потерпілих (друзі, знайомі, співробітники, сусіди, родичі потерпілих, інші).

Важливе значення для доказування факту торгівлі людьми можуть мати показання родичів, знайомих, яким, зі їх слів, може бути відомо про вивезення за кордон обманним шляхом (наприклад, під виглядом працевлаштування).

До третьої групи належать свідки, які добре знають підозрюваних.

Показання родичів, близьких і друзів підозрюваних вимагають критичної оцінки і всебічної перевірки. У зв'язку з цим слідчому важливо правильно визначити порядок виклику свідків для допиту. Передусім слід допитати тих свідків, сумлінність яких не викликає сумнівів. Осіб, не зацікавлених у встановленні істини, доцільно допитувати після зібрання достатніх доказів, отриманих з достовірних показань інших свідків.

Під час допиту потерпілих від торгівлі людьми потрібно з'ясувати наступні питання: 1) особисті дані потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, місце народження, відомості про виховання, склад родини, наявність освіти, професії); 2) вербування потерпілого (як дізнався про роботу, зв'язки, від кого, вид запропонованої роботи і можливі засоби переконання погодитися на певну роботу, можливі обіцянки щодо заробітної плати, тривалості робочого часу, вихідних, відпусток, наявність у роботодавців фотографій (наприклад, знімків щасливих робітників чи влаштування вечірок, кількість зустрічей для обговорення запропонованої роботи, якими людьми, місце зустрічей, обіцяні вигоди на кожній з цих зустрічей, обговорення питань щодо повернення певних відсотків за працевлаштування, суми, порядок передачі цих грошей); 3) переправлення потерпілого за кордон (місце призначення, особи, які супроводжували потерпілого та оплачували проїзд, вид розрахунку на проїзні квитки (готівка, кредитна картка), наявність паспорта потерпілого, спосіб його отримання, наявність можливості тримати паспорт при собі під час подорожування, якщо ні, дізнатися про особу, яка тримала паспорти, яким способом були відібрані, у який момент, забезпечення водою і харчуванням, вид транспорту (літаком, поїздом, автомобільним транспортом), наявність зупинок чи зустрічей в аеропорту, на залізничному вокзалі, автовокзалі, особи, які зустрічали чи здійснювали перевезення, інше); 4) місце призначення (особи, які зустрічали, ознайомлювали з правилами роботи, указати ці правила, робочі години, оплата, місце ночівлі, проживання, заборона відвідувати певні місця, здійснювати прогулянки, вид покарання за порушення правил, дані про господаря, особу, яка тримає паспорти, відбирання речей в потерпілого, попередня обізнаність потерпілого про правила утримання. 5) робота потерпілого (тип виконуваної роботи, фактична тривалість робочого дня, наявність перерви, вихідних, розмір оплати праці, порядок розрахунку, наявність штрафних санкцій, їх види та сума, умови праці, кількість осіб, які працювали разом з потерпілим, спосіб та тривалість проїзду до місця роботи, наявність осіб, які

контролювали якість виконуваних робіт, їх ставлення до робітників, факт примусу до виконання роботи, роль та обов'язки господаря; 6) інші умови праці потерпілого (умови ночівлі (ліжка, підлога), наявність часу для відпочинку впродовж дня та ночі, види покарання за небажання працювати, факти оплати господарем житла, наявність та кількість змінного одягу, за чий рахунок та на яких умовах він придбався, періодичність, правила та спосіб оплати харчування, ставлення до хворого робітника, надання йому професійної медичної допомоги; 7) примушування потерпілого до роботи (заякування, фізичне насилля, боргова кабала, загроза зверненням до поліції та імміграційної служби), характеристика приміщення, де утримувався потерпілий (наявність огорожі, замків на дверях, спосіб їх зачинення, наявність ключа від замків у потерпілого, розміри вікон; наявність ключа у потерпілого); встановлення осіб, у яких потерпілий вимагав дозволу припинити працювати та просив повернути паспорт; а також наявність у цих осіб зброї, фактів вбивств, втечі або спроби втечі; види покарання за спробу втечі, наявність свідків зазначених фактів, встановлення правил поведінки при спілкуванні з поліцією у випадку затримання потерпілого; 8) втечі потерпілого (причини, умови та спосіб втечі, встановлення осіб, які сприяли потерпілому втекти, фактів пошуку потерпілого роботодавцем).

Допит підозрюваних Під час допиту підозрюваних необхідно детально з'ясувати всі обставини залежно від предмета доказування за кожним з відомих слідству епізодів злочинної діяльності, зокрема: 1) час, місце, особа, за ініціативою якої досягнуто домовленості про продаж людей іноземним "партнерам", спосіб підтримання зв'язку з останніми, умови та спосіб продажу, а також порядок оплати за вивезених за кордон людей; 2) встановлення особи, яка вербувала потерпілих, кількості останніх, які саме способи при цьому використовувалися, а також час і місце, де відбувалося вербування; 3) шляхи вивезення людей за кордон, встановлення осіб, які займалися оформленням або підробленням необхідних для цього документів, встановлення часу, місця, способу та осіб, які сприяли незаконному перетинанню державного кордону; 4) яким чином здійснювалося працевлаштування потерпілих за кордоном (встановлення осіб, які їх зустрічали, їх роль у складі злочинної групи, їх обізнаність щодо обставини подальшого перебування потерпілих за кордоном, інше); 5) склад злочинної групи, розподіл ролей між її учасниками.

5. Тактико-методологічні засади розслідування правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми

1. Усна заява або письмова заява, подана безпосередньо заявником, або повідомлення, які надійшли телефоном, реєструються в черговій частині в журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та негайно надаються керівникові органу досудового розслідування, про що інформується начальник територіального органу внутрішніх справ. Усі заяви і повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події реєструються цілодобово в чергових частинах органів внутрішніх справ. Особа, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення, вручає пам'ятку про процесуальні права та обов'язки відповідно до вимог ст. 55 КПК України. Після резолюції керівника органу досудового розслідування відомості про кримінальне правопорушення слідчий уносить до Єдиного реєстру досудових розслідувань, після чого розпочинається досудове розслідування відповідно до вимог ст. 214 КПК України. Керівник органу досудового розслідування згідно з вимогами ст. 39 КПК України визначає слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування.

2. Слідчий відповідно до вимог ст. 60 КПК України інформує потерпілу (потерпілого) про реєстрацію заяви у Єдиному реєстрі досудових розслідувань.

3. Слідчий відповідно до вимог ч. 6 ст. 214 КПК України інформує прокурора про початок досудового розслідування.

4. Створення на підставі ст. 39 КПК України слідчої групи (при необхідності).

5. Складення детального, узгодженого з оперативними підрозділами плану проведення слідчих (розшукових) дій з визначенням конкретних строків та виконавців відповідно до наказу МВС від 14.08.2012 № 700.

6. Допит потерпілої (потерпілого) з дотриманням вимог ст. 224 КПК України про обставини вчинення протиправних дій.

7. У разі необхідності процесуальний керівник (прокурор) на підставі ст. 241 КПК України виносить постанову про проведення освідування потерпілої (потерпілого), у ході якого встановлюється стан його здоров'я; у тому числі наявність ознак застосування до нього фізичного насильства; при сексуальній експлуатації - ознак тривалого неконтрольованого інтимного життя та його наслідків. За результатами слідчої дії складається протокол.

8. За наявності підстав (наявності виписок з історії хвороби (у випадку лікування жінки після повернення з місця експлуатації від венеричних чи інших захворювань сечостатевої системи, здійснення абортів, провокації передчасних пологів тощо) відповідно до статей 242–245 КПК України слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя, суд доручення про проведення судово-медичної експертизи.

9. За наявності підстав відповідно до статей 242–245 КПК України проводиться судово-психологічна експертиза потерпілого (потерпілої) з метою встановлення його психологічного стану в умовах експлуатації або перебування в уразливому стані тощо.

10. У рамках досудового розслідування кримінального провадження слідчий на підставі ст. 40 КПК України направляє начальникові У(В)БТЛ доручення з метою встановлення особи, яка причетна до торгівлі людьми, а також осіб, які можуть підтвердити факт вербування, переміщення, передачі (одержання) людини з метою експлуатації.

11. Після виконання доручення слідчий надає запити до ДАІ, БТІ, психоневрологічного диспансеру та збирає на особу (потенційного підозрюваного) інші характеризуючі дані.

12. Підготовка слідчим, прокурором відповідно до вимог глави 21 КПК України клопотань про проведення необхідних негласних слідчих (розшукових) дій, у випадках, передбачених кримінально-процесуальним законодавством, погодження їх прокурором та спрямування на розгляд слідчому судді. Зокрема, на практиці найчастіше проводиться аудіо-, відеоконтроль особи згідно з вимогами ст. 260 КПК України, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж згідно з вимогами ст. 263 КПК України, зняття інформації з електронних інформаційних систем згідно з вимогами ст. 264 КПК України, спостереження за особою, річчю згідно з вимогами ст. 269 КПК України, контроль за вчиненням злочину згідно з вимогами ст. 271 КПК України. Клопотання та ухвала слідчого судді мають гриф “таємно” та зберігаються в режимно-секретному органі.

13. Надання доручення оперативним працівникам відповідно до положень п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України щодо проведення необхідних негласних слідчих (розшукових) дій. Доручення має гриф “таємно”, зберігається в режимно-секретному органі.

14. Проведення детальних допитів свідків протиправних дій щодо потерпілого згідно з вимогами статей 224-226 КПК України (члени родини, знайомі потерпілої; працівники фірми, які були задіяні у вербуванні; працівники паспортної, міграційної, митної служб, які володіють інформацією про факт перетинання кордону потерпілою особою; працівників медичних закладів, до яких зверталася за допомогою потерпіла особа та інші).

15. Слідчий відповідно до вимог глави 15 КПК України на підставі ухвали слідчого судді, суду здійснює тимчасовий доступ до речей і документів:

що свідчать про оформлення виїзних документів;

оригіналів друкованих видань або їх копій, у яких розміщувалися рекламні оголошення щодо надання підприємством (особою) відповідних послуг;

що підтверджують факт звернення потерпілої особи до даного підприємства (особи) та взяття з його боку зобов'язань надати певні послуги (такі документи можуть знаходитись як на підприємстві (у певної особи), так і в потерпілого);

що знаходяться в касах аеропортів, залізничних вокзалів; підрозділів міграційної служби (органи, до яких надходить інформація з консульств України щодо осіб, які перебуваючи за кордоном, втратили паспорт і потребують підтвердження їх особи); підрозділах охорони державного кордону (щодо затримання потерпілих під час нелегального перетинання кордону чи даних щодо факту перетинання кордону), інших;

що підтверджують наявність (відсутність) майна трафікерів, на яке в подальшому можливо накласти арешт;

даних з Укртелекому, інших установ зв'язку, а також операторів стільникового зв'язку про вхідні та вихідні дзвінки з телефонних апаратів, власниками яких є особи, які є потенційними підозрюваними в учиненні правопорушень; банківських установ щодо отримання документів, які свідчать про спосіб, порядок передачі та отримання коштів, отриманих злочинним шляхом, за системою переказів Western Union, банківськими переказами та ін.

16. Складання протоколу затримання підозрюваного згідно з вимогами ст. 208 КПК України. Зазначення в протоколі часу фактичного затримання особи. Повідомлення про затримання близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором затриманого.

17. Унесення слідчим відомостей про затримання підозрюваного до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

18. Залучення згідно з вимогами ст. 48 КПК України захисника підозрюваного.

19. Допит слідчим, прокурором з дотриманням вимог ст. 224 КПК України, у необхідних випадках – слідчим суддею з дотриманням вимог ст. 225 КПК України особи як підозрюваного за участю захисника.

20. Оголошення особі на підставі статей 276–278 КПК України узгодженого з прокурором повідомлення про підозру в учиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 149 КК України.

21. Унесення слідчим згідно з вимогами ст. 278 КПК України відомостей про підозру до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

22. Підготовка слідчим відповідно до вимог ст. 184 КПК України клопотання про застосування запобіжного заходу, узгодження його з прокурором та направлення до слідчого судді для розгляду. Вручення копії клопотання з відповідними додатками підозрюваному та його захиснику не менш ніж за 3 години до початку розгляду клопотання в суді.

23. Підготовка слідчим (за погодженням з прокурором), прокурором на підставі ст. 171 КПК України клопотання з відповідними додатками про арешт майна підозрюваного та направлення його до слідчого судді для розгляду відповідно до вимог статей 172, 173 КПК України.

24. Підготовка слідчим за погодженням з прокурором або прокурором згідно з вимогами ст. 234 КПК України клопотання з відповідними додатками про проведення обшуків за місцем реєстрації та мешкання підозрюваного, направлення цих документів для погодження прокурору. Отримання ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук відповідно до ст. 235 КПК України.

25. Унесення слідчим до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про обрання запобіжного заходу підозрюваному.

Тактика проведення кожної слідчої дії повинна бути заздалегідь чітко спланована слідчим.

Найбільш характерні особливості розслідування кримінальних проваджень зазначеної категорії: у разі необхідності слідчі дії доцільно проводити із застосуванням

відео- та аудіотехніки; під час допиту з метою закріплення наявних доказів у справі, а також викриття інших епізодів злочинної діяльності необхідно спрямовувати зусилля на подальше встановлення потерпілих, свідків та інших учасників, а також обставин, пов'язаних з використанням коштів, здобутих злочинним шляхом; з урахуванням зібраних доказів у кримінальному провадженні та криміналізації торгівлі людьми як тяжкого (особливо тяжкого) злочину вирішити питання щодо обрання відповідного запобіжного заходу стосовно осіб, причетних до вчинення злочину; застосовувати заходи безпеки під час проведення досудового слідства у вигляді зміни анкетних даних. Законом визначено права і обов'язки осіб, стосовно яких уживаються заходи безпеки, й визначено заходи щодо нерозголошення відомостей про особу, стосовно якої вживаються заходи безпеки, до яких зокрема належить обмеження відомостей про неї в матеріалах кримінального провадження. Слідчий, прийнявши рішення про застосування заходів безпеки, зобов'язаний винести мотивовану постанову про зміну прізвища, імені, по батькові особи, узяті під захист, на псевдонім. Надалі в процесуальних документах має зазначатися лише псевдонім, а справжнє прізвище, ім'я, по батькові (рік, місяць і місце народження, сімейний стан, місце роботи, рід занять або посада, місце проживання та інші анкетні дані, що містять інформацію про особу, яка перебуває під захистом) указуються лише у постанові про зміну анкетних даних. Ця постанова до матеріалів провадження не додається, а зберігається окремо в слідчому органі. Якщо прізвище особи, узяті під захист, замінюється на псевдонім, з матеріалів справи вилучаються протоколи слідчих дій та інші документи, у яких є достовірні дані про цю особу. Такі дані зберігаються окремо, а до матеріалів провадження додаються копії цих документів із заміною справжнього прізвища на псевдонім. Відомості про заходи безпеки та осіб, узятих під захист, мають з обмежений доступ; у разі виникнення суперечностей у показаннях підозрюваних, потерпілих та свідків між ними проводяться одночасні допити на підставі ст. 224 КПК України, при цьому їм в обов'язковому порядку передують впізнання, оскільки потерпілі спілкувалися із злочинцями, як правило, нетривалий час; забезпечити умови, за яких особи, причетні до вчинення злочину, не могли спілкуватися між собою до закінчення слідчих дій за їх участю; з метою перевірки показань потерпілих та підозрюваних необхідно невідкладно вжити заходів для встановлення осіб, на яких посилаються потерпілі та підозрювані особи, та допитати їх про вказані обставини, а також про обставини, що можуть бути їм відомі; допитати працівників державних органів, організацій та установ, які оформляли закордонні паспорти, інші необхідні для виїзду за кордон документи та можуть у зв'язку з цим указати на осіб, які зверталися до них з цього приводу; у разі необхідності направляти клопотання про надання правової допомоги у справі з урахуванням тривалості строків виконання міжнародно-правових актів.

26. У ході досудового розслідування необхідно з'ясувати причини та умови, що сприяють учиненню злочинів, пов'язаних із сутенерством та звідництвом для вжиття невідкладних заходів щодо їх недопущення, направляти клопотання процесуальному керівнику (прокурору) для реагування, зокрема, щодо встановлення фактів порушення порядку реєстрації комерційних структур, які займаються працевлаштуванням громадян України за кордоном, та видачі їм відповідних ліцензій; відсутності контролю державних органів за оформленням закордонних паспортів та інших документів, необхідних для за перетинання державного кордону України, іншого.

27. Під час судового провадження застосовуються заходи забезпечення кримінального провадження згідно з положеннями розділу II Кримінального процесуального кодексу України (ст. 333), а також забезпечується виконання ухвал суду про доручення проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, розшук підозрюваного та інше.

Додаток Н

ПРОПОЗИЦІЇ

стосовно змін і доповнень до ст. 149 КК України та їх обґрунтування

Кримінальний кодекс України	
Чинна редакція	Запропонована редакція
<p style="text-align: center;">«Стаття 149. Торгівля людьми</p> <p>1. Торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію, - караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.</p> <p>2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.</p> <p>3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього його батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками, або вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили</p>	<p style="text-align: center;">Стаття 149. Торгівля людьми</p> <p>1. Диспозицію статті 149 викласти наступним чином: Торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його - сексуальної експлуатації, вилучення органів та проведення дослідів над людиною без її згоди, використання в порнобізнесі, примусу до праці або примусу до інших послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, усиновлення (удочеріння) з метою наживи примусову вагітність, жебракування, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо (ст. 149 КК України або малолітнього віку або необізнаності або підкупу третьої особи, яка забезпечує його життєдіяльність потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію, - караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.</p> <p>2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою, яка забезпечує його життєдіяльність, з використанням свого статусу або службового становища, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією</p>

<p>тяжкі наслідки, -</p> <p>караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.</p> <p>Стаття 150. Експлуатація дітей</p> <p>1. Експлуатація дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом використання її праці -</p> <p>карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.</p>	<p>майна або без такої.</p> <p>3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього його батьками, усиновителями, особою, яка забезпечує його життєдіяльність (опікунами чи піклувальниками) або вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, -</p> <p>караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.</p> <p>Стаття 150. Експлуатація дітей</p> <p>1. Експлуатація дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом використання її праці -</p> <p>карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.</p>
--	---

Додаток П

ПРОПОЗИЦІЇ

стосовно змін і доповнень до статті 214

КПК України та їх обґрунтування

Кримінальний процесуальний кодекс України	
Чинна редакція	Запропонована редакція
<p>Стаття 214. Початок досудового розслідування</p> <p>1. Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.</p> <p>{Частина перша статті 214 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2213-VIII від 16.11.2017}</p> <p>2. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення затверджуються Офісом Генерального прокурора за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Національним антикорупційним бюро України, Державним бюро розслідувань, органом, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства.</p> <p>{Частина друга статті 214 із змінами, внесеними згідно із Законами № 1698-VII від 14.10.2014, № 187-IX від</p>	<p>Стаття 214. Початок досудового розслідування</p> <p>1. Слідчий, прокурор не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, а за посягання на життя, здоров'я, честь і гідність людини (в тому числі торгівля людьми або іншою незаконною угодою щодо людини) негайно зобов'язаний негайно внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань і розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику або його представнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.</p> <p>2. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (негайно після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, після звернення, надходження, виявлення ознак посягання на життя, здоров'я, честь і гідність людини (в тому числі торгівля людьми або іншою незаконною угодою щодо людини), а за вчинення інших злочинів протягом 24 годин і далі по тесту.</p>

04.10.2019}

3. Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань при першій можливості.

4. Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається.

5. До Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про:

1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну

3. Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань при першій можливості.

4. Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається.

5. До Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про:

1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;

7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових

відповідальність;

б) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;

7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань.

У Єдиному реєстрі досудових розслідувань автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження.

6. Слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені **частиною п'ятою** цієї статті.

{Частина шоста статті 214 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1697-VII від 14.10.2014}

7. Якщо відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесені прокурором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування.

8. Відомості про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, вносяться слідчим або прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань негайно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 209, 260, 262, 306, частинами першою і другою статті 368-3, частинами першою і другою статті 368-4, статтями 369, 369-2, 436, 437, 438, 442, 444, 447 **Кримінального кодексу України**, або від імені такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 258-258-5 **Кримінального кодексу України**. Про внесення відомостей

розслідувань.

У Єдиному реєстрі досудових розслідувань автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження.

6. Слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені **частиною п'ятою** цієї статті.

{Частина шоста статті 214 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1697-VII від 14.10.2014}

7. Якщо відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесені прокурором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування.

8. Відомості про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, вносяться слідчим або прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань негайно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 209, 260, 262, 306, частинами першою і другою статті 368-3, частинами першою і другою статті 368-4, статтями 369, 369-2, 436, 437, 438, 442, 444, 447 **Кримінального кодексу України**, або від імені такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 258-258-5 **Кримінального кодексу України**. Про внесення відомостей слідчий або прокурор не пізніше наступного робочого дня письмово повідомляє юридичну особу. Проведення щодо юридичної особи здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням, у якому особі повідомлено про підозру.

{Статтю 214 доповнено частиною восьмою згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013 з урахуванням змін, внесених Законом № 1207-VII від 15.04.2014}

9. Слідчий протягом 24 годин з

<p>слідчий або прокурор не пізніше наступного робочого дня письмово повідомляє юридичну особу. Провадження щодо юридичної особи здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням, у якому особі повідомлено про підозру.</p> <p>{Статтю 214 доповнено частиною восьмою згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013 з урахуванням змін, внесених Законом № 1207-VII від 15.04.2014}</p> <p>9. Слідчий протягом 24 годин з моменту внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань у письмовій формі повідомляє Національне агентство з питань запобігання корупції про початок досудового розслідування за участю викривача, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені частиною п'ятою цієї статті.</p> <p>Копія зазначеного повідомлення Національному агентству з питань запобігання корупції надається викривачу.</p> <p>{Статтю 214 доповнено частиною дев'ятою згідно із Законом № 198-IX від 17.10.2019}</p>	<p>моменту внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань у письмовій формі повідомляє Національне агентство з питань запобігання корупції про початок досудового розслідування за участю викривача, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені частиною п'ятою цієї статті.</p> <p>Копія зазначеного повідомлення Національному агентству з питань запобігання корупції надається викривачу.</p> <p>{Статтю 214 доповнено частиною дев'ятою згідно із Законом № 198-IX від 17.10.2019}</p>
---	--

Обґрунтування запропонованої редакції статті 149 КК України

Проведений аналіз об'єктивних і суб'єктивних ознак злочину, передбаченого ст. 149 КК України та проблем початку кримінального провадження свідчить про те, відповідно ст. 214 КПК України встановлений єдиний порядок початку кримінального провадження і законодавець не виділяє пріоритети.

Запропоновані нами норми навпаки встановлює пріоритети і направлений на захист людини:

1. Слідчий, прокурор не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, а за посягання на життя, здоров'я, честь і гідність людини (в тому числі торгівля людьми або іншою незаконною угодою щодо людини) негайно

зобов'язаний негайно внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань і розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику або його представнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.

2. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (негайно після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, після звернення, надходження, виявлення ознак посягання на життя, здоров'я, честь і гідність людини (в тому числі торгівля людьми або іншою незаконною угодою щодо людини), а за вчинення інших злочинів протягом 24 годин і далі по тесту.

Додаток Р

Початок кримінального провадження за фактами торгівлі людьми (заяви, повідомлення, безпосереднє виявлення фактів протиправних дій).

Стаття 214. Початок досудового розслідування

1. Слідчий, прокурор не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, а за посягання на життя, здоров'я, честь і гідність людини (в тому числі торгівля людьми або іншою незаконною угодою щодо людини) негайно зобов'язаний негайно внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань і розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику або його представнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.

2. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (негайно після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, після звернення, надходження, виявлення ознак посягання на життя, здоров'я, честь і гідність людини (в тому числі торгівля людьми або іншою додаток незаконною угодою щодо людини), а за вчинення інших злочинів протягом 24 годин і далі по тесту.

Додаток С**Акти впровадження**